

YAKIN TARİHİMİZ: 4

ABDURRAHMAN DİLİPAK

MENDERES DÖNEMİ

İKİNCİ BASKI

BEYAN YAYINLARI

İKİNCİ BASKI

MENDERES DÖNEMİ
Abdurrahman Dilipak

Damla Ofset
İstanbul, 1990

1. Baskı, Haziran / 1990
 2. Baskı, Temmuz /1990
- Dizgi, Mizampaj, Montaj; BEY

BEYAN YAYINLARI
Alayköşkü Cad. No:12 Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 512 76 97 - 526 50 10

İÇİNDEKİLER

Giriş, 7

- Menderes'in Kimliği, 17
General Sabis Menderes'i anlatıyor, 27
Çakırbeyli Çifliği, 29
Adnan Menderes'in Politikaya girişi, 36
SF den CHP ye..., 49
Bayar hüktimet, 54
Celal Bayar kimdir?, 58
Dörtlü karar, 64
Toprak reformu, 71
Peker'in suyu ısınıyor, 114
DP 1. kongresi, 123
12 Temmuz beyannamesi, 129
Batılı kapitalizme göbek bağı, 138
CHP 7. büyük kurultayı, 139
DP 2. büyük kongresi, 147
Yıl 1950, 151
DP iktidarı, 153
Yıl, 1953, 179
Yıl 1954, 191
Ve yolun yarısı, 199
Ceyhan olayları, 205
Yıl 1956, 210
Yıl 1957, 221

Yıl 1958, 232
Yıl 1959, 240
Acı son 1960, 247
Ordu içinde illegal örgütlenme, 262
Sağcı İslam ve DP'nin görüşleri, 268
5. Menderes hükümet Programı, 276
Son bir kaç söz, 281

GİRİŞ

Menderes..

Halk ona "Perestiş" ediyordu..

Nerede ise bir tapınmaydı bu.. Demirkırat'ın yakışıklı süvarisi, sanki beklenen "mehdi" gibi karşılanmıştı.. Gülcüyüzlü ve gırvatlı bir bey..

Halk ona herşeyini verdi.. Uğruna çocuklarını bile kurban etmeye koşuyorlardı. Ama idam edildiği gün, iktidara tapan kalabalıklar meydanlarda yoktu.. Menderes'i iktidara getiren babaların oğulları, Ankara sokaklarında ellerinde güllerle, karanfillerle tankların üstünde bir başka baharın çığgınlığını yaşıyorlardı.

İdealistti, coşku dolu bir insandı..

Ve sonunda idam schbasında can verdi..

Evet.. Uğruna erkek evladlarını kurban etmeye hazırlananlar, o idam edildiği gün seslerini bile çıkartmadılar..

İçlerinden biri idi. O da laik, Demokratik, Cumhuriyet ilkelere, Atatürk ilke ve inkılablarına bağlı idi ve hepsinden de önemlisi BM ye, ABDye ve NATO ya gönülden bağlı idi.

Menderese duyulan güven, daha çok CHP den duyulan bir nefretin ifadesi idi. Menderes bunu tam kavrayamadı. O bir başka yönü ile yeni bir Atatürk olmak istiyordu. Atatürkçülük adına milleti ezen CHP iktidarına karşı, Atatürk'ün bir başka cephesini sergilemek istiyordu.. İnönü ve Menderes, ikisi de Atatürk'ü oynamışlardı.. İkisi de Atatürk ilke ve inkılablarını korumak ve kollamakla görevliydi.. İnönü bunu cebren ve hile ile yapıyordu, Menderes ise yasa ile. Ama her ikisi de Atatürkçülük adına, o maskeyi kullanarak kendi fikirleri ve düşünceleri ile, kendi varlıkları

ile dolduruyorlardı boşluğu. Sorun, fikir sorunu değil, isim ve yöntem sorunu idi. Menderes ve İnönü, sadece iki isim.. Aynı kaynaktan ilham alan ve aynı hedefe doğru giden iki insanın yöntem savaşı.

Menderes, halka vadettiği şeyi veremedi..

Bindiği atın yakışıklı suvarisi rolünde idi, ama dizginler hep bir başkasının elinde olmuştu.. Övülen o idi, ama idam sehpasında can veren de o olacaktı..

Menderes halkın sevdiği biri idi. Menderes belki de Bayar için bir dublördü. Asıl oyuncu oydu.. Bayar, Menderes'in munis yüz ifadesine, onun konuşkanlığına muhtaçtı. İnönü taşta tutulurken de, İstanbul ve Ankara'da meydana gelen olaylarda da, halka karşı silah kullanma emrini veren de Bayar'dı!

Celal Bayar! Galib Hoca.. İttihat Terakki mektebinin müntaz çocuğu.! Eğer Menderes'in altından iskemleyi çeken İnönü ise, onu sehpanın önüne kadar getiren de Bayar'dır.. İnönü, İkinci Atatürk, Bayar ise İkinci İnönü'dür. Bayar-Inönü kavgası, kimin Atatürk olacağı kavgasıdır. Cumhuriyet rejimi boyunca herkes, bu role oynamıştır. Kim İkinci Atatürk olacak. Onun ilke ve inkılablarına sahip çıkmak, aynı zamanda onun yöntemlerini ve yetkilerini istemek anlamına da gelmektedir. Turgut Özal da bu gün aynı çizgide yürümektedir. Gürsel, ya da Evren aynı şeydi. Açılması gereken, geri kalmışlığı üreten bu siyasal süreç olsa gerekir! Menderes kendini Atatürk'ten daha büyük ve önemli bir kişi olarak görüyordu. Aslında Atatürk'ü yakından tanıyan, o dönemi bilen biri idi. Lozanı biliyordu. Atatürk'ün Ahlak anlayışını, Askeri kişiliğini, Yunanlılarla, İngilizlerle son derece yakın ileri derecede dostluk ilişkilerini bilen biri idi. İstiklal savaşının içinden gelmişti ama, İstiklal harbi için şöyle düşünüyordu: "İstiklal savaşı diyorsunuz. Pekaıa üç ayda bitebilirdi! Bunun yıllarca uzatılmasında, Mustafa Kemal'in yerleşme ihtirasının rolü büyüktü." Menderes'in dramı biraz da burada gizlidir. Bu sözler açıkça Menderes'in, özellikle Ankara hükümetinin kuzulmasından sonra İstiklal savaşını bir muvazaa, yeni rejimin oturtulması için bir iç politika sorunu olarak ele alındığı görüşünde. Atatürk'ün İngilizlerle sava-

şırken, Yunanistanla savaşırken bile bir gün Yunanistanla, İngilizlerle birleşik bir devlet olma ülküsünü taşıdığı düşüncesindeydi. Atatürk fiilen ülkeyi öyle bir yere götürmeye çalışıyordu. Menderes bunu açıkça söylüyor ve bağımsızlığı ve millilik ülküsünü reddediyordu. Yani sırrı açığa vuruyordu. Ve Menderesin başına gelenler bu sırrı açığa vurmanın faturası idi belki de bir bakıma.

Menderes, İnönü savaşlarının içyüzünü, düşmanın Ege'de denize dökülmesi hadisesini çok iyi biliyordu. "!" Başkomutanlık meydan savaşının nasıl yapıldığını da.

Bayar, Menderes'i bir maske gibi kullanıyordu.

Sonunda maskenin işi bitince onun buruşturulup atılmasına fazla bir ses çıkartmadı..

Bayar bir Masondu. Menderes ise değildi. Aralarındaki en önemli fark bu olsa gerek! Belki de Menderes'in Mason olmasına Bayar mani olmuştur. Onu hep bir teknisyen gibi kullanmak istemiştir.

Bayar her zaman perde gerisinde kaldı. Menderes'in eli ile ABD ye büyük tavizler verdi ve Amerikan menfaatlerine büyük hizmetler gördü. Ama sonunda fatura Menderes'e çıkartıldı.

Bayar yıllar önce " DP millete vermiş olduğu sözü tutmazsa onu alaşağı etmek milli bir vazifedir" diyordu. Millete verilen söz tutulmuş mu idi!

Menderes bir halk adamı mı idi?.. Buna "Evet" demek pek kolay değil. Ama halkına karşı bilerek açık bir ihanet içinde de olmadı. Halkın coşkun heyecanı onu da heyecanlandırıyor, bir anda ayakları yerden kesiliyordu. Sonra halkın içine sızan ihanet odaklarının herşeyi nasıl bir anda allak bullak ettiğini, en dost bildiği insanların bile küçük menfaatlar uğruna herşeyi nasıl sattığını görüp hayıflanıyor, halka küsüyordu.

Tek tesellisi diplomatik ziyaretlerdi. Türkiye'den kaçtığı zamanlardı.. Saygı görüyordu.. Kendini ne konuştuğunu bilen insanlar arasında sanıyordu.. Ülkesine döndüğünde ise batılılaşma ülküsünün misyonerliğini yapıyordu.. Türkiye batılılaşarak kur-

tulabilirdi.. Baulılar kiliselerine sahip çıkıyorlardı, biz de cami-mize sahip çıkmalı idik.. İslâmlaşmak baulılaşılmaya mani değildi ve çağdaşlaşmanın tek yolu baulılaşmaktır!

Menderes bu anlamda ne batıyı kavrayabildi, ne İslâm'ı, ne de toplumsal gerçekleri.. Mayınlı tarlada çiçek toplayan bir çocuk gibi idi. Olmazı olur kılmak istiyordu.. Kafası ile baulı, kalbi ile müslüman yeni bir sentez çocuğu doğmuştu.

Ama acziyet kabul etmeyen, sadece bir vicdan sorunundan ibaret olmayan İslâm'la, batıyı nasıl telif edecekti. Hep bir hayal uğruna koşturdu durdu. İyi niyetliydi ama değil mi idi ki cehennem yolları da iyi niyet taşları ile döşeliydi!

Cumhuriyet Halk Partisi ne kadar halka karşı ve halktan korkuyorsa, Halk Esasına dayalı bir zihniyetin ürünü, ya da onun adına örgütlenen bir parti olan Demokrat Parti de Halk kalabalıkları içinde ona yabancı idi.

Halkın sahip olduğu değerleri ve onların taleplerine sahip çıkmak yerine, kurtarıcı rol oynayan, halka ne istemesi gerektiğini öğreten bir öğreuneten misyonuna sahipti. Dolayısı ile ne CHP ve ne de Demokrat Parti Demokrat değil, Jakoben, halka rağmen halk için çizgisinde politik örgütlerdi.. Atatürkçü olmak, halkın değerlerine sahip çıkmak değil, halka bir takım değerler empoze ederek, aşılıyarak onları yüceltmek ve o değerlere sahip olan halkı yüceltmek değil mi idi. Ne CHP kadrosu, ne de DP liler hiç bir zaman bu gerçeği kavrayamadılar..

Menderes döneminde demokrasi vaatlerine rağmen cebir ve şiddetin var olması, halkın desteğine sahip olmasına rağmen halka yabancı kalması bu kadroların demokrasi kültürünü özün-sememesinden kaynaklanıyordu.. Herşey bir slogandı.. Onun için on yıla sıkıştırılan bir macera, destanlaştırılan kahramanlık efsaneleri ile başlamış ve idam schpasında noktalanmıştı.

Menderes hakkında üretilen değer hükmü çoğu kez ön yargılarının kurbanı olmuştur.. 27 Mayıs penceresinden bakıldığında adalet yerini bulmuştu, ama 46 ruhunu savunanlar ve 12 Eylül penceresinden dünyayı, olayları gözleyenler için Menderes özgürlük ve demokrasi şehidi idi.

Bu tarih bizim tarimizdi.. Ne Menderes'in gülüşüne, ne de kahraman ordumuzun rejimi koruyup kollama ütopyasına kurban edilemezdi..

Hem 46 Ruhu, hem 27 Mayıs, Hem 12 Mart, Hem de 12 Eylül aynı anda kutsal olamazdı! Böyle bir iddia, ne ahlakidir, ne de tarihi gerçekliğe sığar!

Olan olmuştur diye, her gelene ağam, gidene paşam diyemeyiz.. Her şapkalı, asık suratlı adama selam durmak zorunda değiliz!

Halk Menderes'i kendinden biri sandı. Aydın, bürokrat bir tipti ve asker kökenli değildi.

Menderes batıyı görmüştü, orada ne gördü ise hepsini vadediyordu. Ama bunu nasıl gerçekleştireceğini bilmiyordu. Tek kaynak dış borçlanma ve yabancı sermayeye tanınan imtiyazlardan ibaretti.. Halka yeni bir ideoloji sunulmayacaktı. Herşey halkın gayretleri ile değil, iktidarın mahareti ile gerçekleşecekti. Menderes'in bildiği tek bir silirli sözcük vardı: Demokrasi.. Demokrasi'yi inşa edecek olan ise Demokrat Parti idi. Atatürk bunu gerçekleştirememişti, şimdi Demokrat Parti Atatürk'ün gerçekleştiremediği şeyi mümkün kılarak onu aşacaktı.

İnönü, halka güvenmiyordu ama herşeyi halka yıkıyordu.. Yol yapılacaksa köylü imece usulü çalışacaktı. Herşeyi devlet yapacak, halk da devlete borcunu ödemek için ne denirse yapacaktı. Demokrat Partililer ise halktan sadece oy istiyorlardı.. Alkış istiyorlardı ve vadediyorlardı.. Halk özgürlük bilincine sahip değildi.. Özgürlüklerini nasıl kullanacağını da bilmiyordu. Büyük şehirlerde bu beceriye sahip olanlar ise tek parti dönemini hatırlatan sansür uygulamalarıyla engellemelerle karşılaşılıyorlardı. İnsanlar kullanamayacakları özgürlüklere sahip olmakta serbesttiler..

Köylünün ürünü para etmeye başlamıştı. Ama ne daha fazla çatışıyorlardı, ne de ürünü artıracak tekniğe sahiptiler.. Bir takım büyük çiftlik sahipleri traktöre geçerek servetini artırıyor ve toprağa bağlı köylüler ırgatlığa alışıyordu.. Köylünün ürünü para etmeye başlamıştı ama, pazardaki herşey de aynı şekilde artmıştı. Değişen bir şey yoktu.. Rakamlar büyümüşü hepsi o kadar..

Kimse dış satımı düşünmüyordu. Öte yandan ithale dayalı makinanlaşmanın getirdiği maliyet farkı ülkeyi giderek daha pahalı üreten ve daha az tüketen şartlara sürükleyecekti. Parası olanlar köylünün ürünü çok ucuza alarak aradaki farkla büyük vurgunlar vuracaklar ve her kasabada yeni türedi zenginler ortaya çıkacaktı. 1950-60 arası meralar hızla azalacak, 40 milyon hektardan 28 milyon hektara inecekti. Kredilerin ve teşviklerin partizanca dağıtılması ile köy ve köylü parçalanacaktı. Cami ve Kahvehane ayrışacaktı. Halkın gözünde Demokrasi belki de traktör demektir.. DP traktörle eş anlamlı idi. Artık köylünün atı ahıra hapsedilirken Demir Kır at köylünün yeni umut kapısı idi.. Tarlaya 40-50 kişi römorklara binerek gidecekti. Traktör sadece tarımda kullanılmayacak, sadece yük değil, insan taşıyacaktı. Hastaları şehre indirecekti. Ardından Mibzer, ardından toprak altındaki suyu toprağa çıkartan kasmaklar, Patoslar gelecekti. Demokrasi, Demirkırat olmuştu. Demirat'ın suvarisi ise Menderes'ti.

Nasıl Traktörün dumanı traktörün arkasından geliyorsa, plan program da iktidar icraatından sonra geliyordu.. Daha doğrusu icraat için program değil, İcraata uygun bir program dönemi başlamıştı.

1955 lerden sonra DP nin taşra teşkilatlarına hakim olan grubu bu mütegalibe takımı idi. Fötr şapkalı, gravatlı adamlar.. Kasaba zenginleri giderek şehirlere doğru taşınmaya başlayacaklardı.. Arkalarında ise işlerini yürütmek için kahyalar bırakacaklardı. Kendileri köylünün parti nezdinde ve Ankara'da Avukatlığını yaparken, Kahyalar bu işi yapmadan halka kan kusturmaya başlayacaktı ve artık bu dönem DP hayallerinin bitmeye başladığı dönemdir.. Şehirlere taşınan bu toprak ağaları, tefeciler ise yavaş yavaş şehir nimetlerinden yararlanarak kent burjuvazisini oluşturmaktadırlar. Köylülükten kurtulmak için ve sonradan görmüş şehirli havalalarına girerken fuhuş ve işreti beraberinde büyütecek ve bu ilişkileri Ankaraya taşıyacaklardır. Giderek DP nin politik kadrosunu oluşturanlar bu takım ve çevresinden oluşacaktır..

Lüks Nermin diye bilinen Şaziye Zeren, Demokrat Parti'nin son günlerindeki işret alemlerini şöyle anlatıyordu: "Balo soka-

ğındaki evimde oturuyordum. Telefonum çaldı. Sakat iktidarın İstanbul polis müdürü, şehre gelen büyük bir misafir için bana ihtiyaçları olduğunu söyledi. Misafir sıcak ülkelerin birinin devlet başkanı idi. Şahsi işlerimle meşgul olduğumu söyledim, özür diledim. Bir kaç dakika sonra telefon yeniden çaldı. Bu defa karşımda Kemal Aygün vardı. "Bu yaştan sonra bu işi bize mi yapacaksınız yani, haydi göreyim seni" dedi. Bir emrivaki karşısında kalmıştık. Ama bütün çalışmalara rağmen dört kadından fazlası bulunamadı... Kemal Aygün'ün talimatına göre kadınlar 18 yaşından fazla olmamalıydı. Nihayet akşama doğru, bir emniyet amiri ile devrin ahlak zabıtası şefi kadınları teslim aldılar. "Kural hazretleri kızlardan memnun olmamış, zaten yeteri kadar da kız bulunmamış.. Bu olay üzerine polis Lüks Nermin'in evini basıp, kaçak dolar bulmuş ve içeri atmışlar. Lüks Nermin bir zamanlar resmi protokol listelerinde adı geçen biri idi ve DP iktidarının son zamanlarını anlarken "İstisnasız bütün büyük zatlarla ilişkisi olduğunu" anlatıyordu. Şale köşkü, Beylerbeyi sarayı ve turistik otellerdeki sefahat alemleri unutulacak cinsten değildi.

DP liler, CHP lileri Komünistlikle suçlarken, Komünistlerin, din, vatan, namus tanımadığından sözediyorlardı. Ama kendileri, Komünistlere yükledikleri bu "kötülüklerden" masum değildiler.. Bu gün Genelev gelirini kutsal kazanç sayan sağ zihniyetin kökleşmesinde DP dönemindeki pratiklerin büyük rolü olmuştur. DP dönemi TSE damgalı bir dinin, Amerikancı İslâm'ın, sağcı İslâm'ın şekillenmeye başladığı yıllardır. Eğlence, fuhuş ve kumar sektörü, ilk kez DP döneminde resmen örgütlenme şansı bulacaktır. Atatürk'ün eğlenceye düşkünlüğü, kadınlı-erkekli lüks partiler ve içki tutkusu fiilen Cumhuriyet rejimi için de yeni bir kültür oluşturmuştu. CHP döneminde bu kültür kendi dar kalıpları içinde, toplumun ilgisi dışında sürüp gitti. Ama DP dönemi, Demokrasi adına bu işin topluma, halka açıldığı bir dönemdi. Komünistleri vatan hainliği ile itham ediyorlardı ama, herhalde Türk Komünistleri'nin SSCB için düşündükleri, DP lilerin Amerika konusunda düşündüklerinden daha farklı değildi. DP- CHP muhalefeti, bir bakıma Atatürk'ün Kemalist pratikler açısından fark gör-

mediği CHP - SCF ihtilafından daha farklı değildi. Eğer o gün Atatürk CHP yi seçti ise, bu o gün oturtulmak istenen rejim açısından halkın öyle bir otoriter ve disipline edilmiş bir politik süreç içinde bulunması gerektiği düşüncesinden kaynaklanmakta idi. Halk batılılaşktan sonra o zaman bu otoriter yol terkedilecekti. Batılılar 1950 lere gelirken bu sürecin tamamlanıp tamamlanmadığını görmek istediler. Sonuç ortada!

DP iktidarı herhalde durup dururken yıkılmadı. Yıkan sebebler ve şartlar belli.

Bu çalışmayı okurken, Menderes'in nasıl adım adım batağa saplandığını göreceksiniz.

Belki de Demokrat Parti'nin en büyük tahrifatı din konusunda olmuştu. Doğru, din üzerinde CHP dönemindeki baskılara son vermişti. Ama DP alternatif olarak yerine bir şey getirmemişti. Yine irtica tehdidinden söz ediyordu. Özellikle Bayar irtica konusunda en az İnönü kadar hassastı. Şeriatı yaşatmamaktan söz ediyordu. Ezan'ın Arapçaya çevrilmesi, Kur'an Kursları ve İmam Hatip okullarının yaygınlaştırılması yönündeki kararlar halkın büyük desteğine sebep oldu. Menderes halkın önüne çıktığında "Siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz" diyordu. Ama daha sonra söylediği sözü düşündüğünde, bunu imkansız kılacak tedbirler konusunda aldığı iktidara göre tedbirler alıyordu. Menderes tabii ortamda, iyi bir çevrede dürüst bir insan olabilirdi. Menderes, DP nin arkasındaki Masonik cuntanın Demir-el'ine giydirilen kadife bir eldivenden başka bir şey değildi!

Batı 1945 sonrası giderek yükselen İslâm dalgasına karşı, cepheден mücadelenin mümkün olmadığını anlamıştı. DP nin kuruluşu için baskı yaparken aynı zamanda ülkede dini hareketin de serbestleştirilmesinden yana idi. Hatta İmam-Hatip okullarının açılması NATO ülkelerinden gelen baskı ile gündeme gelecekti. Nasıl DP nin kuruluşu batının baskısı ile mümkün oldu ise İmam-Hatip okulları da aynı baskı ile gerçekleştirildi. Hatta Papa bu okulların açıldığı günlerde Türkiye'ye gelerek konuyu yerinde incelemiş ve hatta nakdi para yardımıyla bulunmuştu. Batılılar dine karşı çıkmanın rejimi zor durumda bırakacağını biliyorlardı. En

iyisi kaleyi içeriden fethetmekti. Sağcı, yumuşatılmış bir İslâm, hem batının çıkarlarına uygundu, hem de giderek yükselen İslâmî hareketi engelleyecek tek çözümdü. İmam Hatip okulları bu yumuşatılmış din anlayışının misyoner okulu olacaktı. İstenen, İncil'e benzeyen bir Kur'an yorumu, Kiliseye benzeyen bir cami ve papaza benzeyen bir din adamı. İslâm'da din adamı sınıfı yoktu ama, bu yolla TSE damgalı, uyumlu, halkın dine ilgisinin yüksek olduğu bir dönemde, camilerde ve okullarda din adına bu yeni İslâmlık halka empoze edilecekti. Yeni İslâmlığın ideolojik temelleri Antikomünizm olacaktı. Bir tezdin çok siyasal bir antitezle bütünleştirilecekti. Anti komünizmin politik arenadaki temsilcisi DP idi. Böylece dindarlar CHP ye karşı yeni oluşumun politik tabanını oluşturacaklardı. Zaten müslümanlarda varolan CHP'nin şahsında rejime ve komünizme karşı düşmanlığı böylece sağcı, antikomünist bir İslâmlık anlayışı ile DP ye kanallize edilecekti. Ve edildi de. Sağcı İslâmlık hareketi böyle doğdu. CHP nin, tek parti döneminde hertürlü baskıya rağmen başaramadığı bir şeyi, DP, müslümanlardan yana görünerek başardı ve onlara sadece şekilden ibaret bir İslâm verdi.

Bu çalışma, bu anlamda, bu günümüzü değerlendirmede faydalı olma düşüncesi ile hazırlanmıştır.

Bir roman ya da hikaye kitabı değildir. Alışılmış bir tarih kitabı da değil. Belki bir kronoloji çalışmasıdır.

Bu kitap kimseyi övmek ya da kimseye sövmek için yazılmamıştır. Bu günümüzü, yanlışlarımızı, geri kalmışlığımızı açıklayacak ve hatalarımızı düzeltmeye yarayacak bir arayış için insanları uyarmayı amaçlamaktadır. İnönü ya da Menderes'ten ibaret bir dünyayı sorgulamıyoruz. Belki sorgulanması gereken ne tek başına İnönü ve ne de tek başına Menderes'tir. Toplumun kendisidir. Hâlâ 46 Ruhunu kendi varlığı için bir başlangıç kabul edenler, hanedanlık özlemi içindeki sağcı tipleri ve çağdaşlık, ilericilik adına kendilerine eski şefin oğlunu veliahd edinenlerin varolduğu, alkışlandığı, umut gibi gösterilmeye çalışıldığı bir zamanda, bu kitabın eleştiri yönelttiği topluluk, hâlâ bu siyasal yanlışlığa hayat verinceye çalışan kalabalıklardır.

Her topluluk layık olduğu gibi yönetilecektir ve sizler kendi hakkınızdaki hükmü değiştirmedikçe, Allah sizin hakkınızdaki hükmünü değiştirmeyecektir.

Müslümanlar, aynı çukura iki kez düşmemek durumunda dırlar..

Bu kitapla bu dizinin sonuna yaklaşmış bulunuyoruz.

Belki bu kitap, konunun en heyecan verici noktasında noktalanmaktadır.

Menderes dönemi 27 Mayıs sabahı bitmektedir. Artık 27 Mayıs dönemi başlamaktadır. Yargulamalar, İthamlar, Menderes gerçeğini sorgulamaktan çok, rejimin kendi iç hesaplaşmasıdır.. Bir ihtilalin kendi içine sindiremediği meşruiyetini başkalarına isbatlamak için uydurduğu hayali gerekçelerle sulandırılmış bir dönemdir. Bebek davaları, köpek davaları ile gayesinden saptırılmış, bir kin ve intikam mahkemesidir.. 27 Mayıs darbesi, Yassıda yargulamaları ile hukuku maskara etmiştir bana kalırsa.. Demokراسي'nin militarizm saksısında yetismeyeceğini anlamak için herhalde dahi olmaya gerek yok.

Kurtarıcılardan kurtulmadan ne barış ve ne de özgürlükten, ne insan haklarından ve ne de hukukun üstünlüğünden söz etmek mümkün değildir.

Bu dizimizin son kitabı olan "İhtilaller Döneminde", Tanzimattan başlayarak 1980 darbesine kadar geçen olayları ele almaya çalışacak ve özellikle 27 Mayıs İhtilali, 12 Mart ve 12 Eylül'ü değerlendireceğiz.

Yeni çalışmamızda buluşmak ümidi ile selam ve dua,

*Abdurrahman Dilipak
Acıbadem- 1990*

MENDERES 'İN KİMLİĞİ

Yıl 1899

1945-60 yılları arasındaki zaman dilimine, çok partili dönem, DP dönemi demek mümkün. Ama herhalde hiç kimse bu döneme "Bayar Dönemi" demeyi aklının ucundan bile geçirmez. Bu döneme damgasını vuran tek bir kişi varsa O da Menderes'tir. Bu nedenle de Menderes'in hayatı ve kişiliğini daha yakından tanımak için biraz gerilere, 1800 lü yılların sonlarına doğru uzanmamız gerekir.

Adnan Menderes 1899 yılında İzmir'de bir ailenin 2. çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Mülkiye mensubu bir memurdu. Annesi Tevhide hanım ise Hacı Ali Paşa'nın kızı idi. Adnan daha sonra "Hacı Ali paşazade Adnan" olarak adlandırılacaktı. Adnan da paşazade idi. Şevket Süreyya, Menderes'in Dramı'nda ayrıca bu aile ile ilgili olarak şu bilgilere yer verir: ".Bu aileye Halep-zâdeler de diyorlar. Hatta aile şeceresinde asıl büyük dede olarak görülen Hacı Mehmet efendinin Kerkük-Süleymaniye taraflarından olduğu da söylenir. Menderes, Kâtipzâdeler âilesine baba tarafından bağlıdır. Babası Ethem beyin annesi Fitnat hanım, Yani Menderes'in hayatında büyük yeri olan büyükanne Kâtipzâdelerdendir. Fitnat hanımın kocası İsmail beyin aslen Mora'lı olduğu söylenir. O da hem memur ve hem de çiftlik sahibi idi. Dedekuyu civarında bir çiftliği varmış. Ama satılmış. Şecerede Kâtipzâdeler kolu, olduğu gibi görülür."

"Menderes'in dedesi Hacı Ali Paşa ise başka tip bir insandı. Menderes'in dedesinin, kendisine söylediği gibi, Konya'dan kısmet aramaya gelen bir yörük olması da mümkündür. Daha inanılır araştırmalar, onun Konya'dan değil, Eskişehir çevresinden Tire tarafına göçen Tatar olduğunu gösterir. Mesela eski başvekillerden Şemseddin Günaltay, Menderes'in dedesini, edindiği bilgilerle göre Eskişehir tatarlarından olarak anlatmıştır. Nitekim Menderes simasında Tatarlara özgü hatlar, çizgiler belirli olarak görülür. Eskişehir Tatarları daha ziyade 1877-78 Osmanlı Rus harbi üzerine Dobruca'dan buralara göçetmiş olarak bilinirler. Bunlar, Kırım Tatarlarının devamıdır. Bu Tatarlardan Ali isminde birinin, genç yaşlarında Eskişehir taraflarından kalkarak Tire çevresine geçmiş olduğu anlaşıyor... Tire taraflarında bir çiftliğe kâhya olduğu söylenir. Gene söylendiğine göre, işte bu kâhyalık sırasındadır ki, Ali, Çiftliğin dul kalan hanımı ile evlenmiş ve böylece de Ali Ağa olmuştur. Genç ve güçlü çiftlik kâhyalarının, çiftliğin dul kalan zengin kadınları ile evlenmesi, hatta evlendirilmeleri ise, Anadolu'da daima rastlanan bir haldir. İşin sonrası ise malum: Ali Ağa az sonra Hacı Ali Ağa, Hacı Ali Paşa olur. Çünkü bir gün saraydan kendisine bir de sivil paşalık fermanı gelir. Son Osmanlı İmparatorluğu'nda halıktan gelen bu tür paşalara "Miri miran" derlerdi. Anadolu'da Abdulhamid bir çok "Miri miran" yarattı. Bunların asker paşalığı ile bir ilgileri yoktur.... Ali de böylece idareye sadık bir Hacı Ali Paşa oldu. Hem Küçük Menderes, hem Büyük Menderes havzalarında nüfuzunu kurdu. Tireli Hacı Ali Paşa olarak şöhrat buldu. Menderes'in ilk gençlik yıllarında "Hacı Ali Paşazade Adnan" olarak kendini tanıtmayı, bunu imzalarında kullanması böylece mümkün oldu... Rum eşkiyası Balkan harbinden önce veya o sıralarda Hacı Ali Paşa'yı pusuya düşürerek öldürdüler. Söylentiler, bu köylü ve eşkiyalardan bazılarının tutulup idam edildikleri merkezindedir."

Adnan Menderes'in babası, hukuk tahsil yapmış, iyi konuşan, kültürlü, okuyup yazan, edebiyata meraklı hassas ruhlu biri idi. Önemli bir mevki yoktu. Tahrirat kâtipliği gibi bir işi vardı. İzmirli idi ve Kâtipzâdeler olarak tanınan bir aileden geliyordu.

İbrahim Ethem bey, çevresinde saygınlık uyandıran biri idi. Annesi ise Abdülhamid döneminin paşalarından toprak sahibi Hacı Ali Paşa'nın kızı "Tevfika" hanımdı. Paşa'nın dört hanımı vardı. Korkusuz ve sert mizaçlı biridir. Tevfika hanım ise zayıf, ürkek, iri gözleri olan, soluk yüzlü hassas ve sağlıksız biridir. Adnan'ın anne ve babası bir aşk evliliği yaparlar.. Daha doğrusu annesi babasına kaçır.. Bu iki hassas, zayıf, sağlıkları pek iyi olmayan gencin mutluluklarını gölgelemek, belki de onları ölüme göndermek demek olacağından aileleri, bu durumu kabullenmek zorunda kalırlar. Ardından düğünleri yapılarak aile onayını bildirir. Derken çok güzel bir kız dünyaya gelir. Melike.. Ardından Adnan.. Ancak annenin sağlığı giderek kötüleşmektedir. Teşhis: Verem. Hem anne, hem de baba aynı hastalığın zebunudurlar! Adnan, Aydın'da Sarayıçi mahallesinde büyük dayısı Sadık beyin konağında dünyaya gelir. (Adnan Menderes 1 Nisan 1947'de İzmir'de yaptığı konuşmada "Doğduğum ve büyüdüğüm güzel İzmir" gibi bir ifade kullanmış ise de doğum yeri Aydın'dır. Ancak Menderes'in askerlik sicil ve nüfus cüzdanında doğum yeri İzmir olarak görülür) Aile mutludur. Fakat Aydın'ın havası ve suyunun sağlıklarına yetmediğini düşünen aslen İzmir'li olan Fitnat hanım (babaanne) gelini ve torunlarını yanına alarak İzmir'e gelir. Adnan ve kardeşi Melike daha küçük yaşlarında iken anneleri yatağa düşer. Önce annesi, ardından kardeşi Melike, daha 6 yaşında iken hayata gözlerini yumar. Melike de veremden hayatını kaybedince aileye bir matem havası çöker. Adnan, babası Ethem bey ve babasının annesi Fitnat hanımla yalnız kalır.

Çocukluğu Kestelli'deki evlerinin hemen yakınındaki Salepçioğlu Camii'nin önünde büyük bir yalnızlık içinde geçer. Yalnızlık ve ölüm korkusu, hastalık korkusu Küçük Adnan'ın hayatını altüst edecektir. Zaten çok geçmeden İzmir Gurabaa hastahanesi hekimi Şehri bey Adnan'a verem teşhisi koyacaktır. Verem bu ailenin en büyük baş belası gibidir. Ninesi Fitnat hanım da veremden ölmüştür. Menderes'in Halası, Fitnat hanımın annesi ve babası da veremden ölmüştür. Verem bir kabus gibi ailenin üzerine çökmekte, Fitnat hanım soyunun son kişisini adeta vereme karşı

canhıraş bir savaşla korumaya çalışmaktadır.. Adnan Menderes hayatı boyunca yalnızları oynayacaktır. Kalabalıklar içinde bile yalnız bir adam! Çocukluğu sokakta değil, her zaman büyük bir ihtimam altında geçti. Hiç bir zaman özgür olmadı. Çocuklarla serbestçe oynamadı.. Her zaman gözetim altında idi. Yapığı her işe dikkat etmek ve hesap vermek durumunda idi. Saksıda yetişen nadide bir çiçek gibi idi.

Adnan bir ailenin tek çocuğu olarak yalnız kaldığında, aslında tüm yalnızlığına karşılık farkında olmadığı bir servetin de sahibi olmuştu. Annesinden Aydın civarındaki Çakırbeyli çifliği miras kalmıştı.

Küçük Adnan, 1910 yılında İttihat Terakki okuluna başladı. Adnan Menderes'in bu okullardaki arkadaşları, onun siyasi hayatına da yansıyacak, Muzaffer (Arel), Rıfat (Kadıızâdeler), Nusret (Dülger)ler ile yakın ilişkisini sürdürecektir.

Menderes, zayıf bir bedene sahipti. Annesini, ardından kardeşini kaybetmesi onu iyiden iyiye içine kapanık yapmıştı. Derken sıra Ethem Bey'e geldi. Annesi ve tek çocuğunu üzmemek için hastalığını gizlemiş, ama artık işin gizlenecek tarafı kalmamıştı. Doktorlar İsviçre'de tedavi olmasını tavsiye ediyorlardı. Baba, annesinden ve oğlundan ayrılmak istemiyordu. Durum ümitsizdi, sonunda yola çıkmaya karar verdi. İstanbul'a geldiğinde iyiden iyiye ağırlaşacak ve yerleşikleri Meserret Oteli'nde hayata gözlerini kapayacaktı. Ölüm sebebi Verem ve birlikte seyreden Kalp hastalığı idi. Annesi ve oğlu, durumun ağırlaştığını geç öğrendikleri için, ölümüne yetişemeyeceklerdi. Ethem bey tekrar İzmir'e götürülmeyecek, Kocamustafa Paşa kabristanına defnedilecekti.

Yaşlı kadın, torunu ile yalnız kalmıştı. Adnan ciddi bir sarsıntı geçiriyordu. Öte yandan ailenin en önemli geçim kaynağı olan çiftlik sahipsizdi ve durumdan yararlanmak isteyen akrabaları çiftliği kendi aralarında paylaşmak istiyorlardı. Bunun önünü almak için Fitnat hanım, torununu İttihat Terakki mektebinden alıp "İzmir Amerikan Koleji"ne kaydını yaptırdı ve kendisi Aydın'a giderek çiftliğin başına geçti. Fitnat hanım sürekli olarak İz-

mir'le Aydın arasında mekik dokuyordu.

Aslında Menderes'in annesi Tevhide hanım da, Fitnat hanım da dinine düşkün insanlardı. Tevhide hanım hasta günlerinde sürekli Kur'an okuyordu ve Kur'an okuyarak hayatını kaybetmişti. Ancak ne baba ve ne de annesinin Adnan'ın eğitimi üzerinde ciddi bir etkileri yoktu. Küçük Adnan'ın çocukluğu acılar içinde geçmişti ve tam birşeyler anlamaya, konuşmaya, soru sormaya başladığı zaman ise İzmir yöresindeki İttihatçıların açtıkları bir mektepte dünyayı tanımaya başlamıştı. Fitnat hanım da dinine düşkündü. Ama onun için din daha çok geleneksel bir anlam taşıyordu. Torununun iyi yetişmesini sağlamak için Adnan'ı Amerikan kolejine yazdırmakta hiç bir sakınca görmüyordu. Adnan'ın kişiliği İttihat Terakki Mektebi'nde ve Amerikan kolejinde biçimlenecek ve bu çizgi hayatı boyunca da varlığını hissettirecektir. O gerçek anlamda bir öksüzdü. Anneden, babadan öksüzdü. Ölil bir imparatorluğun, ayağı yerden kesilmiş bir dinin öksüzü.. Onu hayata bağlayan, ona hayatı öğreten bir tek kaynak vardı, o da baba annesi: "Ben ilk terbiyemi, ilk eğitimimi onun tükenmez şefkati, tükenmez ilgisi, tükenmez sabrından aldım." Babaanne! Menderes'in asıl kişiliğini, aile ile bağını bu kadın sağlamaktadır. Menderes biraz da babaannesinin eseridir.

Adnan'ın kolej hayatına tanık olanlar, onu ciddi, düzenli, okuyan ve hareketli bir insan olarak tanırlar. Giderek daha neşeli bir havaya bürünmüştü. İngilizcesini ilerletiyor, spor yapıyordu. Bir yandan futbol takımında oynuyor, öte yandan öğrenci toplantılarını, partileri hiç kaçırmıyordu. Okulun havasına uyum sağlamıştı! Yazları ise ninesinin yanına, Aydına, çiftliğe gidiyordu.

Bu sırada mülk ve para işlerinin idaresi Avukat Fevzi beye kalmıştı. Uzun yıllar Menderes ailesinin çiftliğini yöneten bu kişi, Adnan beyin ve Fitnat hanımın güvenini kazanan bir aile dostu idi. Yine bu kişinin dikkat çekici bir diğer özelliği ise, yıllar sonra Menderes'in ilişki kurduğu sanatçı Ayhan Aydan'ın dayısı olmasıdır.

18 yaşına kadar hayat böyle akıp gitti. I. Dünya savaşının sıkıntılı günleri yaşanıyor. Amerikan kolejinin son sınıfında

okurken ihtiyad zabiti olarak askere çağırıldı. Fitnat hanım çaresiz ve yalnız kalmıştı. Çiftlik işleri tek başına üstüne yıkılmıştı, artık her hafta gidip ziyaret edecek bir torunu da yoktu. Çiftlikte hayat giderek zorlaşıyor ve artık gelir getirmekten çok, adeta bakımsızlıktan yük haline geliyordu.

Adnan'ın görev yeri İstanbul Erenköy'dü. Kısa sürede "İhtiyad Zabıtları Talimgâhı"na katılarak görev başı yaptı. Kısa bir eğitimden sonra yedek subay olarak cepheye gönderilecekti. Her hafta, babasının hayata gözlerini yumduğu Meserret Oteli'ne geliyor ve orada kalıyordu. Ninesine mektup yazarak onu İstanbul'a çağırırdı.

Av. Orhan Cemal Ferisoğlu'nun "Bir devre adını veren başbakan Adnan Menderes" isimli kitabında belirttiğine göre Menderes Fitnat hanımı annesi olarak biliyordu. Fitnat hanım İstanbul'a gelisinde Meserret Oteli'nde gerçeği Adnan'a anlatacak, ağlaşacaklar ve o günden sonra Fitnat hanıma "Anne" değil de artık "Nine" diye hitap edecekti.

Adnan'ın ilk kez gerçek anlamda toplumla kışı karşıya kalması ve dünyayı kendi gözü ile tabii ortamda kavraması bu asker ocağında oldu. İlk kez kendi halkından her seviyeden insanla bir araya geliyor ve onlarla sofrasını, yatak odasını ve duygularını paylaşıyordu. Zengin çocukların okuduğu Kolej havasından hayatın ter kokan gerçekleri ile yüzyüze geliyordu.

19 yaşında bir ihtiyad zabiti. Annesi, babası ve kardeşini kaybettikten sonra, ninesinin gerçek annesi olmadığını öğrendiği gün, kolej sıralarından kopup gelen bir çocuğun, dünya savaşının yakıcı ortamında kendini yapayalnız hissettiğinin fırtınalı düşünceleri arasında şaşkın vaziyette idi.

Adnan, sonraki hayatında bu çelişkilerin, bu acıların, mutlulukların ve zenginliklerin bileşkesini kimi zaman kronolojik bir sıra ile, kimi zaman birbirine karıştırarak yaşayacaktır..

Adnan özümsemiştiği bir hayatta gerçek irade sahibi bir insan değil, belki de rüzgârın şekillendirdiği bir bulut kümesi, vakıaların yönlendirdiği, rüzgâr gülünü hatırlatan bir tipi canlandırmaktadır. Menderes tarihin aktörüdür. Menderes bu anlamda tarih ya-

pan biri değil, tarih olan bir insandır.

Adnan'ın kişiliğinin oluşmasında, Anne-babasından çok, okul hayatı, askerliği ve ninesi etkili olmuştur. Adnan'ı hayata bağlayan aileden tek bağ Fitnat hanımdı. Fitnat hanımın İstanbul günleri yalnızlık dolu idi. Oğlunun mezarını ziyaret etmekten başka bütün bir hafta yapacak hiç birşeyi yoktu. Cuma'ya kadar Adnan'ı bekliyor, iki gün birlikte oluyorlar ve yine aynı yalnızlık başlıyordu.

Fitnat hanım Adnan'a sürekli çocukluğunu, ailesini anlatıyor, kendi geleceğinden, Adnan'ın geleceğinden ve ülkenin geleceğinden kaygı duyuyordu.

Fitnat hanım sonunda kararını verdi. Böyle beklemekle olmayacaktı. İlk vapurla İzmir'e dönmek istiyordu. Tek gelir kapısı olan Çiftlikteki durumu merak ediyordu.

Bir perşembe günü Fitnat hanım İzmir'e gitmek üzere Gülcemal vapurunun merdivenlerine kadar gelmişken, Adnan'ın göz yaşlarına dayanamayıp tekrar otele geri dönmek zorunda kalmıştı. Belki Adnan cepheye gönderilecekti ve birbirlerinden bir daha haber alamayabilirlerdi. Bir süre daha Fitnat hanım İstanbul'da kalmalı idi ve öyle de oldu.

Gidipte dönmeyecek olan Adnan değil, meğerse Fitnat hanım imiş. Fitnat hanım da odasında sessiz sedasız hayata gözlerini yummuştu. Adnan bir kez daha yalnız kaldı. Artık arkasından gözyaşı dökcek kimsesi kalmamıştı.

Yıllar sonra Adnan Menderes şöyle diyecektir, onca insan kalabalığına rağmen "Ben yalnızdım kardeşim.. Hayat boyunca yalnız.. Yalnız ve kimsesiz"

O dönem aydınları yenilgiyi, ihaneti ve sürgünü iyi biliyorlardı. Ne tam Osmanlı sayılırlardı, ne de batılı.. İhtihatçıyız diyorlardı ama, işleri güçleri tefrika çıkarmaktan başka bir şey olmayan bu gruhun büyük bir bölümü müslüman bile sayılmazdı. Adnan böyle bir dünyada tanıdı insanları. Kalbi ile müslüman, kafası ile batılı yeni hasta aydın tipi bu ortamda kendi kimliğini üretti.

İstanbul'daki günleri sayılı idi. Suriye cephesine tayini çıktı. Şain'a doğru giderken, Filistin gerçeğini biliyor mu idi dersiniz?..

Herhalde Filistin'i işgalini bilse ve acısını duysa idi, iktidar pratiklerinde bu acının eseri görülmesi gerekirdi. Belki de askerler için böyle bir duygu sözkonusu değildir ama, İttihatçı zabıtların çoğu, kendi "öz vatanımızın" dışında Araplar için savaşmayı gereksiz bir iş olarak görüyor olabilirlerdi.

Birinci Dünya Savaşı son günlerini yaşarken, Osmanlı imparatorluğu için artık parçalanma kaçınılmaz gözüküyordu. Ve Adnan daha Şam'a varmadan yolda zehirli sıtmaya yakalanacak ve geri hizmete atanarak İzmir'e 17. Kolordu Emrine tayin edilecekti. Ve tekrar İzmir!

İzmir'e geldiğinde onu zafer sevinci değil mağlubiyetin acıları karşıladı. Mütareke ilan edilmişti. Acılar, yoksulluklar, yığınlıklar, perişanlık dizboyu idi. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar imparatorluğu paylaşmaya hazırlanıyorlardı. Vatan toprakları işgal ediliyor ve her kafadan bir ses çıkıyordu. Halk direnmek için silaha sarılırken İttihatçıların çoğu ülkeyi terk ediyorlardı.

İzmir'de beklemediği bir zamanda celp tezkeresi ile karşılaşan Adnan, bu kez eline terhis teskeresi tutuşturularak kapıya bırakılıyordu. Artık aid olduğu bir yer, bir iş, meslek, aile hiç bir şey yoktu. Yalnız ve çaresiz!

Tek gideceği yer vardı, baba evi, annesinden kalan çiftlik. Çiftlikten uzun zaman ayrı kalmıştı. Ne olmuştu, ne yapabiliirdi, hiç bir şey bilmiyordu.. Ne okul hayatında öğrendikleri ve ne de askerlik hayatı, onu bu hayata hazırlamamıştı. Ama yapacak, gidecek başka bir yeri ve işi de yoktu. Aydın'a gitmeye karar verdi.

Çiftliğe geldiğinde kâhya ve hizmetliler "bey"i kapıda karşılamışlardı. Adnan artık bir "toprak beyi" idi.. Toprağı işlemek için para gerekli idi, bilgi gerekli idi. Kâhya "bey"e bağlı kalacak ve toprağı ekip biçecekti. Ama para gerekli idi. O zaman Osmanlı düzenine göre, yetimlerin mal ve mülklerini korumak ve onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan "Eytam idaresi" (Yetim Fonu) na başvuracak ve burada biriken bir miktar parayı alarak, çiftlik hizmetleri için bu parayı kullanacaktı.

İlk mevsim kötü geçti. 1918 kışının mevsim olarak hiçte ve-

rimli olmaması yanında, Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmış içeri doğru ilerliyordu ve Çiftlik araçlarının, deposunun eşkiya baskınlarına karşı korunmasında güçlük çekiliyordu.

Celal Bayar'la Tanışma:

Adnan (Menderes), Galib Hoca adı ile bölgede dolaşarak Milli Mücadele Hareketinin örgütlemeye çalışan Mahmut Celal bey (Celal Bayar) ile bu günlerde karşılaştı. Ama tanışmaları mümkün olmadı. Savaşın gürültüsü arasında gelip gitmeler sırasında oturup konuşma fırsatları olmadı. Ama gıyablarında her ikisi de birbirini tanıyordu. Gerçek anlamda oturup konuşmaları ancak 1930'larda mümkün oldu.

Menderes ilk kez Amerikan Koleji'nde talebe iken Celal Bayar'ı bir öğrenci grubu ile birlikte ziyaret etmişlerdi. Adnan (Menderes), DP'nin kuruluşundan sonra bu olayı çevresindekilere şöyle anlatacağı: "Kolejde talebe idik. Bir Türk talebesi hristiyan olmuştu.. Bu hal büyük bir infial yaratmıştı. Teessüf ve teccürlerimizi etrafa duyuruyorduk. Milli ve dini duygularımızı ifade için zamanın ricaline ziyaretlerde bulunuyorduk. Bu arada İzmir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kâtibi mesulü ve temsilcisi sıfatıyla zati âlilerine de gelmiştik..." O zaman sene 1913'ü gösteriyordu.

Anlaşıldığı kadarı ile, Bayar o günlerde Menderes'i sadece, Çakırbeyli direnişindeki katkıları ile hatırlamakta ve kendisine yardımcı olan bu genç hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Ama Menderes onu daha yakından, ama gıyabında tanımaktadır. O bir İttihatçıdır ve Milli Mücadele saflarında bir hoca kıyafeti ile dolaşmaktadır.

1919 Haziran'ında, Aydın'a saldırmaya hazırlanan Yunan kuvvetlerine karşı, milli mukavemet güçleri Çakırbeyli çiftliğinde üslenmişlerdi.

Bu olay Adnan'ı derinden etkiledi. Eğer vatan kaybedilecek olursa, geriye ne çiftlik ve ne de başka bir şey kalacaktı. Gerekirse

çiftliği feda etmek pahasına da olsa direnişe katılmaltı idi. Ama nasıl?.. O yedek subaydı. Milis kuvvetlerinde esfer nezdinde vazife alamazdı! Nizami orduya katıldı ve fırka komutanının emir subayı oldu Onun bu tercihi, aynı zamanda siyasi sahadaki önleneemeyen yükselişinin de fitilini ateşleyecektir. O halkı değil orduyu seçmişti, ama halkın c'anca teveccühüne rağmen, onu ait olduğu ordu alaşağı ederek hayatına son verdi. Dramatik sonu hazırlayan kararı o gün Menderes kendi hakkında kendi mi vermişti yoksa?!

GENERAL SABİS MENDERES'İ ANLATIYOR

Menderes, siyasi tarih hatıratlarında adına pek rastlanan biri değil. Bayar da Çakırbeyli'nin genç "bey" ini anlaşılan o zamanlarda fazla önemsememiş. Çünkü her yerde herkes aynı fedakârlığa hazır gözükmektedir. Menderes'ten kendi hatıratında söz eden kişilerden biri de General Ali İhsan Sabis'tir.. Daha sonra da Mustafa Kemal'le karşılaşmalarında, Mustafa Kemal, Menderes hakkında "Bu gence dikkat edin " talimatını verecektir.

20 yaşlarında kendini Çakırbeyli çiftliğinde Milli Mücadele şartları içinde bulan Adnan bey, Malta sürgününden dönen Ali İhsan (Sabis) paşayı Kuşadası'ndan İzmir'e gelişinde karşılayarak cepheye intikalini sağlamakla görevlendirilmişti. Ali İhsan Paşa, İngilizler tarafından İstanbul'dan Malta'ya sürülmüştü. Malta dönüşü Ankara'da bekleniyordu. Adnan bey bu vesile ile Ali İhsan Sabis'le tanışacaktı.

Ali İhsan Sabis İngilizler tarafından sürgün edilmişti ama, bir İtalyan gemisi ile Malta'dan kaçarak Kuşadası üzerinden İzmir'e geliyordu. Ali İhsan Sabis "Harp Hatıralarım" isimli eserinde bu karşılaşmadan şöyle bahsediyor: "Bir yandan bu muharebeleri yaparken diğer taraftan Ankara'ya bir an evvel varmak üzere acele ediyordum. Söke'de ancak bir gün kalmış idim. Hamam yapmak, noksanlarımı ıkmal ve hususiyle yatak tedarik etmekle meşgul olmuştum. 27 Eylül'de Söke'den bir at üstünde hareketle Kocaeli'ye gittim. Orada 1950 senesinde Demokrat Parti'nin ilk başbakanı olan Adnan Menderes'i genç ve ateşli bir yedek teğmen ve

milfreze kumandanı olarak görüp tanıdım. Ertesi sabah, Adnan beyin temin ettiği yeni dinç atlarla ve kendisiyle birlikte Yenipazar'a gittik. Öğle vakti Cumali köyünde Yörük Ali ef'e ve arkadaşları ile karşılaştım. Bunlarla beraber öğle yemeği yedik. Efelere, vatan ve istiklâl savaşına yardım ve hizmet etmek için kendilerinden beklediğimiz hizmetleri izah ettim. Bundan sonra tekrar atlarımızı binerek Yenipazar'a hareket ettim.

Yolda at üstünde giderken çokça süratli ve az adeta yürüyüş kullanıyordum. Bana refakat eden genç teğmen Adnan beyi dikkatle tetkik ediyordum. İndiğimiz zaman yanıma çağırıp kendi müdafaa ve tarassut tertiplerimiz ve düşman postaları hakkında tafsilat soruyordum. Genç teğmenin verdiği cevaplar, ateşli zekâsı ve dinamik karakteri dikkatimi çekmiş idi. "Muvazzaf subay ol- sa idi yanıma alır ve bir kumandan olarak yetiştirmeye çalışır idim" diye düşünmüştüm. Bu takdirin verdiği şevk ile kendisine ordumuzun, Yunanlılara karşı nasıl tertibat alması lazım geldiğini ve bir gün yapacağımız taarruzun nasıl olabileceğini o zaman kısaca izah etmiştim. Koçarlı'da aile çiftliğinin bulunduğunu öğrendiğim için kendi arazisinin üzcrinde düşmana karşı müdafaya memur olma sıvı daha uygun bularak karargâhuma almak fikrinden vazgeçtim. O zaman sezmiş olduğum zekâ ve enerji boşuna gitmemiş, zaman onu demokrasi mücadelesine sevk ederek 1950'de DP iktidarının başbakanı yapmış ve şüphe yok ki benim tasavvur ettiğim hizmet yolundan daha faydalı bir yola sevk etmiştir. Ben o zamanki genç teğmenin bu günkü Adnan Menderes olduğunun farkında değildim. O zaman soyadı yoktu. 1949 da parti işlerini görmek üzere Adnan Menderes ile Teşvikiye'deki mütevazı evimin odasında toplanmış idik. Harbe ait resimlere bakarken Koçarlı hadisesinden bahis açıldı..." Ve böylece General Sabis Menderes'i bir kez daha yakından tanımış olacaktı. Ama o güne kadar da, o zaman değer verdiği genç subayı bir daha arama gereği duymamıştı anlaşılan.

ÇAKIRBEYLİ ÇİFTLİĞİ

Adnan beyin asıl mal varlığı Çakırbeyli çiftliği idi. Yaklaşık 70 milyon m² lik bir alanı kaplayan bu dev çiftlik (Bazı kaynaklarda 35 milyon m² olarak ta gösterilmektedir. Daha doğrusu eskiden çok daha büyük bir sahayı kaplarken, çiftlik Menderes'in annesine miras kaldığında ancak bu kadar bir alanı kaplıyormuş) Aydın'a 11 kın mesafede Koçarlı ilçesine bağlı bir bölgede bulunmaktadır. Çine çayı ile Menderes ırmağı, Çakırbeyli yakınlarında bir araya gelmektedir. Çiftlik dedesi Hacı Ali Paşa'dan annesi vasıtası ile kendine miras kalmıştı. Çiftliğin önemli bir bölümü sulak araziydi ve bakılması halinde verimli topraklarda bulunuyordu. Çiftliğin Menderes havzasına düşen sulanabilir kısmı 4-5 milyon m² olarak biliniyor. Ancak bu çiftlikten Menderes'in eline geçen kısmı 3500 dönüm kadar olsa gerekir. Büyük bir kısmı, mirasçılar tarafından gasbedilmiş, yerli yağmacılar şöyle ya da böyle ele geçirmişler, sahipsizlikten elden çıkmış.

Hacı Ali Paşa buralara Tire üzerinden, Konya'dan gelmişti. Daha sonra Paşa rütbesini alan Hacı Ali Paşa'nın satın aldığı Çakırbeyli Çiftliği daha önceleri Karagöl mevkiini de içine alan çok geniş bir alana yayılıyormuş. Zamanla verimsiz araziler terk edilerek, bir kısmı Çakırbeyli köylülerine mera olarak bırakılmak sureti ile, bir kısmı da topraksız köylüye bırakılması sonucu 1945 yılına gelindiğinde 2.450.000 m² ye düşmüş. Çiftlikte 11 arzezyen kuyusu bulunuyormuş ve aynı zamanda Köşk diye tanımlanan merkezi Çiftlik evi iki katlı, 7 odalı bir evden oluşuyormuş. Ayırı-

ca garaj, ahır, Çiftlikte çalışanların kaldıkları evlerle küçük bir köy havasındaki çiftlik bölgedeki belli başlı çiftlikler arasında sayılıyormuş.

Adnan bey ise sıradan bir toprak ağası değil bir çiftlik beyi havalarında, okumuş, dil bilen ince bir adam. 25 yaşlarındaki bu delikanlı kolej yıllarının ardından kendini savaş içinde bulmuş, ardından da toprakla başbaşa kalmıştı. 1923-24 yıllarında düşmanın bu topraklardan ayrılmasından sonra Adnan bey, silahını bırakıp tekrar toprağa sarılacaktır. Yazın kavurucu sıcağı, kışın ansızın bastıran yağmurla gelen sel felaketi ile uğraşmak zorunda kalıyordu. Çiftlik kâhyası Abdi ağanın yardımları olmasa idi, herhalde Adnan beyin bu işlerin üstesinden gelmesi mümkün olmayacaktı. Abdi ağa işini bilen biri idi ve kısa sürede fiilen çiftlik işlerinde insiyatüfünü ortaya koymuştu. 1929 yılındaki büyük kuraklık yılında nerede ise iflasın eşiğine gelen çiftlik, yine Abdi Ağanın maharetleri sayesinde kurtarılacaktı. 1930 yılında Adnan bey bir yenilik deneyerek pamuk ziraatına girecek ve bölgede ilk kez pamuk ekimi yapacaktı. Pamuk ziraatı Adnan beyin yüzünü güldüren bir beyaz altın olarak toprakta boy verirken rejimle pek sorunu olmadığı, politika ile fazla ilgilenmediğini görüyoruz. Kolejli delikanlı, askerlik tecrübesinin ardından yeni bir toprak beyi, genç bir müteşebbis olarak hayata hazırlanıyordu.

İşler yoluna girmeye başlayınca, artık kış aylarında işler biraz rahatlayınca İzmir'e taşınmaya başladı. Yeniden kolej günlerini özler bir hava içinde idi. Çiftlikte Abdi Ağa ne ise, kentte de kendine o ayarda başka bir dost bulmuştu: Avukat Sadık bey. ●teki dostları ise, Kolej yıllarındaki en yakın arkadaşları Muzaffer (Arel), Nusret ve Hamdi (Dülger) beyler.

Adnan bey İzmir'e her gelişinde Karşıyaka'ya geliyor ve eski dostlarını buluyordu. Sarı saçları, kestane gözleri, güleç yüzü ile, ıkar, nazik, şık ve temiz giyimli bu toprak beyi herkesin ilgisini çekiyordu. "Adnan bey aynı zamanda bir sporcuymuş. Futbol oynar, bisiklete binerdi ve çok iyi yüzerdi. Zamanın modası patinaj sporuydu. Adnan bey İzmir'in patinaj salonlarının kısa süre içinde büyük şöhreti olmuştu. Pek mükemmel ve mahirane bir şekilde

patinaj yapardı. Bu yönüyle de Adnan bey çabuk bir muhit yapmıştı. Talih, şakacı ve hoşsohbetli." Onu tanıyanlar böyle anlatıyorlar. (Bkz: ●.C. Feriçoy, Adnan Menderes, S:40)

Artık kederli, tasalı, hasta bir kişilik sahibi değildi. Üzerindeki himaye kalkınca, askerlik yıllarının insanı pişiren şartlarında kendi kimliğini bulmuştu. Bu yeni kimliği, oluşmakta olan yeni Türk Burjuvazisinin ön gördüğü tipe büyük uyum gösteriyordu. Muhallifleri daha sonra, Menderes'i yıpratmak için "Bizler Milli Mücadelede savaşıırken, Adnan Menderes İzmir'de Kondonboyu'nda Yunan subayları ile kolkola geziyordu" diyecekler ama, herhalde bu doğru olmasa gerekir. Belki de Yunan askerlerinin İzmir'den gemilerine binip gümlerinden sonra Menderes ve arkadaşları, olabilir ki, Mim Kemal için söylendiği gibi bir Rum meyhanesine gidip, zaferin şerefine kafa çekmiş olabilirler. Ama herhalde Yunan askerleri ile hiç bir zaman kolkola olmadı. Ama mutlu azınlıkla ve dönemin İzmir sosyetesini ile de yakın bağlarını hiç bir zaman koparmadı..

Evliliği

Adnan beyin evliliğini kolaran kişi, Avukatı Sadık bey idi. Sadık bey Adnan beyle olduğu gibi, İzmir'in tanınmış ailelerinden Evliyazâdelerin de yakın dostu idi. Sadık bey, Berrin hanımla Adnan beyi evlendirmeyi kafasına koymuştu. Her ikisinin de "Karakter ve temayülleri" uygundu. Sadık bey önce Adnan beyle görüşecek, onayını aldıktan sonra da, İzmir ve Selanik başında makaleleri yayınlanan Evliyazâdelerin kadın efendisi, Berrin hanımın annesi Naciye hanıma konuyu açacak ve uzun boylu bir mülkattan sonra, kızın ve damadın birbirini görmelerinden sonra kararları kendileri vereceklerdi. Naciye hanım modern bir hanımdı, gelenek ve göreneklerle pek ilgili değildi.

Naciye hanımın kız kardeşi Makbule hanım da hariciye vekili Dr. Tevfik Rüşti ile evli idi. Naciye hanımın Berrin'den başka Güzin ve Samim isimli iki çocuğu daha vardı. Adnan beyin Berrin

hanımla evliliği, aynı zamanda politik bir çevre ile tanış olma fırsatını da getiriyordu. Üstelik, Servetifünun, İzmir ve Selanik basınında makaleleri yayınlanan aydın bir hanımın kızı ile evlenecekti. Aynı zamanda bu ilişki, onu toprak beyi olmanın getirdiği rahatsız edici bir yükten de kurtaracak, Burjuvazi ile yeni bir kan bağı kuracaktı.

Adnan bey Sadık beyin araya girmesi ve Naciye hanımın oluru ile Berrin hanımı ilk kez İzmir'in ünlü Elhanıra sinemasının pastahanesinde görecekti. Ardından da sinema girişinde taraflar Sadık beyin gayretleri ile karşı karşıya getirilerek tanışılacaktı. Ardından evlilik günleri, Berrin hanımın çiftlikte geçen zor ve meşakkatli günleri.. Berrin hanım Avrupada öğrenimi görmüş kültürlü bir hanımdı. Adnan beyin de başından, babası gibi, bir küçük duygusal macera geçmiş, ama bu macera Budaklı köyünden Ayşe isimli bir köylü kızın hayatına malolmuştu. Köylü kızın Adnan beyin konağına fazla girip çıkmasından kuşkulanan ağabeyi, kardeşini köy meydanında iki kurşunla devinmişti! Ancak olay zamanla unutulup gitti.. Adnan beyin babası da, annesi ile evlenmeden önce bir başka kıza tutulmuş, ardından Adnanın annesi ile evlenmişti.

Berrin hanımın ailesi ile ilgili olarak ilginç bir not düşen NFK, kaderin bir cilvesi olarak gördüğü bir durumu nakleder. "Evliyazâde Refik Beyin damadından başlayarak bu aileye dışarıdan giren erkeklerin çoğu üç ayaklı sehpa can vermiştir. Başta Refik beyin damadı, meşhur ittihatçı Dr. Nazım, Sonra Refik beyin kızı Makbule hanımın damadı Fatin Rüştü Zorlu ve nihayet yine Refik beyin ikinci kızı Naciye hanımın damadı Adnan Menderes.."

Menderes'in üzerinde, ninesi kadar etkili olan, onun hayatı tanınmasına vesile olan insanlara da kısaca değinmekte yarar var sanırım. Bu "İdealizme susamış" İttihat Terakki ve Turan fikirlerinin etkisindeki "Genç toprak" beyi üzerinde etkili olan isimlerden biri de Ethem Menderes'ti. NFK'nın Ethem Menderes üzerindeki değer hükmü şu: "Seciye ve mahiyetini Menderesin felaket safhasında göreceğimiz bu adam, Adnan bey ne kadar infialî ve

içinden kaynaklı bir tipse, o kadar hissiz ve içinden pazarlıklı, öbürü ne kadar hayali ve "Senyör" mizaçlı bir insansa, o kadar he-sabi ve habis ruhlı. Kahramanımız ömrü boyunca istikrara kavuş-turamadığı şahsiyetinin yarattığı temayülünde, adeta onun bu va-sıflarına ihtiyaç duyar gibi bir hal içindedir.. Yani Ethem Mende-res'i, kendi hassas ve çabucak yakalanmaya müsait karakterine, bir nevi pansuman bezi halinde kullanmış, ona soyadına kadar herşeyini vermiş, fakat mukabilinde ihanetten başka bir şey alma-mıştır. "Yalnızlığın buz denizinde yolunu kaybetmiş bir tekneye benzeyen Menderes, öbür Menderes'i aynadaki hayali kadar be-nimsedi ve farkedemedi ki, kendisinin gül tutan eline karşılık, onunki hançer taşımaktadır"

Adnan Menderes, Ethem Menderes'e Ankara günlerinde de ona ihtiyaç duyacak, Kendi Ankara'ya gittikten sonra onu önce DP'nin Aydın il örgütünün başına getirecek ve daha sonra Anka-ra'ya gelmesine vesile olacaktı!

Menderes dürüsttü. Ama herşeyin dürüst şekilde yürütüle-meyeceğini biliyordu, onun için öyle anlaşılıyor ki, kendine dü-rüst olmayan bir başka kişilik kiraladı.. Kendisi de, dürüst insanlar kiralayan, dürüst olmayan bir hareketin içinde, oltaya takılan yem gibi, dürüstlüğü oynadı.. İnanan insanların sağcıların kapanına düşmesi için Adnan bey, renkli, etrafına yakamozlar saçan bir yemdi.. DP, bu yemi iyi kullandı. Ama sonra.. Sonra köpek balık-ları yemi de, oltayı da yutup gitti..

İçeride kapanık, kötümser bir tip olan Menderes'in dünyayı tanı-masına vesile olanlardan bir diğeri de Çiftliğin kâhyası idi.. Asık suratlı Ethem beyin yanında, Adnan beyin ikinci kiralık adamı la-ubaliliği yanında sadakati de temsil ediyordu.. Kâhya Memişoğlu, köy romanlarının kahramanı olan ağa tipini çizen bir senaryoyu ezberlemiş gibi, Menderes'e çiftlikte oynayacağı rolü ezberletme-ye çalışan bir rejisör gibi idi. Necip Fazıl, Kâhya Memişoğlu'nun ağzından bu sahneyi şöyle anlatır: "Bu ne biçim beylik.. Sen bura-da, herkesin titrediği bir büyük babanın odasındasın. Nedir o ha-lin.. Sanki suç işlemiş gibisin. Böyle pısrık durma.! Şimdi bana bak! Bu duvarlara silahlar asılacak. Çifteler şu tarafa, mavzerler

bu tarafa. Sonra belinden tabancayı sallandıracağını! Atının kamçısı çizimde olacak.. Bey dediğin böyle olur... Bey dediğinden sual sorulmaz. Bey dinler ama cevap vermez. Bey yalnız emrede ve hem de o ne derse o olur." Menderes 23 yaşında Beyliğini keşfetmeye başlar. O inceliği ile köylüyü etkilediği kadar, köylü de yeni ağasını üretmeye başlamıştır. Ama uyumsuzluk anlaşılacak, Menderes Çiftliği kâhyaya bırakıp işleri İzmir'den takip etmenin daha doğru olacağını düşünmektedir. İdealizmi, çarpınısları bir süre devam eder, ardından İzmir.. Memişoğlu okumuş takımından giravatlı beye ağalık dersi verirken şöyle diyordu: "Allah beyi bey, köylüyü köylü yaratmıştır. Sen geleni kabul edecek, ama kimseye teşekkür etmeyeceksin. Bey yalnız Allah'a şükreder, köylü milletine çok yüzvermeye gelmez efendi!.."

"Suç işlemiş pısrık"..

Karşısında, NFK'nın deyimiyle "eşkiya bozması Hacı Ali paşa" gibi ceberrut bir ağa adayı beklentisi içindeki Kâhya Memişoğlu'nun ilk sükutu hayali böyle başlar, Ama umutsuz değildir.. Adnan bey, kamçısını eline almayacak olursa, onun adına hareket edecek Memişoğlu'nu kim dinlerdi ki. Ağanın gücü ne kadar büyük olursa, Memişoğlu'nun saltanatı da, ünü de o kadar kuvvetli olacaktır.. Menderes'in köylülere karşı kiralık yüzünü temsil eder kâhya.. Aslında kâhya içinden Adnan bey gibi çekip çevireceği biriyle başbaşa kalmaktan memnundur.. Ya Bey ceberrut biri olupta Çiftliğin geçmişinin hesabını soracak olsaydı.. köylülerin el attıkları toprakların hesabını sorsaydı kâhyadan!

Menderes toprağı ve köylüyü burada tanıdı. Cumhuriyet'in öncülerinden hiçbirisi onun kadar köylüyü ve toprağı tanımadı. Onun için de yönetimde her zaman köylüden yana bir tavır koydu. Ziraatı önemsedi. Ege'de pamuk ziraatının da öncülüğünü o yapmıştı. Tarımda yenileşme ve köylünün refah düzeyini yükseltme, onların eğitimi Adnan beyin ütopyasında önemli bir yer tutmaktadır. Bir bakıma Adnan bey genç bir prensi oynamaktadır. O halktan biri değildir, ama halkı sevmektedir. Zenginliğini ve lüksünü halkına borçludur ve halkı da onu sevmektedir. Çünkü kendinde olmayan onda vardır. Kültürlü bir beye sahip olmak, köylü-

nün burjuva özlemini, kompleksini tatmin etmektedir. Okumuş, gün görmüş bir beyin hizmetinde olmak bile onlar için önemlidir.

Dr. Mükerrerem Sarol, Bilinmeyen Menderes Kitabında, Çiftliğin kâhyasının, Memişoğlu, ya da namı diğer Budaklı Mehmet'in Ocak 1946'da vurularak öldürüldüğünü yazıyor.. Olay bir siyasi cinayet şeklinde idi.. Budaklı Mehmet, aynı zamanda "Genç Menderes'in hayatına giren sarı saçlı, mavi gözlü 14 yaşında vurulan genç kızın ağabeyi idi"

ADNAN MENDERES' İN POLİTİKAYA GİRİŞİ

Serbest Fırka Olayı

Yıl 1930, 12 Ağustos..

Artık Türkiye'de yeniden yapılanma süreci belli bir aşamaya gelmiştir. Atatürk, artık bir kurtuluş savaşı komutanı, bir asker değil, bir politikacıdır.. Türk Kurtuluş savaşında 9.000 kişi hayatını kaybederken, içeride, devrim aleyhtarlarına ve iç muhalefet odaklarına karşı yürütülen Çelikpençe hareketinde tam beşyüz bin insan hayatını kaybetmiştir. Belki de 1920 sonrası dönemin en çarpıcı gerçeği burada gizlidir. Atatürk, "Çağdaşlık" düşmanı, Türkiye'nin muasırlaşma ve batılılaşma mücadelesinde engel teşkil eden her kadroya karşı ikinci bir savaş vermiştir ki, bu yönü birinci özelliğinden daha önemlidir. Kaldı ki, bu gün gelinen noktada batı ile, dünyanın müstevlileri ile tek bir siyasi çatı altında toplanma iradesinin, aynı ilkelerden ilham alınarak ifade edilebiliyor olması, bu gerçeğin bir başka ifadesidir!

Bursa'da, Osman gazi türbesinin hemen yanına o günlerde dikilen bir sütun bu gerçeği bütün çıplaklığı ile sergilemektedir. Osmanlı'dan kurtulmak, bu sütuna imzasını atan zihniyet açısından, işgal kuvvetlerinden kurtulmak kadar önemli bir hadise olarak kabul edilir. Bu düşünceye göre etkileri ve sonuçları itibarı ile Osmanlı'dan kurtuluş, hilafetten kurtuluş Türk'ün milli kimliğine kavuşması açısından birincisinden daha da önemlidir.!

Menderes Türkiye'de yaşanan bu ikinci savaşa ilgisizdir. Gelişmeleri uzaktan takip etmektedir. Ne kendisi bir sorumluluğa

adaydır ve ne de kendisini hatırlayan kimse vardır. Ama Evliyazâdelere damat olmak, onun politikaya ilgisini artıran bir unsur olmuştur. Yeni Türkiye "Köylü" politikası izlemektedir. Adnan bey ise Köylüden yana, adeta küçük bir Tiranlığı yöneten küçük bir burjuva efendisidir. Köylüye modern tarımı getirecek, tarımda makinalaşmayı gerçekleştirecek, köye okul, su ve yol getirme mücadelesinin öncü ismi olacaktır.

Cumhuriyet kurulu 7 yıl olmuştur ama, henüz Türkiye'de demokratik ortamdan söz etmek mümkün değildir. Mustafa Kemal tek belirleyici "Milli şef" olarak herşeye hakim gözükmektedir. Geçen 7 yıllık sürede "acı hadiseler cereyan etmiş, pek çok siyaset adamı schpada can vermiştir. Bunların düşüncelerde bıraktığı endişe, acı ve emniyetsizlik duygularını izole etmek lazımdı. Atatürk bunu da düşünmüş, ve yeni bir partinin kurulmasına karar vermiş en yakın arkadaşlarının başında gelen Ali Fethi bey'i (Okul arkadaşı), En yakın dostu Nuri Conker'i, Prof. Alımcı Ağa-oğlu, Milli Şair Mehmet Emin Yurdakul ve hatta hemşiresi Makbule hanımı partinin kurucularının başına getinmekle tereddüt ve endişeleri izole etmek istemiş!" (OCF-Adnan Menderes)

Fethi bey Paris'ten bu amaçla getirilmişti. Organize bir hareketi bu. Tabi, demokratik teamüle uygun bir yol izlenmiyordu. Herşey Mustafa Kemal'in ilke ve inkılablarına uygun olarak onun yüce tasvibinden geçtiği şekilde gerçekleşecekti. O günki siyasi şartlar böyle gerektiriyordu. Esasen Mustafa Kemal, yeni parti fikri ile demokrasiye geçmekten çok, İsmet İnönü'nün giderek artan otoritesini, halk gücü ile frenlemek istiyordu. Takriri Sükun yasaları, istiklâl mahkemeleri ve idam schpaları ile halk muhalefeti önlenmişti ama, bu ortamda İsmet İnönü ve bazı paşalar kendi adına bir iç muhalefet oluşturarak Mustafa Kemal'in misyonuna alternatif üretme gayretinde idiler. İsmet paşa, Takriri Sükunun gölgesinde giderek ikinci adamlık sınırlarını zorluyordu. Mustafa Kemal ise hem İsmet'e, hem de onun şahsında öteki muhalefet oklaklarına bir ders vermek istiyordu. Nasıl İsmet İnönü'yü Komünist partinin kurucusu yaptı ise, bu kez de kendine bağlı insanlardan İsmet Paşa'ya karşı yeni bir alternatif örgütliyordu. Tabiki

bunun dışı sunuş şekli demokratikleşme ve çok partili hayata geçti. Serbest Fırka deneyi, İnönü'ye bir alternatif bulma ve onu dengeleyecek bir muhalefet kanadı oluşturma gayretlerinin ürünü idi ve Atatürk-İnönü kavgasının temelini de bu şüphe oluşturmaktadır. "Serbest Fırka Atatürk'ün dehasına yakışır bir tertiple kurulma yoluna girmişti"

Herşey bir senaryo idi. Mustafa Kemal ve İnönü, Ali Fethi bey için hazırladıkları mektupta: "Cumhuriyetçi, halkçı bir fırka kurarak siyasi hayata geçmek isterim" diye Mustafa Kemal'e yazıyor, Mustafa Kemal de, talebi "yerinde bir fikir" olarak "CHF'yi bırakmamakla birlikte Fethi beyin hareketine destek olma sözü veriyordu"

Aslında Mustafa Kemal, her zaman birden fazla ihtimali aynı zamanda hesaplamıştır. Bir yandan İsmet Paşa'yı köşeye sıkıştırmak isterken, Aynı zamanda İsmet Paşa'yı da yanına alarak, onu kendine mecbur bırakırken, muhalefet odaklarının deşifre olmasına yol açacak ve onların zabtu rabt altına alınmasını sağlayacak bir yol izliyordu.

Aslında çok parti görünümünde yine bir tek parti kurma gayretinden başka bir şey olmayan bu hareket, belli çevrelerde yeni bir umut halesi de oluşturmaya başlamıştı.

Mustafa Kemal'in düşünceleri Fethi beyden Mustafa Kemal'e bir mektup olarak gelince, böylece ülkenin kötü yönetilmesi ve olumsuz ekonomik şartlarından İsmet Paşa sorumlu tutulmuş ve itham altında kalmış oluyor ve Mustafa Kemal ise bu durumun düzeltilmesi için bir başka arkadaşını göreve çağırıyordu. Böylece kamuoyunun gözünde belli bir iradenin eseri olan icraatının sonuçlarının sorumlusu olarak İsmet Paşa öne çıkartılmış oluyordu.

Fethi bey Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta şöyle diyordu: "Hükümet mali kudretimizle uygun olmayan ve bugünkü nesil için lüzumsuz masraflara girmiş ve bu masrafları temin için halkın tahammülü fevkinde vergiler koymuş ve dahili sanatlar ve mahsullerimizin hakkıyla himaye ve teşvik edilmemiş olması yüzünden ihracatımız seneden seneye noksan arz olmuştur. Hükümetçe ihtiyar edilen fedakarlıkların büyük bir kısmı pek ağır faizlere ve diğer kısmı da yabancı iktidatına ve dolayısı ile döviz mübayaatına sarfedilmiştir. Milli paramız endişeli surette düşmek tehlikesini gösterinceye kadar paramızın kıymetini tesbit için esaslı bir tedbir alınmamıştır. Bu hallere ilaveten adalet işleri, dahili ve harici siyasetteki noksanları dahi bildirerek maruzatımı uzatmak arzu etmiyorum..."

"...Hasıl olan netice memnuniyet verici olmaktan pek uzaktır kanaatindeyim. Kendi'lerine derin hürmet ve muhabbet beslediğim hükümet ricalinin zan ve şüpheden azade gayret ve hüsnüniyetleri karşısında böyle bir neticenin nasıl hasıl olduğunu kendi kendime sormaktan bir an vazgeçmedim. Bu sualin cevabını ancak BM'nin bir fırkadan müteşekkil olmasında buluyorum"

"Türkiye Reisicumhuri Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine" diye başlayan mektup bu minval üzere devam ediyor. Bu ifadeler, aynı zamanda halkın şikayetlerini de ifade etmektedir. İşin ilginç yanı, bu ifadelerin resmîyet ve meşruiyet kazanması, halkın muhalefeti tahrik edecek ve herkes bu mektuptan cesaret alarak eleştiride bulunmaya başlayacaktır. Menderes'te bu cesaret verici ortamdan yararlanarak bu tarihte politika ile tanış olur.

Mektup aynı zamanda şu durumu ifade etmektedir. Mustafa Kemal bu şikayetlerin kaynağı değil, çözümü için başvurulacak merci ve muhataptır.

Herhalde Fethi bey, bu mektubu Mustafa Kemal'in izni ve tasvibi olmadan yazsa idi, onun akıbetini kestirmek te güç olmayacaktı. 5,5 yıldır ülke dışında elçilik yapan birinin ülke meselelerine bu kadar vukufiyeti de ilginçtir. Ülke içinde o kadar insan varken bu konuda Fethi beyin devreye girmesi düşündürücüdür. Bu konuda işin içindeki insanlar, fiilen Mustafa Kemal'le görüşerek bu meseleyi halletmeleri mümkünken, bu işin Paris'ten mektup yolu ile halledilmesi de bu konudaki şüpheleri teyid etmektedir.

Mustafa Kemal Fethi beyin 9.8.1930 tarihli mektubuna verdiği cevaba şöyle başlıyordu: "...Kendimi görüşlerinize ve suallerinize Reisicumhuri ve Cumhuriyet Halk Fırkasının Umumi reisi olarak iki sıfatla muhatap gördüm.." diyor ve Fethi beyi bu çalış-

malarında des tekleme sözü veriyordu. Öyle bir durum ki, kurulacak yeni muhalefet partisinin izni, mevcut partinin genel başkanı tarafından onaylanıyordu. Bu gerçek, Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi temelleri konusundaki temel çelişkiyi çok açık bir şekilde ifade etmektedir ve bu yaklaşım hâlâ bu gün de yine aynı yolun yolcuları tarafından sıkı bir şekilde takip edilmektedir. 12 Eylül'ün generallerinin, izin verdikleri üç parti (ANAP, MDP ve HP) üç ayrı görünümde tek parti manzarası arz etmektedir. Bir bakıma "yok aslında bir farkları, tek farkları adları"dır. Türk anayasasının başlangıç bölümü ve milletvekili andı da esasen bu antidemokratik yapıyı pekiştirici bir uslubla kaleme alınmıştır. Resmi ideoloji ve zihniyetler arasında ayırdedici özellikleri yokeden bir uslub, belli bir dönemin özel şartlarının ötesinde, kurulan devletin sürekli karakterini belirten bir esas unsur haline dönüşmüştür.

11.8.1930 tarihli deklarasyonla parti kuruluşunu 11 maddeden ibaret bir bildiri ile açıklayacaktır. Bu bildiride ifade edilen şeyler, daha önce Fethi beyin Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta ifadesini bulan şeylerdir. Dolayısı ile baştan onanmış ifadelerdir. "Serbest Cumhuriyet Fırkası cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik esaslarına bağlıdır. Bu esasların millet bünyesinde ebedileşmesi gayesidir"

Vergi reformu, para politikası, kalkınma politikası (Sanayi, maden ve tarım-köy ve köylü kalkınması), bürokrasinin azaltılması ve rüşvetle mücadelede, adâlete hız kazandırılması gibi konular fırkanın esas faaliyet alanlarını teşkil edecekti.

1930 yılının 11 Ağustos'unda partinin kuruluş bildirisi yayınlanmış, 12 sinde de Aydın'da Adnan bey, ailesinin de teşviki ile SCF'nin il başkanı olarak siyasi hayattaki yerini almıştı. İzmir ve ege havalisi tarım alanı idi ve aynı zamanda İzmir limanı bir ihracat merkezi idi. İktisat kongresinin İzmir'de yapılmış olması, İzmir çevresindeki azınlıkların, Selanik kökenli ailelerinin ekonomik hayattaki aktif rolleri Yeni Türk hükümetinin ekonomik liberasyon politikalarından tatmin olmayacak düzeyde idi.

Doğu'da rejime karşı din kökenli muhalefet, Ege'de yerini daha çok ekonomik nedenlerle bir muhalefet anlayışına terkedi-

yordu. Doğu'da baskıya tepki olarak gelişen ve din alimlerinin öncülük ettikleri ideolojik muhalefet, baidada yerini, bir takım İttihatçıların, kolejlilerin, ekonomik refah temeline dayalı, liberalleşme taleplerinden kaynaklanan bir muhalefete bırakıyordu. Doğu'daki baskılara karşı, içeriden ve dışardan bir tepki alınmıyordu. Gayrimüsaait enformasyon imkanları dolayısı ile sessizliğe mahkum oluyordu. Ama Ege bu bakımdan daha şanslı idi.

101 gün süren Serbest Fırka macerası üzerinde herkes farklı tesbitlerde bulunmaktadır. "Bunu otoritesini artıran İsmet paşayı sarsmak için, hıpalamak için Atatürk'ün bir planı sayanlar vardır. Bunu Atatürk için bir tecrübe, İsmet paşa için bir sondaj şeklinde mânâlandıranlar da vardır". İsmet Paşa'nın bu gelişmelere karşı tavrı ilginçtir. SF'nin "bir çığ gibi büyümesini milletin Atatürk'e karşı bir tepkisi gibi gösterme çabaları" partinin sonunu hazırladı. Bu arada İsmet Paşa yandaşları ile Mustafa Kemal yandaşları arasında birbirlerine veryansın ettiler. Devrimin öncüleri arasındaki ihtilaf yeni deneyin de sonunu hazırladı. Şu anlaşıyordu Atatürk ve İnönü birbirine muhtaçtı. Bir arada olmak zorundaydılar.. İsmet Paşa sanılandan güçlüydü. Mustafa Kemal ise arkadaşları olmadan tek başına halktan gelen tepkilerle başa çıkma gücüne sahip değildi. Zorunlu bir sulh hakim oldu ama bu arada tabi olan da SF'ye oldu!

Serbest Fırka'nın kuruluşu ile, Halk Fırkası perişan olmuştu. "Kendilerine destek arıyorlardı. Bu olsa olsa Mustafa Kemal olurdu" Yunus Nadi, Mustafa Kemal'e şu mektubu gönderecektir: "İzmir'de matbaamıza taamuz edildi ve Cumhuriyet Halk Fırkası binamız taşta tutuldu. "Mustafa Kemal bu durumda, henüz kuruluş aşamasındaki bir partiyi tutup, eski silah arkadaşlarının çatısı altında bulunduğu bir hareketi söylemezdi. Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi'nin mektubuna cevap olarak Mustafa Kemal şu cevabı gönderiyordu: "Ben CHF'nin umumi reisiyim. CHF Anadoluya ilk bastığını andan itibaren teşekkül edip benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafayı Hukuk Cemiyeti'nden doğmuştur. Bu teşekküle tarihen bağlıyım. Bu bağı çözmem için hiç bir sebebe ve lüzum yoktur ve olamaz. Resmi vazifemin hitamında CHF'nin ba-

şında fiilen çalışacağım. Bu noktada tereddüde mahal yoktur.."

Mustafa Kemal'in bu konumu, bir bakıma Turgut Özal'ın ANAP'la ilişkilerinde özlediği statüye büyük benzerlik göstermektedir.

Daha önce Terakkiperver fırkanın ardından, 1950'lerin DP'sine benzer bir liberal ekonomi programı ile ortaya çıkan SCF'nin başarısı öyle sanıyorum ki, halkın bu projeye ilgisinden çok, mevcut iktidar zihniyetine bir tepkinin ifadesi idi ve bir ay gibi kısa bir zamanda hiç bir maddi destek olmamasına ve bürokratik kolaylıklar gösterilmemesine rağmen halkın bütün yurt sathında parti teşkilatlarını kurarak örgütlenmesi idi.

Mustafa Kemal, mecliste durum değerlendirmesi yaparken "gayri samimi ve gizli maksatlı unsurlar"dan söz etmektedir. Oysa olay geniş kitlesel boyutları olan bir halk hareketidir. Bu denli kapsamlı bir halk hareketinin içinde gizli maksatlar ve art niyetlerden söz etmek, elbette mümkündür, ama hareketin temelini ifade etmekte yetersizdir.

Fırkanın kapaulması, ülkede yeni bir hayal kırıklığı dalgası-na sebep olmuş ve geriye siyasi tedhiş için uygun bir ortam bırakmıştı. Artık İnönü tekrar ipleri tek başına eline geçirmişti.

Kuruluş dilekçesi özel bir oturumla tesbit edilmiş olan partinin feshine ilişkin dilekçe dahi, İsmet Paşa'nın müdahalesi ile şekillenmişti. SCF nin feshedildiğini bildiren dilekçedeki "Büyük reisimiz" ifadesi, Mustafa Kemal'in aynı zamanda SCF nin de reisi olduğu anlamına geleceği gerekçesi ile sildirilmiş yerine "büyük gazi" ifadesi kullanılmıştı. "Gazinin ısrar ve teşviki ve tasvibi ile kurulmuş olan fırka" ifadesi de kuşa çevrilerek özellikle "ısrar, teşvik ve tasvib" kelimeleri metinden çıkartılmıştı.. Fethi ve Nuri beylerin imzasını taşıyan kuruluş bildirisinin ardından, fesih bildirisi de, yine iktidar partisi tarafından biçimlendiriliyor ve demokrasi deneyi fiyasko ile sonuçlandırılırken, altına imzalarını koyacakları fesih bildirilerindeki kelimeler üzerinde bile iktidar partisi sansür uyguluyordu. Fesih bildirisindeki "ısrar, teşvik ve tasvib" kelimeleri aslında SCF nin mahiyetini açık bir şekilde ortaya koyan bildirilerdir. Parti Mustafa Kemal'in ısrarı ile kurul-

muştu.

Prof. Ahmet (Ağaoğlu) bey "Serbest Fırka Hauraları" isimli eserinde şu bilgileri vermektedir, ki bu hatırat bu oyunun gerçek yüzünü belgeleyen önemli bir belge niteliğindedir." Fırkanın kurulduğu gece bu İsmet Paşa idi ki, Yalova köşkünün üst katında tam üç saat Gazi ve Fethi beyle birlikte düşünüp taşınıp fırkanın teşekkülüne ait Gazi ve Fethi bey arasında gönderilmek ve umumi elkâra ile edilmek üzere yazılan mektupların metinlerini tesbit etmişti. Bu mektupları kendi eli ve yazıları ile kopya cümisti. Yine bu İsmet Paşa idi ki, "İsrar, Teşvik ve Tasvib" tabirlerine itiraz ediyordu"

Ahmet Ağaoğlu'nun oğünkü durum tesbiti şöyle: ".. Bizde Cumhuriyet'ten en ufak bir belirti bile yoktur. Bizdeki rejim tam mânâsı ile ve en şiddetli bir diktatörlüktür ve bunu hepsi biliyor. Fakat buna rağmen herkes hürriyetten Cumhuriyet'ten bahsediyor. Herkes Serbest Cumhuriyet olduğunu söylüyor, iddia ediyor. Karşılıklı bir aldatmadır ki, memleketin bir ucundan öbür ucuna kadar devam edip gidiyor. Fakat aynı zamanda da kimse aldanmıyor, inanmıyor. Herkes içinden gülüyor. Kendine ve herkese gülüyor.. gülüyor.. gülüyor. Bütün memleket gülüyor. Alay ediyor, kendisi ile, rejimi ile Cumhuriyet diye bağırانlar ile alay ediyor. Ortada ne inanan var, ne iman! Ne doğruluk var, ne samimiyet! Dimağ boşluğu, kalp boşluğu, ruh boşluğu içinde boş bir varlık yuvarlanıp sürünüyor.. Heyecansız, aşksız, zevksiz sürünüyor. Gerinerek, esneyerek, haftaları, ayları, seneleri sayarak sürünüyor. İçinde yaşadığı yegâne müsbet nokta bir sabahın gelmesini beklemesidir. (Serbest Fırka'nın 8 Ağustos 1930'da kurulup 17 Kasım'da feshedilmesi) dünyanın hiç bir yerinde misli görülmemiş bir avantür, çok dolu, çok dalgalı, çok görmüş geçirmiş, çok vurgunlar yemiş fakat hiç bir dakika ye'se ve ümitsizliğe kapılmamış olan maneviyatım için en ağır ve çekilmez bir acı oldu. Acılık bu fırkanın dağılmasından gelmiyor. Hayır! Bu fırka etrafında gördüğüm ve temas ettiğim ahlak düşüklüğünden geliyor. Daha beş sene evvel dinin unutulduğundan, Arap harflerinin kalktığından, hilafetin lağvından, peçelerin kaldırılmasından acı acı şika-

yet eden hocalar gördüm ki, bu kez bizi bütün bunları geri getirmek fikri ile itham ediyorlar. Hürriyetsizlikten, cebir ve tahakkümden, suistimallerden, murakabesizlikten ağızlar dolusu söz söyleyen münevverler gördüm ki, bu kere hürriyetin zararlarından, yeni fırkanın memleketi uçuruma götürdüğünden hararetle bahsediyorlardı. Liberalliği ile şöhet kazanan edipler gördüm ki, faşizmin ideal bir idare şekli olduğunu ısbata koyuldu. Gazinin sofrasından eksik olmayan muharrirler gördüm ki, bizde de Ruslarda olduğu gibi Çeka teşkilatı lüzumundan dem vurmağa başladılar. Acem Naci günün kahramanı kesildi. Kara Kemal'in adamı Memduh Şevket Halk Fırkası'nın İstanbul cephesini kırmak şerefine üzerine aldı. İsmet ve Gazi paşalara karşı Tanin'de yazdığı yazıların mürekkebi henüz kurumamış Fazıl Ahmed, şimdi bize çatmakla sadakatini ispata koyuldu.

Hulasa bir menfaat ve hodgamlık çamuru ki herhangi bir memleketi cerahat içinde boğmak için kifayet eder.

Fakat bu cerahat yalnız bir taaftan akmıyor. Şimdi geçiyoruz bizim tarafa:

Evvelce göğsüne vurarak "tek başıma muhafelefe devam edeceğim!" diye kahramanlık gösterenler, fırkanın dağılmasından birgün sonra Gazi'den çeşitli maddi manevi teselliler almak şerefine nail oluyorlardı. Bunlardan bir kısmı banka meclisi azınlıklarına tayin ediliyorlar, "kızlarının düğünleri", "çocuklarının hastalıkları" münasebetiyle büyük ikramlara nail oluyorlar, katanları ise, bir kişi dışında nedamet göstererek sığınıyor ve yine mebus yapılıyorlar.

Bu ne hayret verici bir komedi idi! Bu komedi niçin oynandı veya oynatıldı? Acaba denildiği gibi memleketin nabız, eski Halk Fırkası'na karşı yoklanmak mı istendi? Öyleyse alınan derslerden istifade etmek, Halk Fırkası'nın daha akıllı esaslar üzerine kurulması, temizlenmesi, tuttuğu yolun değişmesi lazım gelmez miydi! Halbuki hiç te böyle olmadı. Başlangıçta birşeyler yapılmak istendi ise de bundan pek çabuk vazgeçildi ve Fırka yine eski yolunda ve daha hızlı yürümeye başladı.

Evet, Halk Fırkası, daha hızlı ve daha güçlü olarak eski yo-

lunda yürümeye ve karşısındaki siyasi rakiplerini mahv ve perişan edecek tertiplerle gelişmeye devam edecektir."

Bu ifadeler o zamanın genel bir fotoğrafını çıkarttığı kadar insanların düşünce dünyalarını, duygu ve dilşinçelerini, ahlaki durumlarını da belgelemektedir.. Menderes işte böyle bir zamanda siyasi hayata atılmıştı.

Yunus Nadi, bu asırlık tipe uygunluk açısından ilginç bir örnekti. Osmanlı döneminin hızlı İttihatçısı, İslamcısı ve Hilafetçisi, hilafet kaldırılınca hilafet düşmanı kesilmiş Cumhuriyetçi olmuş, bu arada Nazizm'e takılmış, derken hızlı bir Atatürkçü, hızlı bir Milli Şefçi, hızlı Amerikancı, hızlı bir devrimci ve devletçi. Birbirine zıt da olsa, her zaman en son hızla hareket etmiştir. 1880'de doğup, 1945 yılında hayata gözlerini kapayan, Cumhuriyet gazetesinin kurucusu Yunus Nadi, 1915 yılının 14 Ocak'ta Tasfirî Elkar gazetesinde "İslam Birliği" üzerine şunları yazıyordu: "Din telaffuz edilmesi siyaseten mahzurlu sayılan bu İslam düsturu, bu gün harp ve sulh siyasetimizin üssülesası (esas temeli) olup çıkmıştır. Bugün hepimiz hançerelcrimizin kuvveti yettiği kadar müslümanlığın ilahadını bağıyoruz. Dün ile bugün arasında ne büyük değişme, adeta inkılab. Bu ilahadı ilan ve temin etmek için pek çok bağırarak, pek çok çalışıp çabalamak vazifemizdir. Yani bütün İslâm ümmeti. Buna herşeyin ve tereddüdün üstünde olarak derin bir iman ve itikat ile böyle biliyoruz. Zaten artık başka türlü düşünmeye zerre kadar kalmış mıdır?

İslam'ın birliği, müslümanların en esaslı ve belki yegane dayanağıdır. Birleşin ey müslümanlar! Diniinizin, varlığınızın ezeli ve ebedi düşmanlarına karşı, birlikte karşı koyun, Ancak böyle yapabildiğiniz takdirdedir ki nusiye sizin, necat ve itilâ sizindir. Ve gözlerimizden sevinç yaşları aktığı halde görüyoruz ki, bu hakikatleri hepanlamışsınız. Taraf taraf birlik bayrakları altında toplanarak, Moskoflarla, İngilizlerle ve Fransızlarla, Müslümanlığın bu ezeli ve ebedi düşmanlarına karşı saldırıya başlamış bulunuyorsunuz! Böylece arş ileri!.. Fevzî felah sizindir!

Hakkın kelamı olan mukaddes kitabımız bize bu hakikati çoktan söylemiş idi. Fakat nasıl bilmiyoruz, galiba zamanın idrak

ve vicdanını sağrılaştıran saptırıcı tesirleri ile biz o hakikatleri dilimizle söylesek te, vicdanımızla his ve kavrayabilmekten uzak kalır olmuş idik.

Bizim şu dalâlet ve perişanlığımıza düşmanlarımızın baskı ve yoketme siyasetleri de katılınca, ezildikçe ezilmiş, dağıldıkça dağılmıştık.

Yine zamanla omuzlarımıza binen bu felâket yüklerinin altında İslâm'ın - ah o pek ihmal ettiğimiz- ulvi esaslarını daha şeffaf ve nurani bir manzara halinde görüp anlamaya başlamış idik. Fakat felaketin gittikçe artan ve bel'imizi büken ağırlığı altında o nurani manzaralara doğru kalkınmak ve kavuşmak ne kadar güç olmuş idi.

Azizün züntikam olan Allah, hiç olmaz sanılan şeylere vücud imkanı bahş ve ihsan buyurdu. Önümüze kendimizi kurtaracak bir geniş yol açıldı. İşte bu ana yol, her müslümanın cihad için koşacağı, varını, yoğunu feda etmek azmiyle, varlığını kurtarıp yücelteceği sebil-i ilâhidir. O büyük yolun gazileri, İslâm'ın haysiyet ve izzetinden kendi namus ve vakarlarını yükseltmiş merdlerdir. Şehidler ise Hak Teâlâ ve Tekaddes Hazretlerinin ilâhi tavsifi vechile ölü değil, diridirler, ebedi dirilikte müjdeli saadet sahipleridirler.

Şüphe yokki halife hazretlerinin emir ve işaretleri ile şu müstesna fırsattan istifadeye koşacak olan milyonlarca müslüman, peyderpey Hak Teâlâ ve Tekaddes Hazretlerinin emir buyurduğu cihad yolunda ittihad ederek, İslâm'ın selâmet ve itilâsını temin eyleyeceklerdir. Şüphe yok ki gittiğimiz yolun son menzili İslâm ittihadından, birliğinden ve yükselmesinden ibarettir. Şu cihad ve ittihad görülecektir ki, insaniyet aleminde yeni ve büyük bir inkılab ihdas eyleyecektir. Bu bile yüce dinimizin arta kalmış mucizelerinden biri sayılsa doğru olmaz mı?

Gittiğimiz yol İslâm birliği ise, bu ittihadın nihayete kadar devamını sağlayacak sebepleri şimdiden ve bir yandan hazırlamakta uzak görüşlülük vazifesidir. 1300 bu kadar seneden beri bazı müslüman kavimler, hatta bazı kavimlerin muhtelif zümreleri arasında laftan anlaşmazlıklar üzerine tecessüflere sayan ayrılıklar

vuku bulmuş idi. Şimdi şu büyük ittihad işine girilmiş iken, zaten çok az olan o anlaşmazlıkları insafî ve hakiki alimlerin bir araya gelerek toplanması ile kökünden kesip atarak öylece ilan eunek lâzımdır. Bu da yârının ve öbürgünün yükselişlerini artıran sebeplerden olacaktır. İslâm'ın halen bir ucundan başlayan coşkun ittihad seli, yukarıdaki tedbirlerle de tanzim kılınca yakında dünya üzerinde ilk feyizli parıllarını gösteren muvahhid ve müttchid bir İslâm aleml ihûram mevkiini tutacaktır. Biz eminiz ki bu ulvi netice her halukârda tahakkuk edecektir. Onun içindir ki tekrar bağırıyoruz:

-Yaşasın İslâm'ın ittihadı!"

Durum böyle idi. Zaman değişince kafalar da değişmişti..

Tekrar Serbest Fırka dönemine dönecek olursak 17 Kasım 1930 günü SF Fethi beyin bir yazısı ile son bulacaktı. "Efendim" diye başlayan ve defalarca elden geçirilerek tashih edilmiş olan fesih bildirisi "Keyfiyet arzederim efendim" diye son buluyordu. Fethi bey şöyle diyordu: "Tahakkuk eden şekliyle fırkanızın âtiyen Gazi hazretleriyle siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalacağı anlaşılmıştır."

Evet durum açıktı. Muhalefet deneyi, halkın gizli tepkisini dışa çıkartmış, amacı aşan protestolar gündeme gelmişti. SF, Mustafa Kemal'in güdüm ve insiyatifinin dışında biltün yurttta patlayarak geliyordu. O zaman geriye tek yol kalıyordu. Partiyi feshetmek!

İsmet İnönü, hatıralarında SF olayı ile ilgili olarak şöyle diyor: "Fethi bey, Serbest Fırkayı kapatacağını söylediği zaman ben itiraz ettim. Fethi beye karşı itiraz ettim ve "Bunu yapamazsınız" dedim. Atatürk bana: "Ne yapalım, elimde değil, istemiyorlar, işte görüyorsun" diyordu" İnönü, Fethi beyle anlaşabileceklerini, Atatürk'le birlikte sorunun üstesinden gelebileceklerini, SF'nin kapanmasından sonra bunların bir çoğunun CHP'ye girdiğini, Fethi beyle bir ihtilafları olmadığını söylüyordu.

Adnan bey, düşünülen SF için Aydın il başkanlığına uygun bir adaydı. Ama ortaya çıkan gerçekler partinin feshine yol açarken Adnan bey de sessizce tekrar çiftliğinin başına dönecekti.

Ama DP patlamasında Adnan bey, patlayan halk selinin önünde kuru bir yaprak gibi kalacaktır.. Tepkiyi örgütleyen biri değil, önlemeye çalışırken bu rolden vazgeçip halkın tepkisinin avukatlığına soyunan bir aydın tipi çizecektir.

Aydın il başkanlığını bırakırken Adnan bey, Aydınlıların tepkisini kışkırtan biri değil, Ankara'nın iradesini kabul etmeye çağıran bir konumdadır. SF'nin katıldığı mahalli seçimlerdeki bütük başarı ve bu başarının sandık oyunları ile CHF lehine değıştirilmesi karşısında da aşırı bir tepki sergilememiş "idareyi maslahatçı" bir yol izlemişti.

SF DEN CHF YE..

O Artık Bir CHF Mebusudur!

Adnan beyin Serbest Fırka'nın kapatılmasına karşı tepkisi fazla olmamıştı. Hatta "hiddete kapılan arkadaşlarını teskin etmek" gibi bir görev üstlenmişti. Halk Fırkası'nın kendini toparlama gayreti içinde de, bölgede partinin toparlanması konusunda ilk akla gelen isimlerden biri Adnan bey olacaktı. İtidalli, batı kafası ile yetişmiş, köylünün sevdiği biri. İki dereceli seçimler için az bir zaman kalmıştı. Ege bölgesi son derece önemli idi. Mustafa Kemal, Ege seçimleri ile yakından ilgileniyordu. Aday tesbiti konusunda Celal (Bayar) beyi görevlendirecek ve kendi de sık sık bölgeye gelerek çalışmaları yakından izleyecekti. Mustafa Kemal, Celal beyin yanına ayrıca Vasıf (Çınar) beyi, Ziya ve Halit (Onaran) beyleri de katarak bu işe verdiği önemi göstermişti.

Celal bey Egelilerin yakından tanıdığı biri idi. Galip Hoca olarak burada Kuvayı Milliye hareketine katılmış ve çevrede bu şekilde tanınmıştı. Müslüman çevreler zamanın Galip Hocasına güven ve sempati duyarken, eski tüfek ittihatçılar da " İttihat Terakki Fırkası İzmir Kâtib-i Mes'ulü" olarak, Celal bey hakkında müsbet duygular taşıyorlardı. Aynı zamanda 23 Nisan 1920'deki Mecliste Saruhan mebusu olarak görev yapmış ve ardından İzmir mebusu olarak tanınmıştı.

Celal beyin izlediği taktik şu idi: Serbest Fırka'nın önde gelen isimleri ile CHF'yi yeniden teşkil ederek, bu şahısların etrafında oluşan sempati halesini CHF'ye yansıtmaktı. Adnan bey Aydın'da belediye seçimlerini kazanmış ve bölgede isim yapmış ve güven kazanmıştı. Bayar gibi biri için Adnan beyi CHF'ye angaje etmek güç olmadı.

Adnan bey, CHF'ye geçişi konusunda Tevfik Rüştü beyin aracılık ettiği iddialarını reddetmektedir. Bu konuda şöyle diyor: "Eğer istesem ve Tevfik Rüştü beyden iltimas talep edecek olsam, çoktan HP içinde mevkiler elde eder, Atatürk'e ve İsmet Paşa'ya yaklaşırdım " ..HP ileri gelenleri ile tanışıyordum. Reşit Galib, Necib Ali hemşerilerim ve dostlarımdı..." , "O devredcki mutemetler saltanatı idaresini beğenmiyordum", "Ben gelen heyetle bir hafta temas etmedim. Nihayet Celal Bayar tanıdığım ve hürmet ettiğim bir zattı. Vasıf Çınar, İttihat ve Terakki İdadi mektebinden hocamdı. Nihayet Halit Onaran da iyi tanıdığım olmak itibarıyla, kendileri ile temaskaçınılmaz bir hal aldı. Ve temas temin edildi.. Bu muhterem zatlının ibram ve ısrarları üzerine HP'ye girerek fikirlerimizi parti içinde müdafaa etmek muvafık olacaktı. O zamana kadar ve benimle beraber çekingen taranan arkadaşlarla HP'ye girdik. Bir şartla ki, teşkilatı yeniden kuracak ve mutemetlik saltanatında üzücü bir takım hareketleri görülmüş olanları partiden uzaklaştıracaktık. İşte ben böyle ısrarlar ve arzular ve onlara karşı derineyan ettiğim şartlarla HP'ye girdim."

Adnan bey HP'yi aldığı yetkiler çerçevesinde bütün ilçe ve belediyecliklerde yeniden kıracak ve çevrede sevilen insanları iş başına getirerek teşkilatı yenileyecekti.

Atatürk, Recep Peker ve Fahreddin Altay'la yurt gezisine çıkıp Aydın'a uğradıklarında Menderes HP'nin il başkanı sıfatı ile Mustafa Kemal'i partiye davet edecek, ancak Mustafa Kemal bu davete gönülsüz surette katılıp bir kaç dakika içinde şehirden ayrılmak istemektedir. Çay, kahve ve sigara ikramlarını reddeder. Ancak Menderes'le tanışıp bir kaç cümle konuşuktan sonra başlayan yakınlık, 4 saat süren bir sohbete dönüşecektir. Böylece Mustafa Kemal'le yakından tanışmış olacaktır. Bu arada Mebus tayini

yapılan başvurularda, Aydın ilinden 6000 dilekçe parti merkezine iletilmiştir. Menderes kendisinin mebusluk için aday olmadığını söylemektedir. Ama aday listelerinin açıklandığı gün Menderes'in de ismi okunacaktır. Mustafa Kemal, Menderes için arkadaşlarına şöyle diyecek: "Bugün konuştuğum genç, elbette burada bizim parti mutemetleri ile çalışamaz. Şayanı dikkat bir gençtir" ve re'sen aday gösterilmesini emredeccklerdir. Artık Adnan bey, Aydın mebusudur. Yıl: 1931. Aylardan Mayıs.

Bir zamanlar "Ayyıldız Çetesi" isimli bir çete kurarak, işgal kuvvetlerine ve çetecilere karşı savaşıyan bir fazilet cephesinin üyesi olan giravallı kasaba münevveri, topraktan kopup, layık olduğunu düşündüğü yere gelmişti. Saban değil kalem tutmak istiyordu. Köylülerle çiftlik mesclesini konuşmak değil, aydınlar, bürokratlar ve politikacılarla ülke mesclesini konuşmak istiyordu. Köyü, köylüyü biliyordu artık. Çiftlik kâhyası çiftliğin başında kalırken, yakm "dostu" Ethem Menderes'i de Ankara'ya sürüklüyordu Menderes..

Bir zamanlar Milli Mücadele sallarına katılarak mücadele eden, inzibat subaylığı, emir subaylığı, Alay komutanı yaverliği, Ordu kumandanlığı karargâhında sansür şubesi te rümânlığı yapan ve göğsünde istiklâl madalyası taşıyan yeni genç bir politikacı Ankara'da var gücüyle çalışıyordu.. İçinde büyüttüğü kötü adamı bir çanta gibi yanında taşımaya devam eder.. İdcaizmi daha da artır. Ankara günlerinde kendine yeni bir iş, yeni bir kimlik bulmuştur.. Binlerce dönüm arazisini daha sonra köylüye dağıtarak kendine 3500 dönümlük sulu bir arazi bırakacaktır.. Menderes artık Ankaralı'dır..

Sabahlara kadar meclis encümenlerinde çalışarak, parti müfettişi sıfatı ile köy, kasaba ilçe demeden dolaşarak parti için bir şeyler yapma ve kendini ispatlama gayreti içindedir..

Adnan beyin yakınlıkları, dostlukları, yukarıda anlattığı olayda da ifadesini bulduğu gibi, Mustafa Kemal'in yakın çevresi ile benzerlikler gösteriyordu.

Adnan beyin Ankara maccrası onun kişiliğini tamamlayan bir unsurdu. TBMM'de "Arzuhal (Dilekçe) Encümeni(Komisyo-

nu)" üyeliğine getirildi. Anadolu'dan gelen mektuplar, notlar hep ona geliyordu.. Adnan bey, belki de halkının duygu ve düşüncelerini, acılarını, korku ve umutlarını burada tanıdı.. Bu küçük, beyaz kağıtlara yazılı kargacık-burgacık yazılardan ülkesini ve halkını tanıdı. Adnan bey, burada "çok bilmiş" tavırlardan çok, yumuşak davranışları ile meraklı bir öğrenci tipi çiziyordu..

Mustafa Kemal'i daha yakından tanımıştı. Coşkulu bir inkılabçı değildi, İsmet Paşa'yı ve onun diktasını, gücünü de yakından biliyor, kimseyle takışmadan kendi için çizdiği yolda yürümek istiyordu. Muvafık takımdan olmadığı gibi muhalifte değildi.. Belki de Fevzi Çakmak'm izdüşümü gibi biri idi.. İhtirasları yoktu. Her çevrede böyle insanların varlığı, sürece hız kazandırmak ve bir takım sıradan işlerin büyük bir ciddiyetle yapılması için gerekli idi.. Adnan bey, burada yeni bir dünya tanıdı..

İttihat Terakki Mektebinden Amerikan kolejine, derken ihtiyat zabıtlığı, ardından çiftçilik, İstiklâl Harbi yılları, Küçük burjuva ümitleri ve politika.. Artık Çiftlikten kopup Ankara'ya taşınma vakti gelmişti. Kendine yeni bir yol çizmek zorundaydı.

Bir yandan Milletvekili idi, bir yandan da, harb yıllarında tahsili yarıda kalmış olanlara tarunan haktan yararlanarak Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırarak buradan mezun oldu. Bu ona yeni bir ufuk kazandırdı. Tahsilli biri olmanın getirdiği sükse ile, çevresindekilerden kimi zaman saygı görüyor, kimi zaman kıskançlıkların kurbanı oluyordu. Ama o her zaman sakin, sessiz, mantıklı, ince bir yol izleyerek, bütün bu hayhuyun arasından sıyrılmaya çalışacaktır.. Öyle anlaşıyor ki, Menderes bilip görmektedir, ama olayları kavrayıp, açıklama cesaretine ve gücüne sahip değildir. Alternatif bir çözüm için bir birikim sahibi de değildir. Bir bilinmeze doğru yol almaktadır.. Kendi içinde dürüst ve tutarlı olmak, onun için en büyük erdem olacaktır. Dış çevre ile ilişkilerinde içe kapanık biridir. Onlarla ortak duyguları paylaşmamaktadır çoğu kez.. İspiyonculuktan, kolay köşe dönmece, ya da cahil kaba insanlardan uzak kalarak sürekli okumakta ve çalışmakta, kendi içinde bir çıkış yolu aramaktadır. Adnan bey, Soyadı kanunu çıkınca önce "Ertekin" soyadını alacak, daha sonra soyadım "Men-

deres" olarak tashih ettirecektir.. Artık bir Adnan Menderes olayı vardır.. O günlerde kendine yakın dar bir çevre oluşturmuştur.. Arkadaşları ile parti içinde alternatif fikirler üretme gayretindedirler. Menderes memuriyetten gelmediği için, katı bir disiplin ve hiyerarşi gözetinenden fikirlerini açıkça söylemektedir. Bu durum da çoğu kez beklenmedik sorunlara yol açmaktadır.. Menderes'in tanıdık çevresinin genişliği onun köşeye sıkıştırılmasına imkan vermemekle birlikte, bir çok arkadaşı, bu tür gayretlerinden dolayı ağır tehditler ve hakaretlerle karşılaşacaktır.. Menderes her kesimden tanışları vasıtası ile herkesin hakkında hüsnüniyet gösterdiği yumuşak bir tiptir. Onun yumuşaklığı, aynı zamanda gücünü ve zırhını oluşturmaktadır.

1. BAYAR HÜKÜMETİ

Yıl 1937.

İsmet Paşa başbakanlıktan alınmış yerine Celal Bayar atanmıştı. Mustafa Kemal'in yakın çevresi bunu bekliyordu. Ama İsmet Paşa, Mustafa Kemal'in buna cesaret edeceğine ihtimal vermiyordu. Aslında Mustafa Kemal, Serbest Fıka denemesi ile İsmet İnönü'nün önünü almaya çalışmış, ancak bu ~~çok~~ tutmamış, geri tepmişti. SF olayının ardından Mustafa Kemal'in, İsmet Paşa'nın önlenemeyen yükselişi karşısında nasıl bir yol izleyeceği merak edilen bir konu idi. Ve bir gün İsmet Paşa'nın sağlık sebebi ile görevinden ayrıldığı duyuruldu. İsmet Paşa'nın adamları bu gelişme karşısında şok olmuşlardı. Celal Bayar ise İsmet Paşa kabinesinde İku'sat Vekili idi. İsmet Paşa'nın katı diktacı tavırlarına rağmen, Bayar daha liberal biri idi.. İnönü katı devletçi idi. Bayar özel sektörcü, devlet desteğinde milli bir burjuvanın oluşturulmasından yana biri idi. İzmir İktisad Kongresi, Bayar'ın şansını artırmıştı. İktidar ekonomik model açısından iki başlı bir hal almıştı.

İngiltere ile kurulan yakın ilişki, Boğazlar antlaşması, Türkiye'de batı ile yakınlaşma yönünde önemli, ciddi bir süreci başlatmıştı. İsmet Paşa ise Sovyetlerle yakınlaşma taraftarı idi. "İsmet Paşa'nın görevinden azledilmesi, Türkiye'de Sosyalist bir devlet hayal edenleri endişelendirmiş, yerine daha liberal ve iş çevrelerinin güvendiği bir başbakan: Celal Bayar getirilmişti" Ba-

yar'ın gelmesi, Mustafa Kemal'in devlet politikasında köklü bir değişimi de gösteriyordu.

Esasında Bayar kabinesi İnönü kabinesinden pek farklı değildi. Bayar 11 Kasım 1937'de TBMM'de hükümet programını okuduğunda kabinede sadece Refik Saydam yoktu. Yerine Hulusi Alataş gelmiş, Ziraat eski bakanı Şakir Kesebir, İktisad Bakanı olmuş, Onun yerine de Faik Kurdoğlu atanmıştı.

Cumhuriyet hükümeti'nin ilk ve kapsamlı hükümet programı Celal Bayar tarafından okunmuştu. 14 Ağustos 1923-27 Ekim 1923 tarihleri arasında görev yapan Ali Fethi beyin başkanlığındaki 5. İcra Vekilleri heyeti de 12 sayfalık bir hükümet programı sunmuştu. Muvakkat İcra Encümeni ile 2, 3, 4. İcra Vekilleri Heyeti de hükümet programı sunmamıştı. 1. İcra Vekilleri Heyetinin hükümet programı ise 2,5 sayfadan ibaretti.

1. İnönü Hükümetinin programı yarım sayfa idi ve 2. İnönü Hükümeti bir hükümet programı sunma gereği duymamıştı. Okyar Hükümeti'nin getirdiği program ise 3 sayfa idi. 3. İnönü Hükümetinin programı yarım sayfadan ibaret kalırken 4. 5. 6. ve 7. İnönü Hükümetleri 2-3'er sayfalık Hükümet programı sunmuştu.

2. Bayar Hükümeti de ayrıntılı bir program sunmayacak, üç sayfa ile sınırlı ve birinci Hükümet programında da olduğu gibi, "büyük şef, milli şef, gazi hazretlerinin buyurduğu gibi" ifadeleri ile Mustafa Kemal'den yapılan alıntılarla dolu idi. 7. İnönü Hükümeti programında ifadesini bulan "Sovyet ittifakı ile münasebetlerimiz, her zamandan ziyade sıcak bir dostluk içindedir. Sovyet sanayiinin güzel eserleri sanayileşme hayatımızda ebedi dostluk hauraları olarak yükselmektedir. Büyük Sovyet ittifakı ile yakın ve samimi dostluğumuz gerek siyaset alanında ve gerek diğer her alanda her gün daha ziyade kuvvetlenmekte ve genişlemektedir." şeklindeki tercih, Bayar Hükümetinde "şarap ihracatına mutlaka ağırlık ve öncelik verilmesi" yönünde bir tercihe dönüşmekte idi. (Bkz. 1. Bayar Hükümet programı) Yine Bayar Hükümetinin, hükümet programında sıkça sözü edilen ve daha önce pek önem verilmeyen bir diğer konu da "Kemalist Rejim" deyiminin çok sık bir şekilde kullanılmış olmasıdır.

Bayar ilk hükümet programında söze girerken şöyle diyor-
du: "Bizim gibi parti hükümetlerinin kendilerine mahsus bir pro-
gramı yoktur. Takip edecekleri program, şahıslarınızda ve meclis-
sin yüksek manevi şahsiyetinde kuvvetle, şerefle, temsil edilmek-
te olan ve büyük Türk milletinin arzu ve iradelerini toplayan
CHP'nin realist ve dinamik programıdır. Hükümet, şefin bu kür-
süden verdiği ana direktiflerin ışığı altında.."

11 Kasım 1939-25 Ocak 1939 arasında iş başında kalan
2.Bayar Hükümeti'nin hükümet programı ise bir Atatürk ulula-
masından başka bir şey değildir.

1.Bayar Hükümetinin kurulmasına yolaçan gelişmeler, İnönü'nün Atatürk'le bir sofrada aralarında patlak veren şiddetli tartışma ile hız kazanmış, Ankara'da stadyumda meydana gelen, Atatürk'e karşı ve İnönü'den yana tezahürat Mustafa Kemal'i küp-
lere bindirmişti. İnönü, bu gelişmelerden sonra Atatürk'e minnet-
tarlığını bildirdiğini söylemekle birlikte, içini bir korku kapladığı-
na da feuhakkak nazarı ile bakılıyor. Mustafa Kemal'in sağlığı o
günlerde ciddi bir şekilde bozulmuştu. İnönü'nün akibeti konu-
şuyordu. Kimine göre İnönü'nün Amerika'ya büyükelçi olarak
gönderilmesi bile sözkonusu idi. İnönü, bu havadislerden Tefvik
Rüşti'yü mesul tutmaktadır. İnönü'nün hiç sözünü etmediği bir
konu ise Mustafa Kemal'in İnönü'nün işinin bitirilmesi konusunda
talimat verdiği ve bu düşüncelerle İnönü'nün çocuklarına mirasın-
dan pay bıraktığı hadisesidir. İnönü ise bunu dolaylı bir şekilde
reddederek, Mustafa Kemal'in son gününe kadar Bayar vasıtası ile
kendine haber gönderip kendi hakkında haber aldığını ileri sür-
mektedir.

Mustafa Kemal 1938 yılı Kasım'ının ilk günü, artık kalka-
mayacak kadar ağır şekilde hasta idi. TBMM meclisini açacak du-
rumda değildi ve parlamenterlere "direktiflerini" de veremeye-
cekti. Mustafa Kemal'in Nutkunu Celal Bayar okurken, arkadaş-
ları Menderes'in o celsede gözyaşlarını tutamadığını kaydetmek-
tedirler. 10 Kasım 1938 de Mustafa Kemal öldü ve Fevzi Çak-
mak'ın da desteği ile İnönü Cumhurbaşkanı seçildi. İnönü yeni hü-
kümeti kurmakla Celal Bayar'ı görevlendirerek durumu kontrol

altına almaya çalışacaktır. 11 Kasım'da kurulan hükümet, 25
Ocak'ta yerini 1. Saydam Hükümeti'ne bırakacaktır. Refik Say-
dam'ın başbakan olması ile Kabinede sadece iki üye değişikliği
yapılacak ve eski hükümet görevini sürdürecektir. Hükümet pro-
gramı şu cümlelerle başlamakta ve 3,5 sayfada tamamlanmaktadır:
"Seçtim Celal Bayar'ın istifası üzerine teşkili bana tevdi buyuru-
lan kabineyi yüksek huzurlarınıza getiriyorum. Kabine programı
şimdiye kadar olduğu gibi, mensub bulunduğumuz CHP progra-
mını tahakkuk ettirne gayesine dayanmaktadır. İnkılab kanunla-
rının milli bünyede sarsılmaz bir şekilde işlenmesini ve adli teşkila-
tın devamlı inkişafını temin yolunda itihaz edilmiş olan tedbirle-
rin tatbikine hassasiyetle devam etmek azmindeyiz..." Bu hükü-
met programında, Bayar Hükümeti'nin programlarında olduğu
gibi Atatürkçülük edebiyatına yer verilmemekte, hatta "Kemalist
ideoloji" adı bile geçmemektedir.

25 Ocak'ta yeni hükümet kurulmadan önce, Celal Bayar, 26
Aralık 1938 de Başvekil ve Genel Başkan Vekili sıfayı ile CHP
büyük kurultayının fevkalâde toplantısında söyledikleri bir nu-
tuktaki deçleglere şöyle sesleniyordu: "Arkadaşlar, CHP nin üsno-
mal büyük kurultayı açılmıştır. Partimizin değişmez genel başka-
nı ve koruyucusu, büyük Türk milleti'nin sinasinden yarattığı mü-
şahhas ideali ve kurtarıcısı, Kemal Atatürk, milletin sonsuz var-
lığının, ebedi şuuruna intikal etmiş bulunuyor..."

Ayrıca Türk Siyasi hayatında Bayar'ın hükümü bitmiştir. Uzun
sürecek bir sukut dönemi başlamıştır.. Ta ki 7 Haziran 1945 tarihi-
ne kadar.. Bu tarihte dörtlü taktikle, Bayar ve Menderes adı bir ara-
da anılacak ve Türk Siyasi Hayatında yeni bir dönem başlayacak-
tır..

Biz burada tekrar eskilere dönerek, Celal Bayar'ın hayatına
kısa bir bakış yapalım.. Celal Bayar kimdir, nereden gelmiştir ve
nereye gitmektedir.. İleride Menderes'le yolları çıkışacak olan
Bayar bir döneme damgalarını basacaktır.

CELAL BAYAR KİMDİR?

"(Senyörvari) bir tavır ve dışgörünüş edebi içinde, yeni yeni anlamaya başladığınız, bize zıt dünyanın hedef ve kutuplarına sarsılmaz bir nispetle bağlı, halk partisiyle olanca ihtilafı (Liberalist) fert hürriyeti ve (Demos Kratos: Demokrasi) halk idaresi fikrinden ibaret ve buna karşılık Türkün ruh kökü, İslâm nizamına yabancı, hatla aykırı bir fert"
NFK/Benim Gözümde Menderes

Celal Bayar'ı en iyi ifade edecek şey, yine onun sözleri ve davranışlarıdır. 18. 9. 1939 da Celal Bayar'a bir mektup yazan Cemal Kutay'a, Bayar'ın verdiği cevaptaki şu ifadeler onun kişiliğini yansıtmaktadır: "...Yalnız bir hakikati tebarüz ettirmek isterim. Yapılan herşey sevgili Atatürk'ün ve Milli Şef İnönü'nün ilham ve yardımlarından kuvvet alan müşterek çalışmaların mahsulü ve rejimin malıdır"

Bayar "Atatürk'e tapan" biri idi ve şöyle diyordu "Atatürk, seni sevmek ibadettir."

Her kış Doğu'dan Rusların gelip Anadolu'yu işgal edecekleri korkusu ile titreyen Bayar bu korkular içinde bu dünyadan göçüp gitti. Menderes'le ortak bir kaderi paylaşan Bayar'ı, Cemal Kutay'ın 1940'larda yayınlanan "Celal Bayar" isimli kitabından izliyoruz. Celal Bayar 1884'te Gemlik'in Umurbey köyünde doğdu. Babası Pilevne'den hicret eden Abdullah Fehmi efendi idi. İlmiye sınıfından olduğu, fıkıh konusunda geniş malumat sahibi olduğu söylenir. Darulmuallimin mektebi mezunu olup, rüştiyede öğretmenlik ve Umurbeyde müftülük görevlerinde bulunmuştur.

Şevket Süreyya'nın belirttiğine göre, Bayar'ın da doğum tarihi, İnönü'nün doğum tarihi gibi babası tarafından Kur'an-ı Kerimin kenanına not edilmiştir ve bu hesaba göre de 16 Mayıs 1883 de doğan Bayar, 24 Eylül 1884'de doğan İnönü'den bir yaş büyüktür.

Bayar'la Menderes arasındaki benzerlik açısından, Bayar'ın

Lise tahsili yaparken, ötekisi Bahriye mektebinde vereme yakalanır ve Mahmut Celal tek başına kalır.

Mahmut Celal kişiliğini Bursa'daki Fransız mektebinde bulacaktır. Mahmut Celal'in dayısı hakîmdir, Genç Osmanlılar'dan, İttihatçı Ali Suavi'nin arkadaşıdır. Dayısından aldığı Servet-i Fünun dergisindeki makalelerin etkisi altında edebiyata ilgi duymaktadır.

Fransız mektebi için Bursa'ya geldiğinde yeni bir çevre içine karışır. Bir yandan Azınlıklar, Öte yandan İttihatçılar.. İstanbul'a yakın olduğu için siyasi gelişmeleri yakından izleme fırsatı bulur. Bu arada Ziraat bankasının memur imtihanına girer ve kazanır. Bir yandan iş saatleri dışında Cezvit mektebine devam etmektedir, öte yandan özel bir hocadan Arapça dersleri almaktadır. Meşrutiyet hikayeleri ve Abdulhamit düşmanlığı ile yetişmektedir. Fransa'dan gizlice yurda sokulan bildirileri, mektup ve gazeteleri okuyarak, Bursadaki sürgün "hürriyetçiler" le tanışarak kendine yeni bir yer arama gayretindedir.

Bu arada Ziraat bankasından Doyçe Bank'a geçer. Bankada sadece iki Türk vardır ve burada İttihat Terakki hareketi ile daha yakın bir temas içine girer. İttihat Terakki'nin Bursa'daki illegal bir hüccesi oluşturulan "Küme" örgütüne girer. 23 Temmuz 1908'de meşrutiyetin ilanından hemen sonra Celal bey İttihat ve Terakki Cemiyetinin Bursa Merkez idare heyetine alınır." Celal bey artık Bursa'nın önde gelen İttihat ve Terakki mensuplarındandır biridir"

1907 yılında Bursa'da Doyçe Oryentbank şubesinin imza yetkisini sahip önemli bir memuru olan Celal bey 1908'de İttihat ve Terakki fırkasının Bursa'da önde gelen isimleri arasında yer almış ve kısa bir süre sonra da bankadan ayrılarak fırka tarafından İzmir İttihat ve Terakki fırkası kâtibi mes'ullüğüne atanmıştır.

Bayar, Cemal Kutay'ın kitabında da belirttiği gibi "...Kemalist rejimin şahsında tam ve kamil hüviyetini bulduğu ilerilik ve inkılabçılık vasfı Bayar'da bir aile mirasıdır. (...) Bayar, İttihat ve Terakki'nin Osmanlılık ve İslamcılık politikalarından sıyrılmaya çalışmış ve fırka içinde milliyetçilik creyanının kuvvet bulmuştur."

na gayret etmiş; Türk halklarının hatırı sayılır bir varlık olması uğruna mücadeleler yapmıştır."

Bursa günleri Bayar'ın rotasını ayarlayan günlerdir.. Milli Mücadelenin Galip Hocası, babasından öğrendiği, evdeki kitaplardan aşına olduğu dini yeni Türk devletinin biçimlenmesinde kullanmayı bilmiştir. Başında sarığı, sırtında cübbesi ve elinde tesbihi ile tam bir aktör gibidir. Lavrence İngiliz emelleri için İslâm'ı biçimsel olarak kullanıyordu. Celal Bayar da (Galip Hoca) tipi ile, İttihatçı kafasının üzerine sardığı sarıkla meydanlarda müslümanları "Din-i İslâm için cihada" çağırıyordu.

Bir ara Demirci Efe'ye müşavirlik te yapan Celal beyin Menderes'le ilk tanışması İzmir'de olacaktır. Menderes, İttihat Terakki mektebinden sonra gittiği Amerikan kolejinde bir öğrenci iken Bayar, İttihat Terakki'nin mes'ulüdür. İkinci karşılaşmaları ise Çakırbeyli Çiftliğinde zamanın Galip hocası ile gerçekleşecek, fakat bu karşılaşmalarda kayda değer bir yakınlık söz konusu olmayacaktır.

Bayar'ın dinle ilgisi İstiklâl harbinde ona ayrı bir yer, imtiyaz ve statü kazandırırken, Rejim açısından İttihatçılığı bir başka güven kaynağı olmaktadır. Bankacılığı ise, İktisat Vekilliğine giden yolda işine yarayacaktır. Osmanlı döneminin iki aylık Ziraat bankası, iki yıllık Doyçe Bank'ta memur statüsündeki bankacısı Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin İktisat vekili olmaya yetecektir. Ardından İzmir İktisat Kongresi. Lozan ve İnönü Zafarları "!" İnönü olayını ortaya çıkartırken, İktisat konferansı Bayar'ı yeni rejime kazandıracaktır. İktisat konferansının İzmir'de yapıyor olması ve Bayar'ın bu arada oynadığı rol, yeni Türkiye'nin ekonomik modelinin biçimlenmesinde etkili olacaktır. Bayar'ın Bankacılığı, onun eline büyük paraların geçmesine yol açacak, şirketlerde ortaklıklar kuracak, zengin çevrede itibar sahibi olacaktır. İnönü'nün Bayar'ı kıskanması biraz da bundandır. Savaşan bir asker konumundaki İnönü, Atatürk'e yakınlığına ve icranın başı olmasına rağmen, Bayar kadar ekonomik bakımdan şanslı gözükmemektedir. Atatürk'ün de giderek büyüyen mal varlığına karşılık İnönü'nün daha o ilk günlerde kayda değer bir mal varlığı yoktur.

İnönü daha sonra bunun intikamını alacaktır, hem de acı bir şekilde!

Bayar'ın Atatürk'le nasıl tanıştığına ilişkin ayrıntılı bir bilgi yok. "Henüz büyük ve eşsiz kurtarıcı Samsuna çıkmamıştır" ama işgal günlerinin başında "Milli İhtilalin Celal Bayar'ına Ödemiş, Akhisar ve Aydın Cephelerinde rastlıyoruz." Mustafa Kemal Samsun'a çıkar çıkmaz "Bu tarihte Atatürk'ün emrinde ve izinde bir Kuvayı Milliye Celal Bayar vardır". Bazan Hoca, bazan Efe kıyafeti ile şefin emrinde ve hizmetinde yol almıştır. Akhisar Milli Kuvvetler Komutanlığı yapmış ve ardından yine şefin emri ile "Bursa Kuvayı Milliye reisliğinde çalışmıştır."

Bayar "Atatürk'ün mukaddes ağzından" aldığı talimatla "öz ve halis bir Kemalist olarak" yeni Türkiye'nin kurulmasında daha başından beri rol oynamış bir kişidir. Atatürk İstanbul'dan Samsun'a gitmeden önce, Celal bey, İttihat ve Terakki fırkasının talimatı doğrultusunda vatani kurtarmak için Bursa'dan İzmir'e doğru yol alıyordu..

Mahmut Celal bey, İstanbul'da son olarak toplanan Meclisi Mebusan'da Saruhan mebusu olarak görev yapacaktır. İmparatorluk Meclisi'nin kapanmasından beş gün önce toplanan Mecliste, Mahmut Celal bey, Demirci Efe ağzından yazdığı telgrafı bahane ederek, İstanbul hükümetine yüklenmektedir. Kutay bu hadiseyi şöyle yorumlamaktadır: "Bayarın duyurmak istediği milli ses yerine Yıldız'dan hiyanet ve ihanet sesleri yükselmektedir"

Mahmut Celal bey, İstanbul'dan Ankara'ya gelecek, İzmir milletvekili olarak, önce İktisat vekilliği, yine bu arada Hariciye vekilinin Londra Sulh konferansına gitmesi üzerine Hariciye vekaleti vekilliğini de yapacaktır. Yine aynı şekilde, "Mübadele ve İmar-İskan vekilliği görevi de yapan Bayar, bu görevini sürdürürken Mustafa Kemal tarafından İş Bankasını kurmakla da görevlendirilmişti. Bayar-Mustafa Kemal ilişkisini ifade eden şu cümleler Kutay'a aittir: "Atatürk, Bayar'ı çok severdi. İnsanlara ancak kıymeti kadar kıymet veren Ebedi Şefin bu kadar yakını saydığı, takdir ettiği bahtiyar azdır!"

Bayar'ın Atatürk'e ilgi ve teveccühü çok büyüktü. İktisat ve-

killiğine getirilmesi dolayısıyla Mustafa Kemal'e gönderdiği telgraftaki şu cümleler ona aittir:

"Türkiye Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal hazretlerine: İrade ve feyzinin ilhamı ile işe başladım... Mefkureci bir Amele olarak candan çalışacağım... yüksek teveccüh ve iimadınızın devamı en büyük emelimdir. Derin bir saygı ile ellerinizden öperim büyük paşam. İktisat vekili Mahmut Celal "

Şu da İktisat Vekili Celal Bayar'ın Atatürk'e bir arz biçimidir: "

K. Atatürk. Cumhurreisi İstanbul.

Kurtarıcı dehalarının nuru altında yürüdüğümüz yolda yüksek irşatlarının yeni bir ilhamı olan Tarım Kredi Kooperatifleri kanununa göre ilk olarak Tekir çiftliğinde kurulmuş kooperatife (1) sayılı Kurucu üye şerefini bağışlaması, büyük kurtarıcının yurt ve ulusa kutsal yeni bir işaretidir. Asırların ışığı kalacak olan bu büyük işaretin de manasını bakanlık ve kooperatifler adına, hayranlık ve saygı ile selamlamaya koşar ve şükranlarımı bu vesile ile de tekrarlarım. Tekir çiftliği Tarım Kredi Kooperatifinin kuruluş formalitesi bu gün bitmiştir. Saygı ile ellerinizden öperek arzederim. Celal Bayar. "

Mesele ne biliyor musunuz? Devlet kesesinden Atatürk'e bir çiftlik armağan ediliyor, İktisat vekili de bunu bildiriyor. Gerçekleştirilen resmi formalite ise bir kooperatif teşkili. Kooperatifin öteki üyelerine gelince, Tekir köyünden Ali Rıza oğlu Osman Kâhya, Nuri oğlu Ziya Şahin, Mahmut oğlu İbrahim, Ahmet oğlu Faik, Ahmet oğlu Ali, Nuri Oğlu Hamza, Hüseyin oğlu Ali, Ahmet oğlu Hasan ve Hüseyin oğlu Ahmet.

Kuvayı Milliyeci Celal bey, ilk günlerde İstanbul ve Ankara'daki mecliste yaptığı konuşmalarda, Yunanlıları ehli salıp olarak, gözü dönmüş katiller olarak tavsif ederken başbakan olduğu yıllarda 19 Nisan 1937 de, Atina'da Yunan başbakanı General Metaksas'ın verdiği ziyafette " Yaşasın Türk-Elen kardeş Birliği" diye kadeh kaldırıyordu: "Kadehimi Elenler kralı Majeste 2. Jorj'un sıhhatine, dost ve müttefik Yunanistan'ın refah ve itilasma kaldırırsın, ekselansların ve sevimli bayan Metaksas'ın şahsi saa-

detlerine içerim."

Bayar Atatürk'ün ölümü üzerine, kendi ayaklarının altında ki iktidar koltuğunu kendi elleri ile iterek yerine İsmet Paşa'yı oturttu. Ve böylece Bayar'ın Türk Siyasi hayatındaki yeri de daha gerilere doğru kaymış oluyordu.. Yeniden Celal Bayar isminin Siyaset sahasında yankılanması için 7 Haziran 1945 tarihini beklemek gerekecektir.. Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes tarafından imzalanan 4'lü karar, Cumhuriyet tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır. Ve Bayar-Menderes ikilisini Türk Siyasi tarihinde belli bir konuma getiren bu karar olmuştur.

DÖRTLÜ TAKRİR

Türk Siyasi tarihindeki önemli kavşak noktalarından birini teşkil eden 4 CHP milletvekilinin ortaklaşa imzalayarak CHP Meclis Grubu başkanlığına sundukları 4'lü takriri aynen aşağıya alıyoruz.

C. H. P. Meclis Grubu Yüksek Başkanlığına

7 Haziran 1945

Daha ilk kuruluşundan beri Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin en esaslı umdesini teşkil eden demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk Milleti'nin ancak bu prensiplerin tamamiyle tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların, bütün memleket ve bilhassa partimiz mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. İşte bu kanaattir ki milletçe özlenen bu amacın gerçekleşmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri partimizin Meclis Grubu'na arz ve teklif etmeyi borç bildik.

Atatürk'ün ölmez adına bağlı olan mukaddes kurtuluş savaşımızdan doğan Türkiye Cumhuriyeti, ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile dünyanın belki en demokratik anayasasını meydana getirmiş ve bu sayede gerek ferdî hürriyetleri, gerek milli murakabeyi en geniş surette sağlamak imkânlarını vermişti.

Memleketi orta çağdan kalma birtakım zararlı müesseselerden koruyabilmek ve irticayı kırmak maksadıyla 1925'den sonraki yıllarda siyâsî hürriyetlerin bazı takyitlere uğratıldığını biliyoruz. Lakin Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Teşkilât-ı Esasiye Kanununun demokratik ruhuna daima sadık kalmış ve Cumhuriyet'in kurucusu büyük Atatürk bunu tamamiyle demokratik bir şekle ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmamıştı.

Burada izahına lüzum görmediğimiz türlü sebeplerden dolayı muvaffakiyetsizlikle neticelenen Serbest Fırka tecrübesi bu maksatla yapılmış bir hareketti. Bu talihsiz tecrübenin uyandırdığı tepkiler neticesinde siyasi hürriyetlerin yeni birtakım tahditlere uğratıldığı inkâr edilemez. Bununla beraber Cumhuriyet idaresinin her şeye rağmen demokratik tekâmül yolunda ilerlemek istediğini gösteren teşebbüsler de vardı. Büyük Millet Meclisi seçimlerinde müstakil mebuslara gittikçe daha artacak bir nisbette yer ayrılması tecrübesini buna bir delil olarak zikredebiliriz.

İkinci dünya savaşının belirmeye başlaması ve harp tehlikesinin memleketimizi daimi bir tehdit altında bulundurması pek tabii olarak siyasi hürriyetleri bir kat daha tahdide sebep olmuş ve bu suretle Teşkilât-ı Esasiye Kanununun Demokratik ruhundan biraz daha uzaklaşmıştı. Ferçi Cumhuriyet Halk Partisi içinde ayrıca bir müstakil grup teşkili, Milli murakabe işinin daha esaslı bir şekilde sağlanması ve tek parti usulünden doğan zararların karşılanması yolunda bir tecrübe olmakla beraber kuruluşundaki gayri tabiiilik dolayısıyla bundan da müsbet bir netice alınmadığını görüyoruz.

Bütün dünyada hürriyet ve demokrasi cereyanlarının tam bir zafer kazandığı, demokratik hürriyetlere riayet prensibinin milletlerarası teminata bağlanmak üzere bulunduğu şu günlerde memleketimizde de Cumhurbakanından en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülküleri taşıdığından şüphe edilemez.

Uzun asırlardan beri müstakil bir devlet olarak yaşayan Türkiye'de, hatta okuyup yazma bilmeyen vatandaşların bile si-

yasi hürriyetlerini, şuurla kullanacak bir seviyede bulundukları inkâr edilemez bir hakikattir. Okuyup yazma bilmeyen köylüler arasından bile dünyanın en değerli idare ve siyaset adamlarını yetiştirmiş olan milletimizin, bilhassa Cumhuriyet idaresinin kuruluşundan beri yapılan büyük hamleler neticesinde, bundan 20 yıl evveline nisbetle çok yüksek bir seviyeye erişmiş bulunduğu övünülecek bir gerçektir.

İşte, bir taraftan iç hayatımızdaki bu mesut tekâmülün yarattığı siyasi olgunluk, diğer taraftan bugünkü medeniyet dünyasının umumi şartları, daha ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda hakim olan demokratik ruhu bugünkü siyasi hayat ve teşkilâtımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği kanaatine bizi sevk etmiş bulunuyor. Bunun biran evvel gerçekleşmesi yönündeki düşüncelerimizi şöyle hülasa ediyoruz:

1- Milli Hâkimiyet'in en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis Mürakabesinin Anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamiyle uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin aranması,

2- Yurtdaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkânlarının sağlanması,

3- Bütün Parti çalışmalarının yukarıki esaslara tamamiyle uygun bir şekilde yeni baştan tanzimi,

Muhterem milletvekili arkadaşlarımızın yüksek tasvipleri-ne sunduğumuz bu teklifimizle daha ilk kuruluşundan beri Milli Hakimiyet gayesine erişmeyi, onu gerçekleştirmeyi hedef tutan Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve bütün Türk Milleti'nin yüksek arzularına tercüman olduğumuza, Atatürk'ün idealine sadık kaldığımıza tamamiyle inanmış bulunuyoruz.

Cumhurbaşkanımızın 19 Mayıs 1945 tarihli nutuklarında: «Siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş bir ölçüde hüküm süreceği» hakkındaki ifadeleri, bu teklifimizin vakitsiz ve yersiz olmadığı hakkındaki inancımızı büsbütün kuvvetlendirmiştir.

Milletimizin bütün kuvvet ve iradesini temsil eden Büyük

Millet Meclisi Parti Grubu arkadaşlarımızın, Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk Milleti'ne dünya demokrasileri arasında şerefli bir mevki sağlayacak olan bu teklifi, kendi öz düşüncelerinin bir ifadesi gibi telakki edeceklerinden asla şüphe etmediğimizi bir defa daha tekrar eder ve bu takririmizin açık oturumda müzakeresini saygılarımızla rica eyleriz.

İzmir
Celal Bayar
Kars
Fuat Köprülü

İçel
Refik Koraltan
Aydın
Adnan Menderes

12 Haziran Salı günü takrir müzakereye alındı. "Bu takrir, CHP diktasına karşı bir harp ilanıydı"

Menderes, böyle bir takriri nasıl imzalamıştı. Ürkek ve sessiz bir genç, nasıl olup ta böyle radikal bir harekete kaulmıştı. "Zeki fakat disipline gelmeyen, intüamsız, çok konuşan, kendi stilinde iyi bir konuşmacı olan, mantıklı, fevri" bir genç olarak tanınan Menderes'in yakınları onu "Bir misafirliğe götürsen, yeni topluma giniş bir çocuğun ürkekliği, heyecanını yaşayan, tutuk, kimseye karışmayan, tatlı tatlı gülümseyen, aşırı nazik, soru sormayan, sıkılğan ve bu sıkılğanlığı, inceliği ile çevresindekileri bile sıkına noktasında nazik" bir genç olan Menderes'in Milletvekili/Öğrenci ortamından fırlayarak İsmet Paşa yönetimine kafa tutmasına yol açan gelişmeler nasıl olmuştu. Onu Bayar'la, Koraltan ve Köprülü ile aynı belgeye imza atmaya götüren şartlar nasıl gelişmişti.

O bu dönemde kendini şöyle tarif ediyordu: "Meclise geldikten sonra, büyük bir dikkatle çalışmaya başladım. Kendimi memleket işlerine verdim. Hem vazifemi gördüm, hem de hizmet için kendimi yetiştirdim. Başvekil oluncaya kadar da, kendimi yarı için ilzam edecek hiç bir harekette bulunmadım. Yirmi sene içinde, herkesin peşinden koştuğu Avrupa seyahatlerini bir defa bile olsun düşünmedim. Hiç birisini aklımdan geçinmedim. Hal-

buki lisan biliyordum. Param vardı, faydalı olabilirdim. Bilakis meclis encümenlerinde çalıştım. Parti müfettişi olarak kaza, nahiye, belediye odalarında sabahlayarak vazife gördüm."

Öyle anlaşıyor ki, Dörtlü Takriri kadar Menderes parti aleyhinde bir faaliyete girmedigi gibi, parti işlerini görmekle birlikte, parti icraatını savunan bir uslub içinde de değildir. Belki de her iktidarın, her kadronun, böyle hiç bir şeye bulaşmayan, fedakâr hizmetkârlara ihtiyacı vardır. CHP'nin de bu gibilere ihtiyacı olduğu gibi, Bayar da bu ihtiyaçdan dolayı Menderes'i yedeğe almayı ihmal etmemiştir. Üstelik dil bilen, kültürlü, söyleneni anlayan, sadık, çalışkan, nezaket ve tevazuu ile halkın ilgisini ve sempatisini çekecek bir tip önemli idi. En azından sempatik bir vitrin süsü olarak bile önem taşıyabilirdi. Büyük ihtirasları olmadığı gibi, küçük menfaatlerle aldatılamayacak, satın alınamayacak biri olması da öteki önemli özellikleri idi. Çalışkanlığı ve Dilekçe komisyonunda halkın sorunlarına vakıf olması ve bunları çözme yolundaki çabaları ile çevresinde sempati de uyandırmıştı. Her işe koşan, yardımcı olan, sessiz karakteri yanında, olup bitenleri ince zekası ile kavrayarak, izleyerek, yorumlayarak, konuşmayan, ama konuştuğu zaman da bilen ve yorumlayan yeni, genç bir aydın/bürokrat/politikacı tipi doğuyordu. O devlet hizmetinden, bürokrasiden gelen biri değildi. Ama bürokrasiyi tanıdı ve kavradı.

Bir ara kafasına Ziraat Vekili olmayı takar ama partinin profesyonel kadrosunun arasından sıyrılıp o makama ulaşması mümkün değildir. İnönü'ye yaranma çabaları boşa çıkar. Menderes çalışan biridir ama, parti yönetime bile girme şansı yoktur. Bu tiplerden yararlanmak gereklidir ama fazla yakınlıktır tehlikeli olabilir. O zamanlarda Menderes partinin spor kolu başkanı gibi sıradan bir iş yapmaktadır. İnönü ile tanışır ama, bir ara bu yönde umut belinir gibi olur, sonra o iş yatar. Oysa Menderes bu konuda çok umutlanmıştı. Alaeddin Tiritöğlu'nun ve başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun girişimleri fayda vermez. Böylece Menderes'in hayalleri yıkılır. Artık yükselmek istemektedir ama bu mümkün gözükmemektedir. Bu arada kişisel kırgınlıklar, kaptis-

ler bir takım söylentiler de Menderes ile öteki bazı partililer arasında ihtilafa dönüşür. Menderes artık köy, köylü ve ziraat meselesini yakından izlemekte, kendisine verilmeyen görev ile ilgili olarak eleştirilerde bulunmaktadır. Belki de ilk kez İnönü ile ciddi bir ihtilaf içine girmektedir.

Köy, köylü ve ziraat politikası, Milli Şef'in en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. İnönü hükümeti de her zaman konunun üzerinde durmuştur. Geniş halk kitlelerinin de hoşnutluğu bu politika ile ilgilidir. Bu konudaki hoşnutsuzluk giderek tabanda daha fazla tepki alan bir hale dönüşmektedir.

Celal Bayar, Dörtlü Takrir meclisini şöyle anlatmaktadır: "Takrir partide fırtınalar kopardı. Çankaya'da sayın İnönü'nün başkanlığında toplantılar yapıldığını işitiyorduk. Bu toplantılarda Takririn reddedilmesi ve imza sahiplerinin grubta hırpalanmaları uygun görülüyordu... Takrir reddetmek vazifesini alanlar, bizi şiddetle tenkit ediyor, hakaret ediyor, hırpalıyorlardı. Biz düşmanlara karşı düşüncelerimizi metanetle savunduk. Bu müzakereler sırasında Adnan Menderes'in bir başka güçlü yanını tanıdım. Saldırılarından yılmıyor, sinirlerini bozmuyor, içinde fikir varmış gibi görünen (demogojik) sözlerin parlak balonlarını bir cümle ile patlatıp söndürüyordu. Apaçık görülüyordu ki Adnan Menderes iyi bir polemikçidir. Fakat fikirlerimiz ne kadar doğru olursa olsun bizi bu fikirleri ne kadar samimiyet ve ehliyetle savunursak savunalım, bu müzakereler mizanansen olmaktan ileri geçemiyordu. Takrir red edilecekti. Çünkü Çankaya'da takririn reddedilmesi karara bağlanmıştı. Nitekim 7 saat süren müzakerenin sonunda o zamanki başvekil Şükrü Saraçoğlu kürsüye geldi. Halk Partisi'nin, takrirden yazılı olduğu şekilde demokratik islahata muhtaç olmadığını, temelde demokratik esaslara dayanmış bulunduğunu anlattı ve (tavsiye ederim, arkadaşlar takrirlerini geri alsınlar!) dedi. Bu sırada bazı milletvekilleri, (Onlar arkadaşımız değildir) diye bağırıyorlardı." "Yanımda oturan Fuat Köprülü'nün birden ayağa kalktığını gördüm. Takriri geri almaya niyetli olduğu görülüyordu. Eteğinden çekip oturttum. Sert bir sesle (Biz verdiğimiz takrirleri geri alacak insanlar değiliz) dedim. Sesini çıkartmadı ve takrir

oya kondu. İmza sahibi 4 milletvekilinden başka bütün eller havaya kalktı. Takririmiz reddolunmuştu."

Dörtlü Takrire imza koyanların ilk ikisi ihraç, biri istifa ediyor, en sona kalan Refik Koraltan ise 27 Kasım'da ihraç edilerek, muhalif partinin çekirdek kadrosu şekillenmiş oluyordu.

Dörtlü Takrire imza koyan dört kişinin birer cümleyle, NFK'nın gözündeki yeri şöyleydi: Bayar: "İslâm nizamına yabancı, hatta aykırı bir fert", Menderes: "Sarı Çizmeli Mehmet ağa", Fuat Köprülü: "İlimle doymayan, politika açlığı içinde kıvranan, basit, temel görüşten mahrum, kafası hasis, ruhu haris insan", Refik Koraltan: "Depo müdürü, ya da tebhirhane kâtibi seviyesinde, sıradan bir adam"

Ve yeni sağ ideolojinin, yeni "ümid kadro"nun dört as elemanı bunlar oldular.

TOPRAK REFORMU

Saflar Ayrılırken

Dörtlü takrire yol açan gelişmeleri iyi tahlil etmek gerekir. Harp yıllarının zor günlerinde 1944 yılında Köylüyü Topraklandırma Kanunu tasarısı (Topraksız Kanunu) hükümete verilir.

O günlerin genç manzarası şöyledir:

-Dini baskılar yüzünden halk huzursuzdur. Camiler ahır haline getirilmiş, Kur'an Kursları kapalı, din alimleri darağacına ya da sürgüne gönderilmiştir. İrtica bahanesi ile, laiklik adına, Bulgaryen bir yorumla dindarlara karşı terör estirilmektedir. Artık din adına bir muhalefetten söz etmek mümkün değildir.

-Ekonomik durum fecidir. Yoksulluk ve çaresizlik içindeki geniş halk kitleleri iktidardan umudunu kesmiş gözükmemektedir.

-Ankara ve büyük şehir merkezlerindeki yolsuzluk iddiaları ayyuka çıkmıştır. Rüşvet olayları almış başına gitmektedir. Her ağızda lılan, kayırmacılık, köşe dönmeçilik almış başına gitmektedir. İktidara yakın çevreler büyük vurgunlar yapmaktadırlar. İsmet Paşa'nın aylık maaşı, (O gün aldığı maaşın Cumhuriyet altınına dönüştürülmesi şeklinde yapılan bir makayeseğe göre) bu günkü değerle (Mayıs 1990) 140 Milyon lira dolayındadır. Ayrıca harcırahları ve hesabı bilinmeyen örtülü ödenekleri ile bu rakamın nereye ulaştığını kimse bilmemektedir. Mustafa Kemal'in aylık maaşı ise aynı mukayeseyle başlangıçta 600 milyon lira kadar idi. Daha sonraki yıllarda, yani 1933'de maaşında %50 indirim yapıldı ve de özlükleri, örtülü ödenekleri ve harcırahları ile ilgili bir bilgi

yok. Her vilayette adına yapılan binalar ve çifliklerin asıl kaynağı da bilinmiyor.. Ahmet Gürkan "İsmet Paşa'nın Beytülmalî" isimli çalışmasında İnönü'nün mal varlığı konusunda ilginç bilgiler vermektedir.. Hatta bunlardan bazıları mahkemeye intikal etmiş, ya da meclise soru önergesi olarak verilmiş, belgeler ve bilgiler meclis arşivlerine intikal etmiştir. Hukuk dışı uygulamalara örnek olarak Ömer İnönü'nün Muzaffer Kayalibay isimli bir kişinin ölümüne yol açan trafik suçu, delil yetersizliği gerekçesi ile örtbas edilirken, yine gerek Mevhibe İnönü'nün ve gerekse İnönü ailesinin bir takım devlet kuruluşlarından aldıkları eşyalar ve metallerle ilgili çeşitli yolsuzluk iddiaları ortaya atılmıştır. Öyle ki alınan kumaşların, elbiselerin parasına bile tamah edilmiş, garip bir iddia olarak "Cumhurbaşkanlığı personelinin ihtiyacı için Atatürk'ün satın aldığı ineğin mutfaklardan sarfedilen süt bedelleri Mevhibe İnönüye ödenegelmiştir" Erzincan zelzelesine giderken 150.000 lira harcırah, 1943'de ABD Cumhurbaşkanının davetlisi olarak Mısır'a giderken bir gün için 50.000 lira harcırah tahakkuk ettirilmiştir. Ömer İnönü 1950'ye kadar Dolmabahçe sarayında kalmış ve sarayın bütün masrafları ve kalorifer giderleri devlet bütçesine yüzbinlerce lira zarara sebep olmuştur. Ahmet Gürkan bu konuda şöyle demektedir: "TBMM hesaplarını inceleme komisyonunda müteaddit seneler üye ve başkan olarak vazife gördüm. Bu münasebetle sarayların murakabe ve teftişlerinde bulundum.. O zaman Ömer İnönü'nün buralarda arkadaşları ile birlikte, kadınlı kızlı gece alemleri de dahil, bilhassa Dolmabahçe sarayında, saray şehzadelerinden daha pervasızca yaşayan bir şefzade..." olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra, İnönü'nün kardeşi Rıza Temelli'nin gemi alımı için devletten 150.000 dolar komisyon parası aldığı konusu her tarafta konuşulmaya başlanacaktır.

Gürkan'ın belirttiğine göre, Sultan Abdülaziz'in Taşlık arsaları, Padişah ailesinin sınırdışı edilmesinin ardından sahipsiz kalmış ve yine bir usûlüne uydurularak İnönüler'e temlik edilmiştir. Ayaspaşa arsaları ile ilgili olarak Bedii Faik 24 Mart 1970 tarihli bir yazısında şu bilgileri vermektedir: "Ayaspaşa vaktiyle mezarlığı ve evkafa aitti. İnönü'nün müsteşarı olan zat Evkaf işlerine

bakıyordu. Günün birinde işte bu müsteşar, mezarlığı vakıf olmaktan çıkartmış parsellemiş ve bahis konusu arsayı da şefine münasib görmüştür.. İnönü'nün kardeşinin Cumhuriyet ilan edildiği zaman tek meteliği dahi bulunmadığı o derece bilinen bir şeydir"

Evet Atatürk'te yoksuldu ve karga kovalamaktan geliyordu. Askerdi, savaş içinden gelmişti, ama zengin, hem de çok çok zengin biri oldu. İnönü de öyle, çok çalışmışlardı, az zamanda çok işler başarmışlardı.

Gürkan şu soruyu yöneltmektedir: "İnönü'nün serveti, aldığı maaşla biriktirilecek cinsten değildir. Kendisi ticaret yapmadığına göre bu servetin ıktisab yolları daima karanlık kalmaya mahkum olacaktır"

Bu konunun üzerinde bu kadar fazla durmamızın sebebi, daha sonra Menderes'in mal varlığı ve zimmet suçlamalarına ilişkin, bu iddia sahipleri hakkındaki iddiaları da gündeme getirerek, kişilerden çok bir dönemin ve zihniyetin, Kemalist inkılabın mirasçılarının ahvali şahsiyelerine ilişkin gerçekleri su yüzüne çıkartmak istememizdir.

Mesela bir başka iddia da, hâlâ Türkiye'nin önde gelen şirketlerinden biri olan Sohtoriklerin şirketi ile ilgilidir. Erdal İnönü'nün kayınpederi (İnönü'nün dönürü), CHP İstanbul eski il başkanı Ali Sohtorik, devletin gemi alımında kayırlmış mıdır?. "Bakınız 27 Mart 1970 tarihli İnönü'ye yönelik cevap bekleyen 32 soru"

Dönemin önde gelen yazarlarından Falih Rıfkı, İnönüler hakkında şöyle demektedir: "Yakınlarının zenginliğine gelince; Atatürk bir gün İstanbul dönüşünde, doğru İnönü'nün evine gitmiş, hiç parasızlıktan zengin olan kardeşi üzerine dikkatleri çekmişti. Kardeşinin sorumluluğunu üzerine almayan İnönü, kılını kımıldatmamıştı. İnönü politikada ahlaktan söz edemez. Ve hele her işin açıkça yapıldığı bir rejimde, yakınlarının kazancını nüfuz ticareti saymayı başkalarına bırakmalıdır."

Sayın Erdal İnönü bu iddialar konusunda bu gün ne düşünüyor acaba..? Gorbacov'un Stalin dönemini mahkum etmesi gi-

bi, İnönü de babasının tek parti dönemini mahkum etmedikçe sosyal demokrasiden sözütmesi inandırıcı bir iddia olmayacaktır.. Ve sol, Erdal İnönü'nün soyadının arkasına sığınarak insanlara demokrasî vadetmez..

Bir arâ Bedîî Faîk takmıştı İnönü'ye.. Bu günki Akbulut fıkraları gibi o günün de fıkraları vardı. B. Faîk anlatıyor: " Bir adam var, tacir, müteahhit, fabrikatör, madenci..

Dediler ki, hangi eksiltmeye girse kazanır, çünkü arkası büyük!

Adamın sırtına baktım, zavallı fecî şekilde kamburdu"

Kasdedilen Kambur Rıza, İnönü'nün kardeşi idi. Bedîî Faîk bir başka yazısında Dragos kooperatifleri konusunu kaleme alıyordu.

İsmet İnönü'nün Hürriyet gazetesinde çıkan mal beyanını eksik bulan Son Havadis gazetesi, şu bilgileri veriyordu:" İnönü'nün oğlu Ömer İnönü'nün eşi, kayınvalidesi ve kayın biraderi ile ortak olduğu 500.000 lira sermayeli Harmancık limited şirketinin konkordato dosyası Yargıtaya gelmiş ve 7 Ocak 70 tarihinde 69/188 no ve 69/366 karar nosu ile Ankara'ya gelen dosya 970/7 sıra numarası almıştır. Bu özel şirketten alacaklı bankalar ve şahısların sayısı 56 dır ve beyan edilen alacak miktarı 22 milyon 292 bin 670 lira ve 41 kuruştur. (Bu paranın bu günki rayiç karşılığı yaklaşık: 40 -45 milyar lira kadardır) Bunun dışında Ömer İnönü'nün dolaylı şekillerde bankalardan aldığı kredi miktarının 75-100 milyon lira dolayında olduğu da ileri sürülmektedir. Bu durumda bu rakam 200 milyar gibi bir seviyeye ulaşabilir. Kredi alınan bankalar ise Ziraat, Vakıf, Türk Ticaret, Akbank, Yapı Kredi ve İş bankalarıdır. Bu kredilerin büyük bir bölümü de 1950'den sonra alınmıştır. Babasının dönemine ait rakamlar hakkında kesin bir bilgi yoktur. Harmancık Krom Limited'in konkordatosunda alacaklı banka sayısı 14'tür ve o gün mevcut bulunan hemen hemen bütün bankalardan kredi talep edilmiş ve alınmıştır. Bunlar arasında Ziraat Bankası 20 milyonla ilk sıradadır. Şirket sermayesinin beşyüzbin lira olduğu düşünülürse, Sermayesinin 40 katı kadar kredi kullanmıştır. Talep ettikleri ödeme planı ise faizlerin dondurul-

ması ve 7 yılda ödenmesi şeklindedir. Öyle anlaşılıyor ki o günün Ömer'inin bu günün Yeğen Yahya'sı ya da Efe'si ile pek farkı olmadığı anlaşılıyor. Bu olaylar sadece tek parti döneminde yaşanmamış, 60 sonrasında da İnönüler bir yandan eski hesapları tasfiye ederken, bir yandan da yeni köşe dönme hesapları yaptıklarına ilişkin iddialar basında ve mahkeme dosyaları arasında yer almaya devam etmiştir.

Ankara Rüzgarlı sokaktaki 1928'de 10.000 liraya alınan arsanın bir parseli daha sonra Yeni İstanbul gazetesine 500.000 liraya, bir parseli de Gazanfer Bilgeye 900.000 liraya satılmış. Heybeliada'da o zaman bir milyon lira takdir edilen köşk, 9500 liraya alınmış. Ayazpaşa arsası, ya da Taşlık'taki evine ilişkin iddialar ne derecede doğrudur. Taşlık'taki evin, Vakıflar'a ait bir cami temeli üzerine yapıldığı doğru mudur? İş bankasındaki 6200 hissenin kaynağı nereden gelmektedir?.. Çankaya'daki 20.000 m² lik bahçeli köşk nasıl alınmıştır?

İnönüler'in ortağı olduğu aşağıdaki şirketlerin kredi kaynakları, iş alanları nelerdir: Harmancık Krom, Ögelinan Madencilik, Kurşun San., Dış Ticaret AŞ, İstanbul Pamuk, Şaban Daga Lmt., Bakır Endüstrisi, Nidac koll., Uludağ Maden.

Ankara Maltepe'deki arsa, Dikmen'deki, yine Maltepe ve Çankaya'daki arsaların alış şekilleri nedir?

Bu konuda Gürkan'ın tesbit edebildiği İnönüler'in mal varlığına ilişkin döküm şöyle: Rüzgarlı'da arsa (5513 m²), Çankaya'da Bahçeli Köşk (22.383 m²), Heybeliada'da köşk (2345 m²), İstanbul'da 536 m² Temelli Gümüşsuyu apartmanı, Taşlık'ta bahçeli köşk (3000 m²), Yenişehir'de 1345 m² arsa, Ankara'da 567 m² arsa, İzmir Kordon'da 467 m² köşk, Dragos'ta 6345 m² arsa, Dikmen'de 15 786 m² arsa, Çankaya'da 2.000 m² arsa, Maltepe'de 1174 m² arsa, 2346 m² arsaya kurulu Bahçeli ev, Mebus evlerinde 1271 m² ye kurulu ev, Şenyuva, Bahçe, Bahçelievler kooperatiflerinde ev, Rüzgarlı sokakta iş hanı (568 m² temel üzerine kurulu), Yeşilyurt'ta 2350 m² arsa ve İş bankasının 6200 adethisse senedi.. Tabi altın, döviz ve nakit cinsinden ya da yakınları üzerine alınan

emlaktan burada sözedilmemektedir.

Bütün bunlar, buna benzer cevapsız sorular insanların kafasını karıştırmaya devam ediyordu.

D.P.'nin ortaya çıkışının ve halk tarafında büyük bir coşkuya sahiplenilmesinin arka planındaki sebeplerden sadece birini, o döneme ait ekonomik suistimallerin boyutunu göstermesi bakımından ilginç sayılabilecek bu bilgilerden sonra tekrar konumuza, Toprak reformu yasasına dönelim.

Toprak reformu yasa tasarısı halkı umutlandırmaya yetmedi. Çünkü reform hareketi bir yandan parti içindeki toprak ağalarını korkutup tepkilerine sebep olurken, halk ta bu reformdan fazla bir pay alamayacak, partili bir takım militanlara devlet elinden toprak dağıtılmış olacaktı.. Toprak dağıtımında kayırmacılık ve toprağını kaybeden toprak sahiplerinin hükümete tepkisi CHP'nin sonunu hazırlayan önemli olaylardan biridir.

" Bir devleti hiç bir şey yenilikler kadar rahatsız etmez. Değişiklik (İnkılapçılık) hep kötülüğe ve zorbalığa yol açar. Bir tek parça bozulunca düzeltilebilir. Herşeyin özündeki bozulma ve çürüme eğiliminin bizi ilkelcrimizden uzaklaştırmasına da karşı koyabiliriz. Ama koca bir toplumu yeniden kalıba dökmeye, bu kadar büyük bir yapının temellerini değiştirmeye kalkmak, düzeltecek yerde silip süpürmek, ufak tefek kusurları toptan bir kargaşa ile düzeltmeye kalkışmak, hastalıkları ölümle iyi etmek (Devleti değiştirmekten çok yıkmak isteyen) kişilerin işidir. Dünyanın birden düz.leceği yoktur. Ama insan kendini sıkan şey karşısında o kadar sabırsızdır ki! Her ne pahasına olursa olsun ondan kurtulmak ister. Binlerce örnek te gösteriyor ki, dünya hep böyle çabuk şifa aramaktan hep zarar gördü. Halinde genel bir iyileşme olmadıkça, bir an deritten kurtulmuş olmak, iyileşmek demek değildir"

Montaigne'nin Denemelerinin 3. kitabının 10. bölümünde böyle diyor. Bacon'un bu konuda söyledikleri de İnönü döneminde Menderes dönemine geçişe ilişkin bir başka gerçeğin altını çizmekte kullanılabilecek elverişli bir açıklama getirmektedir. "Yeni soyluları ancak bir güç ortaya çıkarır. Geçmişteki soyluları

ise zaman ortaya koyar. Soyluluk sanını ilk alanlar, genellikle to-runlarından daha erdemli, ama daha az dürüsttüler. Çünkü hem doğru, hem de eğri yola başvurmadan yükselmek az görülen bir şeydir"

Yine Bacon şöyle diyor: "Devlete kara çalan sorumsuz konuşmaların sık sık uluorta yapılması, bir yandan da devlete zararlı olacak yalan yanlış söylentilerin ağızdan ağıza dolaşarak büyük bir ilgi görmesi kopacak bir kargaşanın ilk belirtileridir." ...Mac-hiavelli de pek yerinde bir görüşle toplumun babası olması gereken hükümdarların bir partiye bağlanıp yan tutmaları durumunda devletin, bir yanına çok yük yüklendiği için batan bir gemiye döneceğini söyler... Ayaklanmaların nedeni ikidir. Büyük yoksulluk ve büyük hoşnutsuzluk. Yıkılan ocakların sayısı ne denli çoksa, karışıklığı destekleyenler de o denli artar... Ayaklanmaların nedenleri ile körükleyici etkileri, dinde yenilikler, yeni vergiler, yasa ve törelerde değişiklik, tanınan ayrıcalıkların geri alınması, topluma genel bir baskı, değersiz insanlarla yabancıların yükselmesi, açlık, ordudan çıkarılmış askerler, umut kırıklığına uğramış partiler, küskün bir toplumu ortak bir amaç çevresinde toplayıp birleştiren bütün buna benzer şeyler... Soylular ve halk çoğunluğu, bunlardan biri hoşnutsuzluk içindeyse tehlike büyük değildir. Çünkü halk çoğunluğu, yüksek tabakadan kışkırtılmadıkça kendiliğinden kolay kolay eyleme geçemez.. Yüksek tabaka da, halk çoğunluğu kendileri ile birlikte eyleme geçmeye istekli, buna hazır olmadıkça güçsüz kalır. Gerçek tehlike, yüksek tabakanın, aşağı tabaka arasında suların bulanmasını bekleyip hoşnutsuzluğu o zaman açığa vurmasıdır. "Bacon bundan sonraki bölümde ise, bir bakıma DP iktidarlarının uyguladığı çözümü açıklamaktadır: "En önemlisi, bir ülkede zenginlik ve paranın bir kaç elde toplanmasını önleyecek bir yol uygulanmalıdır. Yoksa devlet varlık içinde yokluktan ölür (Menderes döneminin sloganı: Her mahallede bir milyoner.. Sen de zengin olabilirsin mesajı) Halka hoşnutsuzluklarıyla kızgınlıklarını ölçüyü kaçırıp işi arsızlığa dökmeden açığa vurma özgürlüğünü tanımak, güvenilir yollardan biridir. Ötkesi içine akan, yarası içine kanayan kimse onulmaz çı-

banlar, irinli kabarlar dökmek tehlikesi ile karşı karşıyadır... İnsanların umutlarını ustaca, kurnazca beslemek, böylece onları bir umuttan ötekisine koşturmak, hoşnutsuzluk hastalığına karşı etkili ilaçlardan biridir..."

Topraksız yasası ile ilgili tasarı önemli bir kavşak noktasıdır.. Tasarı Meclise havale edildi, ama kimse bu büyük meselenin alından nasıl çıkacağını kestiremiyordu. Meclis işin çözümü için konuyu komisyona havale etti. Oluşturulan karma komisyonda büyük çiftçilerden İzmir Mebusu Rahmi Bey başkandı. Komisyon için aranan "Mazbata muharriri" de bulunmuştu. İşin raporörlüğünü ve sekreterliğini yapacak isim de belli olmuştu. Yine Çiftçilikten gelen bir başka toprak beyi Aydın Milletvekili Adnan Menderes.

Anlaşılan İnönü de içerideki toprak ağalarından çekiniyor ve bu yasayı çıkartma işini yine toprak ağalarının inisiyatifine bırakıyordu. 1945 yılı Şubat ayında 45 kişilik komisyonda konu tartışılmaya başlandı. Menderes parti içinde ilk muhalefet hareketini bu komisyon içinde başlatı ve aktif bir komisyon üyesi olarak sağlam delillerle hükümetin toprak reformu tasarsına karşı ciddi bir şekilde direndi. Böylece Menderes hem mecliste, hem de toplumda, özellikle toprak ağalarının umut adamı haline gelmişti.. Geniş müslüman kitle ise, rejime muhalefeti sebebi ile Menderes'e destek veriyordu.. Öteden beri halk her zaman CHP'ye ve onun yönetici kadrolarına yönelik muhalefetin niyetine, programına ve ilkelerine bakmadan muhalefet olduğu için destek vermişti. İnkılablara karşı yapılan muhalefet hareketinde bunun içindir ki istiklâl savaşındaki on bin civarındaki şehide karşılık, bunun elli katına yakın insanın kafasını kopartmak gerekmiştir. Bu da "İrtica" diye damgalanan muhalefet hareketinin ne denli güçlü olduğunu gösteren bir olaydır. Serbest Fırka olayı, Terakkiperver Fırka olayları da buna örnekler. Ve yine İnönü'nün stadyumda büyük teşahüratla karşılanması hadisesi de, muhalif kanada karşı mevcut destekçi bir potansiyelin her zaman var olduğunu gösteriyor. Bu kez de İnönü'ye muhalefet eden biri, kim olursa olsun desteklenecekti. Daha doğrusu, sindirilen muhalefet, bu meşru muha-

lefetin gölgesinde hücumla geçecekti! Hele hele Topraksız yasasını bir kömünistlik olarak, mülkiyete tecavüz şeklinde yorumlayan toprak beylerinin muhalefeti, halkın din duygularını da harekete geçireceğinden, zenginlerin desteğinde ve mecliste yandaş bulan bir muhalefet hareketi olarak etkisini gösterecektir. Oysa daha önce mütegalibe takımını oluşturan zenginler, parti ile yakın temas içinde, hatta bir çok ağa, bey parti yönetiminde önemli görevlerde bulunuyordu. Böylece halk çaresiz ve yalnızdı. Zengin toprak ağalarının destekledikleri ve parlamento içinden sözcüsü olan bir halk hareketinin başarılı olacağına kuşku yoktu ve öyle de oldu. Hele dış bir takım muhraklara desteklemesi ile bu hareket daha kısa zamanda başanya ulaşacaktı.

Ülkedeki öteki bir takım azınlıklar da, özellikle varlık vergisi sebebi ile iktidara olan güvenlerini kaybetmişler, arkası arkasına gelen vergiler ve baskılar halkı bezdirmişti. Bir yerde Menderes kendi zekâsının ürünü olan bir güven değil, doğrudan doğruya bir muhalefet sözcüsü olarak bir anda "umut adam" haline geldi. Daha sonra göreceğimiz gibi, başlangıçta hiç te böyle bir niyeti olmayan Menderes giderek halkın talebini ve halkın kendini görmek istediği kişilik formunu benimseyecek ve bu rolü benimsemesinin faturası olarak idam schpasında can verecektir. Bu anlamda idam edilen sadece Menderes değil, onun şahsında Milli İrade'nin kendisidir. Kuşkusuz Menderes'in Milli İrade'yi ne kadar temsil ettiği tartışılabilir, ama herhalde belli muhrakların dümen suyunda giden biri olsa idi, en azından Bayar gibi yaşama şansını elde tutardı.

Bu konuya daha sonra tekrar dönceğiz.

"Köylüyü Topraklandırma Kanunu, 11.6.1945 de kabul edilerek 753 sayılı kanun haline gelmeden üç gün önce Menderes komisyondan istifa edecektir. "Açık, mücadeleci ve gösterişli bir meclis konuşması ile" yeni döneme adımını atmaktadır. Eskişehirli Emin Sazak, Adana'dan Cavit Oral ve Aydın'dan Adnan Menderes Toprak reformu tasarı ile ilgili olarak örgütlü bir muhalefet hareketi yürütmüşlerdi ve oldukça da başarılı olmuşlardı. Ve hatta, eğer İnönü'nün ve Başbakan Saraçoğlu'nun özel girişim-

leri ve baskıları sözkonusu olmasa idi, komisyondan gelecek tasarını ve meclisten çıkacak yasa, çıkan yasadaki çok farklı olacaktı ve böyle bir tasarının kanunlaşması için de Menderes ve arkadaşları o günki dengeler gözönünde bulundurulduğunda fazla zorlanmayacaklardı.

Üçlü muhalefet grubu, yasaı aynı açıdan ele alarak koruncu şekilde eleştiriyorlardı. Cavit Oral, konuyu bilimsel ve tarihi açıdan ele alarak eleştiriyor ve bu yasanın gereksizliği üzerinde duruyordu. Emin Sazak ise geleneksel yapı içinde Ağalık kurumunun fonksiyonu ve önemi üzerinde duruyor, bu ilişkilerin bozulması halinde kaos oluşacağını söylüyordu. Menderes ise konuyu hukuki açıdan inceliyor, Toprak reformu yasa tasarısını Nazist, faşist bir uygulama olarak görüyor ve toprak üzerinde mülkiyet kavramının yara almasının gelecekte doğuracağı hukuki sorunlar üzerinde görüş ileri sürüyordu. Daha sonra DP Toprak reformu yerine "Tanım reformu" tezini savunacak ve tarımda yenileşme, makinalaşma, verimin artırılması konusunda tezler geliştirecek, bunu sanayileşme ve kent politikası ile birlikte ele alacaktır. Menderes'e göre "Küçük işletmeye gitmek değil, işletmeleri birleştirerek kolektif işletmelere gitmek gereklidir." Ancak böylelikle istihdam ve üretim artırılabilir ve tarımda makinalaşma ve refah başarılabildi.

Menderes ve arkadaşlarının tüm çabalarına, bilimsel, tarihi, hukuki açıklamalarına karşılık olarak İnönü'nün kaba tavrı meclis iradesine yön verecektir: "Bu kanunu kabul etmeyen parti benim partim değildir!"

İnönü bir yandan böyle derken, öte yandan parti içindeki muhalefeti stabilize etmek içinde taktik bir strateji ile kabinede bir değişiklik gerçekleştirirdi. Yasa tasarısını savunan ve kanunlaşmasında, şekillenmesinde büyük emeği geçen Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatiboğlu istifaya mecbur bırakıldı ve muhalefet kanadının sözcüsü durumundaki Adanalı toprak ağası Cavit Oral Ağustos 1945'te Ziraat Vekili yapıldı. Böylece, İnönü muhalefet kanadının güçlenmesini önlemiş, istediği kanunu çıkarttıktan sonra icrasını da tekrar ağalara bırakarak, "işte kanunu yaptık ama siz bildi-

ğiniz gibi yapın" dercesine böyle bir yola gitmişti. Önemli olan İnönü'nün Meclis üzerindeki denetim gücünü kanıtlamasıydı. Toprak Reformu teahhüdü yerine gelmiş ve İnönü'nün dediği olmuştu. Bundan sonrası fazla önem taşımıyordu. Şimdi halkın tepkisini azaltmak ve ıciaya elverişli bir yorum gerekli idi. O zaman gelsindi Cavit Oral. Hem de bakan olarak! Zaten o zaman kanun dediğin nedir ki!

Cavit Oral Ziraat Vekili olunca İlk işi yasanın uygulanması önemli ölçüde engellemek oldu. Ardından da 1950 yılının 27 Mart'ında "Çiftçiyi topraklandırma hakkındaki 4753 sayılı yasa da bazı maddelerin değiştirilmesi ve buna bazı maddeler eklenmesine dair kanun tasarısı " 5618 sayı ile kanunlaştı. Böylece Topraksız kanunu bir reform kanunu olarak fiilen ortadan kaldırılmıştı. İşin ilginç yanı, bu yasaı kabul eden meclisle, onu ortadan kaldıran meclis aynı meclisti. O gün Ziraat vekili bir başkası idi, bu gün bir başkası. Zaten bu traji komik parlamento macerasından 45 gün sonra da 14 Mayıs 1950'de de CHP'nin tek parti dikası tarih olacaktır.

Bu gün Romanya'da yaşanan olaylara bakarak, Çavuşescu'nun başına gelenlerin ışığında İnönü dönemini değerlendirecek olursak, Menderes yönetimini, bir bakıma İnönü'ye rağmen gerçekleşmiş bir iktidar modeli değil, halkın tepkisini frenlemeye yönelik, ondan görünen, gerçekte İnönü döneminin devri sabık ilan edilerek sanıklarının ipe gitmesini engelleyen bir baraj hareketi olduğunu söyleyebiliriz. Nasıki Bayar, Atatürk'ün ölümü üzerine, tercihini İnönü'den yana kullandı ise, İnönü de sonuçta bu vefa borcunu ödeyerek, Bayar'ı kendisine alternatif olarak seçmiştir. Menderes, rejime ve halka karşı daima çifte standartlı olmuştur. Halka "Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirirsiniz" derken, aynı zamanda parti kulislerinde halkın hilafet talebini engellemek için hukuki tedbirler ve polisiye tedbirler aramıştır. Belki de burada bir münafıklıktan çok, korkuları ile hareket ettiğinde Kemalist bir gelenekçi gibi, umutları ile hareket ettiğinde ise halkın içinden bir halk adamı gibi hareket etmiştir ve her iki davranışında da samimidir. Bu ikilem onun kişiliğini, kimliğini oluştur-

maktadır. Kimi zaman biri kimi zaman öteki kişiliği davranışlarına yön vermektedir. Kalbi ile başka, aklı ile başkadır. Aslında Menderes aklı ile varolan biridir. Halkın teveccühü onda kalbi bir kişiliğin oluşmasına vesile olmuştur. Menderes halka rağmen halk için, ya da halkı kullanan biri değil, onu ciddiye alan bir politikacı idi.. Ve zaten onu idama götüren gerçek te burada yatmakta idi.

CHP içindeki ilk ayrışma CHP'nin üçüncü kurultayında ortaya çıkmıştı. 1931'de Uşak delegesi Alaeddin bey kurultayda şöyle demektedir: "Memleketi bütün İnkılabları yapmış olan bu fırkaya, lalcıların şahısların alınmaması, bir Kubilayın yanında bir şeyh Mehmed'in bulunmaması, Fırkaya girecek şahsın belli bir ideolojiye sahip bulunması şartı..." Bu daha önce parti çausı altında bu iki kanadın da varolduğuna işaret etmektedir. Bu tarihten sonra 40'lar meclisinin oluşurulması ve eski mutemec olan ağa, eşraf ve mütegalibelerin yerine yeni ideolojik temele dayalı il başkanlarının getirilmesi (ama yine atanarak) yeni bir dönemin başladığını göstermektedir. İnönü devletçidir. Toprak işleyendir sloganı ile kendi ideolojik tabanına mesaj vermektedir. "Toprak ağalığının kökünü kazıyacağım" andı içmektedir. İlk ayırım devletçiler, liberaller arasında kendini gösterir. Zaten öteden beri ortaya çıkmayan bir sivil asker ayrımı vardır. 9 Mayıs 1935'de parti genel sekreteri Recep Peker Liberallere meydan okumaktadır: "Ulusal çalışmayı yıpratın ve ulus yığını sömüren Liberalizm karşı cephemizi daha sıklaştırmıyoruz." Liberalizm düşmanlığı, devletçi kurultaya damgasını basacaktır. 384 milletvekilinin, 160 il temsilcisinin ve Atatürk'ün katıldığı bu son kurultayda o zamanki Kemalizm modası buydu. Peker'e göre Devletçilik, devletin vasfı ve karakteri ile ilgili bir konudur. Hükümet ve parti devletçilik ilkesinden hız almaktadır. Böylece Parti-Devlet birliği sağlanmış, parti diktası güvenceye kavuşturulmuş oluyordu.

Ne Bayar ve ne de Menderes'in bu gelişmeler karşısında söyleyecek tek sözleri yoktur.

Bu düzenleme ile,

-İçişleri Bakanlığı Genyöknür üyeliğine alınmış ve kendine

parti genel sekreterliği görevi verilmişti.

-Bütün illerde il parti başkanlığına ilin valisi memur kılınmıştı.

-Genel müfettişler aynı zamanda devletin ve partinin aynı anda müfettişliği görevini yapacaklardı.

Ve daha başka maddeler.. Parti ve hükümetin birleştirilmesi kararı genel başkan vekili İsmet İnönü'nün 18 Haziran 1936 tarihli genelgesi ile illere duyurulur..

Atatürk bu hareketi onaylamaktadır. Cemiyetler yasının 9.maddesinin memurların partiye girmesini önleyen maddesi ile ilgili olarak Gazi hazretleri şöyle buyurmaktadırlar: "Ben bu maddede değiştirilecek bir şey görmüyorum. Çünkü burada memurların siyasi cemiyetlere girmemesinden amaç, onların BENİM partimden başka bir partiye katılmaması demektir. Bu bakımdan bu madde hatta yararlıdır ve katıyen değiştirilmemelidir." (Hilmi Uran, Hatıralarım. S: 298)

13 Şubat 1937 tarihinde Anayasa'nın 2. Maddesinde değişiklik yapılmak surtı ile "Türkiye devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimcidir" şeklinde değiştirilmiş, Anayasa'yı değiştiren 3115 sayılı yasayla CHP ilkelerinin Anayasa metni haline gelmesi sağlanmıştır. Dolayısı ile daha sonra kurulan partilerin programlarında bu ilkeleri benimsemeleri zorunlu hale getirilmiştir.

Dolayısı ile, gerek DP, gerekse bu güne kadar gelen bütün partiler, tek parti geleneğinin çizgisini sürdürmek zorunda kalmışlardır. Anayasa'nın değişmez maddeleri haline getirilen bu ilkeler, aynı zamanda ceza yasaları ile takviye edilmiş, bircysel planda da anayasa hükmü halinde Milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı andına alınarak, Kemalist tek parti geleneğinin sürdürülmesi amaçlanmıştır. Bu gün isim olarak farklılığına rağmen, esasen bütün bu partiler, CHP'nin içindeki grubaşmalara benzer, bir takım parti içi grupları andırınmaktadır. DP bu anlamda CHP nin devamı anlamında da yorumlanabilir.. Türkiye'nin tek parti geleneğinden kurtulabilmesi, özgür, insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olarak siyasi sahnede yerini alabilmesi için bu hukuk dışı yasa hü-

kümlerinden kurtulması zorunludur!

1932'de Mustafa Şeref İktisat Vekilliği'nden istifa ettirilip, Celal bey İktisat Vekilliği'ne atanmakla, devletçi hükümete liberal bir iktisat bakanı atanıyordu. Böylece Mustafa Kemal denge siyaseti izliyordu. Ama bu çift başlılık Mustafa Kemal'in ölümü ile sona erecek, devletçi gelenek devlette tümü ile hakim olacaktır. Ama İş bankası ve İktisat Vekilliğinin verdiği avantajla sivrilen Celal bey, dönemin ikinci adamı ile boy ölçüşecek seviyeye gelecektir. Ve 1932'lerden sonra artık bir Bankacı ve Paşacı rekabeti başlayacaktır. 1945 sonrası gelişmelerde Bankacıların Paşacıları gerilediği görülecektir. 1937'de Bayar'ın başbakanlığı döneminde bürokrasiye yerleşen liberaller 1939'da cephelerini terketmek zorunda kalacaklar ve yeniden kafalarını kaldırmak için 1945'i beklemek zorunda kalacaklardır.

Atatürk, yakın arkadaşlarının karaktersiz çıktığından dert yandığı bir gün, Bayar'ın İş bankasının İstanbul'da bir kağıt fabrikası kurma girişiminin İnönü'nün İktisat vekilinin bilgisi altında engellemesi bardağı taşıran son damla olarak Bayar'ın İktisat Vekilliğine getiren Yalova Operasyonundaki işaretler, aslında geleceğin cumhurbaşkanını ataması anlamına gelen bir iş olarak tarihe geçecektir. İsmet paşa o dönemde Bayar'ın İş bankasındaki girişimlerini "Dolapçılıkla" itham etmektedir. Ama ne Bayar İnönü'ye, ne de İnönü Bayar'a dış geçirememektedir. Çünkü arada Mustafa Kemal vardır.. Mustafa Kemal ise bu iki ucu birbiri ile dengeleyerek kendine yol açmaktadır..

CHP, kendini bir yandan Kuvayı Milliye ruhunun ürünü sayarken, öte yandan tipik bir İttihat Terakki Cemiyeti gibi çalışmıştır. Parti mutemelliği sistemi de İttihat ve Terakki "Kâûbi Mesul" lüğünün devamı gibidir. Ne garip, Atatürk ölmeden bir kaç gün önce İnönü'nün sürgüne gönderilmesi için çaba gösterenler, onunla bir arada görünmemeye özen gösterenler, Mustafa Kemal'in öldüğü gün oy birliği ile grubta İnönü'yü aday göstermişler ve mecliste oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçmişlerdi. Atatürk'süz bir Bayar'ın içi boşalmış konserve kutusundan bir farkı yoktur artık.. Daha önceleri Atatürk'e ateş püsküren İnönü, Atatürk öldükten bir

ay kadar sonra 26 Aralık 1938'de yapılan CHP birinci olağanüstü kurultayında, Atatürk'ün aziz hatırası önünde saygı ile eğilirken, kendisi için de ikinci Atatürk olma yolunda kongreden karar çıkarılır.. CHP tüzüğü'nün değişen maddelerine göre "Partinin banisi ve ebedi başkanı TC'nin kurucusu olan Kemal Atatürk'tür. Partinin değişmez genel başkanı İsmet İnönü'dür" Bu kongrede Divan başkanı Abdulhalik Rendadır ve öteki divan üyeleri arasında Aydın Milletvekili Adnan Menderes birinci sıradadır!

Kongrede İnönü'nün ardından kürsüye çıkan Bayar şöyle demektedir: "Genel başkanımız, Milli şefimiz, Cumhurreisimiz, İsmet İnönü, müstesna bir lütf olmak üzere bendenizi genel başkan vekilliğine tayin buyurmuşlardır... Kendilerine arzı şükran ederim"

Yıl 1939. Türkiye'nin yeni rotası yavaş yavaş belirmektedir. İnönü yeni dönemde tam bir Atatürk gibi hareket etmektedir.. Şartlara göre sürekli değişen pragmatik bir yol izlemektedir.. DP'nin ideolojisi CHP'nin bu ilişkileri içinde giderek oluşmaktadır. 1 Nisan 1939'da ABD ile imzalanan Ticaret anlaşmasında Türkiye Amerika'ya gerek ithalat ve gerekse ihracaatta ve gerek diğer bütün konularda en ziyade müsadeye mazhar millet statüsü tanıyacak ve ABD'den gelecek sanayi ürünlerine %12 ile %88 arasında gümrük indirimi sağlayacaktır. Bir yandan gazetelerde İnönü'nün dostları "Atatürk öldü ise başımızda İnönü ve Stalin var" diye yazarken öte yandan ABD ile aynı zamanda Almanlarla dirsek teması kurulmaktadır. Almanya-İtalya ittifakının balkan ve ege politikası netleşince Ankara, Fransa ve İngiltere'ye mavi boncuk politikası uygulayacaktır. Bu yakınlaşmanın ardından Sovyetler Ankara'ya baskı yapmaya başlayınca Ankara yüzünü iyiden iyiye batıya dönecektir. Biraz da İnönü'nün batıya yakınlaşması, Sovyetler'in toprak talebi ve tehditlerinden kaynaklanmaktadır. Yoksa işin tabii seyri içinde Ankara giderek Moskova'ya yaklaşmakta idi. Ruslar'a ve Almanlar'a karşı İngiltere ve Fransa'ya yaklaşma gereği duyan İnönü, bu ülkelerden beklediği yakınlığı görmeyince, eski Amerikan mandaterlerinin hülyalarına kapılacak ve gözünü Amerika'ya dikecektir. Gözünü Atlantik

ötesine diken İnönü o günlerde bir bakıma şöyle demektedir: "Orada uzaklarda, en ziyade müsadeye mazhar bir ülke durnakta-
dır: Amerika"

İşte DP, bu ilişkiler, CHP içinde biçimlenmeye başlayan bu eğilimlerin ürünüdür ve bu yönelişmeler bileşkesi olarak ortaya çıkmıştır.

Batılılar Türkiye'nin durumunu her zaman yakından izlemişler ve İnönü'nün içerideki baskı politikasını görmemezlikten gelerek, hatta içeride anti batıcı İslâm radikalizminin bastırılması için Sovyetik yöntemleri olumlu karşılarken kendileri açısından gerekli düzenlemeler yaparmakta zorlanmamışlardır. Başlangıçta Türkiye'yi Almanlara karşı bir güvence olarak yanlarında görmek isteyen batılı ülkeler, daha sonra Türkiye'yi Sovyetlere karşı bir tampon bölge ve Ortadoğu'daki petrol bölgesi ve öteki askeri ve siyasi çıkarları açısından bir bekçi ve sıçrama tahtası gibi kullanma eğilimi göstermişlerdir. 13 Mayıs 1939 tarihli Ulus gazetesinde yer alan bir haberde ifade edildiği gibi Batılılar, Türkiye'yi savaşta kendi yanlarına çekmeye çalışırken ekonomik ayrıcalıklar sağlamayı da unutmamışlardır. Nitekim İngiltere ile imzalanan ittifak anlaşmasında, bunu takiben 14 ekonomik anlaşmanın imzalanması kararlaştırılmıştır. Doğan Avcıoğlu bu konuda şu ayrıntıları not etmektedir: "Türkiye'nin ittifakını elde eden İngiltere, Amerika ile giriştiği pazarlıklarda Türkiye'yi askeri olduğu kadar ekonomik ve siyasi açıdan da tam bir nüfuz bölgesi olarak istemiş, ABD başkanı Rozvelt Kazablanka Konferansı'nda İngiltere'nin bu teklifini kabul etmiştir." Hikmet Bila buna şunu eklemektedir: "İttifak anlaşmaları Türkiye'yi ister istemez pazarlık masasına sürülen bir ülke durumuna düşürmüştür. Batılılar Türkiye'yi gerektiğinde savaşa girmesi, gerektiğinde girmemesi için zorlamışlardır."

2. Dünya savaşı öncesinde "Ülke korkunç bir savaş ekonomisinin içine sürüklenirken, Liberalizm, hür teşebbüs, hür dünya, himayecilik, devletçilik sözcükleri birbirine karışmakta, beslenip büyüyen burjuvazi egemenliğini giderek artırmakta ve içinden milletvekilleri, bakanlar, başbakanlar çıkartmaktadır." Ekmek

karne iledir. 1939'da İktisat Bakanlığı bütçesi görüşülürken Kültürlü Milletvekili Besim Atalay şu teklifi yapabilmektedir. "Köylü ve fakir halk için ikinci nevi ekmek çıkartalım"

Esasen 29 Mayıs 1939 da yapılan parti 5. kurultayında İnönü, uluslararası düzeyde devletin yerini belirlemek için bazı öneriler getirecek ve batı camiası içinde yer almak için demokrasiye geçişin zaruretinden söz etmektedir. Halk idaresini kemale erdirmek ve hakiki bir milli denetimden söz etmektedir. Ama bunlar sadece bir zaruretin ifadesi olarak kalacak, daha doğrusu batılaşma iddiasındaki bir hükümet için, bu yöndeki talep sahiplerine verilen bir mesaj niteliği taşıyacaktır. Bayar'ın parti içinde itibarının iadesi ve statüsünün yükseltilmesi, bu yeni yönelişin bir kanıtı olarak takdim edilmektedir. Parti içindeki bu tür eğilimler ve fikirler, DP'nin ortaya çıkmasını hazırlayan fikri gelişmenin adeta ilk tezahürleri gibidir. 18 Ocak 1940 tarihinde 3780 sayılı ile çıkan Milli Koruma Kanunu ile umutlar bir anda sönecektir. Devlet iş mükellefiyeti getirebilmekte, işten ayrılma yasağı koyabilmekte, zorla çalışma, angarya getirebilmekte, iş saatini artırma ve hafta tatilini ortadan kaldırma hakkına sahip olabilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel karakterinin kemikleştiği dönemdeki işçi hakları ve sendikal özgürlükler böyle idi. 40 dönümden az arazisi olanlar bütün öküzlerini milli savunma yükümlülüğü olarak devlete vermek zorunda kalacaklardı. Sermayeyi kısıtlayan hükümler ve piyasanın denetim altına alınması, bir yandan hakiki demokrasiden bahseden iktidarın öte yandan yasakçı mantıkla ortaya çıkması sonucu, parti içinde kendi muhalefeti üretme eğilimine hız kazandırmıştı. Ve derken 12 Kasım 1942'de 4305 sayılı ile yasalaştırılan Varlık Vergisi bardağı taşıran son damla olacaktır. Toprak mahsulleri vergisi ile canından bezen köylüler artık Ankara'dan umudunu kesmişlerdir. Hoşnutsuz halk kendine sahip çıkacak bir lider arayışı içindedir. Sivil muhalefet en acımasız şekilde bastırılmaktadır. Tam bu sırada Başbakan Refik Saydam ölür ve yerine Şükrü Saraçoğlu gelir.

Denizli Milletvekili Mazhar Fuat, 6. Kurultayın ardından parti grubunda şöyle konuşmaktadır: "Hükümet şimdiye kadar ne

istediyse verdik. Fakat bir şey yapamadı. Hırsızlığı kesinleşen kişiler şunun bunun adamı diye yerlerinde saklanıyor.." Yakub Kadri ise şunları yazıyordu: "Bu gibiler de hani parmakla sayılamayacak kadar çoğalmış. Zeytinyağı piyasasını tekeli altına alan bakan mı istersiniz, karaborsacıları koruyan vali, genel müdür ve saire mi istersiniz, o devirde bunların her köşe başında size sırtıklarını görebilirdiniz.."

"Merd-i kıbtî şecaat arz edeyim derken.."özdeyişindeki anlayışa benziyordu durum. İnönü ise bu iddialara karşı şöyle diyordu: "Bulanık fırsatı bir daha ele geçmez fırsat sayan bataklıkta çiflik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metai yapmaya yeltenen gözüdoymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları, politika ihtirasi için büyük fırsat bilen, hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan bir kaç politikacı, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar.." Ah paşam, onları getiren de koruyan da, ortaklık yapan da siz ve kardeşiniz değil misiniz?

Yıl 1945

Dünya ve Türkiye'de önemli gelişmeler olmaktadır. 2. Dünya savaşında sonun başına gelinmiştir. Almanya çökmüştür. Dünya haritası yeniden biçimlenmektedir. Türkiye'nin safı belli olmuştur artık. Biz galiblerden yanayız. Bir dönem Sovyetlerden yana, Sonra Almanların safında, derken İngiliz ve Fransızlarla birlikte ve ardından yaşasın Amerika.. CHP kendi muhalefeti, bu dengesiz politikası ile kucağında emzirmektedir.. Türkiye'nin nihai tercihi, bu sistemi ile bütünleşme yolundadır. Batılı ülkeler Türkiye'nin bu birliğine katılabilmeleri, daha doğrusu Birleşmiş Milletlere üyeliği konusunda galip milletlerin safında yer almasını şart koşmaktadırlar. Türkiye bunun kanıtı olarak 23 Şubat'ta Almanya'ya ve Japonya'ya savaş ilan edecektir.. Bunun ödülü olarak ise 24 Şubat'ta Türkiye BM paktnı imzaya davet olunacaktır.. Böylece İnönü fiilen savaşa katılmasa da 2. Dünya savaşına son anda katılarak hukuka ve insan haklarına bağlılığını göstererek,

Atom bombası yemiş Japonya'ya savaş ilan etmek sureti ile şanına yakışır bir karar verecektir. Amerika'nın bu cinayetine karşı tepkimiz avuç dolusu alkışlarımızdır. Ölmüş adama bıçak çeken sarhoş edası ilc, cesetleri Nagazaki sokaklarına dağılan Japon halkına karşı İsmet Paşa bıçak çekerek Amerika'ya bağlılığını gösterecektir. Bu gibi konularda yapılan grub toplantılarından sonra halka yapılan açıklama sadece "CHP grubu toplanmış ve gereken kararları almıştır" şeklinde, tıpkı bugün bizim MGK toplantıları sonuçlarının açıklanması gibi bir uslubla bu konular geçirilmekte idi..

Ama artık durum değişmeye başlamıştı. Müttefiklerimiz ve dostlarımız Almanya'ya ve Japonya'ya savaş ilanından başka küçük ricalarda da bulunmuşlardı. Biraz demokrasi makyaşı yapmamızı istiyorlardı. Bu gelişmeleri izleyen günlerde, Hikmet Billa'nın tesbit ettiği gibi " CHP içindeki varlıklar, demokrasinin şiddetli savunucuları kesilmişlerdir. Bürokratlar ağır baskılar altında birbirinden ağır ödümler vermekte, yerli yabancı sermaye karşısında yelkenleri indirmek zorunda kalmaktadırlar ve Atlantik ötesindeki dost Amerika'nın da isteği doğrultusunda tarımda kapitalistleşme süreci hızlanmaktadır."

Dostumuz Amerika'nın küçük ricaları uyarınca, bu ricayı kendileri için görev telakki eden kadrolar harekete geçerek DP'yi örgütlemeye çalışacaklardır.

10 Temmuz 1945'de Başbakan Saraçoğlu Amerika'nın talebi ettiği demokratik düzenlemeler istikametine geri adımlar atmaya başlar. 15 Ağustos'ta BM anayasasının mecliste oylanması sırasında Menderes ve Köprülü, dördü takririn ardından yeni taleplerle ortaya çıkarlar: BM anayasası kişisel özgürlük ve dokunulmazlığı öngörmektedir. İç hukukta bu yolda değişiklik yapılması zorunludur.. Bugün de Türkiye'nin Avrupa topluluğuna entegrasyonunda hemen hemen aynı yol izlenmektedir. Ne garip, Tarih tekerür edip durmaktadır. Bugün Çankaya'da İnönü'nün yerinde oturan Özal, İnönü'nün misyonunu kullanmaktadır.

Bu talepler aynı zamanda Türkiye'de kişi hak ve özgürlükleri ve siyasal hakların bulunmadığı anlamına gelmektedir.

Menderes ve Köprülü

-kişi hak ve özgürlüklerine saygı

-Siyasal örgütlenme hakkı

istemektedirler.

Ne garip, dünün Menderesi'nin rolünü bu gün müslümanlar ve yeni sol üstlenmektedir.. Dün ile bugün arasındaki tek değişiklik sağ ile solun rollerinin değişmesidir. Ama aynı senaryo yine tekrar edilmektedir.

Falih Rıfki, Menderes ve Köprülü'nün çıkışlarını partinin yönetimine el koyma girişimi olduğunu öne sürerek cezalandırılmasını ister.. Atay'a göre, bu klik 20 yıldan beri bu anı beklemektedir.. Bu bir darbe girişimidir, partiyi ve hükümeti ele geçirmek isteyen bir komplonun adıdır!

CHP'liler şaşkın ve çaresizdir.. Menderes ve ekibi ise BM anayasasından aldıkları hız ve güçle iktidara yüklenmektedir. Şu sözler Menderes'e aittir: "Millî ve bağımsız diye adlandırılan dış siyaset gerçekte Birleşmiş Milletler'deki demokrasi anlayışından uzaklaşmak demektir" (27 Temmuz 1948'de İzmir'de yaptığı konuşmadan)

1945'lerdeki İnönü hükümetinin halk önündeki durumunu 27.2.89'da Milliyette N. Doğru imzası ile yayınlanan şu satırlardan izleyelim: "İsmet İnönü'nün yoksul köylülere çektiğini kimse çektimedi. 1945'lerde 2. Dünya Savaşı yıllarının yarattığı seferberlik günlerinde İnönü, ordunun iâşesini küçük topraklı köylünün sırtına yıktı. TMO aracılığı ile yaptığı alımlarda büyük köylünün malını, dış piyasalarda değerlendirip onları zengin etti. Bu yüzden 1946'da başbakanlardan Recep Peker, Kütahya'da seçim konuşması yaparken meydana toplanan köylüler, "Açız.. açız.." diye bağrdılar. Recep Peker de köylülere "pasta yiyin" demedi. Onlara "açsanız bok yiyin" diye seslendi. Köylüler İnönü'nün tarım politikasına sandıkta cevap verdiler. Onu iktidardan düşürüp yerine Adnan Menderes-Celal Bayar'ı getirdiler.

Menderes- Bayar dönemi, köylüleri traktörle tanıştırdı. Marshall yardımı ile gelen dış destekle köylüler traktör sahibi oldu. Traktör, ekilebilir alanları genişletti. Köylüler tarlalarına tarla

kattılar. Gelirleri arttı."

İnönü herşeye rağmen batıya doğru yelken açmış gidiyordu. 1947 Haziran'ında ABD'den bir iktisad heyeti Ankara'yı ziyaret etti. Heyet başkanının tavsiyesi ilginçtir: "Siz kalkınmayı bırakın karayolu yapın!"

Amerikan heyetleri Türkiye'deki durumla ilgili raporlar da taşıyorlardı ülkelerine. Amerika ve batılı dostlarımız kendi programlarını halk desteğinden yoksun CHP iktidarı ile yürütmeyeceğini bildikleri için, yeni dostlar arayışı içinde idiler. Parti içindeki belli kişilere destek vermeye başladılar. Bir yandan da iktidarla ipleri koparmadan, CHP'yi çoğulcu demokrasiye mecbur bırakmak için telkinlerini sürdürmeye devam ettiler.

İnönü, girdikleri yoldan geri dönemeyeceklerini çok iyi biliyordu.. Karşı çıkmanın intihar demek olduğunu da.. Parti' içinden bölünebilir, halk muhalefeti partinin geleceğini tehlikeye sokabilirdi. Ekonomi kötüydü, Uluslararası planda batı ittifakından vazgeçemezdi. Zaten Kemalist ilke ve inkılablar batı ile bütünleşmeyi amaçlanıyor mu idi? O zaman mümkün olduğu kadar bu süreci denetim altında tutmalı, mecbur olduğu gidişi, kendi iradesi ile bilerek ve isteyerek yapıyor görüntüsü venneli idi. Bu da İnönü'nün yakın çevresinde kuşku doğuruyordu. Yoksa İsmet Paşa dostlarını değiştiriyor mu idi? Eski dostlarını feda edebilir mi idi?..

İnönü çaresizdi.. Bu gidişle kendi celladını kendi evinde beslemiş olacaktı. Ama batı dünyasında varolabilmesi ise bu durumun muhafazası, hatta yeni ödümler verilmesi ile mümkün olacaktı.. İlk çözüm olarak parti içi muhalefet hareketini biraz olsun frenleyebilmek için Menderes, Köprülü ve Koraltan partiden ihraç edecekti. 1 Kasım'da İnönü, parlamentoda, partiden ihraç edilenlerle ilgili olarak şöyle diyordu: "Tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Ülkenin ihtiyaçlarının sevkıyla özgürlük ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır"

Evren 12 Eylül sonrası aynı mantıkla tek temele dayalı üç görüntülü bir parti oluşturacaktır.

Ashında o günlerde Nuri Demi-ağ'ın kurduğu "Milli Kalkın-

ma Partisi"nden hiç söz edilmiyor, ama İnönü açıkça partiden ihraç edilenlere "Parti kurun ve karşınızda muhalefet kanadını oluşturun" mesajını veriyordu..

Esasen karşı politik örgütlenme başlamıştı.. Vakit geçirilmeden güdümlü bir muhalefete kapı aralanmaz ise güdüksüz, bağımsız bir muhalefet hareketi başlayabilir ve devri sabık doğurarak iktidarı ve iktidar mes'ullerini sanık sandalyesine oturtabilirdi. O halde düşmeden kendi rızaları ile inmeleri gerekiyordu. Bu kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bunu yaparken ise Demokrasi kahrı kesilmek gibi bir avantajları da olacaktır.

Ve bu olaydan bir ay sonra Celal Bayar CHP Genel Sekreterliği'ne gelerek partiden istifa ettiğini açıklıyor ve yeni bir parti kuracağını açıklıyordu..

Bu açıklama, biriken muhalefet kinine zabdedilmez bir patlama için bir fünye görevi yapacak, istifadan bir gün sonra on binden fazla genç İstanbul sokaklarında Tan gazetesini basacak, kahrolsun komünistler, kahrolsun Serteller diye slogan atarak terör estireceklerdir. Böylece yeni partinin ideolojik kimliği de tabandan örgütlenen bir hareketle kendiliğinden biçimlenecektir. İnönü solcu olduğuna göre bunlar sağcı, onlar komünist sempatisini olduğuna göre bunlar anti komünist, onlar devletçi olduğuna göre bunlar liberal, onlar din düşmanı olduğuna göre, bunlar muhafazakâr, ama her ikisi de milliyetçi!

Bu olaylardan bir gün sonra, basın, toplantı ve polis kanunu değişiklik tasarısı meclise sevk edilecektir.. Artık barajın kapakları patlamıştır ve bu yolun geri dönüşü yoktur.. Süreci yavaşlatmak ta mümkün değildir.

1946 bütçesinde toprak mahsulleri ve ihracaat vergilerinin kaldırılmasının ardından İngiliz basınında şu şekilde yorumlar yer alacaktır: "Türk pazarı umut vadetmektedir. Türkiye'nin iktisadi imkanları, İngiliz dış ticareti için ilgi çekici bir cazibe noktası oluşturmaktadır"

Bu büyük meselenin üstesinden gelecek bir meclis yoktur. O zamana kadar, dünün Sovyet şurasını andıran bir yeknesaklık içinde, oy birliği ile üzerinde fazla münakaşa edilmeden kabul

edilen yasalar sık sık değiştirilmesi nedeniyle, zaten milletin de meclise güveni kalmamıştır. Sadece son güven oylamasında 7 milletvekili hükümete güvensizlik oyu vermişti . Bu durum şimdiye kadar raslanmamış bir olaydı. 7 aylık güvensizlik iki bakanın ve parti genel sekreterinin değiştirilmesine yetecekti. İktidar ilk kez meydana gelen muhalefet hareketinden ürkmüştü. Onlar da biliyorlardı ki, eğer bir kere bu yol açılacak olursa, bu gün 7 olan muhalif sayısı, yarın sadece 7 muvafık oya dönüşebilirdi.

Bu günlerde muhalif kanadın sık sık bir araya gelip tartışmaları biliniyordu. Menderes ve Bayar arasındaki yakın ilişki de bu döneme rastlamaktadır. Daha önceleri aralarında sıcak ve samimi bir ilişki yoktur. Bayar'ın öncülüğündeki hareket, daha çok parti içinde ıslahat amacı gütmekte idi. Bu da Tanzimatçı bir kafanın ürünü olarak idare-i maslahat politikasının devam ettiğini gösteriyordu.. Köklü çarelerden yoksundu. Genelde pansuman tedbirleri niteliğinde şeylerdi.

Necip Fazıl "Amerikan diktası hürriyet ve demokrasi" adını verdiği bu dönemi şöyle tavsif etmektedir: "Harbin sonunda Amerika'nın dikte ettiği, yani cebren ve kerhen benimsemeye zorladığı hürriyet, demokrasi (cebren ve kerhen zorladığı hürriyet tabirine dikkat) birdenbire -Antibiyoik- vari bir ilaç tesiri göstermeye başladı. Dava Amerika'dan geldiğine göre onu herkesten önce sabık Amerikan mandası fikrinin savunucusu bir dönmenin başta edeceği şüphesizdi.."

O günün meclisi ise NFK'nın gözünde şöyle gözüküyordu: "Artık Meclis te eskisi değil. Deliklerinden 25 kuruş atılınca önündeki çanağa bir çiklet düşüren makinalar gibi birer rey aletinden başka bir şey olmayan eski mebuslar şimdi parayı yutup çikletti ya hiç vermemek, yahut karnına vurulunca zahmetle vermek gibi bir tavır içindedirler. Eski rey makinası nizamı bozulmaya yüz tutmuş ve türlü törpülemeler, ayarlamalar, yağmalar, eski tesirini muhafaza etmediği hissini vermeye başlamıştır. O zamanların mebusluk kültürü olarak meclis gazinosunda bezik oynamak hürnerinden yeni Türkçe milletvekili kelimesinin kabili " saylav" tabirinin il'ade ettiği nimete ulaşmayanların halini göstermek için

yakışınlan "Ayıklav" "Sayıklav" kafiyelerine kadar eski havanın yerine yeller esmeye başlamış ve gözlerde açık bir kaygı ve düşünce bakışı izlenmez hale gelmiştir"

Aslında Bayar ve Menderes bir oluşun içinde sürüklenerek bir yere gelmişlerdir. İnönü, bu süreci bir ayağı gazda bir ayağı frende dengelemeye çalışıyordu. Aslında BM katılma müzakerelerinin yapıldığı San Fransisko konferansına Türkiye'yi temsilen kaulan Feridun Cemal Erkin, Konferans için Türkiye'den ayrılmadan önce veda ziyareti için gittiği İnönü'nün kendisine şöyle dediğini nakletmektedir: "Amerikalılar çok partili demokrasiyi ne zaman kuracağımızı size sorabilirler. Böyle bir soruya şöyle cevap verirsiniz: Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, büyük reformcu olmuştur. İnönü'nün rolü reformları raylarında perçinlemek ve Atatürk'ün de arzu ettiği gerçek demokrasiyi kurmak olacaktır. İnönü şimdiye kadar bu çığıra girmek istiyordu. Harbin ortaya çıkarttığı tehlike ve sorunlar buna imkan vermedi. Savaş bitince bu amacı gerçekleştirmek Cumhurbaşkanının en aziz arzusudur". Aynı heyette bu konferansa katılan Nihat Erim de, İnönü'nün heyet mensuplarına "Türkiye'de çok yakında çok partili hayatın başlayacağını ilan etme yetkisi verdiğini" ifade etmektedir. Amerikalılar, olaklardan çok önceden haberdardılar. Şekli demokrasi artık yürümüyordu. Dekorların arkasına gizlenen inkılabcı rejim makyajı ile yutturulmaya çalışılan dikta rejimi artık yürümüyordu! "Hakiki demokrasi" adına partisi, meclisi ile gerçek bir diktatörlük kurdular ve şimdi helvadan putlarını acıkınca yemeye gelmişti sıra.. Demokrasi adına kurulan diktayı, şimdi yine demokrasi adına yıkmak gerekiyordu!

Oysa yakın bir zamanda İstanbul'da 1. Ordu Karargâh'ında yapılan toplantıda Generaller Atatürk'ün yerine seçilecek Cumhurbaşkanlığı için "Ya Çakmak, ya İnönü" tercihini ortaya koymuşlardı. Atatürk yoktu artık. Çakmak, oyunu İnönü lehine kullanmıştı. Bayar da İnönü'yü desteklemişti.. 1. Ordu Karargâh'ında belirlenen bu yeni lider beş yıllık bir sürede tükenmişti.

26 Eylül 1945 tarihli TBMM başkanlığına hitaben yazılan mektupta Bayar şöyle diyordu: "İzmir milletvekilliğinden istifâ

ettiğimi arzeder, bilvesile derin saygılarımı sunarım". Herşey bitmişti.

Ekim, Kasım, Aralık.. ve Ocak.. 7 Ocak 1946.. Bu gün bir basın toplantısı düzenleyen Celal Bayar, Demokrat Parti'nin kurulduğunu ilan ediyordu.

Bir gazeteci, DP'nin Serbest Fırka örneğindeki gibi bir danışıklı döğüş olup olmadığını soruyordu. Menderes sinirleniyor, Bayar bu soruyu "hafiflik" olarak niteliyordu. Serbest Fırka dahi, Bayar'a göre bir Muvazaa partisi değildi ve kendilerinin böyle bir tavrı yoktu.. Oysa söylentiler başka türlü idi.. İnönü muhalif partinin teşkili ile ilgili olarak bazı isimler üzerinde özellikle durmuş, daha sonra, nasıl Mustafa Kemal, Serbest Fırka için görevlendirme yapmışsa, ya da İnönü'yü nasıl Komünist Partisi'nin kurucusu yapmışsa, bu yeni muhalif kanadın, ne kokar, ne buluş. ılımlılar arasından özellikle seçilmesinin bir tesadüf olmadığına dikkat çekiyorlardı.. Öyle bir parti olmalı idi ki, mütegalibe takımı oraya gönderilmeli, böylece şaibeliiler çuvalı halindeki bu hareket iktidarın önünde küçük düşmeli ve aynı zamanda CHP bir takım safalardan kurtulmalı idi. Artı, bu partide radikal eğilimler taşıyan kişiler olmamalı, mümkün olduğu ölçüde uyumlu tipler yer almalı idi..

Bayar o zaman 63, Koraltan 57, Köprülü 56 yaşında idi. En gençleri ise Menderesti ve 47 yaşında idi.

Bir başka gazeteci basın toplantısında Bayar'a şöyle bir soru yöneltecekti:

-Partiniz sağ mı sol mu?

Bayar sert bir şekilde kesin bir ifade ile şöyle diyecekti:

- Demokrattır. Programımızı inceleyiniz. Yerimizi orada bulacaksınız.

Bayar'ın cümlesi biter bitmez sözü Menderes alacak ve şöyle diyecekti:

-Siz Halk Partisi'nin yerini tayin edin biz ona göre yerimizi tayin edelim.

NFK bu durumu şöyle değerlendiriyor: "Bu sözler partinin fikirsizliğini ilan edici bir itiraf mahiyetindedir...Sonuna kadar

Türk'ün ruh köküyle tam bir alaka kuramayan ve güdücülerini arasındaki tezat yüzünden kozmopolit kalan parti ismini koyarken de Türk lehçesine uzak ve dönme diline yakındır: Demokrat Parti. Bizzat parti mi Demokrat, yoksa Demokratların partisi mi? (Park Otel, Deniz Bank, Azapkapı, Horhorçeşme, Kalite Makarda gibi isimleri sıfat yerinde kullanan ve Türk dilinin dehasını inciten dönme ağzından bir örnek bu. Öyleyse "Demokrat Partisi" olmalıydı isim, yahud "Demokrasi Partisi". Tüzük dedikleri nizamnameleri de Fransız inkılabının getirdiği işpınalık iki mefhum olan (Liberalizm: Fert hürriyeti) ve (Demokrasi: Halk idaresi) fikirlerini içiçe ve kaba çizgileriyle benimseyici ve laikliğe kadar mutabık bulunduğu CHP'ye hiç bir temel ölçü üzerinde aykırılık belirtmeyici bir name! Herşey, Halk Partisi'ne karşı olmak değil, daha iyi bir Halk Partisi olmaktan ibarettir. Karşı oldukları şeyler, Halk Partisi'nin 23 yıllık ruhiyat ve fikriyatı yerine sadece bir takım fertler ve bazı yanlış tatbikattır"

NFK'nın, DP kadrosu ile yapıldığı görüşmelerin sonunda Bayar hakkındaki hükmü şuydu: Hiç bir umuda yer yok!

Devam ediyor, "Biz Cumhuriyet inkılabının bir ideolocya getirmediği, madde kurtarıcılığı içinde ruh baurıcılığına gittiği, Türkün ruh kökünü zedeleme yoluna girdiği kanaatini besliyor ve Bayar'ın bizimle aynı kanaatı ne nisbetle paylaşabileceğini anlamaya gelmiş bulunuyorduk: İmkânsız!.."

Olaylar birbirini izliyor, gelişmeler adeta bir çığı andırıyor. İnönü'nün frenleri artık tutmuyor, Bayar ve arkadaşları önlenemeyen bir yükselişin sarhoşluğu içinde şaşkınlık içinde bocalıyorlardı. İnönü durumu kabullenmeye hazır.. Blöflerine rağmen, durumun artık değiştiğini görüyor, sadece ve sadece geleceğini, hatta yaşamını teminat altına almaya çalışan bir eda içinde, artık biraz da bir parti lideri olarak değil, Mustafa Kemal'in serbest fırka olayında takındığı tavra benzer yapmacık bir tarafsızlık rolüne bürünmeye çalışıyordu!

Bayar'ın başvurusu üzerine 16 Ocak 1946'da, başvurunun üzerinden bir hafta geçtikten sonra Demokrat Parti'ye Mecliste bir grubu tahsis edilecektir. Artık Parlamento'da bir muhale-

fet kanadı vardır.

Bayar yabancı basın mensuplarına verdiği mülakatta yabancı sermayeyi ve dış ticareti teşvik edeceklerinden söz etmektedir.. Şu sözler de o günlerde Bayar tarafından söylenmiş sözlerdir: "Dış politikada CHP ile tamamen mutabıkız. Atatürk'ün Türkiye'nin istiklâlini ve dünya barışını hedef tutan siyaseti partimizin de daima sadakatle takip edeceği yoldur."

Olanca gürültüye rağmen ne partiye yeni iltihaklar oluyordu ve ne de Ankara il örgütü de dahil hiç bir örgüt kurulmamıştı. CHP'den ilk istifâ ederek DP'ye geçen İzmir milletvekili Celal Tunca oldu. Bu arada teşkilat kurmak isteyen telgraflar parti merkezine yığılmaya devam ediyordu.. CHP ye bir tepki olarak kitlesel bir şekilde DP'ye yöneliş söz konusu idi.. 1946 Şubat'ında İlk olarak Ankara il teşkilatı kurulacaktır.. Bayar ve Menderes Anadolu örgütlenmesini Ege'den başlatmak istemektedirler.. Bayar da Menderes te Ege'den gelmektedir ve Doğu'nun CHP'ye tepkisi din kökenlidir, ama Ege'nin rejime karşı tavrı daha yumuşaktır.. Üstelik Batı'ya verilecek mesaj açısından Ege daha uygun görülmektedir.. Özellikle Bayar, halkın teveccühünün arkasından gelecek dini muhalefeten çok korkmakta ve irtica damgası yemekten kaçınmaktadır. Bu konuda sonraları çok sert tepkiler ortaya koyacaktır. Ama baştan mahkum olmamak için ilk başlarda irtica konusunun üzerine fazla gitmemek politikası izlemektedir.. Bayar ne yapacağını bilen pozdadır, ama Menderes ne yapacağını, ya da ne yapmayacağını hesabı içinde gözükmemektedir.

Selanik kökenli, İttihat Terakki ceridesi durumundaki o günün Yeni Asır gazetesi Bayar'a açık mektubla " Bayar daha ne duruyorsun! Ne bekliyorsun.. Hazırız.. Partiyi bir an evvel kur ve korkma " mesajını veriyordu.

Ankara örgütü kurulduktan sonra Bayar Ege'ye doğru hareket etti. Yol boyunca bir zamanların Galip Hoca'sını karşılayan halkın arasından seçtiği kişilere Bayar partinin mührünü dağıtarak yol alıyordu! İzmir ve önceki bazı Ege vilayetlerinin ardından İstanbul il örgütü de kurulmuştu. CHP'liler ise bu yarıştan yenicikılmamak için ülkeyi 23 siyasi bölgeye ayırarak yurt gezisine çık-

mişlardı. Bu arada partili yöneticiler, bazı DP müteşebbislerinin üzerinde terör estirmeye başlamışlardı ama gelişmeleri önleyemiyorlardı. DP bir buçuk ayda 16 il ve 36 ilçede teşkilat kurmuştu. Bu arada Bayar CHP çevrelerinin yaydıkları söylentilere cevap olarak 13 Mart 1946'da sert bir bildiri yayınladı. Bayar DP'nin Serbest Fırka gibi geçici bir hareket olmadığını vurguluyor, bu iddianın DP'nin önünü almasından çok CHP'yi küçültücü bir yakıştırmaya olacağını ileri sürüyor, ikinci bir partinin varlığının milli birliği parçalayan bir vakıa değil demokrasinin gereği olduğunu vurguluyordu. DP'ye geçenlerin akıbetlerinin iyi olmayacağı yolunda CHP çevresinden gelen tehditleri ise yasadışı bir tavır olarak reddediyordu. Ardından Menderes, 31 Mart'ta İzmir'de gazetecilere demokratik hayata geçerken karşılaşılan siyasi ve idari güçlüklerden söz ediyordu. CHP adına Menderese verilen cevapta ise, bu iddiaların varit olmadığı beyan edilerek mesele geçiştirilmeye çalışılıyordu. 22 Nisan 1946'da ise Bayar İstanbul'da verdiği beyanatta seçimlerden söz ederken, tek dereceli ve dürüst bir seçim istediklerini belirtiyor, iki dereceli seçime katılmayacaklarını belirtiyordu. Belediye seçimlerine katılacaklar, ardından 47 seçimlerine hazır olacaklarını söylüyordu. Ama DP'lilerin belediye seçimlerine katılma umudu bir politika oyununa kurban gitti. CHP Meclis grubu 26 Nisan 1946 Cuma günü toplandı. Başbakan Şükrü Saracoğlu TBMM seçimine hazırlık olmak üzere Eylül ayında yapılması gereken seçimleri bir defaya mahsus olmak üzere 1 Mayıs'ta yapılması ve oy verme işleminin bir günde tamamlanması yönünde bir teklif getirdi. Teklif grubta oy birliği ile kabul edildi. Kanun 30 Nisan'da meclisten geçirildi ve 1 Mayıs'ta da erken yerel seçimlere gidildi.. Tabi DP'liler seçim için başvuruda bulunacak, aday gösterecek zamanı bile bulamamışlardı.. Bir baskın şeklinde gerçekleştirilen seçimlere böylece CHP tek parti olarak katılacak ve tüm belediyeleri alacaktı. Millî vekili seçimlerinde durum değişse bile yerel yönetim CHP'de kalacaktı. DP'nin umudu 1947 seçimlerine kalmıştı. Basında şiddetli tartışmalar başlamıştı. Sansür uygulamasından bıkan basın büyük çoğunlukla muhalefeti destekliyordu. Basına sansür uygulamasını eleştiren

Menderes'e bir CHP milletvekili şu cevabı veriyordu: "Bizdeki kadar matbuat hürriyeti dünyanın hangi devletinde var!"

Menderes'in, iktidarı eleştiren erken seçime ilişkin konuşmasına ise CHP başkanı Recep Peker, Özal manüğü ile şöyle cevap veriyordu: "Adnan Menderes sözleri arasında HP'nin yeni partilerin canlanmasına mani olduğunu söyledi. Partimizin aklından böyle bir şey geçmemiştir! (Bravo sesi.. Alkışlar..) Kurucu ve savaşçı Halk Partisi DP'yi engellemeyi ahlâki bir noksanlık sayar (Alkışlar..) Biz bu hareketimizle DP'yi teşvik ediyoruz."

Ve derken, Yerel seçimlerin öne alınmasının sonuçlarından memnun kalan İnönü, havayı koklamak için Beyaz treni ile yurt gezisine çıkar.. İnönü Akhisar konuşmasında bu fikrini açıkça ortaya koyunca Bayar bir basın bildirisi ile durumu kinamış ve "DP Türk demokrasisinin istikbali hesabına bir hata işlenmiş olacağını açıkça ifade etmeyi borç sayar" demişti. İnönü Ankara dönüşünde 10 Mayıs'ta CHP kurultayını toplantıya çağırarak ve kesin talimatı verecekti: Erken Seçim!

İnönü bu konuşmasında şunları söylüyordu: "TBMM'nin otoritesi üzerinde saygılı olmayan tartışmalar olmuştur. İçeride ve dışarıda hiç bir politika, otoritesinden şüphe edilen bir Millet meclisi ile yürütülemez. Bunun tabii neticesi sür'atli bir şekilde seçime gitmek olacaktır." İnönü basın hürriyeti konusunda ise şöyle diyordu: "Basın hürriyeti memleketin huzurunu altüst edecek şekilde kötü kullanıldı" durum anlaşılmıştı.. Tek dereceli seçim meselesini görüşmek üzere toplanan kurultayda mesaj verilmişti. Seçimlerin öne alınması kararına karşı DP genel merkezi büyük bir tepki gösterecektir.. Bu tepki Anadolu'ya yayılacak ve DP'ye kitlesel katılımlar ve çılgan bir büyüme ortaya çıkacaktır. CHP'nin silahı geri tepmiştir..

Aslında, adil olmayacak, tek dereceli olmayacak bir seçime katılmama kararındaki DP için bu gelişme bir gözdağı niteliği taşıyordu. İnönü ise seçime katılmamayı, içeride, dışı karşı bir meşruiyet tartışması başlatmak isteyen muhalif grupların bir komplo su olarak görüyordu.

Bu arada Anadolu'daki müteşebbis heyetleri karakollara

çağrılarla sorgulanıyor, dövülüyor, telefonları dinleniyor, muhaberat engelleniyordu.

Herşeye rağmen, CHP'nin yolun sonuna geldiği görülüyordu.

Burada bir tesbit yapmamız gerekir.. Atatürk ölene kadar, Cumhuriyet tarihinde ikinci bir kişinin varlığından söz etmek mümkün değildir.. Belirleyici irade, Milli İrade'den önce Atatürk'ün iradesidir.. İsmail Hakkı bey, Mustafa Kemal için " Mustafa Kemal'e tapınırdık" diyor.. Falit Rıfki'nin cevabı da ilginç: "O ne tapınır, ne de tapınırdı" diyor.. Öyle ise İnönü'nün günahı ne, sadece Büyük Reisin yardımcı olmaktan başka ki Bayar da en az İnönü kadar Büyük Reisin yardımcısı değil mi idi? Bayar'ın kurduğu hükümetler, İnönü hükümetlerinin aynısı değil mi idi? Ya da İnönü hükümetinde Bayar İktisat Vekili değil mi idi? Hamdullah Suphi ya da öteki mücessel sağcılar! Bayar ya da İnönü, 1939'a kadar ikisi arasındaki tek fark bir elmanın iki tarafı arasındaki fark kadardı.. Hoş sonra ne kadar farketti ki!

Ama şu var ki, İnönü'nün kendi başına kalması 1940'dan itibaren.. Zaten 1945'ten itibaren de DP'nin doğum sancıları başlayacaktır. Üstelik bu yıllar savaş yıllarıdır.. Kemalist rejimin bütün hesabını İnönü'ye fatura etmek haksızlık olacaktır.. Türkiye Cumhuriyeti rejimini pekiştiren tarih dönemi içinde 1920-23 İcra Vekilleri, 23-39 Atatürk dönemi (16 Yıl), 40-45 İnönü dönemi, 45-50 Kaos dönemi, 50-60 Menderes dönemi, 60-80 kaos dönemi ve 80 sonrası ise 60 sonrası'nın rövansı niteliğindeki yeni bir kaos dönemidir. Rejim Sağ ve sol iktidar kadrolarının ortak ürünüdür. Bu anlamda DP'yi aklarak CHP'yi mahkûm etmek doğru olmasa gerekir.. Sonuç Kemalist ilke ve inkılabın ışığındaki bu iki iktidarın ortak icraatlarının eseridir!

İnönü'nün seçimleri erkene alma planı DP çevrelerini tedirgin etmişti. Ve arkası arkasına demeciler veriliyor, karara duyulan tepki giderek büyüyordu. İnönü genellikle 19 Mayıs'ta, bu günü vesile yapıp bazı açıklamalarda bulunurdu. Bunu tahmin eden muhalefet Menderes imzası ile hazırlanan bir yazıyı Vatan gazetesine gönderterek aynı gün neşrini sağlıyorlardı. Ardından yine

Menderes'in ağzından İngiltere'de çıkan Daily Mail gazetesinde DP'nin yapısı ile ilgili olarak yayınlanan bir habere ilişkin ikinci açıklama yapılıyordu.. Menderes yeni partiyi şöyle tanımlıyordu: "Hülasa olarak söyleyebiliriz ki, DP'nin en bariz vasfı, tek partili idareye son vermek isteyen hareket ve cereyanı temsil eden bir siyasi teşekkül olmasıdır" "Kısaca "Yok aslında birbirimizden pek farkımız, ama biz Demokrat partiyiz"

Demokrat olmak kolay mı?.. Al sana Falih Rıfki'dan bir cevap: "Milli İrade Halk Fırkası'nın kazanması değil de (...) çocuğuna sofra duası öğretecek mektep arayan yobazın iradesi midir?"

Ve F.R. Atay Demokrasi üzerine yüce şefinden aldığı ilhamla yükleniyor: "Ben Anadolu yaylasında Normandiya köylcrini ve köylülerini arıyorum.. Bunu halkçı ve devletçi olarak arıyorum. Onun için Fırkacıyım. Mustafa Kemal Yunanlılarla boğuşurken, 1. Büyük Millet Meclisi'nin Maarif Vekili Anadolu'da 400'e yakın medrese açtı. Resimi yasak etti. 1. Büyük Millet Meclisi, Şefin dışındaki ekseriyet havasına bakılırsa bir ümmet meclisi idi. Müslümanlığı Türklüğünden üstündü. Eğer ihtilal şefi şarklı olsaydı Türkiye zaferden sonra, yeşil sarıklı bir Asya Devleti olacaktı ve şüphesiz gene batacaktı.

..Türkiye'de Demokrasi hoca ve mürteci saltanatı demektir. Mustafa Kemal'e halifeliği kabul ettirmeye muvaffak olamayan hoca ve mürteciler, Cumhuriyet kurulduktan sonra Liberalizm ve Demokrasi bayrağını açtılar. İsyan etseler Şeyh Said gibi öldürüleceklerine şüphe yoktu. Çünkü şef ve zafer bizimdi. Bunlar için yol, uysal ve uygun, fırka sâdlarına sinip, yavaş yavaş, sıyı ve taviz siperleri hazırlamaktı. Şeriat'ın ismini ahlâk, Ümmet'in ismini Millet koyarak, ahlak ve millet namına, Şeriat ve Ümmet müessesinin kapılarını az çok açık tutmaya çalışacaklardı.

Hoca ve Mürteciler, Tanzimat ve Babıali, Galata, hep birlikle Liberalizm ve Demokrasi kazanını kaldırdılar. Sorarım size, Yunan ordusu ile İzmir'de el ele tutuşan Kuvayı inzibatiyenin kadrosunda da bu üç unsuru bulamaz mısınız? Cumhuriyet kendini saltanata, Mektep kendini Medreseye, Laik kendini Şeriate, Kamını Medeni kendini Mecelleye nasıl kontrol ettirebilir ve böyle

bir kontrol cihazı kurulduktan sonra işte demokrasi diye nasıl avunabiliriz... Türkiye'de rekabet serbestisi demek, Türk ferdiyi yendirmek demektir.. Faşizm, İtalyan milletini Latin geriliğinden kurtarılarak şımalılaştırmek için bir terbiye diktatöryası kurdu. Herkese sorarım, daha 12 sene evvel Maarif vekilinin 400 medrese açabildiği bir memleket halkı demokrasinin anarşi cehennemine nasıl atılabilir.. Liberalizm Türkiye'yi kapitülasyonlara ve Türk Milletini iktisadi köleliğe götürür.. Demokrasi Ankara'ya Babıâli'yi (Osmanlıcılığı), Liberalizm Galatayı (Azınlıkları) getirir."

Fatay bir başka yazısında şöyle diyordu: "İrtica ile boğuşmanın istilayı söküp atmaktan daha lâzım ve zor olduğunu belirtmek isteriz" Onun içindir ki, Kurtuluş Savaşındaki can kaybının 50 kat fazlasını İrtica ile savaşta verildiğini hatırlamak gerekir. Fatay devam ediyor: "Her nutkunu Kartaca'yı hatırlatarak bitiren Romalı gibi her yazımızın, her nutkumuzun son cümlesi şu olmalıdır... Ve irticayı unutmayalım!"

Ve İrticayı hiç bir zaman unutmadılar. İrtica bir rejim fobisi olarak giderek şiddetini artırdı.. CHP'lilerin DP'yi irticanın bir odak merkezi olarak görürken, DP'nin has yöneticileri de İrticaya karşı kapılarını var güçleri ile kapamaya çalıştılar!

CHP kararlıydı. Yeni Seçim Yasası meclise sevk edildiğinde takvim 31 Mayıs'ı gösteriyordu. O tarihte muhalefetin partideki temsilcileri 7 kişi bile değildi. Bayar, Menderes, Koraltan, Köprülü, Cemil Tunca ve Emin Sazak. Hikmet Bayar CHP'den ihraç edilmiş ve henüz DP'ye katılmamıştı.

Öyle bir kanun hazırlanmıştı ki, seçim sonuçları ne olursa olsun İktidar yapısı değişmeyecekti.. Bugün aynı şeyi Balkan ülkelerinde de Komünist partiler denemeye kalktı. Özellikle Polonya'da böyle bir ara çözüm bulunmaya çalışıldı ama tutmadı.. Ama hiç kimse böyle bir tasarımı "Dünyanın en dahiyane buluşu" diye takdim etmedi. O dönemin işleri bakanı tasarımı "Dünyanın en ileri kanunlarından biri" olarak takdim ediyordu. Bayar mecliste tasarımı eleştirirken bu gibi dayatmaların sonucu olarak "Halk kitlelerinin başka yollara sapma ihtimalinden söz etmesi" mecliste kızılca kıyameti kopardı. Menderes ise DP grubu adına söz aldı..

Tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesinin memnuniyet verici olduğunu ama, sandık kurullarının tümü ile iktidar partisinden oluşturulması ve muhalefet partilerine tek bir müşahitlik tanınmasını ve gizli oy açık tasnif konusundaki hükümlerinde yeterli olmadığını savunuyordu. CHP adına eleştirileri Cevdet Kerim İnce dayı cevaplandırdı.. Türkiye'nin Rusya ile başının belada olduğu bir zamanda böyle davranmak, milli bütünlüğümüz açısından sakıncalı idi. "Seçimlere iştirak etmemek milli bir ahlâksızlık idi" Ne garip bu gün de muhalefet partileri ANAP'ı boykot etmek için benzer çözüm yolları düşünüyor ve ANAP'ta benzer tepkiler sergiliyor.

5 Haziran 46'da seçim yası değiştirildi. Ardından Cemi yetler yasında değişiklik yapıldı. 11 Haziran'da vilayet idare heyetleri yasında değişiklik yapıldı ve İnönü Anadolu seyahatine çıktı. İnönü konuşmalarında "Milli birlikten" söz ediyor ve "dağıl mayalım" mesajını veriyordu: "Ehemmiyetle üzerinde durduğum nokta millet bütünlüğünü korumaktır"

İnönü şöyle diyordu: "Toprak bütünlüğünü, millet bütünlüğünü ve memleket idaresinin millet iradesine dayanması esaslarını sağlam ve sarsılmaz tutmakla bizim dikkatimiz daima uyanık olacaktır."

Bu gezilerin ardından CHP liler yayılım ateşine geçtiler. Elazığ Halkevi başkanı Hakkı Aygün meydana, DP başkanı Yusuf Demirbaş'a "Sizin partinizin Rus parasıyla faaliyette bulunduğunu isbat ederim" diye bağıırıyordu! Dün Komünistlikle itham edilen CHP-DP'yi Rus parası ile kurtulmakla itham ediyordu!

DP henüz 33 ilde teşkilatlanabilmişti. Kurulan teşkilatlar ise henüz kırsal alanlarda tam olarak kendini tanıtabilmiş değildi. 16 Haziranda DP teşkilat temsilcileri Ankara'da bir araya gelerek seçimlere katılma kararını açıkladılar.

DP'nin yayınladığı beyannameye Ulus gazetesinin başyazısında verilen cevaba cevap olmak üzere ardından 22 Haziran'da Menderes Vatan gazetesinde "Demokrasinin Temelleri" üzerine şunları yazıyordu: "Vatandaşın söz, fikir ve vicdan hürriyeti, demokrasinin temelini teşkil eder. Bir memleketle demokrasi vardır

diyebilmek için de bu hürriyetin hertürlü tehditten masum bulunması şarttır... Yurdun her köşesinde ve bucağında vatandaş hürriyetlerine karşı açık ve kapalı tehditlerle dolu uzun uzun sözler söylenmekte ve sütunlar dolusu yazılar yazılmaktadır. Vatandaş hürriyetini bağlayan kanunların daha da ağırlaştırılacağı, icap edince hürriyet ilanının üzerine şal örtüleceği, muhalif partilerin kapatılıp mensuplarının perişan edileceği gibi tehditlerle vicdanlar daimi bir baskı ve ıstırap altında bulundurulmaktadır. O kadar ki, resmi beyanların hürriyet vadeden cümlelerinin altında bile bu tehditlerin sivri ucunu hissetmemek mümkün değildir." Menderes Ulus'taki makalesinin daha mutedil ve ümit verici bir üslub içinde kaleme alındığından bahisle ve devamla, tek parti dönemindeki Cumhurbaşkanı, Parti başkanı sıfatlarının bir olmasının, çok partili dönemde mümkün olmayacağı vurgulanmakta idi. "Fikrimizce parti başkanlığının devlet başkanlığından ayrılması Türk Demokrasisininin halle mecbur olduğu bir mesele olarak karşımızdadır"

İnönü seçimi kaybetmeleri halinde Cumhurbaşkanlığı'ndan çekilme sözü de vermişti. Kendilerine karşı olanların, vurguncu, soyguncular ve karaborsacılar olduğu mesajını vermeye çalışıyordu. DP lilerin anlamak istedikleri bir soru açıklığa kavuşmuştu bu arada tabi. Ebedi şef, parti kaybetse de kalacak mı idi.. Yani Meclis iradesi üzerinde bir parti iradesi söz konusu olacak mı idi?

CHP'nin seçim sloganları basitti: "Vatandaş oyunu Atatürk'ün partisine ver." Bu slogan tutmadı, "CHP listesi İnönü'nün listesidir." Bu da tutmadı.. CHP'nin söyleyecek sözü yoktu. Meydanlarda tek silahı vardı, karalamak ve tehdit, O da geri tepti. Sonuç tabi belli. Açık oy gizli sayım sonuçları belli oldu. İstanbul'da CHP'nin beş milletvekilliğine karşı, DP 15 Milletvekili kazanmıştı. "İşin doğrusu" Vatan gazetesindeki yorumda da ifade edildiği gibi " Bu seçimi DP kazanmamış, CHP kaybetmiştir"

DP lilerde zaman zaman korku alametleri belirmiyor değildi..DP bir macera mı idi, yeni bir Serbest Fırka olayı mı yaşanıyor-du?.. Sanırım Bayar kendinden emindi. Çünkü İnönü'nün yakasını

batılılara kaptırdığını biliyordu ve kendinin de batılı çevrelerle yakın ilişkisi bu konuda güven duymasına yetiyordu.. İnönü yandaşları halkı Rus umacısı ile korkularak, kendilerine yönelik nefreti DP'ye yansıtmak ve bu arada eski ithamlardan kurtulmak istiyorlardı. Halkı caydırmak için kullamları, "DP nin Rus destekli bir parti olduğu iddiası" halk tarafından tutulmayacaktı.

Seçim sathı mailine doğru her gün biraz daha yaklaşıyordu.. Ve derken bir gün, Mareşal Fevzi Çakmak, emekli koltuğundan doğrulup şöyle diyecekti: " İmza toplamak surti ile milletin bağrından gelen bir tezahürü vazifeye davet telakki ederek, bunun karşısında ancak kabul ve icabeti düşünebilirim. Bunu arzularayan sayın seçmenlere teşekkür borçluyum. Mareşallerini unutmadılar.. Duyduğum memnuniyet büyüktür"

Daha önce kendisine adaylık teklif eden Şükrü Saraçoğlu'nu defalarca "Rica ederim beni bu işe karıştırmayın " diye reddeden Mareşal, DP'nin teklifini kıramadığını açıklıyordu. İnönü'yü Cumhurbaşkanlığı'na getiren Mareşal bu kez DP'nin saflarında politikaya atılma davetine "Evet" diyordu. Bu DP liler için önemli bir destektir. Özellikle DP asker kanattan, İnönü'ye karşı kendine bir destek sağlamış oluyordu!

O günlerde Ulus'ta şunlar yazılacaktır " Mareşal'ın yapamayacağı bir şey varsa hırs ve kin çarpışmaları içinde memleketi kargaşalığa sürüklemek isteyenlerin elinde bayrak olmayacaktır. O daima vatanın adamı olmuştur ve öyle kalacaktır"

DP İstanbul il örgütü ise seçim beyannamesi yayınlayarak, halkı sandığa çağırıyordu. "Şikayet etmek istemiyorsan oyunu kullan. Hakkını kullan ve vazifeni yap! Reyini mutlaka kullan, bize karşı kullansan bile, senin müdafii olacağız. Vicdanının sesini dinle, doğru yol nasibin olsun" deniliyordu.

Bu arada Radyo imkanı tümü ile CHP'nin elinde idi. Radyo CHP'nin yayın organı Ulus'tan bazı makaleleri aynen okuyarak tek yanlı bir propaganda yapıyordu. Bayar bir yazılı başvuru ile, çeşitlik ilkesi açısından DP'nin açıklamalarının radyodan CHP ile birlikte verilmesini istedi.

Ve nihayet seçimlere iki gün kalmıştır.. Ankara'dan bütün il-

lere çekilen telgraflarla, DP teşkilatı "Partinin kendi kendini feshettiği ve DP ileri gelenlerinin tutuklandıkları haberi yayılarak halkın morali bozulmaya çalışılmaktadır. Bunlara dikkat edilmesi gerekmektedir" diye uyarı telgrafları göndererek durumu kontrol altına almaya çalışmaktadır.

Menderes ve Bayar seçim çalışmalarının son günlerini Ege'de geçirirler.. Menderes Aydın'da seçim mücadelesini anlatırken, hangi baskılara maruz kaldıklarını örnekleri ile açıklar.. Hatta kendilerine "kurulun ama 40-50 yıl iktidar hayal etmeyin" telkininin yapıldığını söylemektedir.

Bu arada DP genel merkezi 6 maddelik bir "Seçmeni ikaz" bildirisi yayınlar.. Bazı yerlerde CHP lilerin, liste başına iki DP li adayın adını yazarak, DP listesi gibi ellerindeki CHP listesini halka dağıtma planından da bu uyarıda söz edilmektedir..

Bu arada İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın 16.7.1946 tarihli bir yazısı dikkat çekicidir.. DP li hatiplerin Anadolu'da yaptıkları propaganda toplantıları ile ilgili olarak, İçişleri Bakanlığı bütün ülkeye bir genelge göndererek, bu tür konuşmacıların "bunlar arasında ulu orta konuşarak parti aleyhtarlığı zannıyla rejim aleyhinde de pervasızca sözler söyleyenler bulunduğu iştirilmektedir.." Propagandacılar arasına muzır eşhasın da karışmış bulunması kuvvetle melhuz bulunduğundan bundan böyle... gereği"

Tabi tamim anlaşılmıştır! ve gereği de yapılmıştır..

Ve seçim günü gelip çatmıştır.. Seçim öncesi gece geç vakit Bayar son kez şu açıklamayı yapmaktadır:" Görülmemiş tehditler ve tazyikler altında seçimlere giriyoruz. Bu tazyikler karşısında serbest ve dürüst bir seçim asla mevzubahis değildir. Buna rağmen partimiz milli vazifesini yapmak için seçimlere girmektedir."

Menderes ve Bayar kimi zaman umutlarını yitirmişler ve mücadeleden vazgeçmeye, CHP'yi kendi haline bırakmaya karar vermişlerdi. Ama kaya bir kere yerinden oynamıştı. Bayar ve Menderes önden yürüyerek halkı peşinden mi sürüklüyorlardı. Yoksa uyuyan devi uyandırmış önünden kaçır gibi koşuyorlar mı idi? Bu dağdan bir taş koparıp önünden kaçan adamın haline ben-

ziyordu.. Artık bu yolun geri dönüşü yoktu!

Ve 21 Temmuz.. Yıl 1946.. Sıcak bir yaz günü.. İstanbul'da seçim var.. İstanbul'da sıkıyönetim var.. İstanbul'da ve tüm Türkiye'de Milli İrade bayramı var! Ama bu gün 4 yıl sürecek yeni haksız bir iktidarın başlangıç günü olarak tarihe geçecektir.. 21 Temmuz DP lilere göre " demokrasi tarihinin utanç günüdür" Ertesi gün Cumhuriyet'te Doğan Nadi şu fıkrayı anlatıyordu: "Meşhur hokkabaz Zati Sungur İzmir'den gitmiş. Ayol ne oldu?. Güzel güzel temsiller verirken niye birdenbire kaçtı.? Merak ettik. Telgraf çektik. Şu cevap geldi: Rey sandıklarının başında yapılan numaraları gördükten sonra İzmir'de bana iş kalmadı"

Şimdi biraz genilere giderek 938 yılının muktedir başbakanı Celal Bayar'ın 28 Haziran'da mecliste yaptığı konuşmaya bir göz atalım.. Yabancı sermaye, Dersim ve Hatay konusu. Aslında Bayar'ın o zaman rejim karşıtları için söylediği sözler, bu gün rejim karşıtı olarak kendine söyleniyordu. Kafasını kim taşa çarpacaktı. O zaman Bayar Atatürk'e perestiş ediyordu (Tapiyordu) "Tedbirllerimiz ve müeyyidelerimiz rejimi korumaya matuftur" diyordu. Şimdi aynı şey kendilerine söyleniyordu. "Türkiye halkının istisnasız ulu şefimiz Atatürk'ün emrinde ve izinde ne kadar derin bir imanla yürüdüklerini ve Atatürk inkılab ve rejimine bağlılıklarının ve CHP'ye ve hükümetimize sağlam itimatlarının bu yeni tezahürlerini ilave ediyor. Yüksek Türk milletinin her zaman ve her yerde Ulu şefimize ve onun yarattığı rejime sonsuz bağlılıklarının bu en yeni ve kıymetli tezahürünü sonsuz saygılarımla arz etmemi müsadelerinizi arz ederim. Başvekil ve CHP Umum Reis Vekili Celal Bayar" Celal Bayar bu yazısında ne demek istiyor biliyor musunuz.. Kısmi mahalli seçimler yapılmış ve halk oyunu CHP'ye vermiş (Zaten tek parti) seçimler yapıldı diye tekmil veriyor Celal bey.. Yıl 1938.. O gün kendinin Atatürk'e karşı taşıdığı duyguları, Milli şefi İsmet Paşa'ya duyan bir başbakanın ya da içişleri bakanının bu seçimler sırasında yaptıklarını fazla garipsememek gerekir.. İnönü'nün yerinde Bayar olabilir ve İnönü o zaman Demokrat kesilebilirdi..

Mahmut Esat Bozkurt o günlerde Bayar için şöyle yazıyor-

du: "İnkılabımızın hiç bir cephesinde bu kadar esaslı, radikal bir surette garplılaşmış değildir. Bu eserlerin aynı zamanda memleketimizde iş hacmini de genişletmiş olmasını da önemle kaydetmek isteriz. Marksist mektebe göre buhranların asıl sebebi işsizliktir... Celal Bayar bu davayı keşfetti"

Zaten Kemalist aydınların çoğu, Kemalizm diye kimi zaman Komünizmi, kimi zaman Kapitalizmi, kimi zamanda Faşizmi keşfettiler. Ama İslâm'ı hiç bir zaman asla!

Demokrat Parti, halkın arasında yeni ef sanevi bir kahramanın "kır at"ı ile karıştırılarak "Demir Kır At" adını almış, çelik yumruklu, demir bir Şövalye beklemektedir! Necip Fazıl'ın ifadesi ile "Arefe Meclis" için seçim şartları hazırdır aruk. Seçimler bir yıl öncesine alınarak 18 günlük bir maratonun sonunda, sonuç alınmıştır: CHP 395, DP 66, bağımsızlar 4 mebus çıkartmıştır. Gerçek ise, eğer adil bir seçim yapılırsa idi, tam bunun tersine şekillenebilirdi. Bayar'a verilen bir rapor bu gerçeği ifade etmektedir. DP'li müşahitlerden toplanan seçim raporlarının sonuçlarına göre, erken genel seçimlerin sonuçlarının şöyle olması gerekirdi: DP 279, CHP 186.. Menderes DP milletvekili olarak Kütahya'dan meclise giriyordu. Ne garip! 27 Mayıs 1960'da, yine Kütahya'da yakalanacak ve DP saflarına bu küçük Anadolu şehrinde veda etmek zorunda kalacaktır..

Ümitlerini acele bir erken seçime bağlayan CHP, DP'yi seçime zorlayarak onu, binbir hile ile yenik göstermek sureti ile, tabiri caizse muhalefetin burnunu yere sürtmek istemiştir..

Seçimlere yapılan itirazlar ciddiye alınmadı, dinlenmedi bile.. Alıncacık 1. Peker Hükümeti kuruldu. 7 Ağustos'ta okunan hükümet programını eleştirmek için muhalefete fırsat verilmedi. Adeta programın mecliste eleştirilmesi engelleniyordu. Bir-iki günlük bir süre bile tanınmadan herşey bir oldu bittiye getirildi. Peker hükümet programını sunarken daha çok Hürriyetlerin istismarı konusu üzerinde duruyor "bütün vatandaşların hakkı olan hürriyeti, hürriyet düşmanlarına karşı korumak gerektiğini", Hürriyet tartışmalarının anarşizme ve meşru hükümete karşı düşmanlığa varan bir anlamda yorumlanmaması gerektiğini" söylüyordu.

Dış politika konularında ise ilk sıra İngiltere'ye veriliyor ve "her iki memleket arasında tam bir samimiyet, hulus ve itimat içinde gelişmektedir" deniliyor ve devam ediliyordu: "Türkiye-İngiltere ittifakı mazide olduğu gibi istikbalde de dış politikamızın başlıca temeli olarak kalacaktır" "bütün gayretlerini aynı necip ideallere vakfetmiş olan" ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler "kvarşılıklı sevgi, saygı ve işbirliği ile mütemadi bir gelişme seyri içinde olacak"tı. Sovyetlerle bazı sorunlar vardı ama Fransa ile aramızda "hiç bir ihtilaf ve hiç bir güçlük yoktu" Türk Yunan dostluğu ise, ebedi birlik fikri çerçevesinde sürdürülecekti. Arap komşularımıza karşı da sevgimiz ve dostluğumuz mutlak! Tam bir hulus ve yürekle katıldığımız BM'ye bütün varlığımızla destekçi olacaktık.

Gerisi malum şeyler. Zaten toplam program bir formalik genel bir beyandan ibaretti.

Seçim tartışmaları bitmeden hükümet programı üzerinde tartışmalar başlamıştı. Zaten Örfi İdare Komutanı Asım Tınaztepe seçimi takip eden günlerde bir genelge yayınlayarak, seçim sonuçları üzerinde tartışmayı yasaklamış, bu yönde hareket eden gazeteler hakkında gerekenin yapılacağını duyurmuştu.. Ama bu genelge söylentileri önlemeye yetmemişti. Fevzi Çakmak İstanbul'da meydana gelen olaylarının yakın bir tanığı idi.. Tüm yurttan benzer iddialar gündeme geliyordu ama, Hükümet programının okunması ile dikkatler meclise çevrilmişti. İnönü ise seçimi sonrası yayınladığı genelgede, seçim sonuçlarının açıklanan şekllinden memnun gözükiyor, tarafları birbirini anlamaya ve sükunete çağırıyordu. Zaten sonuç halkın iradesinin değil de, paşanın iradesinin sonucu olarak şekillenmemiş mi idi?

Ama yine de Anadolu'daki kaynaşma durmadı. İzmir'deki protesto mitinglerini başka illerdeki protestolar izliyordu.. Sokaklara dökülen halk "Yeter artık söz milletindir!" sloganı ile sesini yükseltiyordu.. İktidar için itidal tavsiye etmekten başka yol yoktu.. Batılılaşmak için demokratlaşmak zorundaydılar. Tıpkı bu gün bizim AT üyesi olmak için demokratlaşmak zorunda olduğumuz gibi.. Ama o günki şartlarda "Demokrasi zor zanaatı". De-

mokrazi derken şeriat hortlayıverirdi. İrtica gelebilirdi!

İnönü yeni mecliste 395 milletvekiline sahip CHP'ye rağmen, 66 DP li milletvekilinin ve 4 bağımsızın çıkışlarından kaygı duymuyor da değildi.

Meclisin açıldığı gün Ankara'da coşkulu bir hava esiyordu. Bayar ve Menderes başkanlığındaki DP grubu Ulusta Atatürk anıtını ziyaret ederek çelenk koydular ve saygı duruşunda bulundular! Toplu halde meclise doğru yürürken halk kendilerini çılgınca alkışlıyordu.. Bir zamanlar idam schpalarının kurulduğu sessiz Ankara sokaklarında halk yeni önderlerini alkışlıyordu.. Ağlayanlar, bayılanlar vardı.. Parlamento çoğunluğuna sahip CHP liler ise meydanlarda yoktu.

5 Ağustos günü Cumhurbaşkanlığı için iki aday gösterildi. İnönü ve Fevzi Çakmak. İsmet Paşa 388 oy aldı. Fevzi Çakmak'a ise 59 oy verildi. Demek ki bazı DP liler bile Fevzi Paşa'ya oy vermemişlerdi. İsmet İnönü yemin etmek için Meclise geldiğinde DP milletvekilleri ayağa kalkmayarak seçim sonuçlarını protesto ettiler ve mecliste uzun tartışmalar oldu.

Saraçoğlu istifa edip, Peker başbakan olacak, ardından da hükümet programı, derken bütçe!

Tam da hükümet programının okunmasına tekaddüm eden günlerde Sovyetlerin Ankara'dan üs ve toprak talep eden notası Ankara'ya ulaşmıştı. Tabi hükümet bu talebi reddedecekti. Bu çok önemli bir durum.. Ankara zorunlu olarak Batı'ya yanaşmak durumundadır. Dolayısı ile DP'yi bağrında kendi içinden kopup gelen gayrimüşru bir evlat gibi bağrına basması gereklidir.. Peker'in hükümet programında İngiltere, Fransa ve ABD'ye övgü ile yaklaşması da buradan kaynaklanmaktadır. Ama yine de Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmamaya özen göstermektedirler. Batılılaşalım derken ipleri DP'nin eline terk etmek sonu gelmez bir maceraya kapı aralamak demek olabilirdi. Daha doğrusu CHP lilerin DP'den pek korkuları yoktu. Önemli olan DP'de ifadesini bulan halk muhalefatinin rejimi devirmesi ve devrisabık doğurarak CHP'den hesap sorma ihtimali idi.. DP bir emniyet sübabı okurak ve muhalefatinin ıslahı için, rejim içinde soruna çare bulmak

açısından CHP'nin muhtaç olduğu bir vakıa idi.

Hükümet programı üzerine yapılacak görüşme ile ilgili olarak DP grubu başkanı Fuat Köprülü bir önerge vererek "Ekseriyet sizindir, kararı verecek olan da sizsiniz. Ama muhalefetin fikrini öğrenmek istiyorsanız bize süre vermelisiniz" diyecek ve bu önerge protestolar arasında reddedilecekti.. Muhalefet fikrine alışık olmayan CHP liler, tedirgin sabırsız ve heyecanlı idi. Bu gelişmeler karşısında DP grubu adına Menderes grubunun görüşlerini açıklamak üzere kürsüye geldi. Menderes, hazırlıksız olarak kürsüye çıktığını söyleyecek genç eleştiriler getirmeye çalışacaktı. Ama protestolar arasında konuşmaya imkan yoktu. Menderes daha çok Hürriyet kavramı üzerinde duracak ve hürriyetin istismar edileceği korkusu ile hürriyetlerin askıya alınamayacağını, hürriyetleri askıya almanın, hürriyetleri istismar etmekten daha vahim sonuçları olabileceğini ifade etmekte idi. Sonuçta Peker hükümetinin programı DP lilerin ret oyuna karşılık 378 oyla kabul edilecekti.

Mesele kapanmıştı!

Ya da öyle olmasını ümit edenler, 26 Ağustos'ta meselenin kapanmadığını görecektlerdi. DP grubu, CHP'nin kazandığı bütün milletvekillerine usulsüzlük yapıldığı gerekçesi ile itiraz etmişlerdi. CHP liler de bir kaç DP milletvekilliğine itiraz ediyorlardı.. DP liler Fevzi Paşa ile anlaşmışlardı. Peker'in ve İsmet Paşa'nın karşısına Mareşal'i çıkarmak istiyorlardı.. Böylece mecliste fırtınalı bir celse başladı. Sabaha kadar sürecekt müzakerelerde ilk konuşmayı Mareşal aldı. Fevzi Çakmak şöyle diyordu: "Muhterem arkadaşlar, ordudan çekildikten sonra 2,5 yıl evimden ayrılmadığım halde son seçimlerde milletin hakkımda gösterdiği itimat ve sevgiden mülhem olarak müstakil milletvekilliğini kabul ettim. Maksadım cihandaki demokrasi terakkiyatına uyarak bizde de milli hakimiyetin bi hakkın tesisi idi.

Milletin bu muhabbetini çekemeyen bazı müstebit artıklarından gördüğüm tezyif, tahkır, hatta tehditlere rağmen milletin hukukunu kanunen müdafaya karar verdim. Seçimler başladı. İstanbul'da evvela müşahidlerim sandık başlarından kovuldu. Bazıları

döviildi. Edilen Şikayet iizerine tekrar vazifelerine döndüler. Bazı müŐahitler sandıklarının kaçırdığını, birçokları seçim zabıtlarının deęiŐtirildiğini bildirdiler. Bunu resmen protestö ettiin.

Seçimlerden sonra bir hafta kadar İstanbul'da kaldım. İstanbul'dan Bursa, İzmit, Bolu gibi civar vilayetlerden gelenlerle görüştiim. Hasıl ettiğim kanaat şudur: Zorla hile ile seçimlere fesat karışırılmıştır. Bunu örmek için gazeteler susturulmuştur. Ayrıca İzmir'den aldığım telgraf, Ankara'dan mutemetlerden gelen haberler de bu kanaatimi kuvvetlendirmiştir. Ankara'ya gelirken gerek yollarda, gerek bu şehirlerde temas ettiğim 100.000'e yakın vatandaş: Seçimlerde hakkımız çiğnendi, hakkımızı isteriz fer-yatları ile Őikayette bulundular.

Arkadaşlar, viedanınıza hitap ediyorum. Meclisin açıldığı gün bu mukaddes kürsüden milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, namusumuz iizerine and içmedik mi? Bu hakstzlığın bertaraf edilerek milletin tamamen hakimiyetinin tesisi, cümlemizin bir namus borcu olmuştur. Bu borcun ifası ile adalet bekleyen milletin tatminini yüksek heycinizden rica ederim. Arkadaşlar, sözüme son verirken şunu da belirtmek isterim ki, tarihi bir tehlike karşısında bütün milletimizin tamamen birlik olduğuna asla şüphe edilmez (Soldan alkışladılar)"

Marşal'den sonra söz alan CHP İzmir milletvekili Münir Birsel, seçim sonuçlarına fesat karıştırdığı iddiasının "Valilere, kaymakamlara, jandarma komutanları, savcılar ve yargıtlara güvensizlik" anlamına geleceğini belirterek "DP li arkadaşlara sözlerinin nerelere gittiğini düşünmelerini hatırlatırım" diye üstü kapalı şekilde tehdit ediyordu. Ve bir alay örneği, Birsel, DP lilerin, TBMM Reisi General Kâzım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın, Başbakan Recep Peker, Milli Savunma Bakanı Orgeneral Cemil Cahit Toydemir ve Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi CHP li milletvekillerinin mazbatalarının iptali halinde Bayan Nüzhet, Salih Fuat Keçeci, Moskos, Josef, Salomon ve Dr. Keşişyan'ın seçileceğini belirtmektedir..

DP adayları arasında özellikle İstanbul'da çok sayıda azınlık mensubunun olduğu bilinmektedir.. İstanbul'dan Fevzi Çak-

mak'tan sonra gelen isim ise Musevi cemaatını temsil eden Salamon Adato idi ve meclise girmeyi başarmıştı.. CHP liler Adatoyu kürsüye getirerek onun şahsında DP lileri mahkum etmek istiyorlardı..

DP'nin aday listesi aslında onun kozmopolit yapısını belgeleyen önemli bir başka işaretti. Her zaman DP ekibi içinde Ermeni, Rum ve Yahudi cemaatlerini temsilen heyetler bulunmuştur.

CHP listesinden milletvekili seçilenler, sanıldığı gibi solcular değil, Kâzım Karabekir'i ve Hamdullah Subhi'siyle tam eski cuniacı takımıdır..

Aslında DP lilerin Marşal'ına karşı, CHP liler Kâzım Karabekir'i, Cahit Toydemir'i ile daha güçlü bir görüntü vermekte iseler de, Fevzi Paşa'nın varlığına karşı ötekilerinin pek esamesi bile okunmuyordu.. Ama tartışma genel havada sürüp gitti. CHP milletvekili Emin Halim Engin DP lileri ağır şekilde itham ederek "Ankara valisinin evinde DP müessislerinin bir listesini gördüm, yüzde yüzü hırsızlıktan, adam öldürmekten yol kesmekten mahkum olmuş adamlardı" deyince DP cevap için söz istemiş, Menderes bu iddiayı cevaplarırken " Asıl halk partisinin kullandığı adamlar böyle idi" diye ithamı reddetmiş, ardından da, Çubuk'ta tanzim edilen, altında 6 mühür ve imzaları bulunan, rakam hanceleri yazılmamış bir seçim tutanağının fotoğrafını ortaya koymuştu. Menderes CHP lilerin din istismarı yapıtları iddiasını da reddediyor "böyle bir şeyi menfur bir hareket telakki ettiklerini" belirtiyordu.. Tartışma böylece sonuçlanıyordu. Mesele CHP lilerin gayretleri ile kapanacaktı..

Şimdi kopacak fırtınayı izlemek için 7 Eylül'ü beklemek gerekiyor.. Bir yerde 24 Ocak kararlarına benzeyen 7 Eylül Kararları, yine Akbulut kabinesine benzeyen Peker hükümetini daha da zor şartlara sürükleyecekti.. Karar spekülatörlerin işine yarayacak, fiatlar yükselirken 130 kuruş olan bir dolar, sıçrayarak 280 kuruşa yükselcekti.

60 sonrasının hürriyetçi politikacılarından Nihat Erim, o günlerde basın hürriyeti talebinde bulunan demokratlara "Hürriyete şal örünkten " bahseden makaleler yayınlıyordu.

İnönü artık gerçekleri görmeye başlamıştı. Vakıyı kabul etmek zorunda idi.. Zorla gidilecek yer yoktu. İç ve dış şartlar ve milletin genel temayülü ortada idi.. Zıtlaşmak yerine uzlaşma yolunu denemeli idi. Bu belki partisi için de ğilama, kendisi için daha iyi bir tercih olacaktı. Menderes'in Mecliste basını müdafa eden tavrı, gazetecilerin sempatisini toplamıştı. Hürriyetçi tavrı ise Millet'in beğenisini kazanıyordu.. 25 Eylül 1946'daki Matbuat kanununun tadili ile ortaya çıkan durum, CHP'yi basının gözünde zor durumda bırakmıştı.

Peker sertlik yanlısı biri idi. İnönü ise itidal istiyordu.. İnönü artık şöyle konuşmaya başlamıştı: "Öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım. Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir. Şunu ilave edeyim ki, yakın arkadaşlarım tarafından kurulan Demokrat Parti memlekette bu gün tevazzuh etmiş ve tutunmuştur. Devlet reisi sıfatı ile her iki tarafa da bitaraf nazarla bakmak mecburiyetindeyim." Orada bulunan Demokrat Partili Cemal Yordam bu oylarla ilgili olarak şöyle demektedir: "Mülakatta İnönü her halı bir demokrattan daha ziyade, DP'li bulunduğu kanaatini bize verdi. Yanımızda valiye, -DP'nin bütün çalışmalarını kolaylaştırıcaksınız. Bunun aksini hoş görememdiye emir verdi."

Bayar, Bartın'da gazetecilerle konuşurken İnönü'nün konuşmasından büyük memnuniyet duyduğunu ifade ediyordu.

Ulus'ta, Bayar'ın Demokrasi mücadelesinin önüne geçmek için bir başka tez geliştiriliyordu: "Politika hürriyetlerini kötüye kullananlar, iktidar vurguncuları, demagoglar her demokraside vardır. Türkiye'de eğitim %100 okur-yazar nisbetini bulmadıkça, tek dereceli seçimin talihi hüsrandır. Herhangi bir vatan hizmeti için tesadüfen adı yayılan, şöretlerin memleket işlerinde bomboş birer kalıb oldukları çok defa bizde görülmektedir"

Aslında CHP lilerin %100 eğitim dedikleri şey, yüzde yüz bir toplumun parti eğitiminden geçirilerek, katıksız bir sempati-zanlar ordusu oluşturulduktan sonra, iradesi, bilinçlendirme adına yokedilen bu medyumlar sürüsüne irade özgürlüğü vermekten başka bir anlam taşımıyordu.. Kenan Evren de 12 Eylül'den sonra, refah seviyesi Avrupa ülkelerinin üzerine çıktıktan ve Komünizm hakkında toplumun eğitilmesinden sonra Komünist partilerin kurulmasına izin verileceğine ilişkin sözleri, aynı komedinin bir ürünü değil mi idi?.

Bu arada DP çevrelerinden iktidara karşı ilginç bir çıkış örneğinden söz etmek gerek: "İnsan Hakları Müdafaa Cemiyeti" adına dün, Sağ muhalefet Sol iktidardan insan haklarına saygı beklerken, bu gün sol muhalefet, Sağ iktidardan aynı hakları talep ediyor ve her iki dönemde de insan hakları istemenin adı: Komünistlik!

DP'nin Demokrasi ve hürriyet savunuculuğu için kullandığı dernek faaliyeti çok geçmeden, CHP lilerin hismine uğrayacak ve bu hareket Komünistlerin bir oyunu olarak nitelenecekti. Daha sonraki dönemde ise sağ iktidarlar ve örgütler, aynı şekilde İnsan hakları derneklerini, Barış derneklerini, Dünya Af örgütünü, aynı tutum ve zihniyetle birer komünist örgütlenme biçimi olarak topluma tanıtacak ve baskı altına almaya çalışacaklardır..

DP lilerin kurdukları "İnsan Hakları Derneği" kurucuları arasında Mareşal Fevzi Çakmak, Kenan Öner, Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt da vardı. Sertellerin de cemiyet kapsamına alınması, bir yandan DP'nin geniş cephe taktiğine uyarken, öte yandan sol aydınları CHP'nin şemsiyesinden çıkartmak ve giderek Rus düşmanı kesilen CHP'ye karşı, DP'çisi altın-

da sola meşruiyet kazandırma gayretinden geliyordu. Daha sonra sağcılar şöyle diyeceklerdi "Biz belli bir zihniyetin ürünü değiliz. Biz halkın refahını ve toplumun saadetini savunuyoruz. Eğer Komünist ilkelerle bu hedefe varmak mümkün ise, biz bu ilkelerin en önde ve ilk savunucuları olacağız"

Fevçî Çakmak bile Komünistlik ithamından yakasını kurtaramayacaktı, İnsan Hakları Cemiyeti dolayısı ile ve şu açıklamayı yapmak durumunda kalaçaktı: "Benim aşırı solcularla ve alelumum millî fikirlerin dışında bir kanaat besleyenlerle anlaşmama ve bu gibilerle teşriki mesai etmeme imkân yoktur. Hayır işlerine ideoloji davaları karışırsa, elbet böyle bir cemiyete benim yerim olmaz."

O zaman da ideoloji düşmanlığı moda idi. İdeoloji tehlikeli idi. İdeolojisiz bir fikir özgürlüğü saçmalığı da o günlerden bize miras kalan, o dönem Kemalist pratisyenlerin bir armağanıdır!

Aslında iktidar ve muhalefetin, temelde, Amerikancı tercihlerde birbirlerinden pek farklı bir tutun içinde olmadıkları anlaşılmıştı. Öyle anlaşılıyor ki, ABD konulu düzenin gelecek açısından pek şansı olmadığını biliyordu. Arkasındaki halk desteğini yitirdiğini de görüyor, yeni oluşumu hararetle savunuyordu. Ama yeni oluşumun arkasındaki halk desteğinin, bu oluşum üzerinde olumsuz etkileri ve yönlendirmeleri olacağından da kaygı duyuyor ve bunun sonucu olarak ta, iktidarın özellikle "irtica" kesimi üzerinde baskısı sürerken, yumuşak bir geçiş için muhalefeti destekliyordu.

Halk DP'nin yapısını bilmiyor, sadece bir muhalefet olduğu için destekliyordu. Bu sempatiden yararlanılarak, Özellikle Menderes'in sözcülüğünü yaptığı yeni bir parti gündemi belirlenmeye çalışılıyordu. Demokrasi, özgürlük, insan hakları yeni partinin en çok üzerinde durduğu konular arasında idi.. Böylece iktidara karşı duyulan kin ve muhalefet duyguları, DP önderlerinin yönlendirmeleri ile yeni bir kalıba dökülüyor, yeni bir biçim kazanıyordu..

1946'nın ortalarında ünlü Amerikan zırhlısı Missuini'nin İstanbul'a gelişi ile Ankara'daki Amerikancı hava iyiden iyiye pe-

kişmişti. Cumhuriyet gazetesi başyazısında Amerikan zırhlısını, adeta totemini öpen bir yerli heyecanı ile selamlıyordu.. "Amerika hür dünyanın ve özgürlüklerin kibleğâhı " değil mi idi! Hitler Faşizminden Rus hayranlığına, oradan da Amerikan sempatizanlığına uzanan bir hayatın hikayesi! Ve tabi her zaman Kemalist ilke ve inkişaflara bağlı bir biçimde.

Bunun en tipik örneği, aşağıda alıntılanmış 5 Nisan 1946 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki yazısıyla Nadir Nadi'dir.

Rahmetli Münir Ertegün'ün nâşını getiren Missouri zırhlısı bugün limanımızda olacak, Dost ve kahraman Amerikan denizcilerini günlerdenberi karşılamaya hazırlanan halkınız, bu ziyaretin hatırasını hiçbir zaman unutmayacaktır.

Büyük Elçi Münir Ertegün, devletimizi on yıl müddetle Birleşik Amerika'da başarı ile temsil etmiş, iki millet arasındaki yakınlık ve dostluk duygularının kuvvetlenmesine yürekten çalışmış, kuvvetli bilgisi ile, sağlam karakteri ve şahsî meziyetleriyle temas ettiği muhillerde kendini çok sevdirmiş değerli ve ağırbaşlı bir diplomatımızdı. Hayata gözlerini yumduğu zaman rahmetli Roosevelt'in Münir Ertegün hakkında söylediği güzel sözler, her Türk vatandaşının kalbinde derin izler bırakmış, hakiki ve insanca kıymetlere Amerikada gösterilen yakın alâka bu vesile ile memleketimizde Yenidünyaya karşı her zaman her zaman beslediğimiz hayranlık duygularının bir daha tazelenmesine vesile olmuştu. Atlantik Okyanusu'nun öbür kıyısından kalkarak hür boğazların hür ve mavi suları üzerinde bize birkaç günlük bir misafirlığe gelen Missouri'yi İstanbul halkı bu itibarla sevinerek karşılıyor, en büyük Amerikan harb gemisinin heybetli çizgilerinde yarınki barış dünyasını gerçekleştirmeye çalışan ülkücülük sembolünü görüyor..

Amerika, bugün yeryüzünün en kuvvetli milletidir. Fakat bu kuvvet, saldırganlığın, istila ve tahakküm hırsının değil; barışın, adaletin ve milletler arasında eşitlik hakkını koruyup yaşatmak isteyen temiz bir idealin emrindedir. Kötü niyet beslemiyen her kuvvet gibi Birleşik Amerika da, muazzam endüstrisinin yıllar

boyunca yalnız insanlık ve medeniyet şartlarına göre yürütmekten başkibir şey yapmamıştı. Almanya ve Japonya dünya nimetlerini kendi aralarında paylaşmak maksadıyla bilaha sarıldıkları zaman, bütün imkânlarına rağmen, Amerika, çok hazırlıksız bir durumda idi. O kadar ki, dünya hürriyeti uğruna silaha sarılmak zorunda kalan bu millet, milli endüstrisini harb şartlarına uyduruncaya kadar iş işten geçeceğini sanarak korkanlar bazı memleketlerde çokluk teşkil ediyordu. Fakat temiz ülküsü kadar taze ve geniş bir hayatı yete sahip olan Amerikan milleti tereddüt etmedi. Pearl Harbour baskınından hemen sonra maddi, manevi bütün kaynaklarını seferber ederek bir yandan dövüştü, bir yandan da daha çetin dövüşlere hazırlanmağa başladı...

Nadir NADİ

İnönü 1942 yılının 24 Kasım'ında, Rosvelt ve Çörçil'in Türkiye'nin savaşa girmesini talep etmeleri ile oltayı yutmuştu. 30 Ocak 1943 yılında ise Adana'da vuku bulan İnönü-Çörçil görüşmeleri ile bu süreç pekiştirilmiş, 4 Aralık Kahire konferansı ile de son şeklini almıştı.

Şimdi aradan 3 yıl geçmişti.. 1946 yılı başlarında, yukarıdaki sebeplerle birbirlerine ateş püsküren CHP liler ve DP liler, 5 Nisan 1946 da Amerikan zırhlısı Missouri'nin İstanbula gelişi ile birlikte, prensin oğlu için görücüye çıkmış kız heyecanı ile tam bir yarış içindeydiler.. Her tarafta "Amerika Amerika" şarkıları çalıyor, Amerikan gemisini ziyaret eden iktidar ve muhalefet yanlıları, adeta Amerikalıların kendilerine göz kırptığını söyleyerek, mavi boncuk almanın sevinci ile, Amerika tarafından kabul edilmiş olmanın bir ruhaniyet, bir meşruiyet zemini oluşturduğu vehmi ile coşuyorlardı.

CHP mi DP lileşmektedir, yoksa DP mi CHP lileşmektedir. Ana Amerikancılık, her iki partinin de en önemli özelliği değil mi idi?.. Türkiye artık Küçük Amerika olmak yolunda idi.. Rosvelt'in nutukları ya da Amerikan bağımsızlık bildirgesi, yeni Türkiye'nin öncülerinin eylemlerini adadıkları yeni kutsal belgelerdir.. Atatürkçülük mü?.. O da ne?..

Hikmet Bila o günleri şöyle anlatıyor " Missouri'nin gelişin-

den bir an sonra meclis salonları hareketli nutuklarla inlemektedir ve kimin ikü'dar, kimin muhalefet olduğu anlaşılmamaktadır.. (Amerika ile ödünç verme ve kiralama hesaplarının tasfiyesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili tartışmaların yoğunluk kazandığı günlerde) Amerika 4, 5 milyon dolarlık bölümünün ödenmesi halinde Türkiye'deki alacaklarından vazgeçmeyi kararlaştırmıştır. Başbakanı Saraçoğlu, bu iyiliği şu sözlerle karşılamaktadır: Hepimiz kanıyız ki bu parayı vermekle, borcumuzun yalnız maddi olan kısmını ödüyoruz. Bir de manevi borcumuz vardır ki, onu da, hürriyet, adâlet, istiklâl ve insanlık davalarında Amerika'nın bulunduğu saflarda bulunmak sureti ile ödemeye çalışacağız (Sürekli alkışlar)" Ne dersiniz bu minnet borcunu hâlâ ödüyor muyuz?.. Sağcılara niye o kadar kızıyor ki, solcular da aynı kandan beslenmiyor mu?.. CHP nin sol olduğunu kim söyleyebilir ki zaten! Ya da DP'nin ve devamı olan partilerin sağcılıkları ile ötekilerin solculukları arasında ne fark var dersiniz?.

Sıradan bir adam şöyle demişti: Münafıkların dini yoktur! İdeolojileri de.. Onun için onlar ideoloji ve din düşmanındırlar, kendileri hiç bir şey olmadıkları için, başkalarının bir şey olmaları halinde kendilerinin hiçliklerinin anlaşılmasından korkarlar.. Halbuki herkes hiç bir şey olursa, kendilerinin herşey olma şansı vardır!

Cumhuriyetin büyük hatibi, Türkçüsü Hıdudullah Suphi ise şöyle konuşuyordu: " Aziz arkadaşlarımı bir noktaya dikkatinizi çekiyorum. Silah yardımı, onun nereden geldiğini gördük. Sonra şefkat yardımı vardır, onun da en fazla nereden geldiğini görüyoruz. Amerika bize yalnız bunu mu veriyor? Bundan başka bir şey vermiyor mu? Harbin silahlı kısmı bitti. Arzın üzerinde karanlıklar var. Milletler hâlâ yeis içinde. Milletler hâlâ yarı yeis içinde bakıyor. Işık nereden geliyor. Bu ışığın bir menbaı var. Amerika'dan geliyor. Ümid nereden geliyor, Amerika'dan geliyor.. Güven ner den geliyor, Amerika'dan geliyor."

Bursa Milletvekili Muhammed Baha Pars ise şöyle diyor: " Bu gün bu büyük milletin insanlara yaptığı yardımı hatırlayıp teşekkür ederken, peygamber gibi temiz ve kusursuz dostlar ki

Roosvelt ve onun halefi olan kıymetli devlet ve millet adamı, Truman'ı hürmetle selamlar..."

Daha sonra solcu gençleri vatan elden gidiyor diye kışkırtacak olan Nadi'nin yazdıkları da bundan farklı değildi. Tapınmaya alışık insanlar, Atatürk ölmüş İnönü'nün pili bitmişse kendilerine kul olacakları yeni bir mabut, yeni bir peygamber bulmuşlardı bile...

Türkçüsü, liberali, devletçisi ve solcusu birlik olup Amerika'ya övgüler diziyorlardı!

Kül'rün büyük şeyhi Amerika daha sonra kendi müritlerini birbirleri ile savaştıracak, onların peşine takılan vatan evlatlarının kan ve gözyaşları, gasbedilen alıntıleri üzerine, kimi zaman sağ, kimi zaman sol görünümli iktidarlar kuracaktır.. On yılda bir kurtarılan insanlar, birbirlerine kurşun sıkan aynı vatanın çocukları, sonunda Amerika'nın sömürü sarayına bedava ırgatlık yapan kişiler olacaklardır.. Firavun'un chramına taş taşıyan kölelerden ne farkımız vardı sanki!.. Amerika'nın görkemli saltanatının temeline, bizlerin, akan kanlarımızla ve gözyaşlarımızla, çalınan alın terlerimizle harç yapılmış bir ulusun serveti yatmakta idi..

Türkçüler, liberal, sağ muhafazakâr görüntü altındaki münafık çeteleri ve solun, ilerici kadroları, aynı ihanet çemberinin topluma yönelik enteljansiyasının maskeli piyonları gibiydiler! Kimi zaman münafık bir muhafazakâr, kimi zaman Türk, kimi zaman çağdaş, aydın ilerici bir tip!

Licio Gelli çetesi gibi bir şey. Bayar, Hamdullah Suphi, ya da İnönü, aralarındaki farkı farkedebilecek misiniz?.. Tek farkları üzerindeki ABD'nin yapıştırdığı etiketleri! İnsanımızın ruh köküne, inancına ve kültürüne yabancı bir kadro! Bu yanlış aşmadıkça, tarihin sırrını çözmek pek kolay mümkün olmayacaktır sanıyorum.. Tarihin sırrını çözmeden de bu günümüzü yeniden üretme şansına kolay kolay sahip olmamız pek mümkün olmasa gerekir.

Amerika, 1946 Türkiye'sinde Türk siyasetçilerinin yeni peygamberidir!

Amerika'nın getirdiği sıcak hava kısa sürede yerini fırtınalı

bir havaya terketti. Amerika'ya şirin görünmek için kırıtan politikacılar, Prens Türkiye'den ayrılınca, görücüye çıkan cadaloz gelin adayları gibi saçsaça başsaça birbirlerine girdiler..

Saraçoğlu hırçınlık yapıyordu.

1946'nın son ayındayız.. CHP grubu 1947 bütçesini meclise sunmaktadır ve Cumhuriyet tarihinde ilk kez muhalefet hükûmetin bütçe teklifi üzerinde eleştiride bulunacaktır. Bu görülmüş bir şey değildir. Bir dönem maliye encümenliği de yapan Menderes DP adına Bütçe üzerine grub adına görüş açıklamaya memur edilmiştir..

Başlangıçta her şey iyi gider. Recep Peker bütçeyi sunuş konuşmasında, hâlâ şellik döneminin geleneksel tepedenciliği içindedir. Kaba ve müstehzi bir eda ile aceleye getirilmiş bütçe taslağını okur. Bu iri cüsseli adamın, kaba ses tonu ile sunduğu taslağı DP grubu adına cevaplamaya memur olan Adnan Menderes ise ince ve sıradan bir tiptir.. Menderes, genel hükümler çerçevesinde bütçe olayını açıklar önce "Millet Meclisinin doğuşu, bütçe üzerine, bütçe murakabesine sıkı sıkıya bağlıdır. Milletten alınan paraların, millet adına murakabesi esastır.. Hele milli gelir ve bunun hangi çalışma zümrelerine isabet ettiği, vergilerin tesbitine esas alınmalıdır" Menderes aşağı perdeden bir ses tonu ile, ansiklopedist mantığı ile konuya, CHP'ye göre bir ölçüde bilimsel bir bakış açısı getiriyordu.. Bu da mecliste sinir bozucu bir havanın doğmasına yetiyordu.. Menderes bu girişten sonra bütçenin ayrıntılarına giriyor ve şu değer hükmünü koyuyordu: "Bütçede sıhhat yoktur! Bütçede isabet yoktur! Milli politika herşeyden evvel iktisadi teşkilatlanma ve cihazlanma işidir... Maliyeci zihniyetle iktisadi kalkınma olmaz. İsrar ve lüks almış yürümüştür. Bütün memleketin içinde bulunduğu ıstırap bu hatalı tasarrufun neticesidir"

Eğer bu konuşmaları demagog biri yapsa idi, herhalde daha önce tartışma çıkar, fakat mesele bu kadar ciddi boyutlara ulaşmazdı.. Menderes'in sukneti ve düşük ses tonu içinde konuşması giderek artan bir sinirbozuculuğa dönüşecek ve sonuçta Pekerin, Maliye Bakanı'nın eleştirilere cevap vermesini bile beklemeden kürsüye fırlamasına sebep olacaktı. Peker şöyle diyordu: "... Ad-

nan Menderes'in sesinde, kötümser ve psikopat bir ruhun, hasta karanlıklar içinde sebatlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan, azameilli, şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir devletin hayaatı bir boşluk halinde ifade eden bir ruh halinin akislerini dinledik.."

Protesto sesleri arasında 60 DP milletvekili salonu terkederler.. Menderes'e Psikopat denmişti. Bu onun şahsında bir gruba hakaretti.. Fuat Köprülü başbakanı protesto ediyordu, "Bir başbakan böyle konuşmaz", ama konuşmuştu bile!

DP milletvekillerinin o gün ve onu takip eden günlerde meclis oturumuna katılmamaları iktidar çevrelerini telaşlandırmıştı. "Sine-i Millete" dönme sözleri ediliyordu. Basın DP'nin yanında yer almıştı.. Özellikle İstanbul'da sıkıyönetimin, dolayısı ile basının üzerindeki sansür baskısının kaldırılması yönündeki DP'nin girişimleri, basının DP'ye daha da yakınlaşmasına yol açmıştı. 18 Aralık'ta Şükrü Saraçoğlu arabulucu olarak Bayar ve Menderes'le görüşür. 20 aralıkta da Bayar ve Köprülü Çankaya'ya çıkarak İnönü ile görüşürler.. Basında çıkan yazılar iktidarı telaşlandırmaktadır.. Eğer DP meclisten ayrılırsa CHP iktidarı dış dünyada kesin olarak yalnızlığa itileceği gibi, tabandan gelen tepki ne frete dönüşerek halkın CHP aleyhine ayaklanmasına dönüşecektir.. DP, İnönü için bir emniyet subabı değil mi idi zaten!

İnönü, Bayar'ı Meclise girmeye ikna etmeye çalışmaktadır. 28 Aralık'ta DP milletvekilleri meclise girmeyi kabul ettiler.. Menderes'te girmekten yanadır. 7 Ocak'ta toplanacak DP 1. Büyük kurultayı için bu konunun özel bir önemi vardır. NFK'nın dediği gibi "Nihayet küs oyunu oynarken ziyafet sofrasını terkeden çocuklar 60 küsur kişilik bir dizi halinde sofraya dönüyorlar". Bütçe müzakereleri devam ederken hiç bir DP'li konuşmadı ve oy da kullanmadılar. İsmet Paşa 30 Aralık'ta Menderes'i davet edecektir.. İnönü tarafısızlık rolü oynamaktadır.. Böylece durum biraz sakinleşmiştir. Menderes bu görüşmeden aldığı moralle, Bütçe müzakerelerinin kapanışında daha ağır bir konuşma yapacaktır, ama Peker mesajı almıştır. Sus pus köşesinde oturur.. Bu gelişmeler bir yerde Peker'in yıldızının sönmesine yol açmıştır. İktidar değişikliği için 10 Eylül'ü beklemek gereklidir.

DP 1. KONGRESİ

Ulus'ta Yeni Sinema salonu önünde binlerce insan hınca hınç bir kalabalık halinde, DP'nin büyük kongresini izlemek için bekliyordu.

Tarih, 7 Ocak 1947.

Bütün Türkiye'den binlerce insan akın akın Ankara'ya geliyor, bu anı yaşamak istiyordu.. İktidarın kongreyi engelleme çabaları boşa gitmiş 906 delegenin çağrıldığı kongre için binlerce insan sokaklara dökülmüş bayram yapıyordu.. Bütün kent bayraklarla donatılmıştı. DP'li sempatizanlar, bunun DP kongresi için yapılmış bir gösteri olduğunu sanıyorlardı. Oysa Ankara o günlerde Ürdün devlet başkanını karşılamaya hazırlanıyordu..

DP'nin şahsında Demokrasiye biat günü idi adeta bu törenler. Bayar o günü şöyle anlatıyordu: "Adeta insanlar şu fikir etrafında kenetleniyordu: Demokrasiyi anladım, kabul ettim, savunuyorum ve savunacağım". Demokrasi mayası tutunmuş, insanlara yeni bir laik iman kazandırılmıştı. CHP'ye duyulan kin ve nefret, yeni bir imana dönüştürülüyordu.. Kinleri adına kendi inançlarını bile bir kenara bırakarak bir intikam ordusu gibi gördükleri DP'ye bağlanıyorlardı. Onların kim olduklarını, ne yapmak istediklerini sorup anlamadan..

Bayar kongrenin açış konuşmasında uzun uzun Atatürk'ten söz ediyordu "Yurdumuzun muhakkak bir felaketten kurtarılmasında dehası ve valanseverliği ile Türk milletinin ebedi minnettarlığını kazanan Atatürk'ün büyük ve eşsiz bir eseri de Anayasa-

mızdır.. Onun bu eseri, yurtta milli hakimiyet prensibinin, demokratik ilkelerin yayılmasında temel mesnet olmuştur"

Bayar da pekâlâ biliyordu ki, kendi varlıklarına meşruiyet kazandıran düzenlemeler ancak hukuk sisteminde köklü reformlarla mümkün olabilişti, ama yine de Atatürk'le başladığı konuşmasını yine Atatürk'le bitirecekti: "Bu itibarla DP son bir yıl içerisinde çok feyizli ve siyasi gelişmelerin temel ve desteklerini hazırlamış ve kurmuş bulunan büyük Atatürk'e müstakil Türkiye'yi yaratmış olmasının minneti yanında ayrıca minnettardır. Sizleri onun yüce manevi huzurunda sonsuz minnet ve şükranlarımızı sunmaya davet ediyorum"

Ben eminim ki, Bayar, Atatürk'e sadakatta, İnönü'den daha samimi idi. İnönü, kendini Atatürk'e rakib görmüştür, ama Bayar, onun hakiki bir mümini idi! Bayar daha sonra, daha çok milli iradenin serbest tecellisi üzerinde duracaktır..

İnönü'nün katılmadığı kongrede bir konuşma yapan kongre delegesi Hamit Şevket İncedayı, adeta olacakların haberini verir gibi şöyle diyordu: "Bir gün gelecek evlatlarımız mezarlarımızı ziyaret edecekler. Muazırlarımızın fesat yuvaları belki bizi İDAM'a mahkum edecekler. Belki bizi yoketmek yollarını arayacaklardır. Gidişleri onu göstermektedir. Eğer böyle felaketlerle muhatap olursak merak edilmesin, vatan evlatları bir gün mezarlarımızı ziyaret edeceklerdir. Hatta sayın genelbaşkanımızinkine çiçekler koyacaklardır"

Bayar idam edilmedi. Ama belki Menderes için bu mümkün. Menderes kendi gerçeğini arıyordu.. Bayar'la İnönü arasında koşup durdu.. Kaçtığına sığınacak yer Bayar'ın kucakları idi.. Oysa iki ayrı tuzaktı Bayar ve İnönü Türkiye'nin geleceği için.. Kongre delegelerinin ifâde ettikleri duyguları bekleyen ruh iklimi, Bayar'ın kafasındaki düşüncelerle taban tabana zıttı. Bayar, İnönü'nün 'ye-niden başka bir kimlikle ve fıtratla bedenlenmiş şekli idi sanki.. Aynı ilkelere ve değer hükümlerinden feyz alıyordu! İki bedende tek bir ruh taşıyorlardı sanki!

Kongre sırasında "Ana davalar komisyonu" çalışmalarını tamamlayarak "Hürriyet Misakı" adı altında bir belge hazırlamış-

tı. 10 Ocak tarihli belge çok genel, basit anlamda bir hukuk bildirisi niteliğindedi ve Anayasaya aykırı yasaların ve icraatla, hukuk ilkelerine aykırı tasarrufların sona erdirilmesini talep ediyordu özetle! Vatandaşın reyinin yüceliği belirtilerek, Parti liderliği ve başkanlık sisteminin tek elde bulundurulmasının sakıncaları üzerinde duruluyordu bu hak ve hürriyetler bildirisinde.. Bu bildiri, o günki Türkiye'deki temel hak ve hürriyetler adına talep edilecek şeylerin ne ölçüde sınırlı olduğunu göstermesi bakımından özel bir yere sahiptir. 11 Ocak'ta çalışmasını bitiren kongre, sabaha karşı, Menderes'in şu sözleri ile son buluyordu: "Demokrasi davasında partimizin yolu açık, milletimizin bahtı aydınlık olsun".

Yapılan seçimler sonunda genel başkanlığına, eski CHP'den gelen bir oy kullanma geleneği ile Bayar seçiliyor, yönetim Kurulu üyeliklerine ise Menderes, Koraltan, Köprülü, Şevket İnce, Lütfi Karasmanoğlu, Cemal Tunca, Kemal Tengirşek, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen, Samet Ağaoğlu, Cemal Ramazanoğlu ve Hasan Dinçer seçiliyordu.

NFK'nın gözünde 1. Kongre sonrasında Menderes'i şöyle dir: "Menderes her türlü aksiyon ve hamleye yabancısı paşazâde mizacıdadır. Ve o bu mizacını ilk büyük kongreden başlayarak DP'ye sindirmeyi becermiştir. O siyasi edebiyat adamı olarak işe başlamış, lül ve hamle gerektiren yerlerde aynı edebiyatla kızıp köpürmek..."

Menderes o günlerde ülke kalkınmasına ilişkin pratik programlar da gerçekleştirmeye çalışıyordu. Ülke ekonomisine yaklaşımı, genelde tarıma dayalı bir kalkınma modeli şeklinde idi.. Baraj politikasını da o yıllarda keşfetti. Adana'da yaptığı bir konuşmada barajların kurulmasından söz edecek ve daha sonra bu ülkenin AP yıllarında Demirel'e miras kalacaktır..

Kongrenin arkasından, daha sonra DP saflarından milletvekili seçilecek olan Nadir Nadi, DP kongresi hakkında şunları yazıyordu: "Tarihimizin bu günki olgunluk safhasında DP'yi meydana getirmek ve onu kuvvetlendirip yaşatmak ruvat(fakiyetini) gösteren Celal Bayar ve arkadaşları bir büyük gerçeği ortaya koymakla

memleket hesabına çok büyük bir hizmette bulunmuşlardır. Bu gerçek Türk milletinin artık kendi kendini mükemmel surette idare edebilecek bir kudret seviyesine yükseldiğidir. Yakın zamana kadar samimi olarak tereddüt geçirenlerimiz bile Celal Bayar ve arkadaşlarının giriştiği cesaretli ve feragatli teşebbüsten sonra bu günki Türk Cemiyetimiz, çeyrek yüzyıl öncesine kıyasla hayrete değer bir üstünlük derecesine ulaşığına yürekten inanmışlardır. Bir zamanlar halkı kendi kendine bırakırsanız, hacıları hocaları seçer, meclisi sofatlarla doldurur diyenler, geçen 21 Temmuz seçimlerinde ne kadar aldandıklarını fiiliyatta gördüler. Doğrudan doğruya sandık başına geçerek reyini kullanan halk hiç te hacıları hocaları seçmedi. Tam tersine, okumuş, ruhu ve kafası yontulmuş, Atatürk'e inanan aydınları aradı. Temsilci olarak meclise onları göndermeye çalıştı. Bu netice yüreklerimizi ıstiharla kabartıyor. Yarına güvencerek, kendimize inanarak bakıyoruz. Demokrat Parti çalışmalarının memleket hesabına daima iyi neticeler sağlama-sını yürekten dileriz"

Evet DP Nadi'lere kapısını açtı ama, inanan insanları irtica ile yaftalamaya devam etti. Bu istinadın dışında kalma dürüstlüğü gösterenler isehapishane hücrelerinde ömür tükettiler.

Bugün Özal'ın, 100 vilayetli 600 milletvekili seçim tasarısı gibi oğün de DP kongresinin ardından iktidar partisi 16-20 Ocak tarihleri arasında kendi iktidarlarını halk gücü ile değil de parlamentodaki çoğunluğu ile yapacağı düzenlemeler sonunda halka rağmen nasıl iktidarda tutmaya devam edeceklerini müzakere etti. Tedbirler arasında İl sayısını 63 ten 23 e indirmek te vardı. Demokrasi maskesi arkasında bir parti diktası kurmak isteyen Peker, bu amaçla arkası arkasına toplanılar yapıyor ve "Hürriyet Miskası"nın oluşturduğu demokrasi talebine ilişkin kamuoyunu tasfiye etmek istiyordu. DP liler umuda, CHP liler korkuya, DP liler halka, CHP liler askere ve bürokrasiye oynuyordu.. CHP'nin illerden çağırıldığı valilerle yaptığı "İdareciler kongresi" bekleneni veremeyecektir. CHP'den gelen idari yasaları yeniden düzenleme önerisi, DP liler tarafından da benimsenecek, ama tam aksine bir tez geliştirilecekti.

CHP çaresizdi. 30 Ocak 1946 da İçişleri Bakanı Şükrü Sökmen muhalefeti töhmet altında bırakarak, müzakerelerde gözdağı vermek için bir iddia ortaya atıyordu. Sözde 1946 tevkifatı ile ele geçirilen Komünist parti üyeleri (Devrimler kendi çocuklarını yemektirler.. Rus hayranlığı günlerinde destekledikleri komünist hareketi, Amerikan hayranlığı günlerinde şimdi zındana ukmaya çalışmaktadırlar) evlerinde ve işyerlerinde yapılan aramalarda çok sayıda silah ve örgütsel döküman ele geçirilmişti. Ele geçirilen dökümanlar arasında DP ile ilişkilerini belgeleyen şeyler de vardı (Ne garip bu gün de hâlâ aynı iddialar) DP liler açıkça komünistlikle itham ediliyordu. "İstikrar" ı bozan sözler ediyorlardı. Yani hürriyetten, insan haklarından, hukuk devletinden söz etmenin sırası mı idi! Bunlar düpedüz komünistlikti.. Sanırım halkın gözünde, özellikle gençlerin gözünde komünizme meşruiyet kazandıran en önemli faktör de bu tür tartışmalar olmuştur..

Mareşal Çakmak, İçişleri Bakanı'nın sözleri ile ilgili olarak basın mensuplarına şöyle diyordu " CHP propagandacıları "Mareşal Komünist oldu. O da Demokratlar da asılacaklar" diyor. Evet bu gidişin sonunda ben de DP liler de asılabiliriz. Fakat şundan emin olsunlar ki, asılırsak, sadece bu memlekete ve millete hizmet etmek için asılmış olacağız. Cenabı Hak'tan dileğim şudur: Bana bu milletin hak ve hürriyetlerini kendi elinde tuttuğu günü nasib etsin. Bunu nasib etmeyecekse bir an evvel canını alarak devam eden bu günki acıklı halin şahidi sıfatı ile bana azap çaktirmesin"

Vah paşam vah! Dün diktiği putu yıkmak için bu gün çırpınırken ne hallere düştüğünün farkında mı acaba? Ve CHP'ye karşı verdiği mücadelede seçtiği yolun, temelde bir çıkar yol olmadığı görmeye ömrü vefa etmeyecektir.. Mareşal, akşama kadar ördüğü yumağı, sabaha kadar sökmeye uğraşan yoksul kocakarının haline benzemektedir!

Ama bir gerçeği farketmiştir: Millete hizmet etmek, asılmayı göze almak demektir! Bir zamanlar arkasında bulunduğu şcllik diktasının gerçeği budur!

Mart 1947'de muhtarlık seçimleri yapıldı. 47 seçimleri de

46 seçimleri gibi, hatta ondan daha kötü idi! Menderes o günlerde Uşak'ta yaptığı konuşmada, seçim bölgesi olan Kütahya'da muhtarlık seçimlerinin %70'inin tamamen kanunsuz yapıldığını söylüyordu

O günlerde İstanbul'a gelen Bayar ve Menderes Üniversiteyi ziyaret etmişler ve o şartlarda Üniversitelerin muhtariyetinden, gençlerin politikaya katılmalarından ama Üniversiteye parti teşkilatlarının kurulmasının sakıncalarından söz etmişlerdi. Menderes ise şöyle diyordu: "Arkadaşlarım, bizler Atatürk'ün en yakın arkadaşı muhterem Celal Beyefendinin etrafında toplanmış bulunuyoruz. Atatürk ve inkılabları hususunda ne derece sınımi olduğumuzu takdir edersiniz. Demokrasi prensipleri de kabul ettiğimiz umdelerin esasını teşkil eder."

O günkü şartlarda Menderes, Bayar ve Çakmak, partinin üç yüzünü temsil ediyordu.. Menderes partinin halka dönük yüzünü, Çakmak asker yönünü, Bayar ise Kemalist cephesini, Rejim cephesini teşkil ediyordu ve bu üçü de birbirine muhtaçtı.

Bayar ve Menderes, Üsküdarı ziyaretlerinde de gençlerin sorularını cevaplandırıyordu.. Menderes DP'nin milliyetçi bir parti olduğunu söylüyordu.. Bir gencin Nadir Nadi'nin "CHP ve DP arasında bir fark olmadığı" görüşüne karşı ise tüzüğün ilk maddesine bakmalarını tavsiye ediyordu.. Gerçekte Nadi'nin dediği doğru idi!

12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

1 Nisana dönelim..

1 Nisan 1947.

Sözde demokratikleşen Türkiye'de, başbakan Recep Peker çılgın bir tavırla, yeniden istiklâl mahkemelerinin kurulacağından söz etmektedir.. Peker İzmir'dedir ve o akşam DP yöneticileri de İzmir'e geleceklidir. Konak meydanı hınca hınç insan doludur. Akşam üzeri İzmirli Menderes ve Bayar'ı karşılamaktadırlar. Emniyet müdürü dağılmayan kalabalığı dağıtmak için önce havaya, sonra halkın üzerine ateş açar.. Halk direnir dağılmaz, birbirine girerler. Halk emniyet görevlilerinin silahlarını alıp denize atar. Yeniden toplanırlar ve engellenmeye çalışılan toplantı yine yapılır.. İktidarın başbakanı, valisi, belediye başkanı sokaklara çıkmaya cesaret edemez, arka sokaklardan dolaşırken, muhalefet meydanlarda namluya rağmen toplanmakta ve direnmektedir.. Bu olay DP mücadelesine daha coşkun bir hava katar.. Halk direnmektedir!

Peker'in söyleyecek sözü, yapacak bir şeyi kalmamıştır. Tek güvencesi İstiklâl mahkemeleridir. İzmir halkevinde yaptığı konuşmada "İstiklâl mahkemeleri kanununun halen mer'i olduğunu" hatırlatacaktır.

İktidar çaresizdi. Hasan Ali'nin Komünistliği dava konusu olurken, İktidarın asılsız haberler yaydığı gerekçesi ile Emekli general Ali İhsan Sabis tutuklanıyor, sıkıyönetim 6 ay daha uzatılırken İstanbul'da Tasvir ve Demokrasi, Ankara'da Kuvvet, İzmir'de

Yeni Asır ve Demokrat İzmir gazeteleri hakkında dava açılıyor ve yayınları engelleniyordu. "Demokrat İzmir gazetesinden Mithat Perin, Adnan Düvenci, Yeni Asır gazetesinden Şevket Bilgin ve Adnan Bilgin, Kuvvet gazetesinden Samet Ağaoğlu ve Salih Gürkan, Tasvir gazetesinden Cihat Baban milletvekili oldukları için haklarında dava açılmamıştı. İzmir'deki duruşmalar sırasında Menderes davayı yakından izliyor "Eğer bir tevkifat olursa, ben de milletvekilliğinden istifa ederek beni de muhakeme etmelerini isterim " diyordu.

1. Büyük kongresini tamamlayan DP'de işler sanıldığı kadar aksine pek sakin yürümektedir. 12 Temmuz bildirgesi üzerine çıkan tartışmalar Sadık Aldoğan ve 4 arkadaşının partiden ihracı ile sonuçlanmış, yine tartışmalar dinmemiş, 10 kadar milletvekili "Müstakil Demokratlar" adı ile yeni bir grubu oluşturmak üzere kendi aralarında toplantılar yapmaya başlamışlardır.. Aldoğan ve arkadaşlarının partiden çıkarılmasına karşı çıkan milletvekilleri Genel İdare Kurulu'nun tahakkumu şeklinde yorumlamaktadırlar. Sonuçta 21 Milletvekili grubla ters düşer ve DP içinde ilk bölünme gerçekleşir. Menderes'in sözünü ettiği partinin dağılmasına ilişkin CHP lilerin yaymaya çalışılan hadise bu konu ile ilgili idi. İnönü'nün meşhur 12 Temmuz genelgesi ile, Bayar ve Köprülil'nün kendisini ziyaretinden sonra yaptığı, iki partiyi anlaşmaya, uzlaşmaya, diyaloga çağıran genelgesi idi.. Nadir Nadi de buna dayanarak CHP ile DP arasında fark olmadığını öne sürüyor ve Menderes heyecanla bu iddiaları cevaplandırmaya çalışıyordu.. Bayar 20 Temmuz'da istişare toplantısında konuyu gündeme alıyor, ama iki ayrı görüş bir türlü telif edilemeyince parti bölünmenin eşiğine geliyordu. CHP liler de bunu fırsat bilerek DP'ye yükleniyordu.. Aslında hadise Bayara duyulan güvensizliği dışı vurma hadisesi idi.

Aslında bu iddia DP lileri fazlası ile tedirgin etmişti. Yoksa halk aldatılıyor mu idi?.. Özellikle Bayar'a karşı duyulan güvensizlik halkı tedirgin ediyordu.. Halk Menderes'i seviyordu ama Bayar güvenilmeyecek bir tipti! Üsküdar'da Menderes'e sorulan soru ve Nadir Nadi'nin basında yer alan iddiasına Menderes bir

gün sonra Bakırköy DP teşkilatında uzun bir cevap verdi ve bunu CHP'nin DP'yi yıkma ve parçalama programının bir ürünü olduğunu iddia etti.

21 Mart'ta ise Kütahya'ya giden Menderes burada yine aynı konu üzerinde duracak ve CHP ile aynı şey olmadıklarını anlatmaya çalışacaktır. Özellikle şu üç noktadaki eleştirilere cevap vermeye çalışıyordu Menderes, DP ye şu eleştiriler yöneltiliyordu:

"- DP'nin Programı CHP'nin programından başka bir şey değildir. DP iktisadi ve mali sahada bir programa sahip değildir.

-DP iktisadi, mali, içtimai bir sürü dertlerimiz dururken mütemadiyen mücerret hüriyet davacılığı yaparak halkı kışkırtmakta ve adeta bir ihtilal hazırlamaktadır.

-Demokrat Parti çözülüyor dağılıyor, son istifalar bunun eseridir"

Menderes tek tek bu iddialara cevap vermeye çalışıyordu.

Bu arada CHP perişan durumdadır. İki kongrelerinde delegeler ateş püskürtmekte, halkın içine çıkacak durumları olmadığından söz etmektedirler.. CHP'nin, DP dağılıyor propagandasına rağmen, CHP bir çöküşün içindedir. İnönü durumun farkındadır. Söz konusu genelge ile DP ye yaklaşır.. DP içindeki radikal kanat ile ılımlılar arasında çıkan çatışma, partinin bölünmesine yol açar.. Daha doğrusu parti yönetimi ile parti grubu arasında ihtilaf başgöstermiştir. Asıl konu da DP'nin CHP ile gizli bir ittifak içine girmiş olmasıdır!.. Bayar ve Menderes İnönü ile ne konuşmuşlardı. Bunu hiç kimse, hiç bir zaman öğrenemeyecekti. Grubtan gelen itirazlar üzerine 6 milletvekili partiden ihraç edilecekti. Bunları destekleyenlerin de katılması ile Millet Partisi kurulacaktı. 20 Temmuz 1948 de kurulan Millet Partisi'nin başkanlığına Yusuf Hikmet Bayur getirilmişti. Fahri başkanlığına ise Mareşal Fevzi Çakmak getirildi. Genel Sekreterliğe Ahmet Tahrakılıç, üyeliklere ise Enis Akurgen, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni, Sadık Aldoğan seçilmişlerdi.

İnönü'nün tavrı CHP içinden tepki alırken, DP nin bölünmesine yol açtı.

Mareşal, herkes tarafından kullanılmıştı. Sonunda da emri-vaki ile Millet Partisine genel başkan olacaktı.. Erenköy'de hayata gözlerini kaparken, arkasından bin pişmanlıklar bırakarak gidiyordu.. 12 Ocak 1876'da İstanbul'da doğan Fevzi Çakmak, Albay Ali Sırrı beyin oğluydu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk genel Kurmay başkanı olmuştu. Balkanlarda, Kafkasya'da, Çanakkale'de, Filistin cephelerinde çarpışmıştı. Mondros'tan sonra Erkanı Harbiye Reisliği ve Harbiye Nazırlığı görevlerinde bulundu. 17 Nisan 1920'de Kozan mebusu olarak meclise girdi. Milli Müdafaa Reisi ve İcra Vekilleri Heyeti Reisi oldu. İnönü savaşından sonra Erkanı Harbiye Reisliği ve Garp Cephesi Komutanlığı görevlerine getirildi. 30 Ekim 1924'de iki görevinden birini terketmek durumunda kalınca Milletvekilliği'nden ayrıldı. 12 Ocak 1944'te emekli oldu. 1946'da DP listesinden İstanbul bağımsız milletvekili olan Mareşal 20 Temmuz 1948'de DP'den ayrılarak Millet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Ölümünden sonra evi eşi tarafından Havra yapılmak üzere Ya İudi hahamlığına satıldı.

Burada MP'nin akıbetine kısaca değinmek gerekir. DP'ye alternatif olarak, onun içinden doğan ve DP'yi CHP'nin aynı olarak gören Millet Partisi, 1950 seçimlerine katıldı ve %3 oy aldı. Tek başına Bölükbaşı milletvekili çıkabildi. Din ve laiklik konusunda CHP ve DP'ye sert eleştiriler yöneltiyordu.. Babılar MP (Millet Partisi)'nin sloganlarına bakarak DP'ye daha fazla destek veriyorlardı. MP'nin sloganları bu günki tanımı ile radikal İslâmcı bir özellik gösteriyordu.. MP'nin DP üzerindeki müsbet etkisi ise, DP'nin kendini kabul ettirebilmek için ve müslüman kitlenin sempaisini toplayabilmek için Millet Partisi kadar olmasa bile dini sahiplenmeye mecbur kalması yönünde idi.

MP'nin 1951 yılında yapılan İstanbul il kongresinde, kongrenin açılışında Fatıha okunması DP iktidarının büyük tepkisine sebep olacaktır.. DP 1950'ye kadar müslüman oyları yanına çekmeye çaba gösterirken, özellikle 1949'dan itibaren müslümanlara karşı baskı politikası uygulamaya başlamıştı. 1952 yılında Anıtkabir'e çelenk koymayı reddetmeleri yeniden dikkatleri MP'nin üzerine çekti.. Atatürkçülere karşı halktan gelen tepkileri önleye-

bilmek için, iktidar partisi Atatürk'ü koruma kanununu çıkarılcaktı. Bu olaylar üzerine parti içinde anlaşmazlıklar çıktı. Parti yönetiminde değişiklik oldu ve Enis Akurgen genel başkanlığı getirildi.

27- 29. 6.1954'de yapılan parti kongresinde parti içi ihtilaflar iyiden iyiye açığa çıktı. Yusuf Hikmet Bayur "Partinin: dinci, gerici kanadın eline geçtiği" iddiası ile partiden istifasının arkasından, bunu ihbar kabul eden savcılık dava açtı. 7 Temmuz'da parti ileri gelenlerinin evleri arandı ve bir gün sonra da parti faaliyetleri askıya alındı. Ankara 3. Sulh Ceza mahkemesinde açılan dava sonunda partinin "Dini esasa dayanan gayesini saklayan bir cemiyet" olduğu gerekçesi ile 27 Ocak 1954'te kapatıldı.

CHP ilerin o zamanlar Millet Partisi'ne takukları ad şöyleydi: Allahın korkanlar partisi..

Millet Partisi'nden milletin beklentisine örnek olması açısından Eşref Edip'in Sebülürreşad'da çıkan bir açık mektubunu özet olarak aktarmakta yarar vardır sanırım: (Cilt 2, sayı:30. S:80)

"Muhterem Hikmet Bayur,

... Bu münasebetle zatualinizden diğer bir nokta hakkında fikirlerinizi bildirmek lütfunda bulundurmanızı rica ederiz: Kaldırılması kararlaştırılan anti demokratik kanunlardan bahsederken, din üzerinde ağır bir baskı teşkil eden kanunlar hakkında niçin hiç bir söz söylemiyorsunuz? Ez cümle, Kur'an dili ile ezan okuyanlar hakkında 3 ay hapis veren ceza kanununun 526. maddesi, cemiyetler kanununun dini mahiyette cemiyet teşkili memnuiyetine dair maddesi gerek demokrasi, gerekse vicdan hürriyeti, gerek laiklik namına bir zül değil midir? Bu kanunların yürürlükte olduğu bir memlekette demokrasiden, vicdan hürriyetinden, laiklikten bahs olunabilir mi? Din işlerini hükümet işlerinden ayrı tutan laiklik, din üzerindeki bu kanuni baskıya hangi hukuki esasa dayanarak cevaz verebilir. Gayrimüslimler istedikleri lisanla ibadetlerini yapabildikleri ve dini işlerini cemaatle görebildikleri halde, devletin asıl unsuru olan müslüman Türkler hakkındaki bu baskının hâlâ devam cunesi de dini hiç bir cemiyet ve cemaat teşkil edeme-

yecek surette sınıksız kanunu zincirlerle ve pranga ile tutulması reva mıdır? Antidemokratik kanunlardan bahsederken, bu ağır maddenin kaldırılması lüzumundan niçin bahsetmiyorsunuz? Bu maddeleri demokrasiye, vicdan hürriyetine, laikliğe aykırı görmüyor musunuz? Lütfen bu hususta açık bir beyanda bulunmanızı, bütün müslüman Türk kardeşlerimiz sizden rica ediyorlar?

Bu ricamızı halk ve Demokrat partiler liderlerine, erkânına da arzettik. Hiç bir cevap vermediler. Ümid ederim ki Millet Partisi lideri bu ricamızı kabul ederler.. Eşref Edip"

12 Temmuz genelgesinden sonra partide ihtiyat daha çok üzerinde durulan konu haline geldi.. Belki de CHP'nin üzerine fazla gitmeye gerek yoktu. Zaten o kendi içine çökebilirdi.. Fazla atak olmak, halkın DP'den beklentilerini körüklediği için partiye de zarar verebilirdi. 12 Temmuz bildirisi İnönü'nün kimin malı olduğu tartışmasını başlatmıştı. İnönü tarafsız bir politikacı rolüne soyunurken CHP'den çekileceğine ilişkin söylentiler bile doluşmaya başlamıştı. Artık şeflik dönemi sona ermektedir. İnönü, iktidarı bir kambur gibi sırtında taşımak istememektedir.. 10 Ağustos'ta hazırlanan bir önerge ile, parti başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı uygulaması arasına bir çizgi çekilmektedir.

Muhalefet İnönü'yü bir bakıma yanına alarak hükümete yüklenmektedir. Peker hükümeti güvenoyu istemek zorunda kalır. Sonuç 303 Güvenoyu ve 35 hayır!.. 35 ler olayı olarak bilinen hareket karşısında hükümet dayanamayacak ve 35 oyla düşmeyen iktidar, 9 Eylül 1947 de istifâ etmek zorunda kalacaktır. "İlimli" olarak tanımlanan 35 ler halk arasında büyük sempati toplarken, 35 lerin dışında kalanlara halk bir isim bulur: "Müfritler"

35 ler diye bilinen isimler şunlardı: Ali Fuat Cebesoy, Tahsin Banguoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Nihat Erim, Memduh Şevket Esendal, İsmail Rüştü Aksal, Vedat Dicleli, Cavit Oral, Said Odyak, Muhtar Ertan, Nazif Ergün, Mahmut Nedim Gündüzalp, Sinan Tekelioğlu, Kasım Gülek, Tezer Taşkıran, Celal Sait Siren, Hasan Şükrü Adal, Kasım Ener, A.Refik Bekman, M.Adil Binal, Ş. Reşit Hatiboğlu, İ.Hamit Tigrel, Cevat

Dursunoğlu, Sedat Çumralı, Suud Kemal Yetkin, Abdurrahman Melek, Hilmi Hacıoğlu, Osman Ağan, Kamil Kitapçı, Bekir Kalleli, Vehbi Sandal

Aslında Peker'in korkusu bu 35 kişi değil, bu açılan kapıdan geçmeyi deneyecek parti içinde başka yeni isimlerin ortaya çıkması ihtimali idi.

Ve Peker veda ederken, yerine Saka hükümeti kurulur. Kabinede önemli bir değişiklik yoktur. Saka, esasen Peker hükümetinde Dışişleri Bakanı idi. Dış politika konusunda "Hükümetlerin ve partilerin müşterek malı olarak bir milli siyaset halini almış olan dış politikamız devam edecektir" denilerek konu geçiştirilmektedir. Beş sayfalık programda demokrasi programı, .konut, tarım, sanayi ve ulaştırma konuları üzerinde birer paragrafla durulmaktadır.

Saka hükümetinin kurulması ile iktidar muhalefet ilişkilerinde bir yumuşama ve canlanma havası hakim olacaktır. İnönü, Eylül ayında çıktığı bir yurt gezisinde "Daha çok demokratikleşmekten" sözedecektir. Saka hükümeti programında özel sektör, devlet sektörü ve yabancı sermaye konularında üç ayrı projenin gerçekleştirilmesi de yer almaktadır.

1947 yılı içinde Türkiye'de bunlar olurken Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Polonya'da Sovyet destekli komünist partiler iktidara geliyorlardı. Türkiye'de ise Türk solu tam bir yalnızlık ve perişanlık içinde idi.

Bu arada 1945-50 arasında kurulan partilere kısa değinmekte yarar var sanırım:

MKP/ MİLLÎ KALKINMA PARTİSİ 18 Haziran 1945 de Nuri Demirağ, Cevat Rifat Atilhan ve Hüseyin Avni Uluş tarafından kuruldu. 1946 seçimlerine girdi ama başarılı olamadı.. İslâm Birliği ve Şark Federasyonu fikirlerini savunuyordu.. Sanayileşme, ihracaat seferberliği gibi ekonomik hayata ilişkin düzenlemelerden yana idi ve ahlâklı bir sosyal düzeni savunuyorlardı.

Parti kendi başına siyasi bir başarı kazanamamakla birlikte, o günkü siyasal baskı ortamı ve seçim sistemi yüzünden başarısız-

ğâ uğramasına rağmen, bu partinin oluşumu ve tabanda uyandırıldığı umut DP'nin kurulması işini çabuklaştırmıştır.. Çünkü kontrollü bir sağ parti kurulmadığı takdirde, derinden ve sessiz bir biçimde gelişen İslâmcı Hareketin bir sosyal patlama biçiminde iktidar kapılarına dayanmasından korkulmaktâ idi. Milli Kalkınma Partisi'nden 6 ay sonra Demokrat Parti kurulacaktır.

SAP/ SOSYAL ADALET PARTİSİ 28 Şubat 1946 da kuruldu. Kurucuları arasında İhsan Temelveren, Ziyneti Temelveren ve Muharrem Zeki Korgunal'ın bulunduğu parti, örgütlenemedi. DP'nin getirdiği özgürlük ortamında kurulan bu ve benzer partiler, tabanı olmayan küçük grupların, CHP'ye yönelik halk muhalefeti sahiplenme gayreti içinde bulunuyorlardı. DP'nin kuruluşu ile birlikte, aynı yıl 14 yeni siyasi parti kuruldu. Bunlardan ikisi kapatıldı. diğerleri kendiliğinden münfesi duruma düştüler ya da 46 seçimlerinin sonuçlarından ümitsizliğe düşerek kendi kendilerini feshettiler.. Bunlar, LİBERAL DEMOKRAT PARTİ (11 MART), ÇİFTÇİ VE KÖYLÜ PARTİ (24 NİSAN 1946), TÜRK SOSYAL DEMOKRAT PARTİSİ (26 NİSAN 1946), TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ (14 MAYIS 1946), YALNIZ VATAN İÇİN PARTİSİ (21 HAZİRAN 1946), YURT GÖREVİ PARTİSİ (15 AĞUSTOS 1946) Ayrıca 17.6.1946 da kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi 17 yerde şube açmış, ancak seçimlerden hiç bir sonuç alamamıştır. 20.6.1946 da kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü partisi ise kuruluşundan 6 ay sonra kapatılmış ve kurucuları hakkında komünizm propogandası yapmaktan dava açılarak mahkum edilmişlerdir. 26 Haziran'da kurulan Arıtma ve Koruma partisi dini temele dayalı bir parti idi, on ay sonra münfesi duruma düşürülecektir. 19 Temmuz'da kurulan İslâm Koruma partisi ise 12 Eylül 1946 da Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kararı ile kapatılacaktır.

İlginç bir durum olarak 1859 kurulan ilk siyasi parti durumundaki Fedâilî Cemiyetinden 1946 da ilk ve tek dereceli seçimlerin yapıldığı güne kadar 86 yıl içinde tam 86 parti kurulacak ve bir 12 Eylül günü İslâm Koruma Partisi'nin kapatılması ile bir dö-

nem sona ermiştir.

15 Ağustos 1946 da Yurt Görevi partisi kurulmuş, 10 Ocak 1947 de İdealist parti, 8 Temmuz 1947 de, aralarında Cevat Rifat Atilhan'ın da kurucu olarak bulunduğu, İslami bir temele dayalı Türk Muhafazakar partisi, 3 Temmuz 1948 de Türkiye Yükselme Partisi, 20 Temmuz 48 de, DP'nin bir muvazaa partisi olduğu iddiası ile DP'den ayrılanların kurdukları Millet Partisi, 8 Ağustos 1948 de kurulup, 5 Temmuz 1949 da Millet partisine iltihak eden Öz Demokratlar Partisi, 9 Ağustos 1948 de kurulan Öz Demokratlar Partisi, 9 Ağustos 1948 de kurulan Serbest Demokrat partisi, 9 Eylül 1948 de kurulan Müstakil Türk Sosyalist partisi, 30 Eylül 1949 da kurulup daha sonra Liberal Köylü partisine iltihak eden Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs partisi . 5 Nisan 1950 de kurulan, kurucuları arasında İsmail Hami Danişmend'in de bulunduğu, daha sonra Liberal Köylü partisine iltihak eden, iki meclisi, liberalizme geçilmesini ve devletçiliğin terkedilmesini savunan Müstakiller Birliği..

BATI KAPİTALİZMİNE GÖBEKBAĞI

1947 nin ilk ayları birçok bakımdan büyük önem taşımaktadır.. Özellikle Şubat-Mart ayları, iç politikadaki yoğun tartışma arasında geçmiştir. Türkiye o şartlarda yavaş yavaş batı kapitalizmine entegre olmaktadır.. Türkiye'nin kısa adı IMF olan (Uluslararası Para Fonu) na entegrasyonu bu zamana rastlar ve aynı zamanda Türkiye'nin batı kapitalizminin bir diğer önemli merkez üssü durumunda olan IBRD (Dünya Bankası)'na girişi de bu günlere raslar.

Yine iktidar ve muhalefet kanatlarının Amerikan hayranlığını coşturan, Amerikaya övgüler dizilmesine sebep olan, tarihe Truman doktrini olarak geçecek olan, ABD'nin Türkiye'ye yardım programı da bu günlere rastlar. Tarih 12 Mart'tır. ABD başkanı Truman kongreden Türkiye'ye ve Yunanistan'a verilmek üzere 400 milyon dolarlık bir yardım programının onaylanmasını istemektedir. Amerika'nın gözünde "İleri karakol" durumundaki bu iki ülke ile yakın temasın kurulabilmesi için bu yardım kaçınılmazdır. Türkiye'nin ABD'nin ileri karakolu olmasının temelleri CHP döneminde gerçekleşmiştir.. ABD ile ilişkiler gerçekleştiği, ABD Türkiye'deki ve bölgedeki çıkarlarını teminat altına almak için Türkiye'de ülkeye yön veren kişilerle sıkı bağlar kurmaya özen gösterecek ve kendine yakın çizgide gördüğü DP hareketini dolaylı ve doğrudan olanca gücü ile destekleyecektir.. ABD'nin gözünde Türkiye'nin stratejik öneminin artmasına paralel olarak, kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek siyasi kadroların ülke yönetiminde söz sahibi olması açısından her zaman devrede olacaktır.

CHP7. BÜYÜK KURALTAYI

Sonun Başı

" CHP'nin ödün üstüne ödün verdiği bir dönemde toplanan 7. Kurultay, parti tarihinin en önemli kurultaylarından biri olmuştur. İnönü'nün açıktan açığa saldırıya uğradığı, parti yönetiminin diktatörlükle suçlandığı, komünizmle mücadele, türbelerin açılması, okullara din dersi konulması konusunda önergelerin verildiği 7. Kurultayın adı demokratikleşme kurultayı olmuştur" (H.Bila/CHP Tarihi).

DP'nin halk nezdindeki itibarının ortmasının önüne geçmeye yönelik bu taleplerin önünün alınamayacağı anlaşılacak 1936 da din eğitiminin tamamen yasaklanması ve okullardan din derslerinin kaldırılmasının ardından 1949 yılında ilkokulların 4 ve 5. sınıflarına seçmeli olmak üzere haftada 2 saat dindersi konacaktır. Yine aynı yıl Ankara ve İstanbul'da, on aylık İmam-Hatiplik kursları açılacaktır. Ardından da Ankara Üniversite'sine bağlı İlahiyat Fakültesi kurulacaktır.

7 kurultayla, valilerin il başkanlığı yapma geleneği kaldırılmış, partiye girme yaşı 22 den 18 e indirilmiş parti başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı ilişkisi gevşetilmişti. Parti il başkanları il kongreleri ile belirlenecek, parti yönetiminde katılımcı ve seçilmiş gelen yöneticiler sözsahibi olacaktı. Cumhuriyetçilik, Demokrasiyle açıklanmaya çalışılacak, devrimcilik evrimci bir yoruma tabi tutulacaktı.

17 Kasım 1947 günü çalışmalarına başlayıp 20 gün süren

kurultay, delegelerle parti yöneticileri arasında bir hesaplaşma havası içinde geçmişti. Öyle görülüyordu ki CHP'nin tabanı çökmüş, DP'ye CHP lileşiyor derken CHP, DP lileşmişti. Divan başkanlığına Şemseddin Günaltay'ın seçilmesine karşı çıkanlar, oy-lamanın gizli yapılmasını istemişler ve liste usulüne karşı çıkmış-lardı. İstanbul il kongresi ile başlayan parti içinde demokratikleş-me ve parti içi muhalefet havası 7. Kurulayda patlamıştı. Bir de-lege kalkmış "burada biz tüzük ve programı değil, şalış ve zihni-yeti tartışmak istiyoruz" diyordu. Kongrede Peker şiddetli eleşt-i-riler alacak ve hayatının sonuna kadar da artık aktif politikaya bu-laşmamaya çalışacaktır. Artık tünclin ucu görülmüştür.

1948 yılı başında, Saka Hükümeti muhalefetten gelen talep-leri meclise sevk ederek bu süreci hızlandırma yoluna gitmiştir. Seçim yasası ve özelsektör ile ilgili muhalefetin talepleri öncelik-le ele alınarak 15-19 Şubat tarihlerinde ilkokullara din dersi kon-muş ve 20 Şubat'ta Polis vazife ve yetki kanunu benimsenmiştir.. Bu yasalar CHP ve DP'nin oy birliği ile yasalasırken CHP grubu 18 Mayıs'ta "Türk Demokrasisinin aşırı sağa ve aşırı sola kapalı olduğu" ilkesini benimseyecektir.. Dalia sonra İnönü politik yel-pazede kendi yerini belirlerken ortanın solunu tercih edecektir. 7-8 Temmuz'da yeni seçim kanunu meclisten geçecektir. CHP işçile-rin grev hakkı talebine karşı çıkmaktadır.. 19 Aralık 1948 de ise CHP den yapılan açıklama ile muhalefetin istediği Anayasa deği-şikliğinin 1950 ye kadar mutlaka gerçekleştirileceği sözü veril-mektedir.

Muhalefet hızla büyümekte, CHP'de gerileme başgöster-mektedir. Yapılan eleştiriler ve kabine içinde ortaya çıkan fikir ayrılıkları yüzünden 1. Saka Hükümeti Haziran ayında istifa eder ve ardından 2. Saka Hükümeti kurulur. Toprağa dayalı kişilerin ağırlıkta olduğu yeni hükümet şiddetli eleştirilerle baş edemeye-cek ve 10 Haziran 1948 de başladığı görevini, 16 Ocak 1949 da so-na erdirecektir.. 3. Saka Hükümeti'nin hükümet programı 3 sayfa-dan ibaret bir basın bülteni niteliğindedir. 16 Ocak 1949 da, CHF içinde "ılımlı ve dindar" biri olarak tanınan Şemseddin Günaltay CHP nin, bu dönemdeki son hükümetini kuracak, o da 22 Mayıs

1950 de seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından görevinden istifa etmek zorunda kalacaktır. Günaltay Hükümeti'nin programı da yine öncekilerden farksızdı ve 3, 5 sayfalık bir bülten niteliğin-de idi. Bu hükümetin programında da Amerika'ya şükran duygu-ları ifade edildikten sonra " Avrupa Ekonomik İşbirliği teşkilatın-da faydalı bir unsur olmaya çalışacağız;" deniliyor ve dış politika konusunda ise "Bilinen geleneksel yolun izleneceği" belirliliyor-du.

Günaltay Hükümeti'nin icraatları arasında 4 Şubat 1949 da Mecliste Ezanın arapça olarak okutulması, 4 Mayıs'ta İstiklâl Mahkemeleri'nin yürürlükten kaldırılması, seçimlerde adli gü-vence ve tek dereceli eşit, gencl, gizli oy ve açık tasnif ilkesinin ka-bulü, 30 Kasım 1925 tarihli Tekke ve Türbelerin kapatılmasına ilişkin yasanın yürürlükten kaldırılması dikkatleri çekmektedir.. 14-22 Mart tarihleri arasındaki müzakereler sonunda toprak refor-mu iyiden iyiye yumuşatılarak muhalefetin isteğine uygun hale getirilecek ve 23 Mart'ta Anayasanın değiştirileceğine sözvercen İnönü, 6 okun da anayasadan çıkarılacağını ilan edecektir. Ama bu olmayacaktır! Bu gün hala, o kalınan noktada çivileniliniş gö-zükülmektedir.

Günaltay dönemi, batı ile bütünleşmede en kritik dönemi teşkil etmektedir.

Hikmet Bila "CHP tarihi" isimli kitabında "Güneş Batıdan Batar" ara başlığı altında, bu konuda şu bilgileri vermektedir:" 1947 kurultayında ve izleyen dönemde iç egemen güçlere çok bü-yük ödünler veren CHP iktidarı Batı ile bütünleşmenin en büyük adımlarını da bu dönemde almış. 15-16 Mart 1948 günlerinde NATO'nun kuruluşu konusunun tartışıldığı 16 devlet toplantısın-da Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, "Kıtanızı tehdit eden teh-likelerden koruyabilecek bir örgütün temellerini atmak gerektiği-ni" söylüyor ve Türkiye'nin Ekonomik ihtiyaç ve olanaklarının daha derin bir incelemeye tabi tutulmasını istiyordu. Bu tarihten bir ay sonra, Türkiye, ABD devlet başkanı Marshall'ın önergesi ile Haziran 1947 de Kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütüne "OEEC" katılıyordu. 19 Mayıs günü Uluslararası Para Fonundan

(IMF) gelen bir heyet, 7 Eylül kararlarından sonraki Türk Ekonomisini incelemeye başlamıştı. Türkiye borç alabilmek için yabancı heyetleri davet etmek zorunda idi. Temmuz 1948 de de Türk-Amerikan Ekonomik anlaşması imzalandı. 2 ay sonra hükümet Dünya bankasından 50 milyon dolar borç almak için harekete geçti. Amerika Türkiye'nin tarımsal ihtiyaçlarını incelemek için heyetler gönderiyor, Marshall planı Avrupa yöneticisi Avverall Harreman şunları söylüyordu: "Türkiyenin doğal kaynaklarının gelişmesi sadece kendisi için değil, bütün Avrupa ve Amerika için de çok önemlidir." Türkiyenin batı ile bütünleşmesi çabaları 1949 yılı boyunca da sürmüştür. 17 Şubat günü Avrupa Kalkınma örgütü yürütme konseyine katılan Türkiye, borç talebini incelemek üzere gelen Dünya Bankası heyetini ağırılıyordu. 17 Mart'ta Amerika'dan yardımın artırılması sözünü alan hükümet, 28 Mart'ta İsrail'i resmen tanıyor ve üç gün sonra, Necmeddin Sadak şu sözleri söylüyordu: "Dünyanın bu günkü şartları içinde silahlı ve silahsız bir tarafsızlığa akıl erdirmek güçtür."

Hükümet sık sık NATO'ya alınması gerektiği yolunda açıklamalar yapıyor, Ortadoğunun güvenliği için Türkiyenin NATO'ya alınması konusunda Türk ve Batılı yöneticiler anlaşıyordu. 8 Ağustos'ta Türkiye'nin Avrupa konseyine alınması, Türk Amerikan Kültürel işbirliği anlaşması, bütünleşme çabalarının son örnekleriydi. Bu arada, karşılıklı iltifatlar da eksik olmuyordu. İngiliz BBC radyosu 23 Eylül 1949 günkü yayınında İran, Irak ve Türk hükümetlerinin solculuğa karşı polis ve istihbarat kuvvetleri ile tedbir almak için birlikte çalışmaya karar verdiklerini bildiriyordu. Bundan bir gün önce CHP nin önde gelen isimlerinden Nihat Erim "Yakın bir gelecekte, Türkiye küçük bir Amerika haline gelecektir" diyordu. Bunlar 10 yıl sonra Celal Bayar'ın tekrarlayacağı sözlerdi.. 28 Kasım günü Kongreye Türkiye raporunu sunan Amerika başkanı Truman ise, Türkiyenin batı devletlerine gösterdiği ilgiden mutluluk duyduğunu söylüyordu.

Ve bu günlerde bir Amerikan gazetesinde küçük bir haber: Cumhuriyetten iktibas yapan Sebilürreşad dergisinden naklen: Amerika Türkiye'deki hedefine ancak Türkler Hristiyan oldukları

zaman ulaşacaklardır.."

Evet öyle.. Amerikalı dostlarımız, bir yandan Komünizme karşı nasıl siyasi bir tedbir olarak DP'yi sipariş ediyorlarsa, dini de Komünizme karşı bir güç olarak örgütlemek için İmam-Hatip okulları ve İlahiyat fakülteleri açılmasını sipariş ediyorlardı. Bir yandan da dini hareketin gelişmesi halinde ipin ucunu kaçırmaktan korkuyorlardı. Vatikan'dan gelen bir heyet 1949 da Ankara'da temaslarda bulunduktan sonra, yapılan din eğitimini yerinde tedit etmekten sonra "korkulacak bir durum olmadığı" kanaatine vardıkları için "1000 S" maddi yardımda bulunduktan sonra sevinçle ülkelerine dönüyorlardı..

Aslında o zamanlar Tahsin Banguoğlu, Tevhidi tedrisatı bahane ederek din eğitimi verecek okulların açılmasına karşı çıkıyordu. "Medreseleri açmayacağız, açtırmayacağız" diyordu.. Günaltay'dan önceki başbakan olan Saka, kendi döneminde Din eğitimine karşı çıkanlara şöyle diyordu: "Efendiler eğer biz dini tedrisatı kabul etmezsek gelecek intihabta Halk partisi bir oy bile alamayacaktır." Banguoğlu, İlahiyat ve İmam-Hatip mekteplerinin açılmasının tevhidi tedrisata ve Kemalist ilkelere aykırı olduğunu ileri sürüyordu. Sebilürreşad ise bastırıyordu. "Hayır İlahiyat ve İmam-Hatip okulları Tevhidi tedrisatın emridir." Gerçekten de Tevhidi tedrisat kanununda açık bir şekilde bu okulların açılacağı yazılıdır. Tabi kim dinler.. Sebilürreşad'ın Atatürk ilkeleri ile ilgili cevabı da şöyle: 23 Mart 1923 tarih ve 771 numaralı Hakimiyeti Milliye gazetesinin yazdığına göre Konya'da Darulhilaf medresesini ziyaret eden Atatürk, Medreseden ayrılırken şu sözleri söylemişti: "Memnuniyetle görüyorum ki tedris ve tederrüs cidden hakikati diniyye dairesindedir. İnşallah memleketimizi, milletimizi ihya edecek asri ve hakiki ülema, faziletkâr müderrislerimiz sayesinde siz olacaksınız. Kıymetli ve hakiki ülemamızın mevkii yüksektir. Ülemamızın ve erbabı ilim ve irfanımızın himmet-i irşadiyle inşaallah İbni Rüşdler, Farabiler, İmam-ı Gazaliler milletimizin içinden çıkarak bu asrın tekamülâtıyla mücehhez olarak ihyayı hakikatı din eyleyecekler."

Sebilürreşad'da konu ile ilgili bir başka not da şöyle: "Ata-

türk bir gün kendine gelen bir mektubu sofrada bulunanların önünde okutur.. Hasta günleridir.. Son zamanlarını yaşamaktadır.. Ezan ve Kur'anın Arapça okunmasını talep eden bir mektuptur bu. Herkes donar kalır. Atatürk şöyle der:

-Milleti kendi haline bırakınız. Kur'anını Arapça okusun. İbadetini de Kur'an lisanıyla yapsın" Atatürk'ün dinle ilgili son sözlerinden birinin de bu olduğu söyleniyor..

Gel zaman git zaman, şimdi CHP'deki yeni yönelişler açısından Atatürk'ün sözleri de yeniden ayıklanıyor yorumlanmaya başlanıyordu anlaşılan..

1949 ların havasında, ünlü Türkçü Hamdullah Suphi de şöyle diyordu: Millet ırkın değil, büyük bir imanının eseridir..

Burada özellikle ve önemle üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, CHP'deki liberalleşme eğiliminin, aslında Şemseddin Günaltay döneminde, CHP'nin 1950 sonrası dine yönelişinden daha açık ve net bir seyir izlediği görülecektir.. DP ise başlangıçta müslümanların dikkatlerini çekmek için, özellikle 1945-48 döneminde serbest davranmış, daha sonra ise İslâm'a ve müslümanlara karşı dirsek göstermiştir. Özellikle CHP'nin 7. Kongresi ve DP'nin 2. Kongresi her iki parti açısından da tam bir dönüş noktasıdır.. DP lideri Bayar "Şeriatı yaşatmayacağız" diye meydan okurken, Ocak 1949 tarihli Sebilürreşad'da yer alan bir makalesinde, CHP'nin başkanı Prof. Şemseddin Günaltay şöyle diyor: "Din beşeriyet için bir ihtiyaçtır.. Beşerin saadetini temin edecek en mükemmel din, beşerin fıtrata en uygun olan müslümanlıktır. Dini tahkir ahlaksızlıktır ve alçaklıktır.."

Mart 1949 yılında Mecliste Diyanet Teşkilatının bütçesi görüşülürken ortaya çıkan tartışma oldukça ilginçtir.. Daha sonra bir AP milletvekili Diyanet İşleri Başkanlığı mevkiini "Tapu Kadastro memuru mevkiinde" görürken CHP'nin son başkanı bakınız bu konuda ne diyor: "Laik devletin laik meclisinde hiç bir dinin esası hakkında hiç bir ferdin konuşma hakkı yoktur. Biz burada bir din kurucu heyeti değiliz. Devletin, siyasi, içtimai, idari ve iktisadi ve kültürel esaslarını ve milletin müdafaa vasıtalarını düşünmekle mükellef bulunuyoruz. Her dinin esası üzerinde konuş-

ma o dinin ilim adamlarına aittir.. Biz burada, bu meseleden asla konuşma hakkına sahip değiliz. Bu mesele kapanmıştır."

Ardından Diyanet Teşkilatı ile ilgili soruya, başbakan, Diyanet Teşkilatını temsilen cevap vermeye kalkınca yeniden tartışma başlayacaktır.. Siyasi bir kişi, dini bir kurumu nasıl temsil edecektir.. O halde Diyanet Teşkilatının devlet teşkilatı arasına alınmaması gerekecektir. Bu konuya başbakan yardımcısı şu açıklamayı getirir: Madem ki din sosyal bir vakıdır, onu kendi başına müstakil bırakamayız. Diyanet riyasetini müstakil bırakırsak, mecliste müstakil bir dini zihniyet, bir dini teşkilat husule gelir. Bu ise hüsnü istimal edilmediği takdirde devlet için zararlı olur"

Hukuk Profesörü Nihat Erim'in konuya yaklaşımı ise şöyledir: "Ben laikim, din işini devlet işinden ayırdım. Ama din işini millete bırakamam. Çünkü ona itimadım yoktur. Binacnaleyh Diyanet reisini emrim altında tutacağım."

Bunlar CHP grubunda tartışılan konular..

Ve şunlar da CHP milletvekillerinin önergeleri:

-Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Müslüman din alimlerini vazifeye çağırıp yurdun muhtelif bölgelerine göndermesi, Diyanet Teşkilatının tevsi hakkındaki yasa tasarısının acilen meclise sevk edilmesi, haftalık bir dini mecmuanın neşri, İlahiyat Fakültesi mezunlarının öteki yüksek okullarla eş değere getirilmesi, müftü, imam ve müezzin maaşlarının artırılması, Kur'an Kurslarının yaygınlaştırılması ve Diyanet İşleri Başkanlığı binasının yenilenmesi!

Tabii CHP içindeki herkes böyle düşünmüyordu. Mesela Türkiye'de üç din bulunduğunu, üçünün de tek çatı altında örgütlenmesini teklif edenler, ya da Diyanet İşleri Başkanı ödenen nıcaş kadar İlahambaşı ve Patriğe de maaş verilmesini teklif edenler de vardı.. Kimi de Komünizme karşı bir güvence olarak İslâm'a sınımsız sarılınması icab ettiğini söylüyordu.. Kimine göre Kur'anın Türkçe okunması gerekirdi ve irtica geliyordu..

Görüldüğü gibi, DP'nin müslümanlığı ile CHP'nin müslümanlığı arasında 1949 da pek fark yoktu.. Zaten DP, CHP'nin bağrından doğmamış mı idi?

1949 yılında DP içinde müslümanların hareketlenmesine paralel olarak Masonların da ciddi bir şekilde örgütlendiği göze çarpmaktadır.. Masonlar, Hürriyetçilik, demokrasi ve Liberalizm sloganları ile ve Amerikan hayranlığı ile partinin köşe başlarını tuunuşlardı. Halk sadece bir itici güçtü.. İpler Bayar'ın şahsında Masonların elinde idi. Menderes ise halkı temsil ediyordu.. Anadolu insanını temsil ediyordu.. Hepsisi o kadar..

46 seçimleri ile başlayan maraton, 49'da yeni bir devreye intikal ediyordu.. DP lilere göre 46 seçimleri geriye nesebi sahih olmayan bir sonuç çıkartmıştı.. CHP liler, bu ifade ile meclise "Piç" denmek istendiğini ileri sürüyorlardı.. Bayar kendini ifade etmek için fırsat arıyordu "Sağa dönsen faşist derler, sola dönsem Komünist, ortada kalsam CHP den niçin ayrıldım derler, ne yapacağımı şaşırdım" diyordu.. 49'a geldiğinde bu şaşkınlığı dağılmış, sağa dönmeye karar vermişti!

DP 2. BÜYÜK KONGRESİ

20-25 Haziran 1949'da gerçekleştirilen DP ikinci kongresinden önce, 1948 ve 49'da olanlara tekrar kısaca bir göz atalım.. 26 Ocak 1948'de TBMM başkanı Kazım Karabekir ölmüştü. 20 Şubat'ta Polis Selahiyat kanununda değişiklikler yapıldı. 10 Mart'ta DP kendi içinde bölündü. DP ile CHP arasında gizli bir ittifaktan söz edilmeye başlandı. 1 Nisan'da Sabahattin Ali öldürüldü, 9 Temmuz'da da gizli oy, açık tasnif esasını getiren seçim yasası kabul edildi. 20 Temmuz'da Millet Partisi kuruldu, 7 Ekim'de Suat Hayri Ürgüplü ve 23 sanık hakkında tomruk, kibrit, kereste ve kahve yolsuzluğuna ilişkin yüce divan soruşturması neticelendi ve Ürgüplü ile arkadaşları aklandılar. 17 Ekim'de yapılan ara seçimlere DP seçim güvenliği olmadığı gerekçesi ile katılmadı.

1949'a gelindiğinde, 14 Ocak'ta Hasan Saka kabinesi çekildi, 15 Ocak'ta Şemseddin Günaltay Hükümeti kuruldu, 4 Şubat'ta iki kişi mecliste Arapça ezan okudular. 4 Nisan'da NATO kuruldu. 4 Haziran'da Avrupa Konseyi'ne üye olduk ve 25 Haziran'da DP 2. Büyük kongresi toplandı.

Kongre 2 önemli olayla dikkatleri üzerine toplamıştı. Biri "Milli Teminat Andı" adı verilen belge, 2.si de Bayar'ın kongrede konuşmasında söylediği öne sürülen sözlerle ilgili idi..

Kongre yine psikolojik bir baskı havası altında yapılıyordu.. Menderes "Ana Davalar Komisyonu" çalışmalarına katılarak, Komisyon üyelerinin radikal eğilimlerini, ihtilalci beyanlarını frenlemeye çalışıyordu. Hazırlanan bildiri, CHP iktidarının tasar-

ruflarını eleştiriyordu. Bu eleştiriler ise CHP tarafından, halkı iktidara karşı ayaklanmaya teşvik şeklinde yorumlandığı için bu anda "Milli Husumet Andı" adı veriliyordu.

2. Kongrede ortaya çıkan bir nokta da, Partinin parti içi muhalefete iltifat etmediği şeklinde idi. İsteyen çeker giderdi. DP halkın güven ve teveccühüne dayanarak, yönetici kadroyla pazarlığa oturmak isteyenlere sırt çeviriyordu..

Kıyamet kopartacak bir diğer husus ise, Celal Bayar'ın kongrede sarfettiği sözlerle ilgili idi. İddiaya göre Bayar kongrede "Türkiye'de şeriatı yaşatmayacağız" diye bir söz sarfetmişti.. Dahası, "Müslümanız ama herşeyden önce Türküz" demiş, ardından da "Türklerin adaleti Hz. Ömer'in adaletini geçti" gibi saçmasapan laflar etmişti.. Bu sözler basında yer almış, ancak tepkilerin önünün alınamaması üzerine 15 gün sonra bu haberin yayınlandığı gazetelere birer açıklama göndererek tekzip etme yoluna gitmişti. Ama Sebülürreşad tanıkların ağzından bu sözlerin sarfedildiğini teyid ediyordu.

Zaten 163. madde dolayısı ile tepkili olan DP liler, merkez üzerindeki baskılarını giderek artırıyorlardı.. Sebülürreşad dergisinde çıkan bir makede Bayar "İslâm düşmanlarının ağız" ile konuşmakla itham edilerek şöyle deniliyordu: " Şeriatı yaşatmak ve yaşatmamak, ilk umumi harbin kannakarışık günlerinde İttihat ve Terakki komitesinin İzmir kâtibi mesullüğünü yapmaya, Merkezi umuminin hoporlorlük işini üzerine almaya benzemez. Buna CHP adına yapılmış olup, şimdi kendince kusur olarak, her fırsatta ortaya sürülen tazyiklerin, bütün anti demokratik tatbikatın hem kurucularından biri hem icra edicilerin başı olmak ta kalı gelmez. Derecesi meçhul, diploması madum, tahsilin mefruz yetkisi de yetişmez"

1.Kongre öncesi 163. madde ile ilgili yasanın meclise gelmesi ve DP lilerin gereken tepkiyi göstermemiş olmaları parti çevresindeki inanmış kişilerde sukutu hayale sebep olmuştu. 163. madde, iktidarın elinde gerektiğinde "Allah" demeyi bile yasaklama gücüne sahip bir baskı aracı olabilecek hukuk dışı unsurlar taşıyan bir yasa idi. NFK'nın "Medrese kaçını" şeklinde tanımladı-

ğı Şemseddin Günaltay'ın teklifi ve muhalefeti teşkil eden kadronun zımnen onayı ile yasalara kanun müslüman çevrelerde çok sert bir tepki almış ve Sebülürreşad dergisi haberi "Dine karşı takip edilecek siyasette CHP ve DP hususi surette müşterek cephe kurular" başlığı ile duyurmuştu. (İlgilenenler konu ile ilgili meclis müzakeresi hakkında İnönü Dönemi sayfa:201, ya da Mehmet Cemal/163 isimli kitaplara başvurabilirler).

Yasa tasarısına CHP içinden de karşı çıkanlar vardı. Özellikle Millet Partisi çevreleri, yasa tasarısı ile ilgili olarak CHP ile DP arasında, öteden beri tartışma konusu olan gizli işbirliği konusunu tekrar gündeme getiriyordu. Bu olay DP üzerinde ilk kez ciddi kuşku yaratan ortaya çıkmasına sebep olacaktır. 16 Haziran 1949 günü tasarının 5435 sayı ile yasalara 4 gün sonra da DP İkinci büyük kongresi gerçekleşti. Delegeler olayı tam olarak kavrayamadılar. Herhalde kongre 15-20 gün sonra olacak olsaydı büyük fırtınalar kopabilirdi. Zaten Bayar'ın müslümanları karşı meydan okuyan tavrı, Partinin artık müslümanlara ihtiyaç duymadığını, hatta müslüman görünmekten duyulan bir rahatsızlığın ifadesi idi.

Bayar kongrede en çok 12 Temmuz genelgesi üzerinde durdu ve halk üzerinde bu genelgenin bir güven duygusu doğurduğunun, bürokratik engellemeleri önlediğini söyledi. Bayar'ın üzerinde durduğu ve ilk kez söylediği bir diğer konu da, kendilerini rejime karşı zor kullanmaya, hatta ihtilal yapmaya teşvik edenlerin olduğu idi. Bu yönde teklif aldıklarını söylüyordu. Halktan gelen ayaklanma talebinin de ısrarla ve güçlkle önlediğini söyledi. Samet Ağaoğlu da hauralarında bu konuya değinmekte ve şöyle demektedir " 1950 seçimlerinden az önce bir kaç subayın Halk Partisi ve İnönü'yü iktidardan darbe ile uzaklaştırmak teklifini Bayar ve Menderes - Bizim için iktidar ancak seçim yoluyla geldiği zaman meşrudur- diyerek reddetmişlerdi.. Bu subaylar daha sonra 27 Mayıs ihtilaline katılacaklardır.."

Bayar kongrede aşırı sağ da, solu da eleştirerek, kendilerinden sonraki merkez sağ partilerin temel felsefesini belirleyecek olan şu sözleri söylüyordu: Aşırı sağa da sola da karşıyız.. Bu

memlekette aşın cereyanları tasvib edecek insanlar bizim aramızda yoktur."

Kongre sonuçlarına göre, Celal Bayar 901 reyle rakipsiz genel başkan oldu.. Oy sırasına göre Refik Koraltan (808), Adnan Menderes (792), Fevzi Lütü Karaosmanoğlu (755), Fuat Köprülü (743), Refik Şevket İnce (635), Samet Ağaoğlu (621), Sıtkı Yırcalı (575), Hulusi Köymen (499), İhsan Şerif Özgen (473), Üzeyir Avunduk (451), Nuri Özsan (448), Celal Ramazanoğlu (423), Kamil Gündüş (386), Kemal Özçoban (301) oyla yönetim kurulu üyeliklerine seçiliyordu.. Haysiyet Divanı üyelikleri ise şu isimlerden oluşuyordu: Salamon Adato, F. Hulusi Demirelli, E. Hayri Üstündağ, Fikri Apaydın, H. Şevket İnce, E. Sabri Hayıroğlu, Lebib Divanlıoğlu, Hasan Polatkan, Ahmet Veziroğlu, Cevat Mimaroglu, Zühtü Hilmi Velibese..

Kongrenin ardından DP muhaliflerini partiden ihraç edecektir. Böylece 5 Temmuz'da partiden çıkarılanlar Millet Partisine gireceklerdir. 1 Eylül'de tekrar Marshall yardımı konusu gündeme gelecek ve Amerikan yardımı 61 milyon 700 bin dolar şeklinde kesinleşecektir. 16 Ekim'de yapılan ara seçimlere yine DP katılmayacak, bu şekilde muvazaa iddialarını reddetmiş olacaktır.

16 Kasım 1949 da ilginç bir suikast planı ortaya çıkarılacak, Millet Partisi'nin önde gelen isimlerinden Osman Bölükbaşı, Reşat Aydın, Sadık Aldoğan ve Fuat Ama'nın, işbirlikçi olarak gördükleri İnönü ve Bayar'ı öldürmek için suikast hazırlığı içinde oldukları haberi yayılacaktır.. Bu olay üzerine ihbarda bulunan Denizli milletvekili Reşat Aydın milletvekilliğinden istifa edecektir. 1 Aralık 1949 da masuniyeti kaldırılan Aydın 3 Aralık'ta da iftirasının sabit olduğu anlaşıldığından, tutuklananlar serbest bırakılarken Aydın'ın tevkif olunacaktır.

YIL 1950

...Ve yıl 1950

1950 yılı, 2 Ocak'ta gelir vergisi kanununun yürürlüğe girmesi ile başlayacak ve ardından 23 Ocak'ta, Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın talihsiz beyanı milletin kulaklarında patlayacaktır. Tıpkı bu gün TÖ'nün Amerikadan Azarbecyana giren Sovyet askerleri konusunda görüşünü soran bir gazeteciye verdiği cevabı andıran bir talihsizlikle Sadak şöyle diyecektir " Bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur. İngiltere Kıbrıs adasını bir başka devlete vermeyecektir. Bunun için yapılan neşriyat ve numayişler lüzumsuzdur!"

21 Şubat- Yeni Seçim Kanunu yürürlüğe girdi.

1 Mart- Genel Seçimlerin tarihi belli oldu: 14 Mayıs,

Aynı gün bir başka haber.. DP nin tabanına gözümlü diken CHP'den yeni bir yasa :CHP grubu tarafından "Türk büyüklerine ait, sanat eseri niteliğindeki türbelerin açılması" kanunlaştırıldı.

2 Mart- Orgeneral Mustafa Muğlalı, 1942 yılında Van'ın Özalp ilçesinde 33 kişiyi mahkeme karar olmadan kurşuna dizdiği için, idama mahkum oldu. Hafifletici sebepler yüzünden cezası 20 yıla indirildi. Muğlalı sorumluluğu üzerine aldığı için diğer sanıklar berat ettirildi.

10-Nisan, Maraşlı Fevzi Çakmak öldü. Radyonun müzik yayınına devam etmesi üzerine radyoevi önünde olaylar oldu ve

hükümet protesto edildi..

Çakmak, İnönü'ye küs gitmişti. Ağır hasta olduğu günlerde İnönü İstanbul'a gelerek kendisini ziyaret etmek istemiş, Mareşal bu isteği reddetmiş "Yüzünü görmek istemiyorum" demişti.. O günlerde Ulus gazetesinde Mareşali eleştiren bir yazı çıkmıştı. Yazı çok ilginçti. Mareşali İslâm ahlâkından bahsederek eleştiren yazıda şöyle deniyordu: "İnönü, dini ve milli ahlâkın icabını yaptı". Hastaları ziyaret, iadeiafiyetlerine dua etmek, insaniyet muktezasıdır. Müslümanın müslüman üzerindeki 6. hakkı hasta olduğu zamanlarda ziyarettir. Peygamberimizin komşularından bir hasta yahudiyi ziyaret ettiği rivayet olunur. Kin, hasıl olan adavetten naşi, kalpte tutulan gayzdır. İnsanı kamil için kin tutmak yakışmaz. Milli ahlâk ta dini ahlâk ta bize şu tavsiyelerde bulunuyor: Hastalarınızı ziyaret ediniz, kimseye kin beslemeyiniz.."

CHP'nin yayın organı sayılan Ulus müslümanlık satıyordu..

Ve o gün: 14 Mayıs.. Seçimler yapıldı... Sonuç: DP 434, CHP52

DP İKTİDARI

Yeter Artık Söz Millet'in (Mi?)

Daha 1946 larda bu işin sonu belli olmuştu. Missouri'nin İstanbul limanını ziyaretindeki coşku, Türkiye'deki yeni yönelişlerin ilk habercisi gibiydi. Nadir Nadi bile Amerika'ya övgüler diziyordu köşesinde. Artık Türk ve Amerikan iki dosttu. Türk ve Amerikan bayrakları artık tokalaşan iki insan eli ya da çapraz bir dostluk senbolü gibiydi.. Yine Cumhuriyet, iki ulusu temsil eden selamlama atışı yapan iki bayraklı topçu bataryasının altına şunları yazmıştı: Düşman çatlatan!

13 Mart 1947 de Cumhuriyet gazetesi "Truman'ın Tarihi Nutku" nu manşetten veriyordu: "Türkiye'nin milli bütünlüğü, ortadoğu nizamı için şarttır!" Gazete, ABD nin Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapılacağını da duyuruyordu. "Türk ve Yunan askeri personellerinin yetiştirilmesi için her iki memlekete de müşavirler gönderilmesine karar verildiği " belirtliyordu.

Aynı gün Nadir Nadi Cumhuriyet gazetesinde "Bindiğimiz Dal" başlığı altında, CHP-DP ilişkileri ile ilgili olarak şunları yazıyordu: " Memleketimizde bir ikinci siyasi parti kurulmasına razı olduktan sonra, CHP, arasa tarasa bu işi Celal Bayar'dan daha iyi başıracak bir lider bulamazdı! İttihat ve Terakki devrinde politika hayatına atılan, İstiklal savaşı boyunca Ankara'da çalışan, Atatürk inkılablarının ilk gününden son gününe kadar devlet idaresinde mühim vazifeler gören bu adam, herşeyden önce yurtse-

verliği, samimiyeti ve ağırbaşlılığı ile tanınmış bir şahsiyetti. Dün ak dediğine bu gün kara demesi, hele memleket menfaatlerine aykırı bir takım kombinezonlara girişmesi ondan beklenemezdi. Üzerine titrediğimiz inkilab eserlerine karşı, herhangi bir bal-talama hareketine Celal Bayar önyak olamazdı. İleri Demokra-siye yeni yeni alışmak isteyen bir cemiyet içinde muhalif partinin başına böyle bir adam bulmak, kolay ele geçer bir fırsat değildir. Onun için ilk zamanlar, halktan buna pek inanmayanlar görül-dü. DP yi bir muvazaa oyunu zannedenler, tereddüt ediyor, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. İki parti programı arasında esaslı farklar bulunmaması da şüpheleri kuvvetlendiriyordu. Bir mu-vazaaya alet olmadıklarını geniş halk tabakalarına anlatıncaya kadar Celal Bayar ile arkadaşlarının epeyce yorulduklarını tah-min edebiliriz"

1948 yılını gelindiğinde, her iki taraf hemen hemen her ko-nuda birbiri ile yarışyordu. Mesela Yozgat'ta devam eden Seçim kampanyası, CHP li ve DP liler arasında camiye gitme yarışına dönmüştü. CHP başkan vekili Hilmi Uran ve DP Genel Başkanı Bayar, Yozgat'ta Cuma namazına yetişmek için biri trenle ötekisi karadan yola çıkmışlardı.. 31 Ocak tarihli Cumhuriyet konuyu manşetten veriyordu..

12 Mayıs 1949 tarihli Cumhuriyet gazetesinin manşetinde ise İnönü ve Truman karşılıklı mesajları yer alıyordu: "Atlantik paktı Türkiye'nin emniyetini tezyide yaramıştır" "Başkan Tru-man diyor ki: "İlk olarak Türkiye ve Yunanistan için ifade edilmiş bulunan bu prensibler bu pakt ile diğer hümiyetsever milletlere de teşmil olunmuştur."

İnönü ise Başkan Truman'a gönderdiği mesajda şöyle diyor-du: " Bay başkan, Dışişleri bakanı bay Necmeddin Sadak'ın BM Genel Kuruldaki Türk Murahhas heyetine riyaset ve Washing-ton'daki yüksek Amerikan şahsiyetleri ile temas etmek üzere Amerika'ya hareketinden istifade ederek, gerek Türk milleti tara-fından, gerek benim tarafımdan büyük Amerikan milletine ve mümtaz başkanına karşı duyulan samimi dostluğu ve derin hay-ranlığı teyid için ekselanslarınıza bu mesajı gönderiyorum.. Dı-şişleri Bakanımızın temaslari ve konuşmaları esnasında tam bir

hüsnü kabule mazhar olacağından ve memleketlerimizi bağlayan sıkı dostluğun ve karşılıklı münasebetlerimizi vasıflandıran sami-mi işbirliğinin daha ziyade kuvvetleneceğinden şüphe etmiyo-rum. Türkiye'ye haiz olduğu ehemmiyeti vermekten hali kalma-mış bulunan kıyasatli ve uyanık siyasetiniz benim bu husustaki kanaatimi takviye eylemektedir. Bu münasebetle dünyanın geçir-mekte bulunduğu en nazık devrelerinden birinde bize , Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan ve bütün Türk Milleti'nin en derin şükranlarına mucib olan pek kıymetli askeri yardımı has-seten zikretmek isterim. Gerek şahsi saadet ve sıhhatiniz, gerek Amerikan milletin refahı için en iyi temennilerimi sunar ve de-rin saygılarımızın kabulünü dilerim."

Aslında DP kazanmasa idi bile, Türkiye'nin yeni rotası belli olmuştur.

6 Mayıs 1945 te Almanya teslim olurken, zaten bazı şeyler de belli olmaya başlamıştı. 1946 nın 19 Eylül'ünde Çörçil Avrupa Birleşik Devletleri fikrini ortaya attı. 5 Haziran 47 de Marshal programı gündeme geldi ve 4 Nisan 1949 da NATO, ardından da 1949 yılının 5 Mayıs'ında Avrupa Konseyi resmen kuruldu. 4 Ha-ziran'da ise Avrupa konseyine üye olduk. Bütün bu gelişmeler Ankara'yı çok yakından etkilemeye devam etti. Avrupa ile bütün-leşme ülküsündeki Türkiye ister istemez batı ile uyumlu bir politi-ka içine girme zorunluluğunda hissediyordu kendini. DP bir yerde bu yönelişlerin ürünü olarak ortaya çıktı. ABD ve batı, bir yandan iktidarla ipleri koparmamaya özen gösterirken, öte yandan yeni, daha uyumlu bir iktidar oluşumu için Ankarayı zorlamayı da ih-mal etmedi. Bir bakıma DP bu siparişin ürünü olarak siyasi hatta yerini

aldı.. Washington, hemen seçimler öncesinde yaptığı bir açıkla-mada "Hangi parti kazanırsa kazansın, askeri ve iktisadi yardımın devam edeceği " mesajını veriyordu.

1950 Ocağı'nda (23 Ocak'ta) ilk kez Kıbrıs konusu TBMM de görüşülürken, Avrupalı dostlarımızı gücendirmek için Dı-şişleri Bakanı Necmeddin Sadak " Bizim Kıbrıs diye bir mesele-miz yoktur" diyordu. Ama bütün bunlar CHP yi kurtarmaya, batı-nın gözüne girneye yetmedi. 21 Şubat'ta yeni seçim yasası yürür-

lûge girmiş, 1 Martta da yeni seçimlerin 14 Mayıs'ta yapılacağı açıklanmıştı. Arada 2,5 aylık bir zaman vardı. Arada Mareşal'in ölümü, ortamı daha da kızıştırdı ve sonuç daha seçim başlamadan belli oldu.

16 Mayıs tarihli gazeteler DP nin "Muhteşem zaferini" manşetten veriyorlardı. CHP kabinesinden bir iki kişi dışında kimse milletvekili olarak meclise girme şansına bile sahip olmamıştı. Bu durumda iktidarda kalmak mümkün değildi. Daha ilk günden Bayar'ın Cumhurbaşkanı olacağı, Menderes'in başbakan olacağı belli olmuştu. Seçim sonuçlarının ilk belirlenmeye başladığında 36 ilde DP nin tam liste kazandığı, 385 milletvekilliği alınmasının muhtemel olduğu belirtiliyordu. İnönü'nün ise 19 Mayıs'ta konu ile ilgili açıklamalarda bulunacağı duyuruluyordu aynı günlü gazetelerde.

Durum daha da vahimdi. DP 434 milletvekili çıkartmıştı. CHP ye düşen ise 52 idi.

CHP ve DP lilerin adaylarının mesleklere göre dağılımı şöyle idi:

Meslekler	CHP aday sayısı	DP aday sayısı
Avukat	54	88
İdareci	51	69
İktisatçı, bankacı	46	12
Doktor	44	52
Esnaf-Tüccar	41	55
Eğitimci	40	19
Çiftçi	39	56
Belediyeçi	18	-
Mühendis	16	20
General	14	-
Ziraat Uzmanı	14	-
Subay	13	23
Eczacı	13	5
İlahiyatçı	4	2
Hariciyecisi	3	-
İşçi	3	3

İnönü seçimlerden önce "Seçimlerin sonucu ne olursa olsun, kadere boyun eğmek gerekecek.." diyordu. Seçim sonuçlarını ise şu cümlelerle karşıladı: "CHP iktidarı kaybetmiştir. Bu bir vakiadır."

Hikmet Bila, CHP tarihi isimli kitabında bu sonuçları şöyle değerlendiriyordu: "Türkiye ulusal kurtuluş savaşıyla yeni bir yapı kazanırken, yeni bir çıkmazla da karşı karşıya geliyordu. Geri kalmışlık ve kalkınma.. Bütün sorun, "Askeri ve siyasi zaferi ekonomik zaferle taçlandırmak"tı. Bu nasıl gerçekleştirilecekti? Hangi yol ve yöntemle..? Ulusal kurtuluş savaşında birleşen sosyal güçler, bu konuda, batı kapitalizmine taklitten öte ciddiye alınır bir görüşe sahip değillerdi.. Türkiye gibi, geri bırakılmış ülkelerde asker, sivil bürokrasisi zaman zaman sınıf niteliği göstererek ilke yönetiminde belirleyici rol oynayabilir. Nitekim olan da budur.

Gerçekte, Türkiye, tercihini 1923 İktisat Kongresi ile belirlemişti. Ulusal kurtuluş savaşının en güçlü dayanağı esnaf, ticaret burjuvazisi idi. Mütegalibe seçimini yapmıştı: Türkiye kapitalist yoldan kalkınacaktı.. Böylece, coşkun nutuklar, heyecanlı ifadeler, tarihsel gelişimin diyalektiğinde, gerçek yer ve boyutlarına kavuşuyordu...

1930 larıda başlayan devletçilik politikası da, özel sermayeyi beslemek ve giderek devlet kapitalizmine dönüşmekten öte bir anlam taşımıyordu. Giderek güçlenen burjuvazi, artık bürokrasinin gölgesinde değildi. Aksine, bu kez, palazlanan bu kesimin ağır gölgesi, bürokrasinin üstüne çökmüştü. Çalışuran - sayinden istifade edilen- ve üzerinde kâr hesapları yapılan halktan ise henüz , siyasal bilinç anlamında bir eser yoktu. Çünkü daha başlangıçta, Türkiye'deki kapitalizm sanayici değildi. Bu nedenle, nicelik olarak cılız olan işçi sınıfı ile birlikte geniş köylü kitleleri de ekonomik ve siyasal baskı sonucu nitelik olarak ta gelişmemiş ve yeterli bilinç düzeyine ulaşamamıştı.

1945 lere gelindiğinde bir yandan dış dünya koşulları, diğer yandan bürokrasiyi altedecek güce ulaşan işbirlikçi burjuvazi dizginleri tamamen ele geçirebilme noktasına gelmişti. Ve bütün

halkın partisi CHP den kopmalar, sınıfsal yapının netleşmeye başladığını gösteriyordu. Bu çatışma, biçimsel demokrasi olarak anlaşma ile sonuçlandı ve çok partili hayat böyle ortaya çıktı. 1940 larda sömürü olanaklarını sağlam kazığa bağlayarak geliştirme amacı güden ve savaşın şa'salı galibi -Büyük Amerika- nın sermayesine avuç açan yerli egemen güçlerle, Sovyetler'e karşı ileri karakol arayan Amerika Türkiye'de siyasal iktidarı ele geçirme noktasında birleşmişlerdi.

1947 den sonra, dizginleri tamamen ele geçirmiş olan bu iktidarın, 1945 te ısrarla savunduğu slogan işte budur: "Çok Partili Hayat"..

Artık, CHP - DP kavgası - Çok partili kapitalizmin kutsal ittifakı- çerçevesinde, dışa bağımlılık ve işbirlikçi burjuvaziye ödün yarışı haline gelmiştir. Bu noktadan sonra, CHP iktidarı salınırken, bir zamanlar ısrarla savunduğu inançlarından ve eserlerinden birer birer vazgeçecektir. Öyle ki, çiftçiye toprak dağıtımını öngören bir yasayı uygulamakla bir toprak ağasının görevlendirilmesi, Köy enstitülerinin güdük edilmesi, kalkınma planlarının rıfa kaldırılması, değişmez genel başkanlığın, milli şefliğin kötülenmeye başlanması, varlık vergisinin ilga edilmesi, CHP nin kendi elleri ile yaratıp sonra yine kendi elleri ile boğazladığı değerleridir.... DP geliştikçe ve güçlendikçe, CHP, bu parti ile batıya yaranma yarışına girmiş ve ödün üstüne ödün vermeye başlamış, alt yapı devrimlerinin sözünü bile etmez olmuştur CHP. Halkın desteğini sağlayan DP de iktidar olmuştur bu arada."

Meclis 22 Mayıs'ta toplanarak yeni Cumhurbaşkanı seçti. Sonuç:66 ya karşı 387 oyla Bayar Cumhurbaşkanı! 47 DP'li Bayar'a oy vermemişti. İnönü de CHP oylarından 14 fazlasını almıştı. Aynı gün Bayar Menderes'i başbakan olarak atadı.

Yeni kabine şu isimlerden oluşuyordu:

- Başbakan:Adnan Menderes
- Adalet Bakanı:Halil Özyörük
- Milli Savunma Bakanı: Refik Şevket İnci
- İçişleri Bakanı: Rükneddin Nasuhioğlu
- Dışişleri Bakanı: Fuat Köprülü

- Milli Eğitim Bakanı : Avni Başman
- Bayındırlık Bakanı:Fehmi Belen
- Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Zühtü Velibeşe
- Maliye Bakanı: Halil Ayan
- Sağlık Bakanı: N.R.Belger
- Tarımı Bakanı: Nuri Özsan
- Gümrük ve Tekel Bakanı: Nihat Eriboz
- Ulaştırma Bakanı: Tevfik İleri
- Çalışma Bakanı: Hasan Polatkan
- İşletmeler Bakanı: Muhlis Ete

DP iktidarının ilk icraatlarından biri resmi dairelerdeki İnönünün resimlerinin indirilmesi genelgesi olmuştu.. Bu genelge Türkiye'de yeni bir dönemin başladığını gösteriyordu.. Zaten genelge gönderilmeden de bir çok yerde resimler indirilmişti bile.

Menderes, ilk zafer sarhoşluğu içinde, ölene kadar yakasını hırakmayacak talihsiz sözlerini sarfeder: "Bu demokrasi değil, bu bir kan davasıdır."

Seçim sonrası yapılacak CHP 8. kurultayı öncesi şartları Doğan Nadi şöyle anlatıyor: "Bu sabah otelden çıktım. Kurultayla ilgili bir iki bilgi almak için CHP ye mensup bir dost arıyorum. Yok. Ankara Palas salonlarıyla Karpiç lokantasında ve caddelerde kime rastgeldimse hepsi Demokrat. Onlara Ankara'ya gelişimin nedenini anlatıyorum. Gülüp alay ediyorlar. Meğer Halk Partisi asıl düşmanlarını yıllar yılı kendi içinde besler dururmuşta, farkında değilmiş. Herkes 15 Mayıs Demokrati kesilmiş."

Nadir Nadi'nin CHP nin yapısına ilişkin bir tahlili, insana bu günkü ANAP iktidarını meydana getiren seçmen kilesini hatırlatıyor:" Halk partisi uzun zaman madde ve sayı üstünlüğünü, bir kuvvet kaynağı saymaktan kendini kurtaramadı. Kendi bünyesini meydana getiren kalabalığın uyumunu hiç dikkate almadı. Softa ile sosyalist, ırkçı ile milliyetçi, liberallerle devletçi yıllarca onun kucağında barındılar. İdeolojik sistemin motoru, şefin kafatasından ibaret olduğu için bu gayet tabii idi. Partililer arasındaki fikir ve tartışma hürriyeti lağvedilmişti. Ana prensipler üzerinde konuşulamazdı. 18. y.y. liberalizminden Marks Sosyalizmine, Eflatun

Cumhuriyeti'nden Hanefi mezhebine kadar bütün doktrinleri gününe ve saatine göre kabullenmek ihtimali vardı. Onun için Halk Partisi'nin görünürdeki kalabalığı gerçekte bir zayıflık işareti idi"

17 Haziran'da, yani yeni hükümetin kurulmasından bir ay sonra ilk yapılan iş, Ezanın Arapçaya çevrilmesi idi. Meclis oy birliği ile Arapça ezan yasağını kaldırıyordu. CHP milletvekilleri de kanunu "Tasvip ve kabul" etmişlerdi. Alkışlar, bağırma, sırada kapaklarının çıkarttığı gürültü ve sevinç havası mecliste olağanüstü bir hava estiriyordu. DP liler slogan atan milletvekillerini teskin etmek için büyük çaba gösteriyordu. Kemalistler bu hava içinde takke, cübbe ve sarığın suç olmaktan çıkarılmasından kaygı duyuyorlardı. Bayanın talimatı ile DP li yöneticiler ise, DP milletvekilleriindeki galeyana halinin önlenememesi halinde bu işin nerelere kadar uzanacağından endişe duyuyor ve önlemeye çalışıyorlardı..

Aynı günkü gazeteler, Hidrojen bombası yapımını tek sütunda verirken, Ezan olayı tüm manşetleri kaplıyordu. CHP binyesinde baş gösteren görüş ayrılığı partiyi parçalanma noktasına getirmişti ve İnönü birliği sağlamaya çalışıyordu. Bu arada DP liler, CHP nin en önemli dayanaklarından biri olan Halkevlerine yapılan devlet desteğini bloke etme kararı alıyorlardı. Halka verilen ekonomik refah vadinin ilk uygulaması ise Şeker fiyatlarının indirilmesi idi. Toz şeker 172 kuruştan 142 kuruşa, Kesme şeker ise 180 kuruştan 160 kuruşa indiriliyordu. Ortalama %15 lük bir indirim sözkonusu idi.

Herşey bir oldu bitti içinde gerçekleşiyordu. Oysa DP ile CHP arasında ne fark olduğu konusu bir kaç muhalif milletvekilinin iddiası olarak politika koridorlarında kaybolup gidiyordu.

Sebilürreşad dergisinin Haziran 1949 tarihli sayısında, CHP ile DP nin özdeşliği üzerine Eşref Edip beyin sert bir yazısı çıkmıştı.. "Dine karşı takip edilecek siyaset hususunda CHP ve DP liderlerinin tam bir mutabakat ve ittifak halinde olduğunu iddia eden Eşref Edip bu konuda şu görüşlere yer veriyordu:"

Dine Karşı Takip Edilecek Siyaset Hususunda Halk Partisi ile Demokrat Parti Liderleri tam mutabakat ve ittifak halindedir.

Mahut kanunda "laiklik" tabirinin tarifı mutlaka yapılmak zaruridir.

Demokrat Parti büyük kongresinden din hürriyeti hakkında gönüllere ferahlık verecek neticeler bekliyen millet, inkısarî hayale uğramıştır. Din hürriyetini tahdit ve takyit yolunda Halk Partisi liderleriyle evvelce hususî surette anlaşmış olduğu söylenen Demokrat Parti liderlerinin bu hareketi tamamıyla doğru olduğu Başkanın nutku ve verilen kararlarla tezahür etti. Zaten parti erkânından Köprülünün mecliste mahut kanunun müzakeresi sırasında Halk Partisinin getirdiği bu kanunu Demokrat Parti namına uzun uzadıya içten gelen bir hararetle müdafaa etmek suretiyle kraldan ziyade kral olması herkesi hayrete düşürmüştü. Fikre karşı fikirle, ilme karşı ilimle, hukuka karşı hukukla karşı durabilmekten tamamıyla aciz kalan Halk Partisi için demokrasi ile, anayasa ile, din hürriyetiyle ve lâiklik ile aslâ kabili telif olmuyan böyle şiddetli tedbirlere müracaat zarurî idi, yirmi beş seneden beri dine karşı takip ettiği siyaseti yürütmek için bunlardan başka çare kalmamıştı. Fakat hürriyet misakı ile bütün hürriyetleri müsavi surete temin etmek, bilâistisna bütün antidemokratik kanunları tadil eylemek dâyesiyle ortaya çıkan, millete karşı sarîh taahhütlerde bulunan, millete isnad olunan irtica tölumellerini reddeden Demokrat Parti liderleri nasıl olur da böyle bir kanunu müdafaa edebilirdi? Müdafaa şöyle dursun, buna karşı en şiddetli bir muhalefet göstermesi icap etmez miydi? İliş olmazsa taraftarlık göstermiyerek sukût de edemez miydi? Acaba Demokrat Parti liderleri, Millet Partisi muhalefet gösterdiği için onunla aynı safta bulunmamak üzere hislerine kapılarak mı böyle yapmışlardı? Yoksa bu hususta Demokrat Parti liderleri denildiği gibi- Halk Partisi liderleri yle kalben tamamıyla beraber mi bulunuyorlardı?

Şimdi Başbakanın meclisteki ifşaatından anlaşılıyor ki De-

mokrat Parti lideri Halk Partisi liderleriyle hususi surete görüşüp mutabık kaldıktan sonra mahut Balıkesir ve Bursa nutuklarında lâiklik meseleleri hakkında malûm surette beyanatta bulunmuştu. Mecliste de Demokrat Parti namına Fuad Köprülü Halk Partisinden çok fazla bir hararetle bu kanunu müdafaa edince artık bu hususta iki parti arasında tam mutabakat olduğu tahakkuk etmiş oldu. Bu, bir muvazaa değildi. Muvazaa, el altından anlaşıldığı halde zahiren muhalif gibi görünmektir. Halbuki Demokratlar Halk Partisi ile bu hususta tam mutabakat halinde olduklarını açıkça beyan ettiler. Hatta Halk Partisinden daha ziyade ileri gittiler Bu suretle Demokrat Parti liderlerinin dine karşı takip edecekleri siyasetleri tamamiyle tezahür etmiş oldu.

Fuad Köprülü'nün meclisteki aldığı o tuhaf tavır kongre delegeleri de hayretle karşılamış ve Köprülü'nün bu hareketini tenkit etmişlerdi. Köprülü buna cevap verememiş kürsüye çıkıp kendisini müdafaa etme cesaretini gösterememişti.

Yalnız Celâl Bayar birkaç cümle ile Köprülü'yü müdafaa etmek istemiştir. Celâl Bayar nutkunda bu meseleden bahsederken filhakika Başbakanla bu hususta görüştiklerini itiraf etmiş, ancak «bu kanun da diğer kanunlar gibi bir baskı vasıtası olmasın» dediğini ve Başbakanın da teminat verdiğini, şahsına emniyet edilmesini söylemiştir. Acaba bu kanunun baskı vasıtası olması hakkında Bayar'ın istediği ve Başbakanın da verdiği teminatın mahiyeti nedir? Bayar'ın baskıdan maksadı, din hürriyetine karşı baskı yapılmaması mıydı? Muhaverenin siyak ve sibakı, istenen ve verilen teminatın ikinci noktaya matuf olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Başkan, Demokrat Parti için bu siyasî teminatı aldıktan sonra, kanunun müdafaaasını hararetle yapmış ve müdafaaasında bu kanunun din hürriyeti aleyhinde yeni bir baskı vasıtası olması ihtimalinden hiç bahsetmemiştir.

Görülüyor ki parti idarecileri din hürriyeti meselesinin kongrede bahis mevzuu olmamasına çok ehemmiyet vermişler ve muvaffak olmuşlardır. Halk Partisi kongresinde din hürriyeti ve din müesseseleri hakkında söylenen çok geniş, çok şiddetli sözler

hatırlanırsa Demokrat kongresinde yüzde bir derecesinde bile bu meseleler bahis mevzuu olmadığı herkesin nazarı dikkatinden kaçmamış olduğuna şüphe yoktur. Acaba liderler, parti içindeki şahsi ihtilâflarla kongrenin zamanını ve kafasını dolduramamış olsaydılar, din hürriyeti meselesi esaslı bir surette bahis mevzuu olur muydu?

Bu hususta delegelerin eli boş olarak memleketlerine dönmeleri acaba parti azası üzerinde ne tesir husule getirecektir? Bu cihet bilâhare anlaşılabacaktır.

Bugün tamamiyle tahakkuk eden bir nokta varsa Demokrat kongresi din hürriyeti meselesi ile ciddî surette alâkadar olmuştur. Ne delegeler, ne de parti idarecileri bu hususa lâıykı veçhile ehemmiyet vermemişlerdir. Yalnız bir delege mahut kanunu müdafaa ettiğinden dolayı Demokrat sözcüsü Köprülü'yü muahaze etmiş, bir delege de Demokrat Parti iktidara geçtiği zaman hristiyan ve yahudi dinlerine karşı noktai nazarı ne olacağını sormuş, buna karşı Bayar da «memleketimizde yaşayan hristiyan ve yahudilerin daha tanzimattan beni serbest olduklarını, eğer din hürriyetlerini engelliyen bazı kısımlar varsa o engelleri de ortadan kaldıracaklarını» söylemiştir. Fakat müslümanların din hürriyetlerini engelliyen kısımlar var mı, yok mu? Varsa bunlar bertaraf edilecek mi, edilmiyecek mi? Bu hususta ne delegeler, ne de idareciler hiç bir şey söylememişlerdir. Halbuki din hürriyetini tahdit eden nice antidemokratik kanunlar bulunduğunu delegeler bilmesede parti idarecileri pekâlâ bilirlerdi.

Parti başkanı ikide bir yalnız umumî surette «Türk milleti müslümandır, müslüman olarak kalacaktır» sözünü tekrar etmektedir. Mesele, Türk milletinin irâdat ederek hristiyanlığı veya yahudi dinini kabul edip etmiyeceği değildir. Türklerin din hürriyetlerini engelliyen antidemokratik kanunların tadil edilip edilmiyeceği hakkında Demokrat Parti'nin noktai nazarı neden ibaret olduğunu açıkça millete bildirmesidir. Meselâ cemiyetler kanununda dinî mahiyette cemiyet teşkili memnudur, tamamiyle ibadetten ibaret olan namaza başlarken Kur'an diliyle kamet getirmek cezayı muciptir.. Bu kanunlar demokrasiye, anayasaya,

din hürriyetine, lâikliğe uygun mudur, değil midir? Demokrat parti idarecileri niçin bu hususları kapalı geçiriyorlar? Birkaç defa kendilerinden sorduk, bu hususta açık beyanatta bulunmalarını rica ettik. Farmason tarikatının icrayı faaliyet etmesine ne dersiniz? dedik. Cevap vermediler. Nihayet mecliste mahul kanunun müzakeresi sırasında Demokrat Parti namına Köprülü her şeyi açığa vurdu. Din hürriyetini tahdit eden anti-demokratik kanunların tadili şöyle dursun, en ağır hükümleri ihtiva eden bir kanunun daha bunlara inzımamını partileri namına hararetle kabul ve terviç etti.

Demek ki Demokrat Parti de iktidara gelirse yapacağı bundan ibarettir. O halde dine karşı takip edilecek siyasette Halk Partisi ile Demokrat Parti tamamıyla müşterektir, tam mutabakat ve ittifak halindedir. Eğer millet, Halk Partisi'nin dine karşı şimdiye kadar takip ettiği siyasetten memnun ise Demokrat Parti de iktidara gelirse bunu aynen devam ettireceğinden mulmain olarak hiç üzülmessin, Eğer memnun değilse Demokrat Parti'den de bir şey beklemessin. O, şimdiden noktai nazarını tamamıyla açığa vurmuştur. Ha Halk Partisi, Ha Demokrat Parti, bu hususta ikisi de aynı şeydir, aynı hamurdandır.

O halde bunların kavgaları, davaları nedir? İşte seçim kanunu için az mı mücadele oluyor? Bundan büyük dava mı olur? Onların yerine bunlar, bunların yerine onlar geçecekler. Böylece nöbelleşe nöbelleşe devirler gelip geçecek. Millet de din hürriyeti gelecek diye sayıklayıp duracak. Millet din hürriyetinden bahsettikçe her iki parti tarafından müştereken irticayla, gerilikle, taassupla itham olunacak. İşte bu iki parti liderlerinin, idarecilerinin müşterek karakteri!.. Halbuki memleketin her köşesinde bir takım saf, temiz, adamlar ikiye bölünmüşler, nafile yere birbirlerine hücum edip duruyorlar. Ne yazık! Ne boşuna gayret! Filân filân şahısların yerlerine filân şahıslar gelecek de ne olacak? Millet yine irticayla, gerilikle, taassupla itham olunacak değil mi?

İşte iki bine yakın delege bir araya geldi de din hürriyeti namına ne yaptı? Ne yapabildi? Ne başarıda bulunabildi? Bir şey

yapabilmek şöyle dursun, din hürriyetinin lâkurtusunu bile' edemediler. İşte bu, böyle gelmiş, böyle gidecektir. Hiç kimse kendi kendini aldatmasın. Hepimizin imanları zayıflamıştır. Allah cümleye iman selâmeti versin.

Şimdi bu iki partinin müştereken canlı gönülden tasdik ve tasvip ettikleri kanuna gelelim: Yani 163 üncü maddeye. Bu maddenin ne kadar muhataralı bir kanun olduğu hakkında mecliste uzun uzadıya münakaşalar olduğundan bu hususta bir şey ilâvesine hâci yoktur. Yalnız maddede «lâiklik esaslarını sarssmak maksadile» denildiğine ve «lâiklik» de tarif edilmediğine göre bu kanunun tatbikinde karşılaşılabilecek mahzurlara biraz temas etmek isteriz.

Aşırı cereyanlara karşı kanun yapılacak derken mesele bîşübûün başka şekilde tecelli etti. Kanunla aşırı kelimesi olmadığına göre anlaşıldı ki müfritler tarafından bu ağır hükümler hakkında fikirlere hazırlamak için «aşırı cereyanlar» lâkurdası bir kalkan olarak ileri sürülüyormuş. Binaenaleyh aşırılığı, cereyanlara değil, bu ağır hükümleri hazırlayan müfritlerin taassubuna izafe etmek daha doğru olmaz mı?

Her ne ise Halk Partisi müfritleri öteden beri böyle müthiş bir silâh ellerine geçirmek istiyordular. Nihayet muvaffak oldular. Kanunu müdafaa eden Başbakan bile konulan ağır hükümlerden tedehhüş ederek bunun tatbik olunmaması temennisinde bulunmuştur.

Kanun, hukuk esaslarına ve kaideleri ne göre değil de siyasi zihniyetle hazırlanmış olduğu için herhangi bir hâdise hakkında tatbiki halinde mahkemelerin büyük müşkülâtla karşılaşacaklarında şüphe yoktur. Maddenin şu fıkrasını dikkatle okuyalım:

«Siyasî menfaat temin veya şahsî nüfuz tesis eylemek veya her ne suretle olursa olsun, lâiklik esasını sarssmak maksadiyle dini veya dinî hissiyatı veya dince mukaddes tanılan şeyleri âlet ederek her ne suretle olursa olsun, propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.»

Her şeyden evvel kanunlarda vuzuh lâzımdır. Buradaki ke-

limelerin, tâbirlerin hepsi tefsir ve tevzihi muhtaçtır. Bilhassa «lâiklik» kelimesinden maksat izah olunmalıdır. Çünkü kanunun esası, ruhu bu kelime üzerinde temerküz etmektedir. Mevcut kanunlarımızın hiçbirinde «lâiklik» in tarifî yoktur. Vazı kanuna göre lâiklik nedir? Hüdudu nereden başlar, nerede biter? Bunlar tamamıyla tarif ve izah olunmak icap ederdi. Vaki lâikliğin mânâsı hukuku idare ve hukuku esasiyece malûmdur. Fakat bu tatbikatta medarı hüküm olamaz. Her devletin lâiklik telâkkisi aynı şekilde değildir.

Bilindiği üzere umumî surette lâikliğin mânâsı dinle devlet idaresi işinin ayrılmasıdır. Bu, iki surette tecelli eder: 1. Kanun tanziminde, 2. İdarî teşkilâtta. Kanun tanziminde vazı kanun, mutlak irade sahibidir, dinî veya gayri dinî hükümlerle mukayyet değildir. Hâkimiyet bilâkaydüşarı milletin olduğu esasına dayanarak memleket ihtiyaçlarını, millet arzu ve iradesi, nazarı itibara alınarak kanunlar tanzim edilir. Bu kanunlar, dinî hükümlere muvafık da olabilir, muhalif de. Lâiklik dinsizlik demek olmadığına göre, her kanunun mutlaka dine muhalif olması iktiza etmez; dine muvafık olması iktiza etmediği gibi. Nitekim bugün kanunlarımızın bir çok maddeleri vardır ki dinî hükümlere muhalif değildir.

İlmî ve hukukî mânâsına göre lâiklik bu olduğu halde acaba bizim vazı kanunumuzun lâikliği telâkkisi böyle midir? Yoksa lâikliği, yapılan ve yapılacak olan kanunun mutlaka dine muhalif olması mânâsına mı telâkki eder. Yani dine muhalif olan kanunu lâiklik, dine muhalif olmayana da lâikliğe aykırı mı kabul eder?

İşte bu maddenin en mühim noktası budur. «Lâiklik» tabirini vazı kanun gayet açık ve vazih olarak tarif etmelidir ki ona göre vazı kanunun maksadı milletçe tevazzüh etmiş olsun.

İdarî teşkilâta gelince bu hususta da vazı kanunun maksadı ayrı bir madde kanuniye ile izah olunmak icap eder. Bu sahada lâikliğin umumî mânâsına göre dinî teşkilât, devlet teşkilâtı dahilinde olamaz. Mutlaka ayrı olmak ve birbirlerinden müstakil kalmak icap eder. Halbuki bizde Diyanet Riyaseti, Evkaf-ı İslâmiye İdaresi devlet teşkilâtı dahilindedir. Evvelce bu iki daire «Meşi-

hatı İslâmiye», sonra da «Şer'iye Vekâleti» ve «Evkaf Nezareti» unvanlarıyla devlet teşkilâtı dahilinde bulunuyordu. Lâiklik ilân olunduktan sonra bu unvanlar kaldırıldı; fakat yine devlet teşkilâtı dahilinde kaldı. Yalnız birinin adı «Diyanet İşleri Reisliği» oldu. Diğerinin ki de «Vakıflar Umum Müdürlüğü». Adları değişti, fakat devlet teşkilâtından ayrılmadı. Dinle devlet idaresi ayrı olmak lâiklik iktizasından olduğu halde lâiklik esaslarına muhalif olarak bu teşkilât böylece kaldı, el'an da böyledir. Gerek Diyanet Reisi, gerek vakıflar Umum Müdürü, diğer umum müdürlükler gibi, başbakanlığa merbuttur. Tayinleri devlet tarafından yapılır. Bütçeleri devlet bütçesi dahilindedir. Memurları diğer memurlardan farksızdır. Herhangi bir devlet dairesi gibi vazifesini ifa eder.

Bu vaziyet, laiklik esaslarına uygun mudur, aykırı mıdır? İlmî ve hukukî mânâsına göre aykırıdır.

Bu aykırılığa rağmen, fiilî ve kanunî vaziyet böyledir. Şimdi biri çıksa da bu fiilî vaziyeti müdafaa etse, yahut bu müesseseler müdüriyeti umumiye şeklinde olacağına bir vekâlet şeklinde olsa daha iyi olmaz mı? dese laiklik esasları sarsılmış olur mu? Yeni kanuna göre bir suç işlemiş olur mu? Madem ki fiiliyata böyle girişti vaziyetler vardır, vazı kanunun bu hususları izah etmesi icap eder.

Sonra hilâfetin ilgasına dair 431 numaralı bir kanun vardır. Bu kanunun birinci maddesi şöyledir:

«Madde 1- Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, hükümet ve cumhuriyeti mâna ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan, makamı hilâfet mülgadır.»

Birisi çıksa da: «Bu madde lâikliğe aykırı değil midir? Çünkü hilâfetin hükümet ve cumhuriyet mâna ve mefhumunda esasen münderiç olduğunu beyan etmektedir. Halbuki hilâfet dinî bir müessesedir, Lâik olan bir hükümet ve cumhuriyetin mâna ve mefhumunda nasıl mündemiç olabilir?» dese bir suç işlemiş olur mu?

Görülüyor ki bazı kanunlar tedahül ettiğine ve bazı fiilî vaziyetlere göre vazı kanunun lâiklikten maksadı ne olduğu vazı-

han anlaşılmamaktadır. Onun için bu kadar muhataralı ve şiddetli hükümleri ihtiva eden bir kanunda mülaka lâikliğin tarifi olunması iktiza ederdi. Her ne suretle olursa olsun kanuna itaat zarurîdir. Ancak tatbikatta indî ve keyfî içtihatlarla mahal kalmamak üzere ilk fırsatta lâiklik hakkında kanunî bir tarif yapılmak pek münasip olur. Başkabanın temennisi vechile bu şiddetli kanunun hiç bir vatandaş hakkında tatbiki ne inşaallah mahal kalmaz.

Bu kanunun anayasaya, vicdan hürriyetine, demokrasi esaslarına ve hakikî lâikliğe muvafık olup olmadığı hakkında da ayrıca tetkikatta bulunacağız. Bugünlük bu kadar.

Eşref Edib

Bu olaylardan bir ay sonra, Temmuz sonlarına doğru DP rejiminin uluslararası politikadaki rengi de belirmeye başladı. 26 Temmuz tarihli gazetelerde, Kore'de hizmet etmek üzere BM emrine asker vereceğimiz yazıyordu. Bakanlar Kurulu gece vakti olağanüstü toplanarak bu konuda karar almıştı "Kore'ye gönderilecek Türk savaş birliği 4500 mevcutlu olacak." "Ankara'da da olağanüstü bir siyasi faaliyet müşahade ediliyor. Cumhurbaşkanı, başbakan ve dışişleri bakanı, Washington büyükelçimiz Erkin ve Selim Sarper'le yarım saat görüştüler" Telefon diplomasisinin ardından Bayar'ın başkanlığında toplanan kabine hemen karar alarak aynı gece durumu BM'ye bildirecekti. Mc Arthur Kore'den ayrılmayacaklarını söylerken, Amerikan hava kuvvetlerini büyüme kararı alıyor, dünya yeniden bir sıcak savaş havasına giriyordu. Türkiye safını belirlemişti. Bu büyük fedakârlığının karşılığında ise Amerikan askeri yardım heyeti üyesi Senatörü Cain İstanbul'da "Atlantik Pakıt'na alınmamız ihtimali"nden söz ediyor ve "Türkiye'nin Kore harbine fiili surette yardımı Atlantik paktına girmesini sağlayacaktır." diyordu.

Aslında ABD için CHP ya da DP farketmiyordu. Eğer seçimlerden galip çıkan taraf CHP olsa idi, yine aynı anlaşmayı im-

zalamakta herhalde bir güçlkle karşılaşmayacaktı. Zaten Necmeddin Sadak daha 1948 Martında "kıtânızı tehdit eden tehlikelerden koruyacak bir teşekkülün temelini atmak lazımdır. Türkiye böyle bir teşekkülde yer almaya hazırdır" diyordu. "Türkiye'nin Avrupa paktında yer alına fikri" daha o günlerde açıkça ifade ediliyordu.

Aynı günlerde ülkede giderek artan antikemalist hareketlere karşı Bayar ve arkadaşları önleyici bir tedbir olarak Atatürk Korumaya Kanununu meclise sevkettiler. 25 Temmuz'da kabul edilen yasaya göre "Atatürk'ün anısına hakaret, anıt, büst ve heykellerini tahrip etmek suç sayılacaktır."

3 Eylül'de yapılan belediye seçimlerinde de DP 600 belediyeden 560'ını alarak zaferini daha da pekiştirecekti.

17 Ekim'de ise ilk Türk Tugayı Kore'ye varacaktır. Mc Arthur ise Türk Tugayının Kore'ye gelmesi dolayısı ile HÜRRIYET GAZETESİ vasıtası ile Türk milletine şu mesajı yayınlamaktadır: "...Birliğimize katılan bu muazzam kuvvetin bana Türkiye'nin ilk Cümhurbaşkanı ve dünyanın en büyük askeri liderlerinden biri olan Kemal Atatürk ile yakın dostluğumu hatırlatır; olandan sonsuz bir haz duyuyorum. Bu mesajımın Türk milletine HÜRRIYET gazetesi vasıtası ile duyurulmasını Mister Feridun Hikmet Es'ten rica ederim.

Japonya'da Müttefik işgal kuvvetleri ve Uzak doğuda BM başkomutanı Douglas Mac Arthur"

1948 in 1 Mayısında İstanbul'da batılı çevrelerin desteğinde yayınlanan Hürriyet gazetesi, bir bakıma yeni siyasi oluşumun tabii sözcüsü durumundaydı. Celal Bayar burada yayınlanan makalesinde batılı değerler yönündeki tercihini açıkça ifade ediyordu. İlginçtir, 1948 yılının 14 Mayısından iki hafta kadar önce yayın hayatına giren bu gazete, ilk sayısında ısrarlı bir şekilde İsrail'den söz edecek, İsrail'in, 14 Mayıs'ta İngiliz himayesinin sona ermesinden 8 saat önce kuruluşunu ilan etmesinin ardından, İsrail'i tanıyan ilk devletler arasında Türkiye'nin de bulunmasının ardından, ısrarla İsrail'i öven ve tanıyan haberler ve yazılar yayınlayacaktır. ABD Hürriyeti, Hürriyet'te Bayar'ı desteklemektedir.

Menderes ise daha 1948 yılının 27 Ağustosunda bağımsızlık ve millilik prensipleri konusunda şöyle diyordu: " Bir ülke için bu gün tarafsız kalmak mümkün değildir. Bu gün dünyamızda bir ülke için tarafsız kalmak imkansız hale gelmiştir. Amerika ve Rusya'nın önderlik ettikleri iki ayrı blokun ortasında kalmak, her ülke için hatalı bir yoldur. Milli veya bağımsız diye adlandırılan dış siyaset, gerçekte BM'deki demokrasi anlayışından uzaklaşmak demektir!"

Türkiye 1950 lerin sonuna geldiğinde, artık kendini herşeyi ile batıya, daha doğrusu Amerika'ya açmıştır. Ödün üzerine ödün verilmektedir. Kore'de Türk askerlerinin rolü, adeta, Amerikan askerlerinin daha az zayıyla geri çekilmesini sağlamak için intihar komandoludur. Amerikan generali Walker bu gerçeği şöyle ifade ediyordu: "Düşman çok üstün bir kuvvetle belirlediği ve onun önünden çekilmek zorunda kaldığımız zaman Türkleri savaşa soktum."

1951 yılı DP için zor bir yıl olmuştu.. Kore bir kambur gibi iktidarın sırtında duruyordu. İşsiz sayısı 1 Milyon 100 bine dayanmıştı, enflasyonist baskılar ekonomiyi zorlamaya devam ediyordu..

10 Ocakta Amerika'nın doğu Akdeniz filosunun komutanı Amiral Carne Ankara'ya gelerek, NATO dışındaki Akdeniz ülkelerinin savunmasını görüşecekti..

3/4 Şubat günlerinde DP de Taşra ve Merkez arasında ilk sürtüşme ortaya çıktı. Merkezçiler olarak bilinen Bayar-Menderes ikilisi, halktan gelen baskıları göğüslemek için parti içinde sıkı bir disiplin ve otorite kurmuşlardı. DP, bir bakıma CHP ileşiyordu. Özellikle ekonomik ,askeri ve dış politika konularında halkın bilgisi dışında kapalı kapılar arasında sağlanan mutabakatlar yönünde oldu bittiler ortaya çıkıyordu. Merkez hızla kuvvetlenerek taşrayı tekeline alma eğilimindeydi.

Bu arada 14 Şubat'ta Ankara'da "Amerikan elçileri konferansı toplandı. Ortadoğu ülkelerindeki Amerikan elçileri 14-21 Şubat tarihleri arasında "Türkiye'nin ortadoğu savunması için Amerika ile işbirliği yapma arzusu" üzerinde durmuşlardı. DP ve

CHP, ABD ile işbirliği konusunda mutabakılar Türkiye'nin batı askeri blokuna girmesinin an meselesi olduğu görüşünde birleşen yorumcular, Türkiye'nin Ortadoğu için batı açısından bir kale görünümü arzettiğini belirtmekteydiler.

Ancak parti içindeki huzursuzluk giderek artıyordu. Sonuçta 8 Mart gecesi Menderes Bayar'a istifasını verdi. Olay sadece bir oyundu.. Bir gün sonra Menderes tarafından kurulan yeni kabinede sadece üç üye değişmişti. Böylece Merkez gücünü ve kararlılığını göstermiş oluyordu. 17 Mart'ta bir demec veren Menderes, Atatürk inkılablarının bekçiliğini milletçe yapacaklarını belirtecek ve 25 Temmuz'da da koruma kanunu çıkartacaktır. Bütün bunlar birer meydan okuma idi.

Bu arada 5 Şubat'ta İsraille hava ulaştırma anlaşması imzalayan Ankara, 20 Nisan'da Yunanistan'la, 28 Haziran'da Hindistan'la kültür anlaşmaları imzaladı. 27 Kasım'da da Almanya ile Ticaret görüşmeleri başladı.

16 Eylül'de 17 il'de yapılan ara seçimlerde DP oyların %52 sini alarak 18 milletvekili çıkarttı. Oyların %38 ini alan CHP ise 2 milletvekili çıkarttı. DP nin oyları gerilemeye başlamıştı. Halk hükümetin son kararlarından sonra hayal kırıklığına uğramıştı.. Gülen iktidar artık dişlerini göstermeye başlamıştı.

Türkiye 20 Eylül'de NATO ittifakına girecektir. DP ve CHP saflarında karar memnunlukla karşılanacaktır. 3 Kasım'da ise SSCB Türkiye'nin NATO ya girme kararını sert bir nota ile protesto edecektir: NATO Savunma değil,saldırı amaçlı bir teşkilattır. Atlantik okyanusu ile hiç bir bağlantısı olmayan Türkiye'nin Atlantik paktına katılmaya daveti, Emperyalist devletlerin, Sovyet Rusya sınırında tecavüzkar amaçlarla askeri cephenin kurulması için Türk topraklarını kullanmak istemesinden başka bir anlam gelemez."

1952 yılı hızlı başladı. CHP ve DP den istifalar ve ihraçlar birbirini kovaladı. Yunanistan'la iyi ilişkiler kurmak isteyen hükümet bu ülke ile temaslarını sıklaştırdı.. Türkiye artık Avrupa'ya giden yolda İsrail ve Yunan vizesinin önemini biliyordu. Judeo-Grek kültürü batının kimlik sentezini oluşturuyordu.. 9 Şubat'ta,

DP li milli eğitim bakanı Tevfik İlerinin valiliklere bir genelge göndererek din derslerinde Arapça harfler kullanılmasına karşı sert tedbirler alınması yolundaki uyarısı, bu yeni yönelişin dışı vuran yanı idi..

İktidar hızla ipleri eline almaya çalışıyordu. Menderes çığının gibiydi.. 13 Nisanda yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: "Radyo hükümetin bir organıdır. Hükümet tarafından kullanılmaktadır ve herkesin malı ola az. Radyoyu siyasi partilerle paylaşmayacağız. Bunu artık anlamaları gerekir. Radyoda hertürlü parti politikasına yer vermemek için ve radyoyu hükümetin görüşlerini aksettiren bir organ haline getirmek için elimizden gelen gayreti sarfediyoruz" diyecekti.

Demokrasi ve özgürlükler artık anlamını yitirmişti. Radyo sadece iktidarın borusu olacak ve "İcraatın içinden" programları yayınlıyacaktı.

Kasım Gülek, Devlet radyosunun kendilerine konuşma imkanı vermediğini öne sürerek sert bir şekilde eleştiriyordu. CHP genel Sekreteri Kasım Gülek, Strazburg'ta toplanan Avrupa Konseyi toplantısına katılmak istemiş, ancak hükümet bu konuda tahsisat vermemişti. Bunun üzerine kendi imkanları ile Strazburg'a giden Gülek, burada BBC ye bir demeç vermiş, Türkiye'de Hürriyetlerin baskı altında olduğunu söylemişti. Anlaşılan Gülek'in, ana muhalefet partisi genel sekreterinin bu kadar bile hürriyeti yoktu. CHP hızla DP lileşirken, DP hızla CHP lileşiyordu!

Tam bu günlerde Cevat Rifat Atilhan'ın İslâm Demokrat Partisi de beklenmedik bir biçimde mahkeme kararı ile kapatılarak, aynı zamanda müslüman muhalefete de gözdağı verilecekti.. Aynı gün Ankara'ya gelen Amerika'nın yeni büyük elçisi Mac Chec ise Türkiye ile ABD arasında, Ortadoğu konusunda (İsrail'i kastediyor olmalı) tam bir işbirliği umudu içinde olduğunu söyleyecekti.

Menderes işe başlarken devr-i sabık doğumayacakları andı içiyordu. "İktidar değişikliğinin memlekette maddi ve ruhi bir sarsıntıya meydan vermemesi ve bilhassa bir devri sabık yaratmak gibi meşum temayüllerin önlenmesi esaslarında azmimiz ka-

tidir." Ama çok geçmeden Samet Ağaoğlu muhalefeti iftira ve isnat metotları kullanmakla itham edecekti. 1952 den itibaren ipler daha da gerilecekti. Bayar, yabancı sanayi ürünleri karşısında korumaya isteyen yerli sanayicilere karşı rest çekerken, CHP iktidara karşı bir boykot kampanyası başlatacaktı.

1952 Mayıs'ında Türk-Elen dostluk cemiyeti kurulacak, Türkiye ile Japonya arasında barış anlaşması imzalanacaktır. Bu arada Millet partisi kongresinde Atatürk'ün kabrine çelenk konulması yüzünden çıkan tartışmada, Atatürkçü kanat partiden ayrılacaktır. Bir gün sonra da, Remzi Oğuz Arık, Ethem Menemencioğlu ve Tahsin Demiray'ın öncülüğünde Köylü partisi kurulacaktır. Daha sonra bu parti, Millet partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet partisi olacak ve bu akım giderek Türkeş'in önderliğinde 27 Mayıs'tan sonra Milliyetçi Hareket Partisi'ni oluşturacak ve bu günki MÇP ye kadar uzanacaktır.

Ocak 1952 de İktidarla muhalefet arasında bir uzlaşma sağlamak için Menderes'le Faik Ahmet Barutçu yuvarlak masa toplantısı yaparak çözüm arayacaklardı. Ancak bu görüşmeler çözüm getirmeyecek, iktidar bir yandan irtica adına halk tabanı ile, muhalefet cephesindeki sol kadrolarla hesaplaşmaya girecekti. 11 Ocak'taki uzlaşma toplantısının ardından Refik Koraltan'ın Samandağ'da yaptığı seçim konuşmasında "Sabık hükümetin kullandığı Jandarma ve polisin müstevli Fransızların kullandığı Ermeni ve Fransız polislerinden daha menfur olduğu " şeklindeki sözleri bardağı taşıran son damla olacaktır.. Bir Avukat Koraltan'ı düelloya davet edecekti..

Köprülü ise Komünist tehlikesinden sözlemektedir:" Direkt komünist propagandasının ulaşamayacağı bölgelerde komünist ajanları, dini ve ideolojik propaganda ile hazırlanmış bir ağ atmakta, böylelikle hedefe vardıktan sonra da maskeleri indirmektedirler. Komünist propagandası Ortadoğuda ilk devresini tamamlamış değildir. Şimdiki halde bitaraf, emperyalizmle mücadele, İslâm ile komünizm arasında uygunluk gibi sloganlarla faaliyet göstermektedirler." Dışişleri bakanı Fuat Köprülü'ye göre, bu komünist ve irticai hareketlere karşı batı ile işbirliği kaçınılmaz

bir zarurettir.

17 Ocak 1952 de General Eisenhower, Türkiye'nin NATO ya üye olarak kabulü yönünde ilk talimatını verecektir. 17 Şubat'ta da, 17 Ekim 1951 de tanzim edilen protokol kabul edilerek resmen yürürlüğe girecektir. Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda iktidar ve ana muhalefet partisi arasında herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu değildir. İktidar kararı "Aziz milletimize hayırlı olsun" diye kutlarken, muhalefet, iktidarı "Bu eser milli politikanın sağladığı milli bir eserdir" diye tebrik etmekteydi. CHP adına dışişleri komisyonunda konuşan Faik Ahmet Barutçu Türkiye'nin NATO ya tam üyeliği konusunda şöyle diyordu: "Bununla demokrasi prensipleri üzerine kurulu hürriyet ve meşruiyetin safında hükümetler arasındaki yerini çoktan beri almış bulunan Türkiye'nin durumu yeni bir teyidini bulmuştur."

Orhan Cemal Fersoy, bu konuda şu bilgileri vermektedir: "Devletin çelik kasalarda dahi saklanamayacak, hafızalarda mahfuz tutulan sırları vardır. Bu hususta bize tevdi edecekleriniz?.. sorusuna, sayın İnönü, herhangi bir müsbet cevap vermiyordu.

Bayar, madde olarak konuşmaya devam zorunda kaldığı için,

-NATO ya neden girmediniz diyor ve buna İnönü,

-Davet olundukta hayır mı dedik cevabını veriyordu.

Gerçekten, CHP iktidarının son başbakanı Şemseddin Gü-naltay- Türkiye için bu pakta girmek imkanı olmadığı -nı açıklamıştı.

Bayar-İnönü,mülakatından esaslı bir sonuç elde olunamamıştı.Ancak, İnönü'nün Atlantik paktına (Nato'ya) Türkiye'nin katılmasına karşı bulunmadığı anlaşıyordu. Adnan Menderes hükümeti bu konuda faal bir çalışma göstererek iktidara gelişinden iki seneden kısa bir zaman içinde Kuzey Atlantik Pakı'na dahil olarak memleketin milli güvenliğini tam mânâsı ile takviye etmişti"

O yıl kimler gelmemişti ki Ankara'ya,

-General Eisenhower/Atlantik Orduları Başkomutanı

-Amiral Carney/NATO Güney Avrupa Komutanı

-Mareşal Montgomery/NATO Başkomutan başyardımcısı

-General Cannon/ABD Askeri yardım komiteleri başkanı

-Mareşal Saunders/NATO Avrupa Hava Kuvvetleri başkomutanı

-General Ridgway/Atlantik Orduları başkomutanı

-Franc Pace/ABD Ordu bakanı

-General Wyman/Güneydoğu Avrupa Kara Kuvvetleri Komutanı

-General Schlatter/Güney Avrupa Kara Kuvvetleri Komutanı

Amiral

--Amiral Cormich/NATO Deniz Kuvvetleri başkomutanı

-Mr. Kimball/ABD Denizcilik bakanı

-General Hardy/ ABD Kuvvetler Komutanı Vekili

-General Vandenberg/ABD Hava Kurmay başkanı

-Amiral Wright/ABD Doğu Atlantik ve Akdeniz kuvvetleri komutanı.

Ankaraya şeref veriyorlardı. Ankara'da kurulan yeni dost hükümeti selamlamak için geliyorlardı.. Kimdi bu kahramanlar, ABD nin bölge güvenliği için intihar komandoluğuna aday olan genç politikacılar.. Ankara, bu ziyaretlerden şeref buluyordu. Para geliyordu. Üstelik batı tarafından kabul edilmiş olmak, kendi meşruiyetine ilişkin batı kaynaklı bir icazete sahip olmak büyük bir onur veriyordu. Aynı günlerde 6. Filo artık sahillerimizde dolmaktadır ve İzmir Müttefik Ordularının güneydoğu karargahının merkezi olmaktadır.

İktisadi kriz kapıdaydı. Geçen yılın 60 milyon liralık bütçe açığı iç borçlanmayla kapanmaya çalışılıyordu. Tam bu sırada Türk Devrim Ocakları kuruldu (23 Şubat 1952) Atatürk ilke ve inkılablarını korumak ve savunmak amacı ile Behçet Kemal Çağlar'ın öncülüğünde örgütlenen Ocak, iktidara karşı askeri ve ideolojik baskı oluşturmaya amaçlıyordu. Menderes bir ay sonra İstanbul il kongresinde muhalefeti ihtilal havası içinde kışkırtıcılık yapmakla suçlayacaktı. Parti içinde tartışmalar oluyor ve muhalefet de herşeye rağmen güçleniyordu.. İktidar iki kanat arasına sıkışıp kalmıştı. Halka taviz verse irtica eleştirisine uğruyor, halka sert

çevirse muvazaa ithamı ile karşılaşılıyordu.. Parti tam bir çuval görünümünde idi, birini tutmaya çalışırken öbür taraftan dağılıyordu.. Kitle partisi olmak,farklı inanç ve özlem sahiplerini bir potada eritme çabası DP yi zorluyordu.

İktidardakiler kendi içindeki dağılmayı gizlemek için muhalefet içinden adam transfer etmeye başladılar, 18 Martta 3 CHP milletvekili DP ye geçti. Bu arada Menderes basından kendilerine yakın olanları kayırmaya başladı..

Şemseddin Günaltay, Köylü partisini kurma hazırlıklarını sürdürdüğü günlerde İçişleri bakanı Lütfi Karaosmanoğlu Menderes'le ihtilafa düşerek partiden ayrıldı. Bir kaç gün sonra da Şemseddin Günaltayın,rüşvet ve iltimas,baskı ve kayırma suçlaması parti içinde yeni tartışmalara sebep olacak ve DP Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat "Günaltayın ağır ithamları karşısında hükümetini açıklamaya davet edecekti" 10 Nisanda Kasım Gülek'in Burdur'da konuşmasının engellenmesi siyasi krizi daha da tırlandırmıştı. Menderes, "CHP ye göre biz diktatörüz ve ülkede asayiş yoktur" diyordu.

Menderes yalnız bir adamdı, rakiplerine ve halka rağmen iktidarda kalma savaşı veriyorlardı. Kemalist çevreden, muhalefetten gelen eleştirilere şöyle cevap veriyordu Menderes: "İnkılab kanunları acaba hangileridir ve tavizler hangi tavizlerdir. Galiba ezanın Arapça ve Türkçe okunmasını ve vicdan hürriyeti üzerinde yapılan baskının kaldırılmasını kastediyorlar".. Menderes Millet Partisi çevresinden gelen müslüman muhalefete karşı ise "Gerek Halk partisinin tahrikleri ve gerekse Millet partisinin adeta haçlı seferlerini hatırlatan karanlık zihniyetlerle hareket edişlerinin zararlı olduğunu söylemekte kendimde hak görüyorum" diyordu.

Amerika kozunu iyi oynuyordu. DP ye baskı yaparak liberalizmi, serbest piyasa ekonomisini kökleştirmeye çalışırken, CHP ye destek vererek irtica tehdidi adına, DP iktidarının halkın baskılarına taviz vermesinin, müslümanlarla yakınlaşmasının önüne geçilmeye çalışılıyordu..

19 Haziran da CHP tarafından "Muhalefet yok edilmek isteniyor" diye başlayan bir bildiri yayınlandı. O günlerde Osmanlı

hanedanına mensup kadınların Türkiye'ye dönebilecekleri kabul edildi. Ardından 31 Temmuzda Türk -İş kuruldu.. Hemen o günlerde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri "İğrenç solcu düşüncelerin bütün propagandacıları bu enstitülere girmeyi başarmıştır" diyerek Köy enstitülerini kapatma kararını açıkladı. Yine aynı günlerde hükümetin aldığı bir kararla İzmir NATO'nun güneydoğu kanadının karargâhı oldu!

Haziran ve Temmuz aylarında iktidardan iki önemli tepki alındı. 17 Haziranda Türkiye Sosyalist partisinin 14 üyesi gizli komünizm propagandası yaptıkları iddiası ile tutuklanırken bu olaydan yaklaşık bir ay sonra da Tıcani davasından Pilavoğlu ve arkadaşlarına on yıl ağır hapis cezası verildi. Müslümanlara ve sola dairsek çıkıldıktan sonra 20 Ağustosta milli tercih ortaya kondu ve karşılığı alındı. 20 Ağustosta Napoli de yapılan Avrupa güzellik yarışmasında Türkiye Güzeli Günseli Başar birinci oldu! 1930 yılında Atatürk'ün direktifi ile Atatürk ilke ve inkılablarını, Türk kadını dünyaya tanıtmak için Cumhuriyet gazetesi tarafından başlatılan güzellik yarışması 22 yıl sonra Menderes döneminde ilk başarı haberini veriyordu.. Bu başarı artık Türkiye'nin Avrupalı olduğunun bir göstergesi idi.

Bu olaydan kısa süre sonra Sıtkı Yırcalı kabineye girdi. İngiliz Boraks Consalidet şirketinin Türkiye temsilcisi, Batıya kalkan Tren'in yazarı Sıtkı Yırcalı Menderes kabinesinde görev başıladı. Bir kaç gün sonra da Menderes "Muhterem muhalefetten hakikatlere teslim olmalarını ve memleket hizmetinde birlikte sercfe yürümelerini rica etmek zamanı gelmiştir" şeklinde tatlı sert bir uyarı geldi. 27 Eylülde İnönü Bursadan İktidarı hukuka saygılı olmaya çağıracaktı. 11 Ekimde de CHP iktidarı ağır bir şekilde itham eden bir bildiri yayınlıyacaktı. Bu bildirinin hemen ardından Menderes ve Köprülü İngiliz hükümetinin davetlisi olarak İngiltere'ye gidecekti. Menderes'in İngiltere dönüşünde CHP den Hakkari ve Hatay milletvekilleri DP ye geçecekti.. DP nin ilginç bir taktiği de, CHP ilerin her DP ye yüklenişinde bir kaç milletvekilini transfer etmeleri hadisesiydi.

22 Kasım da Malatya'da Ahmet Emin Yalman'a bir suikast

düzenlenmesi, iktidarı muhalefet karşısında zor durumda bırakacaktı. Menderes Yalmanın tedavisi için şahsen ilgilenmiş, büyük ilgi ve itina göstermişti. olaydan bir hafta kadar sonra hükümet, Yalman suikastinden "İki gerici örgüt " diye tanımladığı İslâm Demokrat Partisi ve Büyük Doğu Cemiyetini sorumlu tutmuştu.

10 Kasımda, Menderes halka şu mesajı veriyordu: "Atatürk huzur içinde yatabilir"

9 Aralıkta ise DP, Kemalist ilke ve inkılablara bağlılığını göstermek ve irticaya karşı olduğunu göstermek için, DP Samsun milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu'nu Samsun'da çıkan "Büyük Cihad" isimli bir gazetede yazısını Atatürk ilke ve inkılablarına karşı olduğu gerekçesi ile partiden ihraç etti. 12 Aralıkta Necip Fazıl, Yalman suikastı ile ilgili olarak tutuklanacak ve gazetesi kapatılacaktır. 27 Aralıkta ise Menderes İzmir'de CHP yi birlikte çalışmaya davet ederek, CHP nin İzmirdeki yerel kongresine katılarak dostluk gösterisinde bulunacaktır.. Halk desteğini arkasına alarak CHP yle savaşıyan DP, şimdi CHP yi arkasına alarak halka karşı cihad etmekteydi. Oysa daha 21 Kasımda Kayseri'de şöyle diyordu: "Gericeilik arttı demek, Türk milletine hakaret etmek demektir"

Yıl 1953

Yollar ayrılmaktadır artık.. Menderes giderek sertleşmektedir. CHP ise kendini toplamaktadır.. Halk büyük umutlarla desteklediği DP den giderek desteğini çekmektedir. Yeni arayışlar ve çıkış yolları ise yine kapalıdır.. CHP döneminde zorla yapılan işler, şimdi gene engellenmektedir, ama daha kibarca.. Yine de bu kibarlık büyük şehirlerde zenginlere karşı bir tavırdır, yoksa halk yine çanak giymekte, yine en gözde yiyecek pekmezdir.. Yine Jandarma vardır.

Halktan gelen tepkiler giderek iktidarı zorlamaktadır. Müslüman kesimden gelen muhalefet yanında, milliyetçilerin muhalefeti de giderek güçlenmektedir. 22 Ocak 1953 te Türkiye Milliyetçiler Derneği kapatılacaktır.. Böylece DP yi iktidar yapan Müslüman ve milliyetçi kesim partiden kopmaktadır. Menderes gerginleşen ilişkileri yumuşatmak için 8 gün sonra gazetecilere bir açıklama yaparak demokratik tartışma ortamının teminat altında bulunduğunu söyleyecek, ancak siyasi istikrar, nizam ve intizamı bozacak mızır cereyanlar karşısında titizlik göstereceklerini açıklamaktadır.. Menderes'in Demokratik esaslar dahilinde kalacağız sözü, bir teminat olduğu kadar, icraatın demokratik temelden uzaklaşmasının kabulü anlamına da gelmektedir.

Menderes'in bu açıklamasından hemen sonra İnönü de konuya ilişkin görüşlerini açıklayarak şöyle demektedir: " Memleketin bünyesini hertürlü irtica hareketine karşı korumak yolunda ki hükümetin bütün icraatında ona yalnız müzaheret ederiz" Yani,

İnönü, muhalifi ve muarızı olduğu DP ye destek sözü vermektedir. Ancak bu destek, aynı zamanda CHP nin temelini dinamitleyen İslâmi muhalefet ve milliyetçi muhalefettir. CHP, Müslümanlara ve milliyetçilere karşı DP'nin yanında olma sözü vermektedir.

Yine İnönü şöyle demektedir: "Rejimin teminatı bakımından antidemokratik denilen eski kanunların ıslahı veya değiştirilmesi acele ihtiyaçlardır" İnönü artık DP den daha Demokratıtır ve kendi dönemlerinde kabul edilen kanunların değiştirilmesini DP iktidarından talep etmektedir. İnönü'ye göre "Memleketin bütün iç idaresinde partizan tesirlerin kaldırılması lazımdır ve memleketi geriye götürmek, onun hayatına en ağır tehlikeyi davet eder"

Bu gelişmelerin ardından Celal Bayar 17 Şubat'ta CHP İstanbul il merkezini ziyaret ederek Halk partilileriyle ülke meseleleri üzerinde görüş alışverişinde bulunacaktır.

11 Şubat tarihinde ise, Bayar'ın CHP İstanbul il örgütünü ziyaretinden bir hafta önce, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti "Milli Tesanüt Cephesi"nin kuruluşunu ilan edecektir.

Cephe, basının halka karşı, irtica iddiası ile savaş açması olayı idi. CHP nin aydın bürokrat ve asker kesiminden gelen baskılar karşısında DP bu örgütleneceği karşı taviz verene kendini mecbur hissediyordu.. Cephe " İrtica ve ırkçılığa karşı hükümetçe alınan ve iktidar partisi istişari kongresi tarafından da uygun görülen bu hareketin muhalefet partilerince olduğu kadar, bütün milletçe desteklendiği ve benimsendiğini" ileri sürmekte idi. Cephenin oluşumu iktidarın bilgisi altında idi ve zaten İktidar partisi de daha önce bu yönde bir plan hazırlamış bulunuyordu. Menderes parti istişare kongresinde DP nin otel olmadığını söylüyor ve " bizim dışımızda olanların, kasden içimizde bulunmak sureti ile bizi istismar etmelerine artık mücadele edemeyeceğiz" diyordu. Aslında hâlâ kimin ne kadar CHP li, kimin ne kadar DP li olduğu belli değildi.

16 Şubat toplantısında Hüseyin Cahid Yalçın Milli Tesanüt Cephesinin başkanlığına seçilecekti. Cephenin büyük komitesine

İstanbul Üniversitesi, İstanbul Barosu, Ticaret Odası, Sanayi Odası, Tüccar Derneği, Muallimler Birliği, Muallimler Cemiyeti, Türk Kadınlar Derneği, TMTF, Türk Devrim Ocakları, İstanbul İşçi Sendikaları, Eski Muharibler Birliği, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti temsilcileri katılmıştı. Büyük komite "Din ve mukaddesat istismarcılığı, nazi sistemi, ırkçılık ve komünizm tahrikçiliği ile devlet ve cemiyet nizamımızı, demokrasiyi, hak ve hürriyetlerimizi tehdit eden aşırı sağ ve sol tedhiş cereyanlarına karşı" olma kararı alıyordu.

Bayar, İstanbul'da CHP il örgütünde CHP yöneticilerine irtica karşısındaki görüşlerini anlatırken, aynı gün Menderes Gaziantep'te şöyle diyordu: "Milletimiz kin ve nefretten asla hoşlanmamaktadır... Türkün dinine kimse elini ve dilini uzatamaz, sizin ibadetinize karışmaya kim cesaret edebilir. Biz din düşmanlarına karşı hürriyetlerimizin müdafasını istiyoruz. Bu hürriyetlerimizin arasında vicdan hürriyetine taarruz edenler de vardır."

Hem CHP, hem de DP ilişkilerin kopma noktasına gelmesinden endişe duyuyordu.. Sistemin devamı açısından her ikisi de birbirinin varlığına ihtiyaç duyuyor ve görünürdeki rekabatin arkasında birbirlerine, özellikle muhayyel bir rejim fikri etrafında destek veriyorlardı.. İnönü bütçe görüşmeleri sırasında "Partilerarası münasebetlerin medeni olmasının, yalnız hal için değil, gelecek açısından da önem taşıdığını" vurguluyor ve Menderes tarafından alkışlanıyordu.

Bu gelişmelerden yaklaşık bir ay sonra Menderes bir basın toplantısı düzenleyerek, öğrenciler arasında bazı sol ve ticari tahriklerle karşılaşmalarını belirtecek ve şöyle diyecektir: "Bazı teşekküller, din ve milliyetçi kelimelerinin cazibesine kapılanlardan teveccüh ve rey toplama gayreti içindedirler. Dindarla mürteci, hatta mürteci ile irtica simsarı birbirinden ayırmak lazımdır. En tehlikelisi bunun bezirganlığını yapanlardır. Bunları ortadan kaldırmak ve hürriyet havamızı sıhhatli hale getirmek zorundayız. İlk adım olarak partilerin din mevzuunu bir politika mevzuu yapmamaları lüzumuna inanıyorum. CHP BU HUSUSTA TAMAMEN BİZİMLE BERABERDİR"

Aynı yılın ortalarına doğru, hükümet yeniden ekonomik konulara ağırlık vermeye başladı.. Bayar yabancı sermayenin teşviki için hükümeti zorlarken ,öte yandan özel forumlar ve localar kanalı ile Türkiye'ye yabancı sermaye akışını sağlamak istiyordu.. Bayar'a göre yabancı sermaye akışı, Türkiye'nin batılılaşma sürecini teminata kavuşturmak için iyi bir araçtı. Bunu açıkça söylüyor ve şöyle diyordu: "Beni memnun eden cihet, yerli ve yabancı işbirliğidir" Bu işbirliğinin ayrıntıları önemli değildi. Özellikle tarım politikasının askıya alınarak sanayileşme politikasına ağırlık verilmesi ile birlikte yabancı sermaye ve yabancı teknoloji, yabancı yatırımlar konusu gündeme gelecekti..

Bayar yabancı sermaye ile ilgilenirken Menderes iç ekonomideki sorunlar üzerinde çalışıyordu. TL'nin değerinin düşürülmeyeceğini söylüyordu ama,artık yatırım ve istihdam artıtkça kaynak zorluğu çeken hükümet için ya dış borç ya da para basmak tek çıkarma yol olarak gözükecekti.. Para bulmak için bir başka yol,KİT ürünlerine zam yapmak , ya da vergi koymak olacaktı!

Bu arada Menderes, ABD ve batılı müttefiklerin belli olan talepleri doğrultusunda ülkedeki azınlıklara daha fazla ilgi gösteriyor, onların parlamentoda temsiline önem veriyordu. 1953 yılının 29 Mayıs'ında, Adnan Menderes Patrik Atenagoras'ı kutluyordu. İstanbul'un fethinin 500. yılı dolayısı ile Atenagoras Menderes'e iyi niyetlerini bildiren mesajını gönderirken bütün Rum ortadoks kiliseleri bir hafta süre ile matem tutunuştı. Yunanistan'daki bütün kiliseler ise Matem çanları çalmıştı.

Bu olayı takip eden günlerde basında değişik yazılar ve yorumlar çıktı. Bildiriler yayınlandı. Yakovas'ın bir bildirisi de müslümanların protestolarına yol açmıştı.

Menderes Patriğe gönderdiği telgrafta şöyle diyordu:

*Sayın Athenagoras Rum Patriği
Fener-İstanbul*

İstanbul fethinin büyük mana ve neticesi bugün hâlâ dünyanın birçok yerlerinde tahkim ve temin edilmemiş olan vicdan hür-

riyeti ve medeni toleransın daha 500 sene evvel İstanbul'da tesisi için en geniş adımı atmış olmasındadır. Bu yıl dönümü dolayısı ile zatlâlinize ve yüksek şahsiyetinize muhabbet ve hürmetlerimi sunarım.

Başvekil Adnan MENDERES

Patrik ise cevabi mesajında şöyle diyordu:

*Ekselans Adnan Menderes Başvekil
Ankara*

İstanbul fethinin mânâ ve neticeleri hakkındaki düşüncelerinize iştirak ederek göndermiş olduğunuz telgraf münasebeti ile hararetili teşekkürlerimizi izhar eder.ve bilmukabele, aziz, sevgili ve âli ekselansınıza karşı duyduğumuz derin sevgi ve sonsuz saygımızı teyid ederiz.

Bilvesileyle Cenab-ı Hak'tan, aziz vatanımızı şan ve şeref-ten şerefe yükseltmesini ve güzide mesai arkadaşlarınızla ekselansınıza yüksek vazifelerinizin ifasında sıhhat ve kuvvet bahşey-lemesini dilerim. 9.6.1953

Rum Patriği Athenagoras I.

Bu günlerde bir rum gazetesinde yer alan "Din ve Siyaset" konulu makale ise, CHP ve DP yönetimlerinin azınlıklara ilişkin politikalarını kıyaslayarak, DP iktidarını savunuyordu.

Rumca olarak yayınlanan "Hronos" isimli gazetede 13 Temmuz 1953 günü yayınlanan makalede şu görüşlere yer veriliyordu:

"Evvelce yazdığımız gibi, geçen pazar günü, mutat olduğu vechile Heybeli'de Ruhban mektebinde bu sene mezunları şerefine fevkalade bir tören tertib olunmuştur. Evvela mektep dahilindeki (Aya Triyada) kilisesinde patrik Athenagoras'ın başkanlı-

ğında, Kadıköy, Adalar, Enez, Laodikiye ve Prikanisu metropolitlerinin iştirakiyle büyük bir ayin yapılmıştır. Kilisedeki bu ayinden sonra mezunlar için yapılan törene başlanmış ve mutlak küçük bir ayinden sonra mektep müdürü (Konya) metropolidi (Jakovas) mezunlara hitaben bir nutuk irad etmiş ve kendilerine iyi temenniler izhar etmiştir. Bundan sonra Adalar metropolidi ve mektep idare heyeti reisi sıfatıyla bir nutuk irad etmiştir. Bu senenin ilk mezunundan biri olan N. Kladofnilos, Patriğe ve mektep öğretmenlerine teşekkürü tazammun eden bir nutuk vermiştir.

Bundan sonra muhtevası itibariyle hazirunun üzerinde mühim bir tesir bırakan bir nutuk irad eden Patrik (Athenagoras) Amerika'nın muazzam bir devlet olduğundan ve bütün dünyanın mukadderatı üzerinde mühim bir rol oynadığından (NATO) teşkilatının kuvvet ve tesirlerinden bahsederek memleketimizdeki eski iktidarla yeni iktidar arasında mukayese yapmış, bugünkü iktidarın nimetlerinden bahsederek Demokrat Parti iktidarının eski iktidarın aksine olarak Rıhban mektebi hakkında gösterdiği muzahereci övmüş, eski iktidar zamanında Rıhban mektebinin bir (Orta mektep) sıfatına haiz olmasına mukabil bugünkü hükümet zamanında ve mevcut mevzuatı kanuniyeye rağmen öğrencilere (Üniversite) tahsili yaptırabilen bir İlahiyat Fakültesi haline ifrag edildiğinden sitayişle bahsetmiş, eski iktidar zamanında Türçe tedrisatın çok kuvvetli ve ağır olmasından dolayı öğrencileri zor bir duruma soktuğu halde hali hazırda bunun hafıflediği ve bilhassa ejnebi öğrenciler için bir (kur) dan başka birşey olmadığını söylemişti.

Patrik sözlerine devamla eski iktidar zamanında haricîten talebe alınmasının memnu bulunmasına mukabil şimdi bunun serbest olduğunu ve ve haricîten talebe alınabildiğini ve bu suretle dünyanın her tarafından Amerika'dan, İngiltere'den, İtalya'dan ve Yunanistan'dan öğrenci alabilmekte olduğunu söylemiş, eskiden muallim bulmakta zorluk çekildiği halde şimdi yeni iktidar zamanında ejnebi muallim bulmanın kolay olduğunu ifade etmiş ve Yunan tayetinde birçok muallimlerin mektepte vazife bulunduklarını beyanatına ilave eylemiştir.

Yine o günlerde Patrikhane ile ilgili olarak Yeni Ulus'ta yer alan bir haber, DP'nin Rum milletvekillerinin faaliyetlerinden söz etmekte idi.

ATHENAGORA'SIN HAZIRLADIĞI BİR TERTİP

Yeni Ulus'a İstanbul'dan telefonla bildiriliyor:

Patrik Athenagoras DP İstanbul milletvekillerinden Ahil-ya MOSILOS ve yine İstanbul milletvekillerinden diğer bir grup, şehrimizdeki ekalliyetlere 100 milyon lira değerindeki iki bin gayrimenkulü kazandırmak üzere dirler.

Memleketimize geldiği günden beri hükümet erkânı ve hükümet temsilcileri ile sık sık temasta bulunan, hatta dini siyasete alet etmekten çekinmeyen Patrik bu işin gerçekleştirilmesi için söz aldığı söylenmekte ve hatta Yunanistan'da çıkan Katimerini gazetesi, Başbakanın, Türk-Yunan dostluğunu gerçekleştirmek için bu işi yapmaya karar verdiğini açıklamaktadır.

Ekalliyetlere verilecek olan ikibin gayrimenkulün hikayesi şudur:

1913 senesine kadar hükmi şahısların gayrimenkullere sahip olmaları hakkı kanunen tanınmıştır. 5 Şubat 1913 tarihinde neşredilen "Eşhası hükmüyenin envalı gayrimenkuleye mahsus kanunu" adlı bir kanunla hükmi şahısların namlarına gayrimenkulleri tescil ettirmeleri kararlaştırılmış ve bu müesseselerin gayrimenkullerini bildirmeleri için 6 aylık bir müddet konmuştur. Bu müddet içerisinde müracaat sahiplerinin işlerini ikmal etmemiş olmaları dikkate alınarak daha sonra 6 aylık 3 temdit yapılmıştır. Bu devre içerisinde Fener patrikhanesi de kilise ve hayır müesseselerine ait yalan yanlış bir liste tanzim ederek ilgili mercie vermiştir. Buna rağmen bu iki senelik devre içerisinde tapu muamelelerini yaptırmadıkları için haklarını bazıları tamamen kaybetmişlerdir.

Aradan bir müddet daha geçtikten sonra Lozan muahedesi hükümlerine uyarak İstanbul'da muhtelit mübadele komisyonu toplanıp kanun kuvvetinde kararlar almaya başlamıştır. Bu ka-

rarların 107. maddesinde kilise için ikinci bir hak tanınarak malların muvazaalı şahıslar üzerinden alınıp kilise adına tescil edilmesi istenmiştir. Kilise bu karara da susup, bilinmeyen sebeplerle hareketsiz kalmayı uygun bulmuştur.

107 numaralı mubadele komisyonu kararının verdiği müracaat müddeti de bittikten sonra 2613 numaralı kadostra kanununun 22. maddesinin H fıkrası mucibince sahipsiz yerlerin hazine adına tesciline başlanmıştır. Bunun üzerine Patrikhane yüzlerce dava açmak suretiyle bazı yerlerin kendilerine ait olduğunu iddia etmiş, fakat Osmanlı İmparatorluğu zamanında verdikleri cetvellerin hiçbir hakikate dayanmadığı görülerek davaları neticesiz kalmıştır. Osmanlı zamanında hükümetin verdiği ölçüler dahilinde kilise yerine sahip olan Fener Patrikhanesinin Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra verdiği cetvellerde kendilerine ait olduğu iddia ettiği gayrimenkul adedinin çok fazla oluşu ayrıca manidar görülmüştür.

İşbu şekilde tartışmalı olarak devam ederken 1935 senesinde yürürlüğe giren vakıflar kanunu ile hükmi şahıslara ait olduklarını isbat edemedikleri için gayrimenkuller hakkında açtıkları davaları kaybetmişlerdir. Demokrat Parti iktidara geldikten, Atenagoras Patrik olduktan sonra işin politika yolu ile halli uygun görülüp İlükiümet nezdinde teşebbüslere başlanmış, İstanbul'daki ekalliyetlerin reyî araya sokulmak suretiyle bu malların bir kanunla kiliseye verilmesi istenmiştir. Kurulan bir komisyon bu tasarıyı hazırlamakta olup muhtemel olarak 1954 seçimlerinden evvel kanunla, suçacı anlaşılmaktadır:

Yüz milyon lira değerini geçen ikibin gayrimenkulün arasında İstiklal caddesinde birçok han, apartman ve dükkân bulunmaktadır.

Bu arada ünlü Papaz (Özal tarafından kucaklanarak, Türkiye'ye girmesi ile ilgili yasak kaldırılan) Yakovas'ın İslâma ve müslümanlara karşı yayınladığı bir bildiri, müslimanların sert tepkilerine sebeb oluyordu.. "Halk severler cephesi" adına yayınlanan protesto bildirisinde ise şu görüşlere yer veriliyordu:

PROTESTO

Atenagoras, Rum Ortodoks Patriği
Fener-İstanbul

Ey Patrik!

İstanbul'da münteşir ve büyük bir kıymeti haiz olan "SEBİLÜRREŞAD" mecmuasının 165 ve 166. sayıları elimize vasil olmamış olsaydı belki size bu mektubu göndermek arzusunda bulunmayacaktık.. Çünkü: Hangi tarihte neşredildiğini bilmediğimiz "Nurlu Ufuklara" isimli broşüründen İslâmiyete ve Ulu Peygamberimize cüretkarca isnat ve tecavüzlerden haberdar olamayacak, kalbimizdeki iman ateşi de tevavüz karşısında bir kat daha parlamayacaktı.

Her ne kadar broşürü yazan papaz Yakovas ise de bunun sizin müsadenez olmadan tek bir satır dahi karalamasına imkan görmüyoruz. Bir Türk diyarının gözbebeği olan bir şehirde oturup saltanat süren sizin gibi bir şahsın veliniğmeti olan Müslüman Türk milletine, mukaddes dinleri olan İslâmiyete karşı bir papazınızın bu kadar pervasızcasına ve nankörcesine hücum edip onu tahkir etmesine nasıl mücade ettiniz?

İslâm alimleri elbette ki bu varakpareye ilmi cevaplar vereceklerdir. Türkiye Cumhuriyeti Savcılığının da bu tecavüze el koyacağını ümit etmek isteriz. Biz de 400 milyonluk İslâm ve efskarı umumiye önünde, bu hiçbir kıymeti olmayan broşürünüzü ve bu meyanda onu hazırlayanları şiddetle protesto eder ve eğer nasiplerinde varsa hidayete erinceye kadar sizleri ALLAH'ın (C.C.) dinine tecavüz günahı ile başbaşa bırakırız.

"Halk severler cephesi" adına

Ali Emir Aydın, Hasan Aydın, Ziya, Hizber M. Hikmed, Cemil Mehmed, Hüseyin Hasan, Mehmet Ali Terzi, Hisem, Sadık ve saire...

Menderes giderek zorlanmaya başlıyordu.. Hükümet içinde Bayar'ın temsil ettiği misyon, CHP den gelen baskılar ve halkın

özlemleri çelişiyordu. Anadolu'da müslümanlara karşı tavizkar konuşan Menderes, Ankara ve İstanbul'da Anadolu'daki konuşmalarının aksine, en azından o konulara ilgisiz gibi görünüyordu.

Menderes'in bu açmazı İhtilale kadar sürecektir.. Kimi zaman duyguları ile kimi zaman aklı ile hareket edecektir.. Duyguları, kalbi onu hep halktan yana olmaya, onun tarihine ve inancına sahip çıkmaya zorlarken, içinde yaşadığı gerçekler, aklı onu vakıaları kabullenmeye zorluyordu. Aslında fazla bir bilgisi de yoktu. Çevresindeki insanlara da güven duymuyordu. Kalabalıklar içinde bir yalnız adamdı sadece..

Menderes Kırşehir konuşmasında yine halka umut dağıtıyor ve vicdan hürriyetinin, DP ile birlikte telaffuz edilmeye başlandığını söylüyordu. Ama artık yavaş yavaş muhalefet kanadı da İktidarı zorlamaya başlıyordu.. CHP'den Şemseddin Günaltay, DP nin başarıları konusunda.. Şüku uyandıran itiraflarda bulunuyordu: "Demokratlar traktör satın alıyoruz diyorlar. Traktör anlaşmasını imzalayan benim. İhtale de benim zamanımda başladı. ESASEN BUNLAR MARSHALL YARDIMI İLE TEMİN EDİLİYOR.. Demokrat Parti para ile altın ile buzdolabı, sefalet aletleri, lüks otomobiller alıyor. Yugoslavya'ya buğday satın oradan kibrit veyahut cam parçaları satın alıyorlar. Hayat pahalılığı almış yürümüştür. LIBERALİZM BİZE GÖRE DEĞİLDİR.. VATANDAŞLARIM ALLAH'TAN KORKAN, MİLLETTEN UTANAN VE ÇALIŞAN KİMSELERİ SEÇİNİZ.. Muhtelif partilerden olsalar bile elele vererek memleketi daha iyi idare edebilirler.."

Menderes'in gelişmelerden kaygı duyduğu anlaşıyordu. Yalnızlığını ve çaresizliğini bu yıllarda aradı. Yanlış bir adım kendini nereceye götüreceğini biliyordu. Onun için de zaman zaman acımasız ani kararlar almaya çalışıyor giderek daha vahim bir insan haline geliyordu.. Halkı seviyor ama çaresiz olduğunu biliyordu. Halka fazla yüz verilmesi halinde herşeyin bir anda tepetakla olmasından kaygı duyuyordu.

CHP yi dize getirmek için zaman zaman çıkışlar yapıyordu..

Millet Partisi de DP yi hayli zorluyordu. Özellikle DP nin muvazaa partisi olduğu ya da DP ye yönelik kuşkular açısından MP gücünün çok ötesinde bir ağırlık taşıyordu.

DP grubu CHP nin malları üzerinde tartışma başlatarak, CHP yi mal korkusu ile köşeye sıkıştırmak istiyordu. Böylece maddi imkanları sınırlanan CHP giderek gücünü kaybedecek, en azından bu süreç içinde zevahiri kurtarmak için muhalefetini yumuşatacaktı. CHP devleti kuran parti idi, parti önderleri gibi partinin mal ve emlakı de o günün şartlarında iktisab edilmişti ve herhangi bir hukuki dayanaktan yoksundu. 9 Haziranda CHP nin mal varlığının tartışılmasının ardından 8 Temmuzda DP den muhalefete karşı ikinci salvo gerçekleştirilecek ve daha 29 Haziranda 4. kongresini tamamlayan Millet Partisi "Dini kendi çıkarlarına alet etme" iddiası ile kapatılması için dava açılacaktı.. Dava 23 Ocakta sonuçlanacak ve parti kapatılacaktır. Yöneticiler birer gün hapis ve 250 şer kuruş para cezasına çarptırılacaktır. Mahkeme kararına göre " Programının 7, 12, 13. maddelerinin taşıdığı mânâ ve maksat yönünden, din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan ve gayesini saklayan dernekler durumunda bulunduğu anlaşılmıştır"

O günlerde Atatürk'ün mezarının Anıtabire nakli söz konusu idi. 10 Kasımda bu iş gerçekleştirilecek ve Celal Bayar, Atatürk'e hayranlık duygularını ifade eden bir konuşma yapacaktır.. "Atatürk seni Sevmek İbadettir" vecizesinin sahibi olan Bayar, Anıtabirde yaptığı uzun konuşmasında "Sen bizdensin.. Seni halife yapmak, padişah yapmak isteyenler oldu, iltifat etmedin" diyor.

Bu olay DP lilerin Atatürk'e bağlılıklarını göstermek açısından bir fırsat olmuştu. Kendileri de en az CHP liler kadar Atatürk ilke ve inkılablarına bağlıydılar. Törenlerle ilgili hiç bir şey esirgenmedi.. DP ile CHP aynı damardan besleniyor ve bir çok ortak noktalarda buluşuyorlardı. Onları buluşturan ruh ve irade Atatürk'ün ilke ve inkılablarından güç alıyordu. 1954 yılının ilk günlerinde CHP li ve DP li işadamlarının birlikte düzenledikleri bir toplantıda şu görüşler ifade edilecekti: "Partiler değişse bile iktisadi sistem değişmez. Bu toplantıdaki 20 işadamından bazıları

CHP'ye, bazıları DP'ye mensubtur. Biz ticaret hayatını, siyasi ideolojimizden ayırmış bulunuyoruz. Şunu ayrıca hatırlınızdan çıkartmayınız ki, Türkiye'de iktidar partisi değişse bile iktisadi ve içtimai nizam aynı kalacaktır"

Demokrasi dediğin böyle olur zaten.. Liberalizm de budur.. Dış politika da değişmez, savunma politikası da değişmez. Eğitim ve kültür politikası da değişmez.. Ama iktidar değişebilir.. Yani senaryo aynen kalır, figüranlar yer değiştirir!

1953 yılı Menderes hükümeti için dış ilişkiler açısından yoğun bir yıl olacaktır. Mart başında Paris, Mart sonlarına doğru Ortadoğu seyahati gerçekleştirilecektir. 24 Martta Amerikanın gayret ve teşvikleri ile Türkiye'de Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü kurulmaktadır. Böylece Amerika Türkiye üzerindeki çalışmalarını yönlendirmek için bilimsel araştırmalar yapacak bir enstitüyü devlet içinde örgütlemektedir. Menderes enstitünün açılışında şöyle demektedir: "İktisaden az gelişmiş memleketlere yardım gayretlerinin yeni ve güzel bir misalini bu enstitünün ihdasında görmekle hususi bir zevk duymaktayız."

Nisan ayında yaşanan bir hükümet krizinin ardından üç bakan yenilenirken hükümet askeri ve ekonomik konularda yeni kararlar alacaktır. Bu arada yeni tesisler hizmete açılırken, 30 Ağustos'ta bir Amerikan heyeti Ankara'ya gelerek yapılacak yatırımlar konusunda ön görüşmelerde bulundu.

Yıl sonuna doğru hükümet memur ve subay maaşlarına zam yaparak askeri kesimden ve bükrasiden gelen baskıdan hafifletmeye çalıştı.

YIL 1954

Hükümet 1954'e hızlı girdi. Ocak ayında DP'ye bağlı bir gençlik kuruluşu olarak "Genç Demokratlar" adı altında yeni bir birlik kuruldu. Aynı günlerde Bayar Amerika'ya gitmek üzere Türkiye'den ayrıldı. Bayar'ın Türkiye'den ayrıldığı gün, yabancı sermayeyi teşvik kanunu yasalaştırıldı. Böylece yabancı sermaye, gerektiği zaman tüm kârlarını ve sermayesini geldiği ülkeye tekrar, hiç bir sınırlamaya tabi tutulmaksızın transfer edebilecekti. Bayar Amerika'da iken Menderes Ocak sonunda yaptığı bir basın toplantısında şöyle diyordu: Siyasi ortamı liberalleştirecek reformlara gidilecektir. DP iktidarının 1950-54 yılları içindeki yönetim Türk Siyasi Hayatı içinde bir geçiş dönemi özelliği taşımaktadır. Seçimlerden sonra bazı önemli değişiklikler ve yenilikler gündeme gelecektir"

10 Şubat'ta Kapatılan Millet Partisi yerine Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulacaktır. Partinin kuruluş bildirisinde şu görüşlere yer verilmektedir: "Türkiye'de insan haklarını hakim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet nizamı kurulacaktır" Parti programı insan haklarının teminata kavuşturulması ilkesini ilk madde olarak alırken, kanunların Anayasaya aykırı olmaması ve bu konuda hukuki teminat şartı koşmaktaydı. Yine Anayasaya aykırı kanun teklif edilememesi, anayasa değişikliğinin bir teminata kavuşturulmasını istiyordu. Mahkeme teminatının korunmasını, devlet memurlarının hak ve görevlerinin tesbiti, laiklik ve din ve vicdan hürriyeti gibi modern devlet esaslarının

anayasa ile tarif ve tesbiti, siyasi partilerin anayasa teminatı altına alınmasını şart koşuyordu.

Daha sonra Bölükbaşı'nın başkanı olacağı parti, Ahmet Tahtakılıç'ın başkanlığında CHP ile işbirliği protokolü üzerinde çalışmaya başladılar. Böylece DP, bir yandan CMP,öte yandan CHP tarafından kısaca alınacaktı. MP nin kapatılması, CMP yi CHP ile işbirliğine itmişti. Aynı şekilde, ilkesel olarak DP den daha fazla karşı olduğu CMP konusunda CHP yöneticileri, iktidarı yıpratmak için zorunlu olarak CMP ile işbirliği masasına oturmuşlardı. Muhalefet kanadının işbirliğine gitmesi, DP yi erken seçime zorlayacak ve aynı gün, 12 Martta hükümet erken seçim kararı alacaktır. Teklif parlamentoda oy birliği ile kabul edilecektir. Seçim için belirlenen tarih ise 3 Mayıs'tır. İlk kez yapılan tek dereceli seçimin dördüncü yılında TBMM yeniden, ikinci kez tek dereceli seçime gidecektir. 14 Mayıs'ta meclis yeni kadrosu ile toplanacaktır. Seçim kararının alınmasının ardından DP ve CHP den karşılıklı istifalar ve transferler gündeme gelecek, DP iktidarı yatırımlara ağırlık verecektir. Çanakkale abidesinin ve Haydarpaşa, Salıpazarı limanlarının, Susurluk Şeker Fabrikasının, İskenderun Gübre, Mersin Limanı ve Burdur Şeker Fabrikasının temeli bir ay içinde atılacak ve İzmit Kağıt fabrikasının tevsi hizmete açılacaktır..

1954 seçim sonuçları, 1950 sonuçlarından daha da yıkıcıydı CHP için. Aslında CHP nin oyları 1950 seçimlerine göre artmıştı, ama 3,5 milyon oy, seçim sistemine göre ancak 31 milletvekili ediyordu. CHP nin oyu %35,1 di. 1950 seçimlerine göre 375.000 oy kaybeden DP ise % 60 a yakın oy almıştı. Ama bunun karşılığında kazandığı milletvekili sayısı 488 idi.

54 seçimleri %88,6 katılımı ile gerçekleşti. DP nin başarısı bununla da sonuçlanmadı. Tunceli Milletvekillerinin DP ye geçmesi ile DP nin milletvekili sayısı 490 na yükseldi ve CHP nin milletvekili sayısı ise 29 a düştü. Aruk DP diktası başlıyordu. Oy kaybı ve kamnıoyu gücünü gösteremeyen parlamento aritmetiği DP lileri haksız bir zaferin çılgınlığına sürüklemişti. Seçmenin %60 ı aşkın desteğine karşılık, parlamento %95 ine hakimdiler. DP

nin önlenemeyen yükselişi, CHP nin önde gelenlerini zor durumda bırakmıştı. Nihat Erim bir diyalog, bir temas, bir uzlaşma zeminini arıyordu. Ama bu temas ta sonuçsuz kalacak, aksine bir yığın dedikodu ve bölünmelere yol açacaktı. İnönü ise daha sonra iktidarın gidişatından kaygı duyduğunu açıklayacaktır. CHP 12. Kurultayı parti önderlerinin patlamasına yol açacaktı. Tutuklama, baskı dönemi ile birlikte, İnönü yeniden irtica suçlamasına sarılacaktı. Hükümetin bir dizi tasarrufu ve yasa teklifleri ile ilgili olarak İnönü şöyle diyordu: "Bu tasarılarla yeni bir karanlık döneme girmiş bulunuyoruz. Adımı adımı mutlakiyete gidiyoruz. İktidar destekleyenleri uyandırmak isterim. Gidiş tehlikelidir. Sorumluluklarınızı biliniz."

İnönü'nün korkusu, DP nin kendi şeflik dönemini hatırlatır bir üslub içine girmesi idi. Kendi döneminin özelliklerini çok iyi bilen İnönü, kendisinin rakiblerine reva gördüğü uygulamanın, bu gün DP liler tarafından kendilerine karşı uygulanmasından korku ve kaygı duyuyordu.. Bu konuda İnönü engin bilgi ve tecrübe sahibiydi. İktidarın nasıl bir güç ve silah olduğunu yakinen biliyordu..

İnönü partizanlık noktasından yaklaşarak iktidarı eleştirmektedir. "Partizan idareyi kaldırmak siyasi işlerin en şereflişidir" mesajını vermektedir. Bir diğer tenkit noktası ise, iktidarın parlamento çoğunluğuna dayanarak muhalefetin sesini kısmak istemesidir. İnönü parlamento'nun bir bütün olduğunu savunmaktadır.

Daha 1954 de yolun sonu belli olmaya başlamıştı. Halk parlak vaatlerin kendilerine fazla bir şey kazandırmadığını anlamıştı. İktidarla muhalefet arasındaki oy farkı 600.000 e inmişti.. Gelen gideni aratmaya mı başlıyordu. Halk yağmurdan kaçarken doluya mı tutulmuştu. DP saflarından ricat başlıyordu. Şehirteşme, tüketim tutkusu, gecekondulaşma, şehrin varoşlarında yoksulluk ve perişanlık, DP nin Demokrasi nutuklarını tekzip ediyordu.

Şevket Süreyya o günleri değerlendirirken şöyle demektedir: "Olgun siyasetçi başdöndürücü başarıların ardında, yarının getirebileceği çelişimeleri önceden hesap edebilen adamdır..

Menderes aktif bir siyasetçiydi, ama soğukkanlı ve olgun siyasetçi değildi.. Partiye artık düşünen biri gerekiyordu"

DP sadece bir antitez olarak doğdu. Kendi varlığını CHP nin zaafı ile temellendiriyordu. Bir kitle partisi idi. Bir çok eğilimi birden özünde barındırıyordu. Ama CHP nin baskısından kurtulan kitleler, kendi ütopyalarını ifade etmeye başlayınca kendi arasında kıyasıya bir mücadele başlayacaktı.. DP nin tabanı bir tükü etrafında toplanmıyordu. Birlikte iç cazibeden ya da eylemin dinamizminden kaynaklanmıyordu. Bu farklı özelemlerin sahibi insanları bir arada tutan şey CHP nin baskısı ve korkusu idi. DP nin iktidar olması ile CHP korkusu fiilen sona erecek, bu da DP nin kendi iktidarı ile aynı zamanda kendi tabanını kaybetmesi anlamına gelecekti.

DP nin sahip çıktığı ilkeler sonuçta aynı ilkelerdi.. Zaten CHP önderleri, DP yi eleştirirken, kendi temellerini sorgulamıyor, CHP nin 1945 sonrası başlattığı süreci DP nin yozlaştırdığını ileri sürüyorlardı. Yani DP, CHP nin hazırladığı senaryonun figürasyonunu yapıyordu!

1954 seçim sonuçları, Menderes'in gözünü açacaktır. Ama artık vakit çok geçtir. Hırçınlık politikası uygulamaya çalışacak, tek teselliye ise yurtdışı gezilerinde, kendine menfaatleri ile bağlı bir takım mason biraderlerin eğlence gecelerinde bulacaktır.. Gerçekler acı idi.. Yokuşaşağı koşmak durumunda olduğu yolda arkadan CHP liler aç kurt gibi saldırıyorlardı. Geri dönüşü yoktu bu yolun. Durmak da mümkün değildi. Sonuna kadar giderek artan bir hızla koşacaktı ve sonuç 27 Mayıs.. Gong çaldığında artık çok geçti.. Ölüm çukuruna yuvarlanırken yanında iki gerçek dost bulacaktı. Belki de yaptıklarına gerçekten pişmanlık duyan, geçirdiği ömre acıyan, halkına acıyan iki dost! Ama kendini özel "dost sohbetlerinde " eğlendiren mason biraderlerin hiçbirisi acılarına ortak olmayacak, onlar yeni dostlar bulacaklardı..

Menderes DP iktidarının 200 yıl işbaşında kalacağını söylüyordu, ama artık iktidarda kalmak için seçim hilelerine, politika oyunlarına muhtaçtı. Halk desteğini giderek yitiriyor, bu desteği yitirdikçe de hırçınlaşıyordu.. Nasıl iktidarda kalacağını CHP

sıralarında, Atatürk zamanından o günlere kadar çok iyi öğrenmişti. Ama yıpranıyordu artık.

Sonuçta seçimler bir kez daha DP nin ezici zaferi ile sonuçlandı. Bayar 486 oyla tekrar Cumhurbaşkanı seçildi. 14 Mayıs'ta yapılan Meclis toplantısı CHP ve CMP milletvekilleri tarafından boykot edildi. 17 Mayıs'ta da Menderes yeni kabineyi kurdu. CHP nin Tunceli'den seçilen iki milletvekili daha ilk günden CHP den istifa ederek DP ye geçmeleri ile CHP nin parlamentodaki sandalye sayısı 29'a inmişti. Haziran ayında CHP Sinop Milletvekili Somuncuoğlu da partiden istifa edince CHP nin Meclisteki sayısı 28 e düşecektir. Bu DP lilerin de beklemediği bir gelişmeydi. CHP büyük bir moral bozukluğu içindeydi. DP nin bu kadar büyük bir güce sahip olması en çok Amerikayı kaygılandırdı. Özellikle de Menderes'in Anadolu'da yaptığı konuşmalar ABD yi şüpheye düşürüyordu. Bayar daha sessiz ve derinden çalışıyordu ama kamuoyu desteği yoktu. ABD için Bayar önemli idi. Menderes ise kuşku uyandırıyor. Bayar zirvede idi, ama Menderes hükümetin başında, Koraltan da meclisin başında idi ve bu yapı ABD için çok fazla güven verici değildi.

Menderes'in kabinesi şu isimlerden oluşuyordu:

Başbakan-Adnan Menderes
Başbakan Yardımcısı-Fatin Rüştü Zorlu
Devlet Bakanı - Mükerrrem Sarol
Devlet Bakanı-Osman Kapani
Devlet Bakanı-Fuat Köprülü
Adalet Bakanı-Osman Şevki Çiçekdağ
İçişleri Bakanı-Namık Gedik
Dışişleri bakanı-Fuat Köprülü
Maliye Bakanı-Hasan Polatkan
Maarif Bakanı-Celal Yardımcı
Nafia Bakanı-Kemal Zeytinoglu
İktisat bakanı-Sıtkı Yırcalı
Sağlık Bakanı-Fehmet Uz

Gümrük Bakanı-Emin Kalafat
Nakliye bakanı-Muammer Çavuşoğlu
Çalışma Bakan-Hayreddin Erkmen
İşletmeler bakanı-Fethi Çelikbaş

Menderes'in çalışma arkadaşları,sonraki yıllarda masonik faaliyetlerde ön sıraya çıkacak bir çok ismi arasında barındırmaktadır. Kabine biraz da Masonik çevrelerin ve dolayısı ile Avrupa'daki , Amerika'daki "dostları" memnun etmek için kurulmuş görüntüsü vermektedir. Milletvekilleri halkın tasvib edeceği kişilerden seçilmeye özen gösterilirken, bakanlar, halktan çok Amerika'nın hoşlanacağı tiplerdir.

ABD, DP iktidarının önlenemeyen yükselişi ve büyük gücü karşısında hemen tedbir alacak ve seçimlerin ardından, Türkiye'nin istediği 300 milyon dolarlık kredi talebini reddedecektir. Menderes'in bu red karşısındaki tavrı ilginçtir.. Türkiye artık oltaya takılmış balıkur ve oltaya takılan balığın yeme ihtiyacı yoktur!

Menderes olayı şöyle değerlendirmektedir: "...acil ihtiyaçlarımız için hibe yolu ile ve bu ay sonunda bitecek yardım yılı hesabına dahil edilmek kaydı ile 30 milyon dolarlık bir ilaveyi kararlaştırmış olması ABD'nin memleketimizin iktisadi, malî ve askeri meseleleri ile yakın alakasının yeni ve kuvvetli bir delilini teşkil etmektedir. Hükümetimiz bunu iyi niyet sahi bi bir müttefikin pek dostane ve samimi hareketi olarak teşekkülle kaydeder. Bazı mevzularda müzakerelere ihtiyaç gösteren görüş farklarının mevcut olması, sulhün muhafazası ve insanlık ideallerinin her surette takviyesi gibi asil ve ulvi esaslara dayanan Türk-Amerikan dostluk ve ittifakının esasına hiç bir surette halel getiremez"

Görüldüğü gibi Menderes için Amerikan sempası, dünya sulhü ve insanlık ideali ile eş anlamlıdır. Türkiye Küçük Amerika olma ideali ile, aslında kendini bu ideallere adanmış olduğunu göstermek ve bu ideallerin yeryüzündeki bekçisi olan ABD ile her alanda en ileri derecede işbirliği talebini ortaya koymaktadır. ABD'nin Türkiye'ye anlayışsızlık göstermesi mümkün değildir. Belki ancak

biz kendimizi ve ihtiyaçlarımızı yeteri kadar ifade edememiştir!

Ne garip! Halbuki bu gün borç alanlar, yarın emir almaya kendilerini amade hissedeceklerdir. Çünkü bütün aşklar böyle tatlı başlar! Ama ya sonu!

DP, ABD yi gücendirmeme politikasına sonuna kadar sadık kalacaktır. 8 Eylül 1954 te, Hükümet Türk-Yunan ilişkileri bozulabilir, bu da ABD ile ilişkilerimize olumsuz bir biçimde yansır kaygısı ile İzmir'in kurtuluş gününün kullanmasını yasaklayacaktır.. Herhalde yarın AT kapısına geldiğimiz de de, Türkiye'nin bir çok ilindeki kurtuluş bayramlarını, batılı dostlarımızla ve müttefiklerimizle aramızdaki ilişkileri bozar kaygısı ile yasaklama yoluna gideriz.. Artık Çanakkale savaşının yıldönümünü Anzaklarla birlikte kutladığımıza göre, yakında Maraş'ın kurtuluşunu da birlikte kutlarız herhalde.. Türk, İtalyan, İngiliz rakı kadehlerinde bulunan kardeşliğin şerefine şampanya patlatarak kutlarız bu bayramları, böylesi daha laik ve çağdaş olur herhalde. İzmir'in kurtuluşunu Yunanistanın şerefine kadeh kaldırarak kutlarız. Neden olmasın! Belki de kurtuluş savaşı bir yanlış idi. Böylece bu yanlışın da önüne geçmiş oluruz..

Çanakkale savaşının 1990 daki yıldönümü kutlamalarında Avusturya'dan homoseksüel gençlerin kışkırtıcı olarak ve birbirleri ile sarmaşdolaş sergiledikleri kutlama biçimi, belki bize garip gelebilir ama, buna alıştırmak istiyorlar.

ABD'nin DP ye rezerv koyması CHP yi umutlandıracaktır.. Aylar sonra İnönü, seçim sonuçlarını değerlendirirken "Seçimlerde dinin siyasete alet edildiğini" ileri sürecektir. İnönü'ye göre "Seçim silahı CHP aleyhine haksız ve insanfşsız bir şekilde kullanılmıştı".

Bu arada İzmir'de yasağa rağmen Liman işçileri greve giderler. Ardından Temmuz ayının sonunda CHP büyük bombasını patlatır. Seçim, hakimler yasası ve anayasa teklifi kabul edilmeyecek olursa CHP meclisten çekilerek sine-i millete dönme kararı verir. CHP içinde İnönü - Gülek sirtüşmesi devam ederken, Millet Partisi de ara seçimiye katılmama kararı alır. Bu karara karşı

çıkan bazı parti üst düzey yöneticileri partiden ayrılırlar. Muhalefetin kendi içinde bölünmesi ve sorunları Menderesi daha da güçlendirir. Bu hayı huy arasında 16 Şubat 1953 teçalışmalarına başlayan Milli Tesanüt Cephesinin başkanı gazeteci Hüseyin Cahid Yalçın hükümeti eleştiren yazılarından dolayı 26 ay hapse mahkum olacaktır. Düne kadar Menderes yönetimine destek veren basın yavaş yavaş rotasını değiştirmektedir ve İktidar da basına karşı kılıcını bilemektedir. Yine aynı şekilde İktidara karşı Üniversite kesiminden gelen eleştiriler giderek artan bir şekilde rahatsızlık doğurmaktadır. Bu arada hükümet bir kararla 60 yaşını dolduran profesörleri emekliye sevk etme kararı verecektir. Bu açıkça basına ve Üniversiteye meydan okuma anlamına gelmektedir.. Menderesin karşısındaki cephe giderek genişlemektedir.. Parti, Üniversite ve basın.. Bunu ordu izleyecektir.. Menderes o dönemin aydınlarına ve kendilerine yakın olan basına yavaş yavaş keskin ağzını da bu dönemde açmaya başlayacaktır..

Hüseyin Cahid Yalçın'ın mahkum olduğu davada Yeni Ulus gazetesinin sahibi Prof. Nihat Erim de 22. 222 TL para cezasına çarptırılacaktır. CHP kararı sert bir dille kınar, basın özgürlüğünün baskı altına alındığı, hakim teminatının askıya alındığı iddia edilen bildiride muhtar seçimlerine fesat karıştırıldığı da iddia edilmektedir. Hayat pahalılığı ve ekonomik zorluklar da CHP nin bir diğer eleştiri konusudur. Hükümet 1954 ün son ayında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın kuruluşunu gerçekleştirecek, Türkiye ile Avrupa arasındaki kültür anlaşmasını imzalayacaktır. Türk-Alman ticaret görüşmesi ise şartlı kredi anlaşması ile sona erecektir.

VE YOLUN YARISI YIL 1955

Ocak ayının ortalarında DP'li 4 milletvekili hükümetin ekonomi politikasını sert bir dille eleştirdiler. "Tüketim malları darlığının, yarınki kalkınmış Türkiye'yi yaratmak üzere katlanılması zorunlu olan bir fedakarlık olduğu iddiası yanlıştır." Pahalılık giderek artmakta ve dar gelirli günden güne daha ağır şartlara mahkum olmaktadır. Fiat işıkrarı sağlanması gerekmektedir. Ancak hükümetin bu konuda yapacak bir şeyi yoktur. Bu arada Irak'ı ziyaret eden Menderes Irak parlamentosunda yaptığı bir konuşmada "Ortadoğuda istikrarın ancak NATO ile birleşmekle sağlanılabileceği görüşünü ileri sürecektir. Menderes buradan Suriye'ye geçecektir. Ankara'nın Bağdat ve Şam'la ilişkisi Mısır'ı kaygılandırarak ve Nasır'la Menderes'in karşılıklı ziyaretleri askıya alınacaktır. Tam bu günlerde Ana muhalefet partisi genel sekreteri Kasım Gülek ABD ye gidecektir. Gülek'in seyahati ile ilgili olarak parti yönetiminin aldığı karar, milli çıkarların parti siyasetinin üstünde tutulması kararıdır. Menderes bu kararı şükranla karşılar. İnönü ikinci bir jestle hükümetin Ortadoğu siyasetini desteklediğini açıklayacaktır. Ardından 10 Şubat'ta Kasım Gülek'in New York'ta SSCB aleyhinde çok şiddetli bir nutuk vermesi hükümet tarafından memnunlukla karşılanırken, aslında CHP, ABD nin gözünde yeni bir konuma aday olmaktadır. CHP eski mirası reddederek, kendini Amerikan isteklerine hizmet noktasında hazır bir konumda takdim etmektedir.. Yani artık DP nin yerine kendileri aday olma eğilimindedirler. İktidar icazetinde ABD nin

etkinliğini keşfeden CHP nin bu tavrı İktidar- Muhalefet arasındaki ilişkileri de bir ölçüde yumuşatacaktır. Bu arada İnönü ve Bölükbaşı bir araya gelerek ortak bir politika tesbiti konusunda temaslarda bulunurlar.. Gülek'in Amerika'daki sözkonusu konuşmasından bir kaç gün sonra Menderes, İzmir'de muhalefete karşı dostça bir tavır takınan nutkunu verecektir.

Şubat ayı dış temaslarla dolu bir aydır.. Başlangıçta tarım politikası ile ve demokrasi vaatleri ile oy toplayan DP, giderek sanayileşme ve küçük Amerika hayalleri, liberalizm, serbest piyasa ekonomisi nutukları ile yol almaya çalıştı.. Yolun yarısına geldiğinde ise, diplomasi ve askeri taahhütler DP politikasının yeni ağırlık noktasını oluşturuyordu.. Önce halka oynayan DP, giderek zengin sınıfa, şimdi de çok uluslu şirketlere ve uluslararası çevrelere oynamaktadır.

Ocak başında Irak, Suriye ve Lübnan ziyaret eden Menderes Ocak ortalarında Türk-İtalya ekonomik ve teknik işbirliği anlaşmasının imzalanması onayını verdi. Şubat başında Bayar Pakistan'dadır. Menderes ise Ankara'da Almanlarla ticaret anlaşması imzalar. Bir gün sonra da Türkiye-Yunanistan Tuna/Meriç nehirleri ıslah anlaşması imzalanır. Bir kaç gün sonra da Menderes Irak'ı ziyaret eder, o günlerde Türk-Bulgar ticaret anlaşması imzalanır. Bir gün sonra da Bağdat Paketi anlaşması imzalanacaktır. Bayar Bağdat'a gidecek bu ziyaretten dört gün sonra da Balkan paketi toplantısı yapılacaktır. Mart ayı başında ise Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya arasında parlamentolar arası konsey kurulacaktır. Mart ortalarında iktidarla muhalefet arasında bahar havası yaşanmaktadır.. Hükümet içişlerinden çok dışişlerine ağırlık vermektedir ve CHP kendisine yeni bir umut kaynağı bulmuştur! İktidar CHP İstanbul il kongresi için kapalı spor salonunu tahsis eder ve Bayar bir irade ile Hüseyin Cahid Yalçın'ın cezasını affeder. CHP buna karşı şükran duyguları ile doludur. Menderes'e bir yemek veren CHP genç idare kurulu parti içinde yeni bir tartışmaya sebep olacaktır. Bu bahar havası içinde bir başka önemli gelişme, İngiltere'nin Bağdat paktına katılma kararıdır.. Nisan başında Amerika'dan dönen Kasım Gülek ilginç bir mesaj getirecektir: İktidar-

tisadi durum politikanın dışında ele alınmalıdır! Hükümet diplomasi alanındaki başdöndürücü gelişmeler devam ederken Bandung'a çağrılır. Böylece üçüncü dünya ülkeleri ile tanışma imkanı hasıl olmuştur.. Sorun yeni Türkiye Cumhuriyetine dış dünyada itibar sağlamak ve yeni Türkiye'yi bu laik görünümü ile İslâm dünyasına takdim ederek yeni İslamlık cereyanının menbaı olarak Türkiye'yi sunmaktır..

Lozan konferansının resmi gündem dışında konuşulan maddeleri arasında Türkiye'de Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesi de vardı. Zaten bu teklif daha sonra TBMM gizli celse zabıtlarına yansıtılacaktı. Ancak tepkilerin şiddeti yüzünden bu teklif geri çekilecekti. Lozan'da belirlenen ikinci strateji ise, bunun mümkün olmaması halinde, İslâm'a karşı şedid bir laiklik uygulaması idi. Bu nedenle laikliğin hukuki tanımı yapılmayacak, ağır ceza hükümleri ihtiva eden düzenlemelerle iktidar bu gücü, rejimi tehdit eden dinci akımlara karşı gerektiğinde ihtiyaç duyduğu şekilde yorumlayarak kullanacaktı! Sonuçta ortaya çıkan İslâm anlayışı, son hilafet merkezi olan Türkiye örneği ile önceki müslüman ülkelere yeni İslamlık numunesi olarak takdim edilecekti.

Bandung konferansı devam ederken İstanbul'da Kıbrıs konusu ile ilgili olarak meydana gelen öğrenci mitingi DP nin batı ile yaklaşımına umudunu ve tatlı bahar havasını bir anda bozacaktı. 21 Nisanda öğrenci olayları adeta bir ayaklanmaya dönüşecekti. Bu olaydan bir kaç gün sonra da Menderes muhalefet partilerinin liderleri ile bir araya gelerek ülkenin ekonomik ve siyasi durumu üzerine görüşmelerde bulunacaktı.

Nisan ayında Menderes ile İnönü arasında dostça görüşmeler olmuş, İnönü ve Gülek te prostat ameliyatı olan Bayar'ı hastahane ziyaret ederek geçmiş olsun dileklerinde bulunmuşlardı.

Mayıs ayında hükümet ekonomik krizi halledebilmek için yeniden Amerika'dan yardım talebinde bulundu Amerika'ya giden Türk heyeti, nonnal yardımın dışında 300 milyon dolarlık bir ek yardım talebinde bulunacaktı. Yardım isteme heyetinin Amerika'ya hareket ettiği gün, Ankara, Adeta Amerika'ya bir de hediye

paketi gönderiyor ve Türkiye'de petrol aramak isteyen özel ve yabancı sermaye kuruluşlarına hertürlü kolaylık ve imtiyaz sağlıyordu. CHP de bu kanun değişikliği lehine oy kullanıyordu. Mayıs ayında bir dizi önemli karar daha alınacaktır. Türkiye Selüloz Kağıt işletmeleri fabrikası kanunu, Milli Kütüphane enstitüsü kanunu, Ege Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı kanunları da bu ay içinde kabul edilecektir.

Mayıs sonlarına doğru iktidar-Muhalefet arasındaki bahar havası yeniden yerini kış şartlarına terkedecektir. CMP genel başkanı Sadık Aldoğan "Meclis milleti temsil etmedikçe demokrasi-den söz edilemeyeceğini" söylüyordu. Aldoğanın diğer bir eleştiri konusu ise Milletvekili maaşlarına yapılan zamlardı. İnönü - Menderes tartışmasının sebebi ise, İnönü'nün "Hakim teminatı, Seçim kanunu, Basın kanunu ve ciddi bir durum olan ekonomik bunalımın çözümüne kadar meclisin tatile girmemesini" istemeydi. Aynı günlerde DP nin Manisa il kongresinde de delegeler DP iktidarını sert bir dille eleştiriyorlardı. İthal mallarının bulunmadığı, karaborsacılık ve plansız bir ekonomi politikası ile herşeyin birbirine karıştığı ileri süren delegeler orman davasının neticelenmemesinden ve nüfuz ticaretinden yakınıyorlardı.

Bu tenkitler üzerine hükümet yeniden ekonomik konulara ağırlık verecek ve ilk iş olarak kredili ithalatı kaldırarak peşin paralı ihalat yoluna gidilmesine karar verecektir. Hükümet kendi tabanından eleştiriler alması üzerine, şartlar düzeldikten sonra kongreye gitmek üzere, parti genel kongresini bir yıl erteleme kararı aldı. Ortaya çıkan ekonomik kriz, aşırı fiat artışı, karaborsa ve bazı malların stok edilmesi üzerine "Türkiyenin mali itibarının kalmadığı" görüşünü savunan muhalefete karşı DP nin tepkisi "bu tavrın ülke aleyhine işlenen iktisadi bir suikast" şeklinde olacaktır. Muhalefeti "Sun-i buhranlar yaratmakla" itham eden iktidar "bu tür tavrırları asla müsamaha ile karşılamayacakları" tehdidini savuruyordu. Çünkü muhalefetin güvensizliği ve iktidar üzerindeki eleştirileri İktidarın batıdaki kredisi ve süksesi açısından sorun doğuruyordu.

İktidar gerçekten de çok geçmeden muhalefete karşı sertleşecek ve bir gözdağı vermek için 20 Temmuz'da CHP Isparta il kongresini polis zoru ile dağıtacaktır. İktidar çevreleri, CHP lilerin birbirlerine düştükleri için CHP liler tarafından çağırılan polisin güvenlik ve asayiş gerekçesi ile görevini yaptığını savunmaktadır. Ama bu açıklamalar başında inandırıcı bulunmayacak ve DP iktidarı töhmet altında kalacaktır. Bu arada güvenlik ve istikrarı sağlama gerekçesi ile hükümet, parlamento çoğunluğuna dayanarak, istediği zaman memurlara geçici olarak işten el çektiğine, ya da emekliye sevk etme yetkisine sahip olacaktır. Böylece bürokrasi'ni iktidarın yedeğine alma gayreti içine giden DP iktidarının bu tutumu, bir bakıma 12 Eylülün generallerinin 1402 sini hatırlatmaktadır.

Bu arada hükümet diğer bir muhalefet partisi olan CMP nin Kırşehir'de yapacağı açık hava toplantısını engellemek sureti ile muhalefete gözdağı verecektir. Milli heyecanı ayakta tutarak muhalefete karşı kamu desteğini sağlamak isteyen iktidar 23 Haziran kararları ile Kıbrıs davasında daha etkin bir rol oynama kararı verecektir. CHP de bu karar destekleyecektir. Ancak 7 gün sonra İngiltere Kıbrıs konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'da görüşmeye çağıracaktır. Ankara 11 Temmuzda da Kıbrıs konusunda Yunanistan'a bir Nota verilecektir.

Temmuz başında Pakistan'ın Bağdat paktına katılması ve Kıbrıs meselesinin yeniden önem kazanması ile diplomatik temaslar yoğunluk kazanacaktır. Ancak ekonomik istikrar sorunu da artık görülmemekten gelinemeyecek kadar büyük önem taşımaktadır. 6 Temmuz 1955 de hükümet vurgunculuğa, karaborsaya karşı şiddetli tedbir alacağını açıklamak zorunda kalacaktır. Hükümet bu gibi durumlara karşı tedbir olarak milli koruma kanununu uygulamaya koymaktan yana olduğunu açıklamak zorunda kalacaktır.

6 Eylül hadiseleri öncesi hükümetin gündeminde grev kanunu bulunmaktadır. İktidar işçi kesiminden gelen ağır baskılar altındadır. CMP den sonra CHP de yerel seçimlere katılmama kararı

6 EYLÜL OLAYLARI

almıştır. Muhalefet siyasi hakların kullanılma şartları olmadığını, toplantı ve konuşma hürriyetinin engellendiğini ileri sürmektedir.

14 Ağustos'ta Sinop'ta yaptığı bir konuşmada hükümeti eleştirdiği ve küçük düşürücü beyanlarda bulunduğu gerekçesi ile Kasım Gülek tutuklanarak İstanbul'a getirilecek ve daha sonra serbest bırakılacaktır. DP Milletvekili Feridun Ergin ise parti içinde hükümetin ekonomi politikasını eleştirdiği için partiden ihraç edilecektir.. Ne parlamenter sistem içinde demokrasi ve hukuk ve ne de parti içinde demokrasiden artık söz etmek mümkün değildir. 23 Ağustos'ta Menderes İngiltere'ye Kıbrıs konusunda ilk notasını verdi, 24 Ağustos'ta yaptığı açıklamada ise Menderes şöyle diyordu: "Kıbrıs'taki Türk toplumunu mahalli makamlar koruyamazsa Türkiye koruyacaktır. Kıbrıs'ın statüsünde Türkiye'nin çıkarını zedeleyecek bir değişiklik yapılmasına izin verilmeyecek gerekirse Kıbrıs'ın Yunanistan'a değil, İngiltere'ye bırakılması tercih edilecektir." Hükümet bir yandan seçmene selam kabilinden İngiltere'yi protesto ederken, öte yandan İngiltere'ye karşı sempati girişiminde bulunmaktadır.

6 Eylül olayları öncesi bir diğer önemli hadise de, CHP ve CMP nin iç politikada muhalefeti bir süre etkileyerek Kıbrıs görüşmelerinde hükümeti destekleme kararı almasıdır. 29 Ağustos'ta Kıbrıs konusunda Londra'da toplanan konferans, 6 Eylül'deki bombalama eyleminin ardından 7 Eylülde anlaşma olmadan dağılacaktır.

6 Eylül olayları DP iktidarı açısından bir dönüm noktasıdır diyebiliriz. 6 Eylül hadiseleri öncesi Fuat Köprülü Dışişleri bakanlığından ayrılarak Başbakan yardımcılığına getirilecek, Fatin Rüştü Zorlu ise devlet bakanlığının yanında Dışişleri bakanı olarak ta görevlendirilecektir.. Menderes artık dışarıdan giderek umudunu kesmekte, daha millî bir dış politika izleme gereği duymaktadır. Özellikle Yunanistan konusunda millî bir davanın önderliğini yapma kararındadır. Çünkü Batıya yaranamadığı gibi, batıya yanaşma gayretleri tabanda şüphe ile karşılanmaya başlamıştır.. Bu nedenle Yunanistan'a karşı girişilecek bir kafa tutma politikası DP ye itibar kazandırabilirdi.

6 Eylülde Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atılması hadisesi, İstanbul'da Yunan ve Rum emlakine karşı bir halk ayaklanmasına sebep olacaktı.. Yunanistan'a karşı galeyana gelen halk büyük bir yağmaya girişecekti. CHP nin gençleri, milliyetçiler, müslümanlar, kemalistler herkes bu harekete katılıyordu.. Aslında halk tepkisini ifade etmek için bir çıkış yolu ararken, Selanik vakası aniden ortaya çıkıveriyordu. Aslında Selanik vakası aniden ortaya çıkmış bir vaka değildi. Yunan yetkililer olayın bir Yunan vatandaşı tarafından gerçekleştirilmiş olmasından kuşku duyuyorlardı. Bazı iddialara göre, olay Türk istihbaratının işi idi ve İstanbul'daki öğrenci hadiseleri de aynı çevrelerce örgütlenerek iktidar kaybetmekte olduğu halk desteğini kazanmak ve ülkede giderek iktidarı aleyhine dönmeye başlayan siyasal gündemi ter-

sine çevürmek için malzeme olarak düşünülmüştü. Bu iddialar hiçbir zaman isbatlanamadı.

Olaylar bir çılgın gibi büyüyecektir. Yunanistan'da olaylarla ilgili beş kişi tutuklanırken İstanbul ve İzmir'de Rum mahallelerinde çatışmalar çıkacak yağmalar olacaktır. Bazı Rum mahallelerinde Rum ahali milis çeteleri kurarak misillemeye kalkışacaklardır.. "Kıbrıs Türktür Türk kalacaktır" yazılı bez pankartlarla yürüyüşe geçen gençler 70 e yakın kiliseyi ateşe verecekler, 100 e yakın işyeri ve yüzü aşkın ev otutulamayacak şekilde tahrip edilerek yağmalanacaktır. Hükümet sokaklara çıkma yasağı ilan ederek süngü takmış askerleri olay yerine sevkedecek ama olayların üstesinden gelemeyecektir. Olaylar sonunda 2135 kişi tutuklanacaktır. 300 den fazla yaralı vardır. Hükümet olaylardan zarar görenlere her türlü yardımın yapılacağını açıklamaktadır. Olayların sorumlusu olarak gördüğü "Kıbrıs Türktür Cemiyetini" kapatacak ve 3 General bu olay dolayısı ile görevden alınacaktır. Kıbrıs Türktür Cemiyeti ile ilgili olarak hükümetin kapatma gerekçesi de ilginçtir. Yağmacılık ve tahrikçilik, Beyrut'taki Kızıl bir örgütçe hazırlanmıştır ve bu cemiyette bu plana alet edilmiştir. Bu olay bahane edilerek 87 Komünist tahrikçilik yaptığı gerekçesi ile tutuklanacaktır. Meydana gelen olaylar sebebi ile İçişleri bakanı Dr.Namık Gedik te istifa edecektir.

Olayların gelişmesinde önemli bir rol oynayan Milli Türk Talebe Federasyonu ve Mustafa Kemal Derneği hakkında ciddi bir soruşturma açılmayacaktır.

Bayar "Türk milletin tarihinde böyle hadiselerle tesadüf edilmediğinden " bahisle zarar görenlere devletin yardım edeceğini açıklarken, Bayar milleti itidale davet etmektedir.

Olay temelde hükümetin işine yaramıştır. Bu vesile ile komünistleri suçlu göstererek solun üzerine yürüyecek, aynı zamanda azınlıkların yanında görüntüsü vererek batının takdirini kazanmak isteyecektir.

9 Eylül'de İstanbul'da üç, Ankara ve İzmir'de birer askeri mahkeme kurulacaktır. Bu gürültü arasında, İngilizler, Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirmeye çalışan EOKA örgütünü yasadışı

ilan edecektir. Bayar ve Menderes olay yerinde incelemeler yapacak, hükümet olağanüstü tedbirler alacak ve örfi idare ilan edilecektir. Demiryumruk politikası, iç barış ve güvenlik gerekçelerinin arkasında güç kazanacaktır.

Bu arada İstanbul'un ana caddeleri tank ve zırhlılarla tutulmuş durumdadır. Bu arada sağda solda 10 kadar ceset bulunacaktır. Bazı azınlık mensupları da Türklüğe hakaretten mahkemeye sevk edilecektir.

12 Eylül'de Mecliste İstanbul olayları görüşülecek, Menderes ayaklanmadan komünistleri sorumlu tutarken, muhalefet sıkı yönetimin kaldırılmasını talep edecektir.. Bu arada kabinede yapılan değişikliğin ardından EOKA'nın Kıbrıs'ta genel grev çağrısı ile gözler yeniden dışarıya çevrilecektir.. Ekim başında Fethi Çelikbaş ve Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu'nun Genel İdare kurulundan ihracının ardından aniden, beklenmedik bir biçimde yeniden parti içi kriz patlak verdi. 19 milletvekilinden oluşan parti içi muhalefet grubu haysiyet divanına sevk edildi. Bununla da kalmadı en az 20 il örgütü yönetiminde değişikliğe gidildi. Menderes'in parti içindeki uzlaşmaz tutumu, DP grubunda tartışmalara sebep olacak ve bazı milletvekilleri Menderesi sert bir şekilde eleştireceklerdir. Ancak Menderes'in görevden ayrılma istemi karşısında güvenoylamasına gidilecek ve Menderes güvenoyu alarak görevini sürdürecektir. Ancak yine de 30 Ekim tarihli DP Meclis Grubu başkanvekilli seçimlerinde Menderes'in adayı seçilemezken muhalif kattan Burhaneddin Onat meclis başkanvekili oldu. Menderes kendi grubundan yara alınsı. Ardından 19 lardan 9 milletvekili partiden ihraç edilecek, kalan 10 milletvekili ise istifa edecektir.

Konu DP kongresinde ele alınarak sert tartışmalara sebep olacaktır. 50 imzalı bir önerge ile parti değiştirenlerin milletvekilliklerinin düşmesi teklif edilecektir. Menderes bu takrirden cesaret alarak partiden ayrılanları sert bir dille eleştirecek "Bir partiden mebus seçilip başka bir partiye geçmek, siyaset kahramanlığı telakki olunabiliyor" diyecektir. DP nin 4. Büyük kongresi 10 milletvekilinin partiden ayrılmasına rağmen, Menderes'in zaferi ile

sonuçlanacaktır. Menderes tekrar genel başkanlığa seçilişken, parti genel idare kurulu da tamamen Menderes'in adamları arasında seçilecektir. DP haysiyet divanı, partiden ihraç edileceklerle ilgili olarak muhalefetin isbat hakkı önergesine yakınlık gösterilmesini ve bu tutumun parti birliğini bozmaya yönelik bir disiplin suçu olarak görmekteydi. Daha disiplin kurulu ihraç kararını açıklamadan iki DP milletvekili Ekrem Alican ve Turan Güneş partiden istifa edecekti. Turan Güneş, daha sonra MSP-CHP koalisyonunda Dışişleri bakanı olarak görev yapacaktır. Ekrem Alican ise Yeni Türkiye Partisini kuracaktır. DP den ayrılan 19 lar, partiden koptuktan sonra bir araya gelerek bir basın açıklaması ile "Hürriyet Partisi" adı altında yeni bir parti kuracaklarını açıkladılar. Parti 20 Aralıkta fiilen siyaset sahnesinde yerini aldı.

11 Ekimde İranın Bağdat paktına girmesi ile, Türkiye'nin dış politikası giderek çeşitleniyordu. Amerikan ve İngiltere'nin rehberiyetinde, tek başına Türkiye'den ibaret değil, Arap, Asyalı, Fars ve Türk özelliği taşıyan unsurlardan mürekkep kontrollü, örnek bir İslâm devleti yapısı örgütlenmek isteniyordu.

1 Kasımda ise Bayar, meclisin yeni dönem açış konuşmasında TL'nin devalüe edileceği haberini veriyordu. Aralık ayında ise, hükümet Ankara ve İzmir'de sıkıyönetimi kaldırma karar alacak ve yeni bir kabine değişikliği gündeme gelecekti.

Aralık ayında yaşanan bir diğer kriz ise, Fuat Köprülü ile ters düşen Mükerrer Sarol'un Fuat Köprülü aleyhine parti içinde kulis yapması ile ilgili idi. Sarol bu kulislerinin sonucunda "Parti içinde nifak çıkartmak ve tesanüdü bozucu faaliyetlerde bulunmak iddiası ile" haysiyet divanına sevk edilecekti.

5 Aralıkta, Bayar da Menderesi demokrasi konusunda uyara- racak ve 1950 den sonra çıkan antidemokratik yasaların ilgasını isteyecekti.. Bayar her seçim bölgesinden bazı milletvekillerini davet ederek yaptığı görüşmenin sonuçlarını tavsiye şeklinde hükümete iletecekti.. Bayarın böyle bir yol izlemesi, Menderes'in giderek kendi ekibini oluşturarak güç kazanması ve ipleri eline geçirmesinden duyduğu endişe ile açıklamak mümkündür. Bayar Hükümete, Anayasada değişikliğe gidilerek çift meclisin kabulü,

antidemokratik yasalara kaldırılması, seçim yasasında ortaya çıkan haksızlıkların düzeltilmesi, pahalılıkla mücadele, Üniversitelerin özerkleştirilmesi, eski bakanlarla ilgili soruşturmanın acil olarak neticelendirilmesi ve gazetecilere isbat hakkı verilmesini istiyordu.

Bu tekliflerin bazıları DP milletvekilleri tarafından yapıldığında, muhalefetin sözcülüğünü yaptığı gerekçesi ile hakkında partiden ihraç işlemi yapılanlar ortada durup dururken Bayar'ın yukarıdan gelen talebi parti içinde yeni bir sorun kaynağı oluşturmuştu. Menderes Çankaya ile de artık yabancılaşıyordu. Bayar'ın o günkü tavsiyeleri daha sonra 27 Mayıs tarafından gerçekleştirilecek ve Üniversite özerkliği gibi konular, demokratikleşme yolundaki çabalar kendi ekiblerine maledilecekti.

11 Kasımda yapılan belediye seçimlerinin ardından 8 Aralıkta Menderes 4. hükümetini kuracaktır. 11 Kasım seçimlerini CHP nin boykot etmesine rağmen, DP bu seçimde ciddi bir şekilde oy kaybına uğramıştı. 8 ilde bağımsız adaylar, 2 ilde Köylü partisi kazanmıştı. Bağımsız adayların da seçimlere kaulmadıkları 20 ilde oylar son derece düşüktü.

Bu arada ana muhalefet partisi içi de pek huzurlu değildi. 24 Aralık'ta Nihat Erim, parti disiplinini bozduğu gerekçesi ile disiplin kuruluna verilecek, ancak İnönü'nün gayretleri ile ihraç edilmekten kurtulacaktı. Erim'in disiplinin bozulmasına yol açan teklifi "Parti içinde fikir hürriyeti" talebi idi.

10 Ocak'ta Meclis tartışmalı bir gündemle toplandı

6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili olarak Menderes ve dönemin içişleri bakanı hakkında meclis araştırması isteniyordu. Önerge Menderes'in konuşmasından sonra reddedilecekti. Bir gün sonra muhalefet mecliste yeni bir atağa girişecek bu defa muvaffak olacaktı. 3 Eski bakan, Yırcalı, Zorlu ve Polatkan için görevini kötüye kullanmak ve suistimal iddiaları ile meclis araştırması isteniyordu. İthama maruz kalanların da evet oyu ile meclis soruşturması açılacaktı. İtham edilen suçlar, bazı malların zamanında ithal edilmemesi, bazı malların temini konusunda dikkatli davranmama, nal ve çivi dağıtımında düzensizlik, döviz tahsisinde usulsüzlük, çürük mal ithal etmek, bazı kişileri kayırmak gibi suçlardı.

Muhalefet bu soruşturmalardan sonuç beklemiyordu. Ancak bu gibi iddia ve ithamlarla iktidarı yıpratmak istiyor ve şüphe doğurmaya çalışıyordu. Bunda da muvaffak olacaklardı.

Öte yandan o günlerde Üniversitelerin özerkliği konusu yeniden konuşulmaya başlanmıştı "Üniversitelerin iktidarın tasallutundan kurtulması" ciddi bir şekilde taraftar buluyordu. 23 Ocak'ta da Ankara'da Fikir kulübünün düzenlediği bir toplantıda, Türkiye'nin sosyo ekonomik durumunu tartışan Üniversite öğretim üyeleri, Ahmet Şükrü Esmer, Yavuz Abadan, Turan Feyzioğlu, Aydın Yalçın ve Muammer Aksoy mevcut düzene eleştiriye bakış açısı getirmişlerdi. Menderes'in tepkisi sert oldu. Aynı gün

grubta yaptığı konuşmada Menderes şöyle diyordu: "Muhalefet, Üniversite ve Basın, birlikte iktidara karşı cephe almış gözüküyorlar. Malesef Üniversitelerimizin muhalif cereyanlara alet olduklarını görüyorum. Buna müsadde edilmeyecektir. Üniversitelerin münhasıran ilimle uğraşmaları lazım gelir. Eğer kendilerine çeki düzen vermeyecek olurlarsa, istersek çanlarına ot tıkarız!"

Menderes'in bu açıklaması şok etkisi yapacaktır. Tam bu günlerde, Amerika'dan gelen bir heyet, Amerikan yardımlarının yerinde kullanılıp kullanılmadığını görmek üzerine Türkiye'ye mali ve iktisadi inceleme heyeti gönderilecektir. Randall heyeti olarak bilinen araştırma grubu eğer yardımların tavsiye edilen şekilde kullanılmadığını tesbit edecek olursa, Amerikan yardımı bazı ön koşullara bağlanacaktı.

Menderes'in köşeye sıkıştığını gören muhalefet tam bu sırada karşı atağa geçecekti. CHP, hükümetin ekonomik bir plana sahip olmadığını ileri sürerek, Üniversitelere karşı iktidarın takındığı tavrı eleştiriyordu. Üniversitelerin demokratik rejmin temelini teşkil ettiğini belirten CHP yönetimi yayınladığı bir bildiri ile ayrıca "İsbat hakkını, huzur şartı olarak gördüklerini" belirtiyorlardı. Böylece, basın ve Üniversiteye arkı çıkıyor ve halka ekonomik refah mesajı veriyorlardı.

Tam Amerikan heyetinin Ankara'da temaslarını sürdürdüğü bir sırada, Basın, Üniversite ve muhalefet çevrelerinden gelen eleştiriler DP yöneticilerini tedirgin ediyordu. Menderes CHP nin muhalefet çabalarını şöyle yorumluyordu: "Bu bir komünistliktir. Vatani dışarıya jumallemek ve ulusal çıkarlara kundak sokmak CHP nin ezeli iftirasıdır" Fuat Köprülü ise CHP nin muhalefet gayretlerini "Beşinci kol faaliyetleri" olarak tavsif ediyordu. Tam bu sırada CHP, CMP ve HP den oluşan muhalefet partileri, iktidara karşı işbirliği yapmak için kendi aralarında görüşmelere başladılar.

Mart ayı oldukça hareketli geçti. Mart başında Aydın ve Söke'de başlayan grev hükümeti tedirgin etti. 6 Mart kararları ile hükümet, Türk sermayesi için ayırdığı alanı da yabancı sermayeye açtığını açıklayacaktı. Aynı gün Ordu ilindeki DP kongresinde,

Hürriyet partisi sempatanları ile DP liler arasında tartışma çıkacak ve bu tartışmalar giderek DP nin tüm taşra teşkilatlarına yayılacaktı. Özellikle HP nin örgütlenmesi söz konusu olduğunda DP de bölünmeler meydana gelecekti. 11 Martta İngiliz dışişleri bakanı Ankara'ya geldi ve buradan İsrail'e geçti. Bu arada Türkiye'de Kıbrıs konusunu ve Ortadoğu sorununu görüştü. İngilizler o günden Türkiye ile İsrail'in irtibatlanmasını sağlayacak bir gayret içindeydiler. 12 Martta İngiltere ile Kültür anlaşması imzalandı. Menderes 18 Martta Pakistan'a gitti ve Menderes Pakistan'da iken Pakistan'da İslâm Cumhuriyeti ilan edildi. 20 Martta Ankara'yı ziyaret eden Amerikalı bir iktisatçı, ABD nin Türkiye'ye yapacağı yardımın kendi çıkarlarına hizmet edeceğini söyleyecekti.

Bu arada CHP, DP yi Üniversite ve gençlerle karşı karşıya getirdikten sonra, şimdi de işçilerle karşı karşıya getirmek istiyordu.. İnönü "Grev hakkı geç kalmış meselelerimizden biridir" diyerek hükümeti grev hakkının tanınması konusunda zorluyordu.

Bu arada muhalefetin 6-7 Eylül meselelerini yeniden meclis kürsüsüne getinmeleri DP çevrelerinde tedirginlik meydana getirdi. Özellikle Selanikteki kundaklama olayı ile ilgili bazı kaygılar, şüpheler söz konusu idi. Olayların bir tertip olması ihtimalinden söz ediliyordu. 6-7 Eylül olaylarının mecliste telaffuz edilmesi üzerine DP liler "6-7 Eylül'den söz etmenin vatanperverlikle bağdaşmayacağını" ileri sürdüler. Çünkü iddialar bir kere telaffuz edilirse, doğru ya da yanlış bu konu hükümetin batı nezdinde kredisini kaybetmesine neden olabilirdi. Muhalefetin vatanperver olarak davranmamakla suçlanması üzerine CHP ve HP Milletvekilleri meclisi terkedeceklerdir.

Hükümet Kıbrıs konusunda çıkacak muhtemel bir tartışmayı önlemek için zaman zaman kendilerinden beklenilen açıklamaları yapmaya özen gösteriyorlardı. O günlerde Köprülü bu konuda şöyle diyecekti: "Kıbrıs'ın herhangi bir memlekete ilhakı mevzu bahis ise eski sahibi Türkiye'ye verilmelidir. Kıbrıs mevzuunda konuşması gereken memleketler ancak İngiltere ve Türkiye'dir.. Bu konuda Yunanistan'ın bir hakkı ve talebi mevzu bahis olamaz. Kıbrıs meselerinde daha ileriye gidilmesinin vahim neticeler doğ-

uracağını da ilgililer herhalde dikkate almak zorundadırlar."

Bir yandan bu açıklamalar yapılırken aynı gün hükümet 6-7 Eylül olaylarında zarar görenlere tazminat ödenmesini de başlatıyordu.

Bu arada Ankara, Amerika nezdinde hızla kaybettiği itibarını yeniden kazanma gayreti içindedir. Sovyetlerin Ankara'ya yaklaşma gayretleri, Ankara'dan beklenmedik bir şekilde tepki ile karşılanacaktır. Fuat Köprülü "Rusyanın barış saldırısının Türkiye'yi aldatamayacağını" söylemektedir. Bununla da yetinmeyecek "Biz hür dünya ile birlikte bindiğimiz gemiden ayrılmak niyetinde değiliz. Bu bizim için bir ölüm-kalım meselesidir.. Türk hükümeti sulhün tecezzi kabul etmeyeceğine ve onun ancak müsterek bir emniyet ve gayretle korunabileceğine kanidir."

Türkiye için Amerikan tercihi bir ölüm kalım, Ya da varolma ya da yokolma davasıdır.!

Hükümetin Amerika'ya yaklaşma gayretine paralel olarak, CHP ve Hürriyet Partisi daha fazla demokrasi talebi ile DP yi köşeye sıkıştırmaya devam edecektir. Çok geçmeden Hürriyet Partisi yöneticilerin Turan Güneş "Grevsiz sendikaların cereyan-sız ampul gibi " olduğunu söyleyerek hükümeti sendikal özgürlükler ve grev hakkı konusunda zorlamaya başlayacaktır. CHP ise muhalefet partileri arasında yeni işbirliği imkanları aramaktadır.

DP muhalefete karşı kendini korumak için Seçim yasasından medet ummaktadır. Muhalefet ise hükümetin seçim kanunundaki antidemokratik unsurların yasadan çıkartılmasını istemektedirler. CHP kongresinde İnönü, Kasım Gülek'e karşı tekrar güç kazanırken, hükümet CHP'yi içinden çöktürmek için, Gülekin kaybını fırsat bilerek, onu TBMM'nin manevi şahsiyetini tahkir ettiği gerekçesi ile mahkemeye sevk ederek bir yıl ağır hapse ve 4 ay Bursa'da gözetim altında tutulmasına sebep oldu.

Bir yandan Muhalefet partileri hükümeti boykota hazırlanırken, bu arada hükümet ani bir çıkışla 12 yargıcı daha emekliye sevk edecek ve basın özgürlüğünü sınırlandıran bir tasarıyı kabul edecektir. Karar basın ve yargı çevrelerinde tepki ile karşılanır-

ken, bunu fırsat bilen CHP meclise bir gensoru önergesi verecek, ancak bu önerge DP oyları ile reddedilecektir.. Bu gelişmeler günümüzdeki güneydoğu sorunu bahane edilerek hükümetin kanun hükmünde kararnamele bir takım yetkilere sahip olma isteğini hatırlatmaktadır. Bu konuda da bu gün aynı şeklide ANAP çoğunluğu muhalefetin meclis araştırması önergelerini reddetmektedir.

İşin ilginç yanı o günki CHP li Gülek, bu gün kendi partilerini kapatan bir sağ zihniyetin himmet ve himayesinde, üstelikte Moon tarikatının Türkiye temsilciliği gibi bir sıfatla, Atatürk Yüksek Danışma Kurulu üyeliği yapmaktadır!

Muhalefetin direnişini kırmak isteyen hükümet 2 Temmuzda, Sırrı Atalay, Kamil Kırkoğlu, İbrahim Us ve Osman Alışiroğlu isimli dört CHP milletvekilinin dokunulmazlığını, hükümetin manevi şahsiyetini tahkir iddiası ile kaldıracaktır.. Bununla da yetinmeyen hükümet, siyasi partilerin seçim dönemi dışındaki bütün toplantılarını ve her türlü gösteri ve toplantıyı izne bağlayan bir yasayı kabul edecektir.. Bu karara sırt bir şekilde tepki gösteren İnönü "Biz mutlakiyetten bu günlere geldik, siz bu günden mutlakiyete gidiyorsunuz" diye eleştirecektir.

İnönü, bu DP ye muhalefetederken Demokrasiyi öğrenecek ve DP ye muhalefet alışkanlığı içinde geliştirdiği ve topluma empoze ettiği demokrasi anlayışı 60 Anayasasındaki özgürlük havasının temel dayanağını teşkil edecektir.

Menderes, iktidarını güçlendirmek için aldığı her karardan biraz daha köşeye sıkışmakta idi. Basın ve yargı desteğini yitiren hükümet giderek kanunoyu desteğini de kaybetmeye başlamıştı. Basın artık demokrasinin maskara edildiğini yazıyordu.

Hürriyet partisi Bakırköy kongresinde delegeler, Menderes'in CHP ye karşı ünlü afişi ve sloganı ile DP yi protesto ediyorlardı: Artık Yeter, söz milletindir! Bir delege şöyle diyordu: "Taksim meydanında pahalılık tabutu dolaştıranlar şimdi millete o günlerin hasretini çekmektedirler. Onların lügatında pahalılığın karşılığı refah ve bir alının 100 liraya çıkması ise kalkındır" diyordu. Delegeler Namık Kemal'in hürriyet kasidesini oku-

yorlardı!

Hükümetin basın üzerindeki baskıları dış basında da geniş şekilde yankılanmıştı. Milletlerarası basın enstitüsü, Türkiye'de basına karşı girişilen hareketi tetkik ederek bir rapor halinde tüm demokratik ülkelere duyurma kararı alıyordu. Batı basını, Türkiye'de hür basının kaldırılarak eskiye dönülmek istendiği görüşü yer alıyordu.

İktidarın tavrı parti içinde de tepkilere sebep oluyordu. Bazı milletvekilleri genel kurul çağrılmalarına katılmıyordu. Hatta bunun için Ankara'dan ayrılanlar vardı. DP nin gidişinden ciddi şekilde kaygı duyan milletvekillerinin sayıları hızla artıyordu.

İktidarın baskıcı uygulamalarına karşı CHP genel sekreteri şu görüşleri savunuyordu: Bu uygulama, BM anayasasına, NATO anlaşmasına, İnsan hakları beyannamesine aykırıdır ve muvaffak olamamış bir iktidarın yerinde kalabilmek için tenkidi ve muhalifli susturma teşebbüsüdür"

CHP, hükümeti özgürlükler ve ekonomik durum hakkında köşeye sıkıştırmaya çalışırken, DP iktidarı Amerikan bankaları ve yabancı izleme heyetlerinin raporlarına dayanarak kendini savunmaya çalışıyordu. DP li maliye eski bakanlarından Hasan Polatkan o günlerde bu eleştirilere karşı "Yabancı maliyecilerin verdikleri raporları ehemmiyetle tetkik ederek yararlandıklarını" söylüyordu.

O günlerde yapılan yerel seçim sonuçları, iktidar partisi için hayal kırıcı bir görünüm arz ediyordu. Küçükçekmece seçimlerinde Köylü partisi 600 oy alırken, Müstakiller 224 oy, DP 151 oy alıyordu. Bazı bölgelerde Müstakiller önde gidiyor, seçim sonuçları üzerine çıkan çatışmalar karakolda bitiyordu.

1956 Türkiye'sine ilişkin ilginç bir istatistik var. 1956 başında yapılan bir açıklamaya göre o günlerde Türkiye'de 28 599 otomobil bulunuyordu. Bunların 15782 sinin ise hususi plaka taşıdığı belirtiliyordu. Taksi plakalı araç sayısı ise 10.508. Resmi otomobillerin sayısı: 2309. 30250 kamyon, 6671 motorsiklet vardı.

En fazla otomobil İstanbul'da idi (10.688), İstanbul'u Ankara izliyordu (5203). İzmir ise Üçüncü sırada idi (2482). Dördüncü

sırada ise Seyhan vardı (834).

Hükümet büyük şehirlerdeki Kadillakların sayısı ile övünürken, Muhalefet gelişmelerden pek memnun değildi ve bu tanınmamış zenginlerin servetlerinin kaynağı merak ediliyordu. Aslında bu zenginlerinin hepsini DP zengin etmemişti. Bir kısmı CHP nin zengin ettiği kişilerdi. Şimdi DP iktidarının gölgesinde kendilerini açığa vurmuşlardı. İşin ilginç yanı, bu dünün müfrit CHP lileri, o günlerin müfrit DP lisi olmuşlardı!

DP kendi içinde zorlanmaya başlamıştı. Artık bıkkınlık uyandıran demokrasi nutukları ne tabanda, ne de parti içinde bir heyecan doğurmuyordu. Herkes işine bakıyordu. İç anlaşmazlıklar, kısa sürede bir bunalıma dönüşecekti. Menderes zaten sakinlik, komplo teorileri üreten bir tip olmuştu. Kimi zaman, umutlu olduğu günlerde sevecen bir insan tipi çiziyordu.. Kimi zaman ise asmaktan-Kesmekten söz ediyordu.. Yaşamak için öldürmek gerekti. Acımamayı öğrenmeli idi.. Menderes bu tipin adamı değildi. Ama oynadığı rolün gereği kurt postuna bürünmeyi deneyen bir kuzu gibi idi. Kurt postundaki kuzu, öteki kuzuları ürküttükten sonra, postunu düşürünce de arasına karıştığı kurtlar tarafından parçalanacaktı.

Menderes, Mustafa Kemal'in 1937 lerde keşfettiği şu hakikatten habersizdi o zaman. "(Mustafa Kemal, Hamdullah Suphi'ye, İstanbul'da kendini karşılamaya gelen kalabalıklarla ilgili olarak) Bu gördüğün kalabalık gün gelir insanı linç etmek için de böyle toplanabilir. Onun sevgisine de nefretine de fazla güvenilmez"

Bu sözleri Şevket Süreyya aktarıyor. Demek ki Atatürk halkına 'ekte fazla güvenmiyormuş.. Ve onun için ölene kadar işbaşında kalmayı başardı. Ama Menderes çabuk güvenen biri idi. Belki çocuk gibi. Ama hırçınlaştığı zaman da, ona hiç yakışmayan davranışlar sergiliyordu.

Muhalefet, Demokrasi için birlik bildirisi yayınladığı 8 Temmuz 1956 dan 3 gün sonra iktidar seçimleri erteleme kararını açıkladı. Yine hırçın günlerindiydi. Muhalefet, kararın Anayasa-ya aykırı olduğunu savunuyordu.

Muhalefetin insan hakları ve demokrasi konusundaki ağır baskıları karşısında Menderes yeni bir taktik hazırladı. Bu olaylardan bir ay sonra, Mustafa Muğlalı mesclesi meclise geldi. Konu 1943 yılında meydana gelen bir olayla ilgili idi. İddiaya göre Dönemin Cumhurbaşkanı (İsmet İnönü), Orgeneral Mustafa Muğlalıya emir vererek 32 vatandaşı öldürünüştü. Olay Van'da meydana gelmişti. Halkı sindirmek ve muhalefete gözdağı vermek için tertiplendiği ileri sürülen bu olayla ilgili meclis araştırması açılması isteniyordu. Bugüne kadar gündeme getirilmeyen, hatta üstü örtülmeye çalışılan olay bugün bir siyasi şantaj olarak, CHP yi gerilemek ve muhalefete gözdağı vermek için yeniden ele alınıyordu.

Menderes ilk raunda galib geldi. Ardından sempati taarruzuna girişti. "Memleketin baştan başa imar edileceği" vadinde bulunuyordu. İstanbul yeniden inşa edilecekti ve hükümet bundan böyle şehirciliğe daha fazla önem verecekti. Özellikle yerel araseçim sonuçları iktidarın gözünü korkutmuştu. Yeni burjuvazi, küçük Amerika olma hayalleri, halka kuru bir umuttan fazla birşey vermemişti. Tarım politikaları sadece köylü kesimine yönelik bir mesaj veriyordu. Kentteki insanlara fazla bir vaadde bulunulamamıştı. İşçi ve memur sadece veilenle yetiniyordu ve kentlerde işsizlik giderek artan bir sorundu.

Menderes kendi yanlışlıklarının sonuçlarını fatura edecek bir yer bulmuştu.. CHP ve İnönü.. Bunda gerçek payı yok değildi ama, Menderes bunu kendisi için sıkıştığı zamanlarda kaçacağı gizli bir ev gibi saklıyordu. Hani Güneydoğuda faili meçhul cinayetlerin faturalarının ölü teröristlere çıkartılarak dosyalarının kapatılması gibi bir şey.. Ama Menderes siyasi mevta haline getirmeye andığı bir harekete çıkartıyordu felaketin faturasını.. Bilmiyordu ki bu davranışı ile rakiblerinin düşmanlığını daha da arttı. CHP ve İnönü olayı Menderes için adeta bir fobi halini almıştı. Eski bir DP lidere Aydemir şu sözleri aktarıyor: "Hem Celal Bayar'ın, hem de Adnan Menderes'in İnönü'ye karşı onu tanımaktan gelen takdirleri vardır. Ama Menderes'in İnönü'ye karşı Tevehhürleri (aşırı ve ölçsüz çıkışları) İnönü fobisinin bir reaksiyonudur. Bu

tıpkı sert bir babanın devamlı tazyik kuşkuşu altında yaşayan bir çocuğun ruhi tepkileri gibidir." İnönü'ye göre "Menderes suçluların telaşı içinde" saldırmaktadır. Menderes ise İnönü'yü "İhtirasları uğruna memleketi ateşe verecek adam" olarak görmektedir.. Her ikisi de ülkenin geri kalması ve haksızlıkların, zulmün ve sömürünün idam hükmünü önüne astıkları gömleği bir diğerinin başından geçirmeye çalışmaktadırlar.

Menderes bu arada Pakistan, Afganistan ve İran'ı ziyaret etti. Hükümet bütün partilere karşı dirsek göstermeye devam etti. CHP genel sekreteri Gülek, Rize'de toplantı yasasına muhalefetten 6 ay hapis cezasına mahkum oldu. Bu olaydan bir ay sonra da Gülek tekrar Karamürşel'de aynı gerekçe ile mahkeme önüne çıkartılacaktır. Hürriyet Partisi İstişari Kongre delegelerinin Anıtkabiri ziyaretleri yasaklandı. Trabzon valisi CMP kongresine izin vermedi. Hükümet, tepkiyi azaltmak için din derslerinin zorunlu tutulması yolunda bir karar alarak bunu resmi gazetede ilan etti. 13 Ağustos'ta bakanlar kurulu kararı ile başlatılan uygulama halka verilen bir rüşvet gibi idi adeta.

İnönü'nün 32 vatandaşın öldürülmesinden sorumlu tutulması, muhalefet ittifakı içinde de sorunlara yol açmıştı. Menderes halkı İnönü ile korkutmaya çalışıyordu. "Bizi değil de İnönü'yü mü istiyorsunuz, 1950 öncesine mi dönmek istiyorsunuz, Onlar gelirse İnönü Cumhurbaşkanı olur" mesajı veriyordu. Muhalefet partileri bu mesajı aldılar ve Hürriyet Partisi, 1957 seçimlerinde muhalefetin seçimleri kazanması halinde İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmayacağına dair bir bildiri yayınlanmasını isteyecektir. Ancak bu talep İnönü tarafından reddedilecektir.

DP nin kamuoyu tabanı hızla erirken, taraflar arasında ciddi bir sinir harbi yaşanmaktaydı. İnönü İrticaya yüklenirken, DP, artık eskisi kadar Demokrasi nutukları atmamaktadır. Artık Demokrasi talebi muhalefetten gelmektedir. DP nin ise tek sığınağı muhafazakar kesimdir.. Menderes köye ve köylüye oynamaktadır. Dışta ise ABD ye, NATO ya. Dış meselelerde daha atak bir politika izlendiği izlenimi meydana getirerek milli bir heyecan doğurmaya çalışmaktadır.

Menderes ikinci bir atak yaparak, kalkınma politikalarında yabancı sermayeye büyük teşvikler ve garantiler verileceğini açıklayacaktır. Böylece bir yandan iç hizmetler için ekonomiyi kaynak bulurken, öte yandan batılılara rüşvet vermeye başlayacaktır.. Bu politikasını coşkulu bir şekilde açıklar. Menderes'e göre "Yabancı sermayeyi teşvik etmek vatanperverliktir" Muhalefet ise ateş püskürüyordu, Muhalefete göre Menderes'in yaptığı ülkeyi yabancılara satmaktı, hıyaneti vataniye idi.

Kim vatan haini idi. Her iki taraf ta birbiri için bu ithamda bulunuyordu ve her iki taraf ta birbirini çok iyi biliyordu!

Hükümet büyük şehirlerde hızlı bir restorasyon ve istimlak hareketi başlattı. Menderese göre 6 aylık bir hamlenin ardından muhalefetin söyleyecek sözü kalmayacaktı. Bu arada getirecekleri hukuki düzenlemelerle dizginleri ellerine alacaklardı.

Hükümet bu arada yeni bir komünist takibatı başlattı. 39 kişi gözaltına alındı. CMP de meydana gelen yönetim değişikliği ve Osman Bölükbaşının genel başkan olması DP ye biraz zaman kazandırdı. Aralık ayına kadar, denebilir ki ortalık önemli ölçüde sülman oldu. Muhalefet ittifakı dağılmıştı ve meclis araştırması önergesi İnönü'yü dizginlemişti. Batı son bir kez daha DP ye kredi veriyordu.

DP batının güvenini ve desteğini elinde bulundurmak için her zaman ABD ve İngiltere ile uyumlu hareket etmeye özen gösteriyordu. Suveyş kanalı ile ilgili Londra konferansında Ankara ABD nin yanında yer alacaktı.

Bu arada meclis aritmetiği de sürekli değişti. Cihad Baban ve Maliye bakanı Nedim Ökmen DP den istifâ ettiler. Eski CHP li işadamı Server Somuncuoğlu CHP den ayrılarak DP ye girdi ve hükümetin ekonomi politikasını öven bir demeç verdi. Bu arada muhalefet partileri arasında gerçekleşen transferler sonucunda da CHP Ana muhalefet partisi olma şansını kaybederken, Hürriyet Partisi, 31 e karşı 32 üye ile Ana muhalefet partisi oldu.

Yıl sonunda patlayan bomba Ankara'yı bir kez daha krize soktu. Forum dergisindeki yazılarından dolayı Prof. Turan Feyzioğlu üniversitedeki görevinden alınarak bakanlık emrine verili-

yordu. Gerekçe, hükümeti eleştiren yazılar yazmak! İngilterenin, Kıbrıs kısmi bağımsızlık tanıyan anayasa tasarısını ilan ettiği gün TBMM 5 saat süren bir müzakerede Üniversite meselesi konuşuldu. Hükümet bazı bilim adamlarının Üniversiteye politikayı soktuklarını ve partizanca davranışlar sergilediklerini ileri sürüyorlardı. Maarif bakanı, Adalet bakanı, Başbakan saatlerce konuyu tartışmışlardı. Muhalefet ise olayı hazin olarak niteleyecekti. Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınmasına tepki olarak Ankara Üniversitesinden beş öğretim üyesi istifa edecekti. Bunlarla birlikte Tu an Feyzioğlu da görevden ayrılacaktı. İstifa edenler Doçent Aydın Yalçın, Doçent Muammer Aksoy, Doçent Münici Kapı, Asistan Coşkun Kırca, Asistan Şerif Mardin gibi ünlü isimlerdi ve bu çekirdek kadro, akademisyenler çevresinde hükümete karşı sivil muhalefetin odak noktasını teşkil edecekler ve Kemalist bir sol çizgiyi örgüleyeceklerdi..

Tek parti dönemi Kemal'izminden sonra, ikinci kuşak Kemalist Hareketin beş as ismi bunlardı.

YIL 1957

İhtilale üç yıl kaldı..

Nedense bizde bütün ölümler badem gözlü olur..

Nedense ölümlerimiz hep en kahramanlarımızdır..

Yaşarken değerini bilmediğimiz için kahramanlarımızın mezarları başında ağlamayı çok severiz..

Kahraman olarak karşılayıp, hain olarak uğurlamaktan gizli bir zevk alınız.

Zaten bizim gibi ülkelerin tarihine baktığınızda normal, sıradan insanlar çok azdır. Ya onların esameleri okunmaz.. Onlar basit birer sürü gibidir.. Ötekiler ise ya kahramandır, ya da hain.. Daha doğrusu, kahraman olarak başlayıp, ihanelle damgalanmaya doğru hızla koşmaktadırlar.. Hayali ile güzel, gerçeği ile korkunç olan bir durum söz konusudur.

1957 Ocağı'nda dünyaca ünlü iki sanatçı Amerika'da hayatı gözlerini yumuyordu.. Aktör Humprey Bogart ve Ünlü Orkestra şeli Arturo Toscanini..

Amerikalıların gündeminde Bogart ve Toscanini vardı. Ama Ankara'nın gündeminde Amerika'nın kendisi.. Yeni yıla mcrhabe derken, hükümet 1 Ocak'ta yeni ticaret kanununu yürürlüğe koymuştu. O günlerde bir sanayici olan Benjamin Fairless başkanlığında bir Amerikan heyeti, ekonomik ve askeri yardımlarla ilgili olarak Wasinghton'daki büyük reise sunulmak üzere bir rapor hazırlamak üzere Ankara'da bulunuyordu. Heyet Ankara'dan ayrılmadan bir gün önce de Ankara'nın büyük reise sunul-

mak üzere hazırladığı armağan paketi Fairless'in ıtılalarına arz olundu. Türk hükümeti Amerikan hükümetine dosluğunun bir kanıtı olarak teklif edilen bir anlaşmayı, Amerika'nın arzuladığı biçimde imzaladığını açıklıyordu. İmzalanan anlaşma hükümlerine Türkiye'deki Amerikan yatırımları için yeni imtiyazlar tanınıyordu. Bu şirketler gerektiğinde kâr ve sermayelerini dolara çevirerek yurt dışına çıkartabileceklerdi. Bu konuda Türk hükümeti garanti veriyordu. Bu karardan 4 gün sonra da Ankara'da toplanan Bağdat Paketi'nde bölgesel kalkınma ve işbirliği örgütü RCD kurulurken, aynı zamanda pakta üye ülke temsilcileri Eisenhower doktrinine bağlılıklarını teyid ediyorlardı. Amerika ile ilişkiler tekrar yoluna giriyor gibi gözüküyordu.. Menderes bir yandan da kendini güvenceye alabilmek için Askeri kademelerde yeni düzenlemelere gidilmesini kaçınılmaz görüyordu. 57' ye girerken zaten hükümet askeri kademelerdeki terfîler ve emeklilik işlemlerinde bazı düzenlemeler yapmıştı. Bu durum orduda sancı doğurmuş, ancak hükümet bu düzenlemelerin siyasi uğış askeri sebeplerle yapıldığını açıklamıştı. Bu dönemde, Amerika askeri alanda da önemli ölçüde nüfûza sahipti ve orduda giderek artan bir Amerikancı eğilim gözüküyordu.. Zaten ihtilalin içinde Amerikancı unsurların yer aldığı daha sonra açıklanacaktı. "Bizim çocuklar" 12 Eylül'de ne kadar etkin bir role sahiplerse, 27 Mayıs'ta da aynı güçteydiler. Hükümetin Amerika nezdinde kredi sahibi olduğu anlamına gelen son gelişmeler, muhalefeti bir kez daha tedirgin edecekti. Muhalefet bu kez pahalılık noktasından, iktidar üzerindeki dış baskılar yerine kamuoyu baskısını artırma yolunu deneyecekti. Menderes ise, Amerika ile yoluna giren ilişkilerin bir nişanesi olarak, yeni bir jestle Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluşunu hazırlayacaktır.. Ne garip, Lübnan'daki Amerikan koleji gibi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi de daha sonraki yıllarda, Amerikan orjinli sol muhalefetin odak noktalarından biri olacaktır. Bu arada Kıbrıs meselesi yeniden alevlenecek, Hükümet gözlemci olarak Nihat Erim'in başkanlığında bir heyeti Kıbrıs'a göndercektir. Hükümetin Erim'le bu konuda diyaloga girmesi parti içinde dedikodulara yol açacaktı. Acaba Erim DP ye mi geçecekti.

Erim DP li olmayacaktı ama, Erim'den daha hızlı bir CHP li olarak bilinen, ilerici kanada mensup parti eski müfettişi Alaeddin Tiritoglu CHP den ayrılarak CMP ye girecekti. DP nin CHP yi parçalamaya girişimi ve CHP nin ana muhalefet partisi olmaktan çıkıp, yerini Hürriyet Partisi'ne kapırması ile CHP nin sesi iyiden iyiye kısılmışı. Hatta, HP ve CMP nin CHP den adam ayartma gayretleri, muhalefetin DP karşısında başlatıldığı diyalogu da tehdit etmeye başladı. CHP artık ana muhalefet olmadığına göre, DP ye yaklaşabilirdi..! Bütçe görüşmelerinde CHP, eski hırçın politikasını bir kenara bırakıp, adeta İktidarla CHP arasında ilk kez bir bahar havası estirmeye çaba gösterdi. Menderes her zaman yaptığı gibi, zor zamanlarda, halk muhalefetini önmek ve onların DP ye desteklerini güçlendirmek, heyecanlarını yüksek tutmak için küçük dini tavizler veriyordu. Menderes yine böyle bir adım atarak Kocatepe camii yaptırma derneğini ziyaret ederek 100.000 lira maddi yardımda bulunuyordu. Dindarlara yapılan maddi bağışın ardından, Türkiye'de devlet eli ile sendikacılığa geçiş aşamasında, devletin işçilere sendikal eğitim vermek üzere Üniversitelerle birlikte örgütlediği eğitim seminerleri de ani bir kararla kapatıldı. Böylece hükümet müslümanların yanında yer alırken, işçilere karşı tavır koymuş oluyordu. Bu da Üniversite çevrelerinden gelen, özellikle sol aydınların işçiler üzerinde spekülasyonlarına yol açıyordu. Daha sonra örgütlenecek Türk-İş, bu Amerikancı mantıkla kurulan sendika okullarının devamı olarak doğmuştu.. Nasıl sol, devletçi CİP, DP yi doğurdu ise, sağcı, Türk-İş te aynı şekilde kendi bağrından DİŞK'e hayat verecekti.. Tüm dünyada olduğu gibi, sağ ve sol birbirini üreten, birbirinin yaşama şansını teminat altına alan aynı akımın iki alternatif uçları durumunda idi. Sağcı iktidarın açtığı kurslarda solcu öğretim üyeleri, sendikacılık dersi veriyordu.. Ne garip, sağcı sermaye sınıfını üreten, onu destekleyen, onun ideolojisini belirleyen de devlet, sağcı patrona karşı solcu sendikacılığı örgütleyip, destekleyen ve onun sağa karşı ideolojisini de belirleyen devlet. Yani devlet kendi kendini yoketmek üzere programlanıyor gibi bir şey.. Sonuçta aynı vatanın çocukları sağcı solcu diye, işçi patron diye, kadın-erkek diye birbirini yoke-

decek, farklı düşman kamplara bölünecekti.. Devletçi CHP içinde Liberalizm'i örgütleyen de aynı irade de ilmi idi?.. Yani Devletçi İnönü'nün yanında Liberal bir Bayar nasıl ekonomi bakanı olabilir.. Tabi böyle nev-i şahsına münhasır ve devletçilik ve liberalizm politikası ile yol katedmemiz, başarıya ulaşmamız mümkün değildi. Bunun adı bilim, ideoloji, felsefe, demokrasi falan olamazdı. Bu düpe düz bir çılgınlık ve geri kalmışlı ımızı hazırlayıp pekiştiren bu dahice komplo idi belki de!

Mart ayına girildiğinde içeride ve dışarıda şok gelişmeler yaşandı. CHP nin DP ile iyi geçinme politikası parti tabanında tepki ile karşılandı. Ankara il örgütü bu nedenle toplanı istifa etti. Yunanistan ise Kıbrıs'ta huzursuzluk çıkarmaya devam ediyordu. BM nin ve NATO● nun arabuluculuk girişimleri sonuç vermemişti.

Mart başında NATO başkomutanı Norstad Ankara'yı ziyaretinde Ankara'yı ve Türk ordusunu övüyordu. Norstad'ın Ankara'dan ayrılmasından bir kaç gün sonra düzenlenen Truman doktrininin 10. yılı toplanusuna hükümetle birlikte şeref üyesi olarak parlamentoda üçüncü parti olarak bulunan CHP nin genel başkanı da çağrılıyordu. Buna karşın Ana muhalefet partisi genel başkanı ve CMP nin lideri toplantıya çağrılmıyordu.. Bu açık bir tavır, bir meydan okumaydı..

Amerikalılar da bundan rahatsız olmuyorlardı. Öyle anlaşıyordu ki, Amerika Hürriyetçilere ve Cumhuriyetçi Milletçilere karşı DP-CHP ittifakından yana bir gruba güven duyuyor ve destek veriyorlardı.

İnönü yabancıları değildi. Truman doktrininin 10. yılı kutlanırken Truman doktrinini 1947 de kabul eden İsnat İnönü'ye duydukları şükran duygularını bu vesile ile ifade etmek istiyordu Amerikalılar.

Hükümet, CHP ile birlikte Amerikan dostluğunun bekçiliğini yapmak konusundaki ittifaklarını gösterdikten sonra, sendikalist eğilimlere karşı çıktı. Böylece o günlerin havası içinde bu işi de halletmek istiyorlardı. Dışarıda itibar sağlandığına ve CHP nin de sesinin çıkmadığına göre, bu işi bu günden tezi yok halletmek

gerçikti. Çalışma bakanı Mümtaz Tarhan 19 Mart'ta, İstanbul İktisat Fakültesi'nde yapılması planlanan işçi konferansını engellerecek ve "Sendikacıların yabancı ideolojilere hizmet ettiklerini" söyleyecekti. Sanayileşme tercihlerinin öne çıkacağı bir ülkede işçilerle karşı karşıya gelmek pek akıllıca bir iş değildi ama. Devletin gücünü elinde bulunduranlar, bu sihirli değnekle herşeyi yapabilecekleri yanılgısından pek kolay kurtulamamaktadırlar. Hele arkalarında basın ve aydın desteği olan bir işçi hareketini bastırmak her zaman pek kolay mümkün olmayabilirdi ve öyle de olacaktı. Menderes bu arada iktidarı karalayan sözlerin devlete zarar verdiğinden bahisle muhalefeti ölçülü davranmaya çağırarak ve "ne iktidar muhalefeti ve ne de muhalefetin iktidarı yokedemeyeceğini" söyleyecekti.

Bu günlerde Roma'da Avrupa Ekonomik topluluğu anlaşması imzalanırken Eisenhower doktrinini açıklamak üzere Ankara'ya bir başka heyet geliyordu. Artık hemen her ay ya Menderes bir dış ülkeye gidiyor ya da Türkiye'ye yabancı bir heyet geliyordu. Hatta her ay bu tür gelip gitmeler bir kaç defa, bir kaç ayrı heyetle gerçekleştirilme durumu söz konusu olabiliyordu.

"Küçük Amerika" "I"nın genç politikacıları, bu gezilerinde daha çok, Batı'nın misyoneri ya da Amerikan politikasının plasiyeri gibi hareket ediyordu ve bu tür seyahat sonuçlarından ya da yeni projeler konusunda sürekli Amerikan heyetleri gelip gidiyordu..

CHP nin sesini kesmesi ve ABD nin onayı ile DP kendini önemli ölçüde özgür hissediyordu. Kıbrıs meselesini kullanarak iç bütünlüğü sağlamak istiyordu. "Kıbrıs konusunda birlik olunması çağrısı" ile partiler arasında bir diyalog ortamı oluşturmaya çalışan DP yöneticileri, öte yandan basına ve sendikalist eğilimlere karşı aba altında sopa göstermeye devam ediyordu. Hükümet solcuların sendikalist örgütlenme adı altında toplanmaya çalıştıklarını düşünüyordu. Bu arada gazeteci Ratip Tahir bir karikatüründen dolayı tutuklanacak ve İşçi Sendikaları Birliği de kapatılacaktı. Hürriyet partisi ise, Menderes'in Kıbrıs meselesini iç politika için araç olarak kullanmasına karşı çıkıyor, bu yönü ile de hü-

kümeti eleştiriyordu. Hükümet Mayıs ayı boyunca sendikal faaliyet gösteren tüm dernek ve federasyonları sırası ile kapatmaya başladı. Bolu ve Fethiye depreminin getirdiği hava içinde iktidar halka karşı daha müşfik davranmaya özen gösterirken sola karşı ve CHP dışındaki muhalefete karşı şiddetini artırıyordu. Burdur'daki Hürriyet Partisi toplantısı DP liler tarafından basılarak olay çıkartılacaktı. Bu arada Hürriyet Partisi'nin meclisteki sandalye sayısı 34 e yükselmişti. Bu durum CHP yi korkutuyordu.. DP nin karşısında iken Milletvekilleri DP ye kapıyıyordu. DP ye yanaşmakla da muhalif kanat partiden uzaklaşmaya başlayacaktı.

Bolu ve Fethiye depreminin ardından, kuraklık köylüyü tedirgin etmeye başlamıştı. Bir yandan sanayileşme hamleleri sürerken işçiler tedirgindi, Muhalefet tedirgindi. Basın ve aydınlar, bürokratlar bu tedirginliği daha da körüklüyordu. Ekmek karnesine geri dönmek istemeyen DP Amerika'dan 200.000 ton buğday ithal etti. Tarımcılık adına yola çıkan bir ülkede, tarım ürünü ithalatı başlıyordu. Menderes ülkenin kalkındığını söylüyordu. Hürriyetlilerin kamilen mevcut olduğunu söylüyordu. Muhalefetin gözünde ne yaptılarsa suç olduğunu belirtiyor ve çareyi seçimde gördüğünü açıklıyordu. Menderes Sivas'ta son sözünü söyleyecekti: Hodri Meydan.. Seçimler erken yapılacaktır!

Menderes'in Seçim kararını açıklamasının ardından İnönü, tekrar muhalefete dönecekti.. Ama ne ile muhalefet yapabiliirdi ki?. Şimdi her söyleyeceği söz konusunda, "Bu kararlar alınırken neredeydin" demezler mi idi?..

İnönü süngüsü kırılmış asker gibi yalnız ve hüznü idi. Daha sonra CHP den ayrılarak CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi)ni kuracak olan ve ardından da 12 Eylülcüler'le birlik olarak Kıbrıs koordinatörlüğü yapacak olan Feyzioğlu'nun CHP ye geçişi bile İnönüyü heyecanlandırmaya yetmeyecekti.

Menderes DP ye karşı yeni dönemin ilk muhalif sözünü "DP clini siyasete alet ediyor" şeklinde sarfetti. Bu yaklaşım ise, DP yi rahatsız eden değil, bir yandan CHP nin dine karşı tavrını pekiştirirken, öte yandan DP nin müslüman halk nezdindeki itibarını ar-

tırıyordu.. İnönü'nün bu çıkışına sebep olan gelişme ise bir vaizin vaazında DP yi övmesi üzerine on ay mahkumiyetinin ardından, mecliste vaizin mahkumiyetinin affına ilişkin teklifle başlamıştı.

Menderes'in, İnönü'ye Bartın'dan gelen cevabı ise daha ilginçti.. İktidarı eleştiren muhalefet partilerini Menderes münafıklıkla suçluyordu " Allah hepimizi münafıkların şerrinden korusun.. Allah hepimizi münafıkların şerrinden masun eylesin (Amin sesleri). Unutmayalım ki, zaman olmuş peygamber efendimiz bile münafıkların şerrinden kurtulamamıştır. Allah hepimizin yarımcısı olsun" Menderes bunları söylerken Fuat Köprülü, Rüştü Özal ve Muammer Obuz "DP nin amacından sapırıldığını" ileri sürerek partiden istifa ediyordu.

Bu arada DP de parti içi sorunlar da patlak vermeye başlamıştı. Bir çok kongre yapılamıyordu. Muhalefet partileri arasında ise bir uyum yoktu.. DP çökebilirdi. Ama HP ve CMP İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmayacağını seçim öncesi açıklanmasını istiyorlardı. CHP ise buna yanaşmıyordu..

Muhalefet kendi arasında tam bir mutabakat sağlayamamıştı ama, bu diyalogun DP yi çökerteceği görüşü ağırlık kazanıyordu. Hatta İnönü o günlerde "DP iktidardan gümeyi sukuncle karışılmalıdır. Siyasi partiler gidip gelmeye alışmalıdır" anlamında şeyler söylüyordu.

Hürriyet Partisi'nin İstanbul kongresindeki heyecan şoku DP lileri korkutmuştu.

4 Eylül'de muhalefet partileri beş maddeden mürckeb bir mutabakat bildirisi yayınladılar.

a-Parlamento bir kurucular meclisi olarak çalışacak, alu ay içinde izlenecek olan rejimin temelleri kurulacak ve meclis kendi kendini feshedecek.

b-Nisbi temsil sistemine geçilecek

c-Senato sistemi yürürlüğe konacak

d-Grev hakkı tanınacak

e-Bütün Hürriyetler kanunu teminat altına alınacak.

Daha sonra 27 Mayıs'la birlikte gerçekleştirilmeye çalışıla-

cak olan bu ilkeler, aslında tek başına CHP nin değil, DP ye karşı muhalefet birliğinin ittifak ettiği konulardı.

Aynı gün DP genel idare kurulu seçimlerin 27 Ekim'de yapılacağını açıkladı. DP bütün ilk kongreleri askıya alarak seçim çalışmalarına ağırlık verilmesini istedi. Bu arada DP Genel İdare Kurulu Üyesi Emin Kalafat bir açıklama yaparak, muhalefetin bir hükümet cephesi kurmasının "tahrik vesikası" olduğunu söyleyerek, muhalefet partileri arasındaki diyalogu bir "Husumet Cephesi" olarak tanımladı. Bu açıklamadan bir kaç gün sonra da General Fahri Belen DP den ayrılarak CHP ye girdi. O günlerde partiler arasındaki transferler yoğunluk kazandı Muammer Alakant HP den ayrılırken Kasım Küfrevi DP ye girdi. Kalafat, muhalefet ittifakı içinde yer alanları şöyle tanımlıyordu: " Tek parti, tek şef, tek millet diyen İsmet Paşa, Demokratik bir anlayış içinde mücadele; yi şiar edinen DP den İsmet Paşa'yı yoketme talepleri yerine getirilmediği için ayrılan tedhişçi unsurlar, 1955 senesi ortalarına kadar DP nin müdafasını yapan, onun broşürlerini kaleme alan insanlar"

Peki ne olmuştu da işler bu noktaya kadar gelmişti?

9 Eylül'de CHP parti meclisi toplanarak yetkilerini İnönü'ye devrediyordu. 11 Eylül'de de Meclis feshedildi. Meclisin Feshedildiği gün milletvekilleri yumruk yumruğa kavga edeceklerdi. Sebep: Seçim kanunu tadil ~~tasarı~~ sırasında, muhalefet partilerinin işbirliği yapmalarını engelleyen tedbirlerdi! Bu arada Antalya Milletvekili Buhaneddin Onat da DP den istifa etti. HP genel başkanı millet işlerinin çıkırından çıkartıldığı görüşünde idi. İnönü ise meclisteki son gelişmelerden sonra muhalefetin seçimlerde işbirliği yapmalarının fiilen imkânsız hale getirildiği görüşünü savunuyordu. Eğer muhalefet birlik halinde seçime ~~kalsı~~ ve seçim sisteminde düşünülen değişiklikler yapılırsa idi belki şanslı olabileceklerdi. Ama DP muhalefetin bu girişimini önleyecekti.

Seçim havası içinde, işçiler mümkün olduğu kadar çok milletvekilini meclise sokmaya çalışıyorlardı.

Suriye cephesinde meydana gelen gerilim, iktidar için ciddi bir sorun teşkil ediyordu. Bu arada Amerika ile temaslar sürdürül-

lüyor, krize çare aranıyordu. Suriye cephane deposu haline gelmişti ve Sovyetler Türkiye'nin Suriye'ye karşı askeri tavrından kaygı duyduğunu açıklama gereği duyuyordu. Moskova ABD den Türkiye'nin kontrol altında tutulmasını isterken, Amerika Ankara'ya, NATO olarak ABD olarak ve Eisenhower Doktrinini verdiği hak ve sorumluluklar çerçevesinde yardıma hazır olduklarını duyuruyordu.

Menderes zorlanıyordu. Bayar Isparta'da yaptığı konuşmada DP mesajı veriyordu. "Dayak yok.. Sandıktaki reyleri değiştirmek te yok.. Serbest seçim var" diyordu..

Ben milletin 1950 ile 1960 arasında yapılan tüm seçimlerde DP yi bilinçli bir tercihle seçtiğini sanmıyorum.. Millet hâlâ CHP den korkuyordu.. Oyunu umutları ile değil, korkuları ile kullanıyordu!

Menderes ise İnönü için İzmir'de şunları söylüyordu: Siz e altı ayda buhranı kaldıracanız diyenler kuynıklı yalan söylüyorlar"

Evet Menderes haklı çıktı. Buhran Türkiye'de altı ayda değil, altı yılda bile kalkmaz, 60 yıldır kalkmadığı gibi. Çünkü Buhranın kaynağı, Buhranı kaldırma iddiası ile vatani kurtannaya soyunanlar değil mi idi?

Bu günlerde aday belirleme çalışmaları partilerde ciddi krizlere yol açıyordu.. Hele hele kendi seçim bölgelerinde adaylığı kazanıp genel merkezlerce iptal edilen adaylar, bir anda karşı tarafa geçiyorlardı.. DP Manisa, Aydın, Diyarbakır, Giresun ve Samsun'da benzer şokları yaşadı ve partiden kitlesel istifalar oldu.

21 Ekim'de seçim öncesi ülke çapında durum gergindi.. Taksim mitinginde Celal Bayar konuşmuş, fakat İnönü konuşmamıştı. CHP mitingindeki büyük kalabalık İnönü'ye çılgınca tezahürat yapıyordu. Hoparlörün bozulması üzerine İnönü, meydana konuşmadan ayrılacaktı. Bayar ise konuşmasının bir bölümünde şöyle diyordu: "Türkiye 30 yıl sonra küçük bir Amerika olacaktır!". İzmir'de konuşan Menderes, başına çatarak "Muhalliflerin mezbuhane gayretler ortasında ne söylediklerini bilmedikle-

rini, buhranın halk partililerin mal toplamaları yüzünden meydana geldiğini söylüyordu.

28 Ekim'de seçim sonuçları açıklandı. Olaylı bir seçim yaşandı. DP oyların %47.7 sini alarak 424 milletvekili çıkartmıştı. CHP oyların %40.82 sini almıştı. Milletvekili sayısı ise 178 di. CMP nin oy yüzdesi ise %7.19, milletvekili sayısı 4. %3.85 oy alan HP nin milletvekili sayısı da 4'tü, Bağımsızlar ise 2 sandelye kazanmışlardı. İktidar partisi %48 den az oy alarak 424 milletvekili çıkartırken, muhalefet %52 oyla 188 milletvekili çıkartıyordu.

İktidarda kalan DP muhalefete karşı sertlik politikası izlemeye başladı.

1 Kasım'da seçim öncesinde ülke tam bir ihtilal havasında idi. Meclis tatile girmişti. Ankara Üniversitesi'nin açılış töreni ertelendi. Tanklar ve askerler stratejik noktalara yerleştirildi ve radyo ve kontrol altına alındı. İstanbul Üniversitesi rektörü Ali Tanoğlu ise Üniversiteyi açış konuşmasında "İstanbul Üniversitesi bütün kadrosu ile hükümetin yanında ve emrindedir" diyordu. Bu arada Vatan partisi genel başkanı Hikmet Kıvılcımlı dini politika-ya alet ederek Komünistlik propagandası yapmak suçundan tutuklandı. Din ancak Demokrasiye, dolayısıyla DP ye alet edilebilirdi çünkü!

Bu arada hükümet karaborsacılık ve tüketim malları fiyatları üzerinde denetimlerin sıklaştırılması kararı alacak ve gazete ilan ve haberlerinin dağıtımında hükümet kontrolünün uygulanacağını bildiren hükümet bildirisi resmi gazetede yayınlanacaktır. Kasım sonunda, seçim sonuçlarının alınmasının ardından Hürriyet partisi kendi kendini feshederek CHP ye katıldı. Böylece CHP ile HP güçbirliği etmiş oluyordu.

Aralık başında hükümet alelacele hükümet programını okuyarak, muhalefetin hazırlık yaparak eleştirmesine fırsat vermeden (Daha önceden CHP lilerin DP lilerce yaptığı gibi!.. Çünkü yok aslında birbirlerinden pek farkları, tek farkları adları!) geçiştireceklerdir. Muhalefetin bu yöndeki oyları ise, parlamento iradesi ile geri çevrilecektir. Ama o günki parlamento iradesinin milli irade-

yi yansıtmadığı da bir gerçektir! Bunu anlamak için 27 Mayıs'ı beklemek gerekecekti. 27 Mayıs ise yoldan çıkmış aracı yuvarlanmakta olan vadiden çıkartıp başka bir vadiye yuvarlanmanın üstün maharetinin adı idi.

Hükümet muhalefeti susturmak için, onlara inat 27 Aralık'ta Meclis iç tüzüğünde bir değişiklik yaparak "sözlü sonuların sadece cuma günleri sorulması, bakanların bunlara verecekleri cevapların beş dakika ile sınırlandırılması, gürültü yapan milletvekillerine para cezası getirilmesi, meclis müzakereleri sırasında çoğunluk şarının kaldırılması gibi afaki bir takım düzenlemeler getiriliyordu.

Türkiye'de ilk ihtilal rüzgarları 14 Temmuz 1958'de esmeye başladı.. Bağdat'taki ihtilalden iki ay kadar sonra 6 Eylül'de Balıkesir'de konuşan Menderes, muhalefeti ihtilal kışkırtıcılığı ile suçluyordu. Bağdat ihtilali CHP'yi umutlandırmış, Menderes'in gözünü korkutmuştu. Bu gün ANAP iktidarının Balkanlardaki gelişmelerden ders almaya çağrılmasına benzer bir hava sözkonusu idi. Menderes şöyle diyordu: "Üç beş siyaset muhterisi, ihtilâlin ne vakit bir hak olduğu hakkında üç beş kelimeyi bir araya getirerek çauk kaşları ve asık suratları ile içlerinin zehrini sanki bir deva imiş gibi millete dökmek istiyorlar. Irak'ı misal göstererek ve gazetelerinde mütemadiyen tahrik ederek adeta -Bunları da öldürecek bir sergerde, bir serseri çıkmayacak mı- demektedirler. "Menderes'e göre İnönü, seçimsiz bir şekilde tekrar iktidarı ele geçirmek istiyordu ve bu yönde yalan haberlerle halkı kışkırtıyordu. DP'ye göre herşey yolunda idi, ekonomik göstergeler iyi idi, muhalefet milleti aldatıyordu. Muhalefet ise herşeyin kötü olduğunu, iktidarın radyoyu kullanarak, basını susturarak halkı kandırdığını ileri sürüyordu..

İnönü ise "şartlar tamam olduğunda ihtilalin meşru bir hak olduğunu" söylüyordu. O zaman da CHP'ye düşen görev, şartların bir an önce tamamlanması için elinden geleni yapması idi. Aslında 27 Mayıs bu anlamda CHP'nin orduyu maşa olarak kullanması sonucu gerçekleşmiş, askeri elbise giydirilmiş sivil bir darbedir..

Madem ki iktidar bu şekilde el değiştirecek, batılı dostlarımız da, işi şansa bırakmamak için, bir yandan Menderes hükümetine iyi şanslar dilerken, öte yandan kurulacak muhtemel ihtilal hükümetinin oluşumunu kendi çıkarları yönünde biçimlendirmek için çok önceden kolları sıvayacaklardı. Menderes yıpranmıştı. ABD ya da İngiltere için bu tür dostluklarda vefa yoktu. DP iktidarının ömrü tamamlanmıştı, içi tükenen bir konserve kutusu gibi tarihin çöplüğüne fırlatmak ya da külünü göğe savurmak gerekirdi.. Amerikan menfaatleri, küçük politik ihtiraslara kurban edilecek ya da şansa bırakılacak türden şeyler değildi.. Gerekirse, dün DP iktidarı ile CHP'nin iktidar koltuğunu milli şefin altından çeken el, aynı şekilde, Menderes'i ipe çekecek ihtilalciler için de aynı hizmeti sunabilirdi. Menderes yeni yılın ilk ayında baskı yasaları uyguladıklarını kabul eden bir açıklama yapacaktı. Baskı yasaları ile ilgili olarak kendini savunan Menderes şöyle diyordu: "Muhalefetin bizi zorlaya zorlaya bazı tedbirler almaya mecbur etmeleri, demokrasiye uygun neticeler değildir. Eğer onlar zorlamasalar, bu gün beğenmedikleri bir çok kanunun çıkmasına imkân yoktu." CHP ise sonuçlardan büyük bir moral kazanmıştı. CHP gelişmeleri yakından izlemek ve değerlendirmek için bir aydın forumu oluşturma kararı aldı. İktisatçı Osman Okyar'ın başkanlığında oluşturulan büroda Bülent Ecevit, Coşkun Kırca, Doğan Avcıoğlu, Turhan Feyzioğlu gibi bir takım isimler bulunuyordu. CHP işçi ve aydınlarla daha çok ilgilenecekti! Bu arada hükümet içinde bazı sorunlar çıkacak ve DP kamuoyunda büyük bir itibar kaybına uğrayacaktı.

Kıbrıs konusu da hükümeti zor duruma sokmaya başlamıştı. İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermekten yana idi. Türkiye ise adanın bölünmesini istiyordu.

Bu arada Amerika sürekli olarak Türkiye ile ilişkilerini geliştirme çabasında idi. Bağdat Paketi ve RCD yolu ile ekonomik, siyasi, askeri alanlarda, kültürel alanlarda yoğun bir işbirliği sözkonusu idi. Amerika'nın 1958'deki yeni yıl armağanı Ankara'ya 46 milyon dolar değerinde tahıl fazlasını vermesi idi. Bu günlerde bir de darbe teşebbüsü ortaya çıkartıldı. Biri emekli üç albay, 1 yar-

bay, 4 binbaşı ve bir yüzbaşidan ibaret 9 Subay hükümet darbesi teşebbüsünde bulunmakla suçlanarak tutuklandı. Hükümet, o günlerde basında yer alan, yabancı basında da tekrarlanan, Türkiye'de, ordu içinde geniş çaplı tevkifat yapıldığına ilişkin haberleri yalanlayarak bu açıklamayı yapacaktır. Bu olaydan sonra Askeri kademelerde geniş çaplı tayin ve atamalar gündeme gelecektir. 16 Ocak tevkifatı, ilk kez DP nin Ordu içinde kendine karşı bir kıpırdanma hareketinin ortaya çıktığı tarih olarak önem taşımaktadır. Ocak ayı sonlarında ise İngiliz polis ve askerlerinin Türkler'e karşı giriştikleri sindirme operasyonunda, 24 saat içinde 8 Türk'ün öldürülmesi Ankara'yı zor durumda bırakmıştı. Aynı günlerde Ankara'da toplanan Bağdat Pakı, Sovyetler'in yayımlacı siyaseti ve Türkiye'ye vaki tehdidi, İsrail ve Suriye konuları üzerinde duruldu. Pakı üyeleri Kıbrıs konusunda bir karar almadılar. Ancak TBMM İngiltere'nin Kıbrıs'taki tavrını kınayan bir bildiri yayınladı. Meclis artık eskisi kadar sakin değildi. 24 Şubat'ta Diyanet bütçesi görüşülürken yine Mecliste kızılca kıyamet kopacaktır. Ardından 5 Nisan'da Türkiye ile ABD arasında imzalanan istimlak ve müsadere garantisi anlaşması muhalefet partileri tarafından olduğu kadar, iktidar partisi içinden de büyük eleştiri alacaktı. Olay bir kapitülasyon uygulaması şeklinde tanımlanıyordu. Türkiye'de iş yapan Amerikalılar'ın anlaşmadan doğan haklarının ihlali karşısında doğan tazminat bedeli Amerikan hükümetince ödenecek, Ankara hükümeti, Amerikan hükümetine bu bedeli ödemekle yükümlü olacaktı. Yani Özel firmaların Türkiye'deki işlerinin garantörü ve hamisi, kefilisi Amerikan hükümeti olacaktı. Bu anlaşmadan önce de hükümet ABD ye bazı güvenceler vermişti. Menderes bu güvencelerin Amerikan yönetiminin Türkiye'ye olan ilgisini artıracağını ümit ediyordu. Bu güvenle Dünya Bankası'nın kapılarını Türkiye'ye kapamadığı mesajını aldığını söylüyordu! İnönü ise yokluk ve pahalılıktan şikayet ederek halk desteğini artırmaya çalışıyordu.

Hükümet basına sansür uygulamasını yeniden artırmaya başladı. Nisan ayında CHP nin yayın organı Ulus gazetesine bir ay süre ile kapatma cezası verilecektir. Haziran ayında da ana muha-

lefet partisi başkanının basın açıklamasının yayını yasaklanacaktır. 23 Mayıs'ta ise İçişleri bakanı, CHP kongresinde yapılan konuşmalara kızarak "Bu konuşmalar böyle devam ederse, memleketin şeref ve haysiyetini korumak için kongrelere mani olacağı" tehdidini savunmaktadır. Bu arada basın suçlarının altı teklifi DP nin oylan ile reddedilirken, Muhalefet ara seçimlerin vaktinde yapılması isteminde bulundu. 8 Haziran'da Beyazıt meydanında yüzbinlerce kişinin katıldığı Kıbrıs mitinginde Amerika, İngiltere ve Yunanistan'ı kınayan sloganların atılması Ankara'yı ABD nin önünde zor duruma düşürecekti. Ancak hükümet muhalefetle işbirliği yaparak, TBMM de yapılan bir gizli oturumda İngiliz planını reddederek adanın bölünmesi tezini gündeme getirecekti. Muhalefet Kıbrıs konusunda hükümeti destekleme kararı alınıştı, ama hükümetin Kıbrıs konusunda kendilerine bilgi vermediğinden yakınıyorlardı. Muhalefet televizyondan yararlanamadığı gibi, kendileri ile ilgili yalan yanlış haber ve eleştirileri cevaplama haklarının bile bulunmadığını söylüyordu. Bu amaçla CHP milletvekilleri bir tezkire tasarısı hazırlayacaklardır. Bu arada Türkiye'ye yapılan yardımların nereye harcandığı ve dış borç yükü de tartışılınaya başlandı.. İnönü, DP nin Osmanlı döneminde daha fazla borç aldığını söylerken, Aydın Yalçın bu borçların bir kısmının yatırımlara dönüştüğünü, ancak rantabil olup olmadığının, doğru kullanılıp kullanılmadığının tartışılması gerektiğini söylüyordu. İnönü DP nin 8 yılda 280 milyon altın borç aldığını, Osmanlıların 50 yılda 135 milyon altın borç aldıklarını söylüyordu.

Hürriyet Partisi ise "Bu iktidarın fakiri daha fakir, zengini daha zengin yaptığını" ileri sürerek "bu durumun ne sosyal adaletle, ne memleket menfaatleriyle kabili telif değildir." deniliyordu. Aynı günlerde Savunma Bakanı sıfatı ile Amerika'ya giden Ethem Menderes, ABD nin Türkiye'de kummayı düşündüğü üslerle ilgili müzakereler yapıyordu. Sovyetler bir yandan, Suriye Irak cephesi öte yandan, Yunanistan öbür taraftan Türkiye'yi sıcak bir çemberin içine sıkıştırmıştı. Muhalefetin baskıları karşısında ise iktidar sözcüleri zaman zaman kendilerini tutamayarak aşırı sözler ediyor-

lardı. "DP yi gizli bir düzen kurmakla suçlayanları fesatçılıkla" itham eden Dışişleri bakanına karşı, muhalefet sözcüleri Kıbrıs'taki gelişmelerden bile haberdar olmamaktan yakınıyorlardı. Üs meselesi ise, bazı bakanların bile bilgisi dışında geliyordu. Ağustos ayında şok bir devalüasyon yaşandı 1 Dolar 2.80 TL iken, birden 9 liraya yükseltildi. 4 Ağustos kararları olarak bilinen bu kararlar, bizdeki 24 Ocak kararlarını hatırlatıyordu. Polatkan, hükümetin Amerika'dan yeni borç aldığını ve ödemelerin "Duyun-u muntazama" ya bağlandığını bildiriyordu. Muhalefetin bu açıklamaya tepkisi üzerine hükümet karşı bir çıkışla, muhalefetin hükümeti devirmek için kışkırtıcılık yaptığını ileri sürdü. İnönü'nün tepkisi ise, DP iktidarının hukuk dışı icrasına alet olan devlet memurlarından hesap sorulacağı şeklinde idi. DP ise bunu muhalefetin devlet memurlarını iktidara karşı teşkiri olarak yorumluyordu. Ekim ayında ise muhalefet partilerinin işbirliği yapma çabaları yine gündemdeydi. İngiltere'nin hazırladığı, Türkiye'nin kabul ettiği Kıbrıs planı ise yürürlüğe girmişti. Cumhuriyetçi Millet partisi ise Köylü partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet partisi adını alıyordu.

Bu arada CHP ve İnönü'ye karşı iktidarın yıkıcı tedbirleri gündeme gelmeye başladı. 17 Ekim'de İnönü'yü Zile de karşılamak isteyen partililer polis zoru ile dağıldı. 24 Ekim'de de aynı durumla Çankırı'da karşılaşan İnönü Ulus'ta hükümeti sert bir dille eleştirdi. Kasım başında ise Ulus gazetesi bir ay süre ile tekrar kapatıldı. Kasım ayının son haftası ise yoğun diplomatik temaslara sahne oldu. 27 Kasım'da Türkiye-Almanya Kredi anlaşması, 28 Kasım'da Türkiye-Belçika Mali yardım anlaşması, 29 Kasım'da Türkiye-İtalya Kredi anlaşması, 29 Kasım'da da Türkiye-Hollanda Kredi anlaşması imzalandı. Daha sonraki günlerde de Norveç, Portekiz ve İsviçre ile benzer anlaşmalar imzalanacaktır. İnönü, yurt gezisine çıkarak halk desteğini artırmayı denemeye karar verdi. Ekonomik konularda olduğu kadar, dış politika alanındaki iktidar tasarruflarını da eleştiren İnönü, DP iktidarının Türkiye'yi Ortadoğuda karanlık maceralara sokmasından endişe duyduğunu açıklıyordu. Bu konuda meclis araştırması yapılmasını isteyen

önerge DP lilerce engellenecek ve tartışmalar çıkacaktı. Menderes'in Irak konusundaki muhalefetin eleştiri'lerine cevabı ilginçti. Tıpkı bu gün ANAP iktidarına karşı Lübnan ve Balkan ülkelerinin durumu örnek gösterildiği gibi, o günlerde de Irak'ta yaşanan olaylar, DP iktidarı için örnek gösteriliyordu. Menderes bu konuda şöyle diyordu: "Adeta bunları da öldürecek bir sergerde, bir serseri çıkmayacak mı denilmektedir" .. Menderes muhalefetin kendileri hakkındaki idam hükmünü daha o zamandan farketmiş gözüküyor. DP lilere göre, CHP yeni bir baskı dönemi başlatmak istemektedir. CHP lilere göre ise "İktidar yeni bir baskı politikası uygulamak istemektedir" Muhalefete göre, iktidar, halkın fikrini ve ilgisini başka memleket meselelerinin üzerinden kaydırmak için muhalefete ihtilalcilik isnat etmektedir. CHP bildirisi'nde, hükümetin yeni bir şiddet politikası için zemin yokladığından bahisle " Bu idareciler, muhalefeti mefluc hale getirmek, hür basını yavaşlatmamak hayaline düşmüşlerdir. Muhalefete yöneltilen ihtilalcilik vasfı bu hevesten doğmaktadır. CHP nin varlığı ve vatanseverliği memleketi ihtilal sevdasından koruyacak başlıca teminatür. Partimiz serbest, eşit, dürüst seçimlerle iktidarın el değiştirmesini sağlayan bir rejim olduğu içindir ki, demokrasinin bütün icaplarıyla yerleşmesine yıllardan beri var kuvveti ile çalışmaktadır. Bizim mücadelemiz haklı ve meşru bir mücadeledir" Herkes haklı ve meşru da, acaba haksız olan ve gayri meşru olan kim!

Siz böyle birini biliyor musunuz?

Seçim öncesi DP ye yaklaşma gayretindeki CHP, seçimlerden sonra bütün gücü ile iktidara yürümektedir. Menderes "Siya-set muhtekirleri" adını taktığı muhalefete karşı "tedbir almak"tan sözederken İnönü, "Demokrasiye paydos demeye Menderes'in gücünün yetmeyeceğini" söylüyordu. Muhalefetin ölçsüz beyanlarının Türkiye'nin dış itibarını gölgelediğini ileri süren DP lilere karşı muhalefet kanadı "Dış tehlikeye karşı en büyük savunmanın iç huzurla sağlanabileceğini" savunuyordu. Menderes'e göre muhalefet hükümeti eleştirmekte haksızdı, dış yardım konusu ise istismar ediliyordu. Menderes İnönü'nün Anadoluyu dolaş-

masının ardından, dış gezilerden iç gezilere yeteri kadar zaman ayıramadıklarını fark ederek Ekim başında Yurt gezisine çıkacaktır. Amaç, 1946 ruhunu yeniden diriltmekti. Manisa'da halka hitap eden Menderes partilileri, muhalefete karşı vatan cephesine katılmaya çağırıyordu: "Muhalefete karşı vatan cephesinin kurulması zarureti kendini göstermiştir. Bozguncu, iptidai, tahripkar propagandalara karşı vatandaşların hizmetlerini aslanlar gibi müdafaa etmeye hazır" parti militanlarına ihtiyaç vardır! Menderes de artık bir vatan kurtarıcıdır. Devleti, milleti, vatani, hain muhalefete karşı korumak ve kollamak için kolları sıvayan iktidar partisi, halkı ihanet çetesi muhaliflere karşı savunacaktır.. Menderes'in heyecanlı nutukları fayda vermeyecektir. Partide "Yaylacılar grubu" denilen ılımlı-gezgin bir takım, giderek DP içinde huzursuzluk kaynağı olmaktadır. Meclis başkanının seçimi tartışması, kritik zamanlarda yaylacıların muhalefetle birlikte hareket edebileceği tehlikesini göstermiştir. Bayar'ın Çorlu konuşması İktidar-Muhalefet ilişkilerinin üzerine tuz biber ekecektir.. Bayar'ın "Bu milleti refah ve emniyet içinde yaşatmak için ne mani vardır. Ne mani olabilir? Eğer bir mani çıkarsa, bu milletin azim ve iradesi o maniyi karınca gibi ayağının altında ezmeye muktedirdir" Bayar bununla CHP yi, ya da muhalefet kanadını mı kasdetmişti.. Aslında öyle dememişti ama, o anlama da yorumlanabilecek sözlerdi. Bayar bu günki Özal yönetimi gibi, DP nin içinden çıkıp gelen, onun kurucu kadrosunda yer alan biri idi. Dolaylı olarakta olsa zaman zaman iktidara destek veriyor ve kararları yönlendiriyordu. Herşeyin iyiye gittiği yolunda mesajlar vermekten geri durmuyordu. İnönü ise, giderek daha tehditkar konuşuyordu. Menderes'in kendilerini "kâfir" olarak görüp takdim ettiğinden yakınan İnönü şöyle diyordu: "Şimdi DP genel başkanı bizi kâfir olarak, ehli salıp okarak ilan ediyor. Bu düpedüz kanlı bir irtica teşebbüsüdür. Bunun neticelerinden ve akibetinden kendilerini sakınmaya davet ediyorum." 1958 in son günlerinde artık ipler iyiden iyiye kopma noktasına gelmişti.. DP grubu gelişmelerden kaygı duymaya başlamıştı. İç huzuru temin maksadı ile bir tedbirler paketi hazırla-

mak üzere bir komisyon oluşturulmasına karar verildi. Basından ve kamuoyundan gizli olarak sürdürülen çalışmalar Tan Matbaası'nda meydana gelen infilakın güruhları arasında unutulup gitti. 6 Ocak'ta meydana gelen patlamanın ardından 17 Şubat'ta Menderes'in uçağının düşmesi ile yeni bir heyecan şoku gündeme geldi. 59 u ağır, 141 kişinin yaralandığı patlamada 12 ölü vardı.

Bu arada yapılan 15. CHP genel kurulunda İnönü genel başkanlığa, Gülek genel sekreterliğe seçilirken 10 ilk hedef belirlendi. Bunlar, partizanlığın kaldırılması, Senatonun kurulması, Seçim güvenliği, Anayasa mahkemesinin kurulması, Yüksek Hakimler Meclisinin teşkili, Memurların mahkemeye başvurma hakkı, Basın hürriyetinin anayasa teminatı altına alınması, Üniversite özerkliği, Yüksek İktisat şurasının teşkili, Sosyal adalet kavramının anayasada yer alması. Şubat ayının ilk haftasındaki bir diğer önemli konu Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs görüşmelerinin Zürihte başlaması idi. Anlaşma 11 Şubat'ta imzalandı ve Dışişleri Bakanı Zorlu "Bu anlaşma ile barışın daha da güçlendiğini" söyledi. Almanya ile kredi anlaşmasına yeni maddeler eklenmesi de bu günlerde oldu. Yeni düzenlemeye göre, Türkiye 2. Dünya savaşında el koyduğu Alman mallarını iade edecekti. Satılan malların ise değerinin yarısı ödenecekti. Ayrıca Türkiye dış taşıma hizmetlerinde Almanya'ya öncelik verecek ve bu hizmetlerin en az yarısı Alman gemileri ile yapılacaktı. O günlerde TBMM'deki en önemli tartışmanın konusunu Milletvekili maaşları oluşturuyordu. CHP nin 144 ve DP nin bir oyu ile CHP nin Milletvekilleri maaşlarına zam yapılmamasını öngören teklifi reddedildi ve zam yapıldı. 17 Şubat'ta Başbakan, Kıbrıs görüşmeleri için Londra'ya götürmekte olan THY ait Sev isimli uçak düşmüş, 25 kişilik uçaktan 10 kişi sağ kurtulmuştu. Menderes onlar arasında idi. Bu olay Türkiye'de büyük bir heyecana vesile ol-

caktır. Uçağın düşmesinden iki gün sonra Kıbrıs'ta Cumhuriyetin kurulması ve Menderes'in anlaşmayı hastahane'de imzalaması, bir kazanın, Kıbrıs sorununun sona ermesi ile aynı zamana raslaması DP lehine bir hava doğmasına yol açmıştı. Menderesin Türkiye'ye dönüşünde çocuğunu Menderes'in ayağının dibinde kurban etmeye kalkan insanlar çıkacaktı. Mart başında Makarios Kıbrıs'a geri döndü. O günlerde EOKA Londra anlaşmasını kabul ettiğini açıklayacak ve Grivas emekli olacaktır. 5 Mart'ta Amerika yapılan yeni bir anlaşma ile, gerektiğinde Türkiye'ye bir saldırı olduğunda Türkiye'nin yanında savaşa girmeyi kabul ediyordu. Türkiye artık Amerikan güvenlik şemsiyesine dahil olmuş oluyordu. 12 Mart'ta Menderes Yurt dışında iken başbakanlık müsteşarı Ahmet Salih Korur Eyyüp'te büyük bir iftar yemeği verince CHP kesiminden sert eleştiriler alacaktır. Menderes Türkiye'ye dönmekten bir gün önce de Türk-Amerikan istimlak anlaşması imza edilecektir. Bir gün sonra İstanbul'da Eyyüb Sultanı ziyaret ettikten sonra Ankara'ya gelen Menderes'i tren istasyonunda İnönü ve Gülek karşılayacaktır. Bu gelişmeler muhalefetin iktidar üzerindeki baskısını azaltmadı. Halkın Menderes'e yönelik teveccühünü engellemek isteyen muhalefet yeni bir atağa kalkıştı. Nisan ayının ilk günlerinde Dışişleri bakanı Zorlu NATO toplantısı için Washington'a gitti. Bir süre sonra da Menderes İspanya'ya. CHP Muhtar seçimlerinin ve ara seçimlerinin yapılmasını istiyordu. Öte yandan CHP Avrupa Konseyi için Kasım Gülek ve Bülent Ecevit'i aday gösteriyordu. Ancak CHP nin önerileri reddedildi. CHP nin İstanbul'daki bir ilçe kongresinde polisin müdahalesinin ardından DP Diyarbakır il kongresi de polis gözetiminde yapılabildi. İnönü "Bahar Taarruzu" adını verdiği bir kampanya başlatıyordu 46 milletvekili ve parti meclisi üyeleri ile Anadolu'ya çıkarak iktidarı halka şikayet edeceklerdi. İnönü'nün bahar taarruzunun ilk durağı olan Uşak'ta olaylar çıkacak ve İnönü atılan taşlarla başından yaralanacaktır. Aynı gün İçişleri bakanı bir bildiri yayımlayarak bütün illerde siyasi parti kongrelerinin yasaklandığını duyuracaktır.

Mayıs ayı da kavgalı başladı. CHP Genel Sekreteri Kasım

Gülek İzmir Valisi Hadımlı ile sokak ortasında yaka paça kavga edecekti. Bir gün sonra da İnönü Topkapı'da taş sopalı bir saldırıya uğrayacaktı. İnönü'nün öldürülmek istendiği ileri sürülüyordu. Olaya askeriye müdahale etmiş, olayla ilgili haberler konusunda yayın yasağı konmuştu. İnönü olayla ilgili olarak şöyle diyordu: "Emniyet içinde yaşama hakkı istiyoruz. Memlekette idarenin gelip gitmesini, yalnız ve ancak eşit haklar ve dürüst tatbikat ile seçim emniyetinden bekliyoruz. Bütün mücadelemizi ve arzularımızı bu basit esaslar içinde hülâsa etmek mümkündür". Bizimkilerin aklı hep muhalefete düşünce başlarına geliyor. Muhalefet, muhalif olanlar hep güzel konuşuyorlar.. CHP iktidarına karşı DP ancak bu kadar masum ve Demokratı. Şimdi DP iktidarı karşısında da CHP ne kadar munis, demokrat ve mazlum! Kuşkusuz tekrar CHP iktidar olacak olsa idi o günlerde, hemen eski huylarına sahip çıkacak ve "nerede kalmıştık" diye soracaktı! İnönü "Vatandaş hakkına idare tarafından tecavüz ediliyor" diyordu. Yani "Devlet terörü ve devletkomplosu" demek istiyor herhalde! İnönü'nün İstanbul'dan Ankara'ya dönüşü de olaylı olacak, güvenlik görevlileri ile milletvekilleri arasında tartışmalar, itişip kakışmalar olacaktır. Halk Tren istasyonuna alınmayacak, asker ve polis kanması bir güvenlik kuşatması altında İnönü istasyondan ayrılacaktır.. İnönü'nün Ankara'ya döndüğü gün Yunan başbakanı Konstantin Karamanlis ve Dışişleri bakanı Averof ta Türkiye'ye geleceklerdir.. Ankara zor günler yaşamaktadır.. İnönü'nün Ankara'ya dönüşü, bir bakıma Menderes'in Türkiye'ye dönüşü gibidir! Menderes uçak kazasından, İnönü taşlı sopalı saldırıdan, halkın linç etmesinden kurtulmuştur! Hükümet bir gün sonra bazı hakimleri ani bir kararla emekliye sevkedecektir. Ardından Nüvit Yetkin'in Menderes ve Gedik hakkındaki meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi mecliste fırtınalı anlar yaşanmasına sebep olacak ve önergenin reddedilmesi üzerine CHP milletvekilleri toptekün meclisi terkedecektir. Olaylar bu kadarla da kalmayacak iki gün sonra tekrar söz isteyen önerge sahibi Nüvit Yetkin'e söz verilmeyecek, çıkan tartışma üzerine başkan oturumu kapatacak, ardından çıkan olaylar sonucunda Yetkin'e 4. karara itiraz

eden öteki 4 milletvekiline daha genç kurula katılmama cezası verilecektir. CHP li milletvekillerinin hep bir ağızdan "Hürriyet, hürriyet" bağırışları arasında mecliste yine olağanüstü bir gün kapanmış olacaktır. Bir kaç gün sonra toplanan parti meclisi ise, şiddetli muhalefetin sürdürülme kararı aldığını açıklayacaktır. Parti bildirisinde "Hukuka bağlı devlet nizamının davacısı olan CHP bütün Türk milleti ile birlikte emniyet istemektedir. Adâlet istemektedir. Hürriyet istemektedir" denmekteydi. CHP milletvekilleri TBMM oturumlarını boykot etmeye devam ediyorlardı.. Bu arada meclis koridorlarında iktidar ve muhalefet milletvekilleri arasında üzücü olaylar, itişip kakışmalar oldu. Ulus ve Akis'in yayını yasaklandı. İnönü ile Bölükbaşı son olayları görüşmek ve muhalefet partileri olarak ortak bir cephe oluşturmak konusunda bir araya geldiler.

26 Mayıs'ta Menderes gerginliği azaltmak için 5 CKMP li ve bir CHP milletvekilini yemeğe çağırdı. Ama bunlar fayda etmedi. CHP lilerin parlamento boykotları sürüyordu. 5 Mayıs 1959 tarihli gazetelerde uygulanan sansür nedeni ile Cumhuriyet Savcılığının bir tamimi yer alıyordu. Bir gün önce İstanbul'da cereyan edilen hadiselerin neşri yasaklanmış ve yerine savcılık açıklaması konmuştu. Açıklama aynen şöyle: " .. CHP Genel başkanı, Malatya mebusu İsmet İnönü'nün İstanbul'a gelmesi dolayısıyla cereyan eden hadisat hakkında hazırlık tahkikatı yapıldığı cihetle, tahkikatın seyrine tesir yapabilesi itibarıyla CHP genel başkanı Malatya Mebusu İsmet İnönü'nün İstanbul'a gelişi dolayısı ile cereyan eden hadisata ait, hertürlü neşriyatta bulunulması ve keza bu mevzudaki hertürlü beyanatta neşri basın kanununun 30. maddesinin 2. fıkrası gereğince nöbetçi sulh ceza hakimliğinin 4. 5. 59 tarih ve 59-19 sayılı kararı ile yasak edilmiştir. Gereğinin ifası rica olunur. 4. 5. 959. İstanbul CMU Baş Muavini Celal Beykal". Menderes'in giderek güç kaybetmesi, büyük tüccarları ve sanayicileri kaygılandırıyor ve bu arada sürekli olarak Amerika'dan konsültasyon heyetleri geliyordu. 13 Haziran'da DP il yönetiminden Sanayi Odası başkanı Osman Kibar, hükümetin tutumunu eleştiren ve Türk sanayicisinin içinde bulunduğu zor durumu anlatan

bir basın toplantısı yaptı. Bu açıklama CHP nin işini kolaylaştırmıştı. Bu arada Ankara'daki gelişmeleri yerinde görmek üzere NATO Genel Sekreteri Speak Ankara'ya geldi. CHP Anadolu'ya doğru yeni bir siyasi taarruz başlattı.

Kibar'ın konuşması çok geçmeden parti içinden de tepki alacak ve Ağustos başında partiden ihraç edilecektir. NATO genel sekreterinin Ankara ziyaretinden bir ay sonra Bağdat Paktı, CEN-TO ya dönüştürülecekti. Bir gün sonra Ticaret Bakanı Hayreddin Erkmen ithal serbestisine gidileceğini açıkladı ve Türkiye ile ABD arasında yeni bir kredi anlaşması imzalandı.

22 Ağustos'ta bir açıklama yapan DP Genel İdare kurulu, ihraç edilen ya da ayrılan, müstafi sayılan bütün partilileri parti çatısı altında toplanmaya çağırdı. Ancak bu çağrı beklenen yankıyı bulmadı. Güçlü iken çağırılmamıştı. Şimdi gerilerken, kim bu riski göğüslemek isterdi ki! 11 Eylül'de Bozcaada'dan ayrılan Kasım Gülek, burada DP lilerle tartışmıştı. Geyikli'ye geldiğinde burada DP lilerin saldırısına uğrayacak, beraberindeki gazeteciler dövülerek hastahanelik edilecektir.. CHP nin dipçikli, jandarmalı zulmü, bu kez CHP ye karşı halk tepkisi olarak, belki de biraz intikam duyguları ile karışık, iktidar partisi adına sivil bir tokat olarak geri yansiyordu.. Bu olaydan kısa süre sonra Gülek parti genel sekreterliğinden ayrıldı ve yerine İsmail Rüştü Aksal getirildi.

Bu arada gazetelerde Newyork Times'e atfen yer alan bir haberde Türkiye'de kurulacak füze rampalarına ilişkin, ABD ile bir anlaşma metni üzerine mutabakata varıldığı belirtiliyordu. Gazeteye göre, harp halinde ateşleme kararının Türk Hükümeti, NATO Genel Karargâhı ve ABD başkanının ittifakı ile verileceği belirtildikten sonra , balistik füze üssünün kurulması işinin tahakkuku için Amerika'nın munzam ekonomik yardımda bulunmaya davet edilmesinin muhtemel olduğundan bahisle yetkililerin anlaşmanın ne şekilde açıklanması gerektiği konusunda ihtilafa düştüklerini kaydediyordu. Aynı günlerde Menderes Amerika'da hükümet yetkilileri ve işadamları ile görüşmeler yaparken Türkiye'de de 44 işadamlı, ihracatı artırma yolunda tedbirler, kredi meselesi ve teşvik konuları üzerinde çalışıyordu. 31 Ekim'de DP Meclis grubu

toplantısında Refik Koraltan'ın 218 oy alarak, 121 oy alan Sıtkı Yırcalı'yi yenilgiye uğratması, Parti içindeki masonların güç kay-beuneye başladığını gösteriyordu.. Bayar sessizdi. Osman Kibar'ın çıkışı, ardından Yırcalı'nın grub oylamasında kaybetmesi partideki muhafazakâr kanadın güçlendiğini ya da muhafazakâr eğilimlerin arttığını, masonik denetimin zayıfladığını gösteriyordu. Aynı günlerde CKMP Genel başkanı Bölükbaşı Meclisteki konuşmasında meclisin manevi şahsiyetini tahkir ettiği gerekçesi ile on ay hapis cezasına çarptırılacaktı. O günlerin bir diğer ilginç davası ise İran şahına iftira ettiği iddiası ile Akis dergisinin mahkum edilmesi idi. Kasım ayının ikinci yarısında bir yandan Yüksek İslam Enstitüleri'nin açılması işlemine başlanırken, diğer yandan Vatan gazetesi kapatılarak Ahmet Emin Yalman hapis cezasına çarptırılıyor idi. Bu arada CHP den Ahmet Hamdi Başar "Nereye Gidiyoruz" başlıklı bir risale yayınlayarak hükümeti ve muhalefeti uyarmaya çalıştı ise de artık yolun sonuna gelmişlerdi. Başar şöyle diyordu: "Evet artık biraz duraklayalım ve kendimiz.c gelelim.

-Nereye gidiyoruz?

Millet iki cephe teşkil etmiş, birbiri ile çarpışıyor. Bir tarafta hürriyet bayrağı elimizde, avaz avaz haykırıyoruz:

-Yaşasın hürriyet, kahrolsun istibdat!..

Hürriyet istiyoruz, matbuat hürriyeti, toplantı hürriyeti, söz hürriyeti istiyoruz. Hürriyetlerin anayasa ile teminat altında bulundurulması, bir anayasa mahkemesi kurulması, hakim teminatı, Üniversite muhtariyeti, nisbi temsil, çift meclis usulünün kabulü için mücadele ediyoruz. Bu memleket ancak bu sayede hürriyet, refaha ve saadete kavuşacaktır diyoruz.. İşte hürriyet bayrağını dalgalandıran muhalefet cephesinin, yalnız onun değil, matbuatın, münevverin, hepimizin ulaşmak istediği hedef sadece bundan ibarettir. Öbür tarafta devleti temsil eden iktidar var. O da dün muhalefette iken yalnız bunları istiyordu. Şimdi hürriyetlerimizi istidat etmek için cephe kurmuş, mücadele ediyoruz. Muhalefetin 57 seçimlerinde işbirliği olsaydı, iktidarı değiştirecek ve altı ay

içinde bu gayemiz gerçekleşecek, memleket huzur ve refaha kavuşacaktı, yazık oldu diyoruz"

2 Aralık'ta CHP İçişleri Bakanı Namık Gedik'in istifasını isteyecektir ama istifa eden Ulaştırma bakanı Muzaffer Kurbanoglu'dur. Sebebi ise Menderes'le düştükleri görüş ayrılığı.

Ve yıl böyle tamamlandı.

ACI SON 1960

Ve yolun sonu.

Menderes biraz daha hırçın ve tedirgin..

Ocak ayı nisbeten sakindi. Şubat ayı sonlarına doğru Zorlu, Kıbrıs meselesinin sonuçlandığını duyuracaktı. Londra'da, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından imzalanan metin açıklanacaktı. Bu arada Türk-Rus ticaret anlaşması imzalanacak ve yeni bütçe 158 e karşı 396 oyla kabul edilecekti. Ama bir hafta sonra Makarios Kıbrıs'ta "yaşasın Enosis" çılgınlıkları ile karşılanacaktı. CHP döneminde bizim Kıbrıs meselemiz yok deniyordu. Ama bu gün böyle bir mesele ortaya çıkmıştı. Ne varki bulunan çözüm kalıcı olmaktan çok uzaktı. İngiltere başlangıçta Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak istemiş, ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu da gözönüne alarak bir geçici ara çözümde karar kılınmıştı. Makarios 11 Mart'ta Albay Grivas'la görüşecek ve 19 Mart'ta da general olacaktı. Geçici Kıbrıs hükümetinin üç üyesi Türk'tü. Makarios Türk Liderleri ile birlikte hareket etmekten söz ediyordu ama, bunun hiç bir güvencesi yoktu. Ankara geçici de olsa Kıbrıs'ın baskısından kurtulmak ve biraz rahat nefes almak istiyordu.. İngiltere ve Amerika ile pazarlık gücü yoktu.. Yine Mart ayında önemli bir gelişme Türkiye ile İsrail arasında Ticaret anlaşmasının imzalanması idi. Mart ayında Yeşilhisar'da meydana gelen olaylarda 10 CHP'li ve 2DP'li gösteri ve toplantı yürüyüşüne mu-

halefettin tutuklanacaklardı.

Nisan ayı ise zor bir aydı.

Arık sona doğru tam gaz gidiliyordu. Daha sonra Büyük Doğu'da Menderes dönemini eleştirecek olan NFK'in, dergisine aldığı bir karikatür ilginçti. Bir çok yol arasında seçim yapamayan Menderes çaresizdi ve altında şu şarkı sözleri bulunuyordu: "Ben yitirdim yolumu, yolların günahı ne!" Tam iktidarın ortasında iken 1955 yılında Çorlu'da sarfettiği şu sözler Menderes'in bu günkü çaresizliğini hazırlayan tarihi yanılışı idi: "Kıskançlar, dış yardım istemeyenler, milli kalkınmayı istemeyenlerdir.. Milli kalkınmaya mani olmak isteyenler, milli irade karşısında karınca gibi ezileceklerdir" Menderes'in Kan davası sona yaklaşıyordu. İnönü daha 1958 lerde uyarıyordu: " Şiddet yoluna gidenler, ya gereken yola geleceklerdir, yahutta İnönü'nün canını alacaklardır" Can pazarlığı o gündür bu gündür sürüyordu..

Menderes'in oynayacak atı yoktu. İnönü ise askere oynadı. Belkide herşey 1958 de belli olmaya başlamıştı. Sorunlar 54 den beri artık dışa vuruyordu ama, 14 Temmuz 1958 de Bağdat'ta meydana gelen ihtilal, Demokrat Parti üzerinde ihtilal rüzgarlarını estirmeye başladı.. Irak devrimi, Ankara'da beklenmeyen bir etki yapmıştı. 2 Nisan'da Adalet Bakanı Esat Budakoğlu görevinden çekildi ve yerine Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı getirildi. Aynı gün Kayseri'de CHP'nin bütün kongre ve toplantılarının yasaklandığının valilikçe açıklanmasının ardından, İnönü olayı yerinde incelemek üzere yanında milletvekilleri ve gazetecilerden oluşan 30 kişilik bir heyetle Kayseri'ye giderken Kayseri'ye 30 km mesafede Himmetdede mevkiinde treni durdurularak burada 3 saat alıkonuldu. Kayseri'de sıkıyönetim olmamasına karşılık yapılan uygulamanın kanunsuz olduğu belirtildi. Durum çok kritik bir safhada idi. Ancak Valilik yasaklama kararını geri çekerek durumun yeniden normale dönmesine imkan hazırlarken, İnönü de Ankara'ya tekrar geri dönecekti. Kayseri dönüşünde de olaylar yatışmayacak aksine iş iyiden iyiye çığırından çıkacaktır. Askeri birlikler Yeşilhisar'da İnönü'nün yolunu keseceklerdi. Niğde'den sevk edilen topçu birlikleri İncesu'ya giden yolu kesecekler ve

İnönü'nün buradan geçişini engelleyeceklerdi. İnönü arabasından inerek askerlerin arasından yürüyerek geçti ve oradaki bir tepeye çıktı. Askeri birlikler etrafını kuşattılar.. İnönü yürüyerek İncesu'ya gitti. Oradan Yeşilhisar'a girmek istedi ise de yol askeri konvoylarla kesilmişti ve halk tecrit edilmişti. İnönü çaresiz kalınca Yeşilhisar'dan vazgeçip Ürgüp'e gitti. İnönü İncehisar'dan ayrılırken "Hürriyet isteriz, adâlet isteriz" diye bağıırıyordu. İnönü'nün kesin olarak engellenmesi talimatına karşılık, askerlerin arasından geçerek İncesu'ya giden İnönü engellenmemiş, aksine onları selamlayan İnönü'ye askerler selamla karşılık vermişlerdi. Bu arada İnönü ile selamlaşarak konuşan Binbaşı Selahaddin Çetiner ise mahkemeye sevk edilecekti.

3 Nisan'da Yeşilhisar'da yaşanan bu olaylar, İnönü yanlısı askeri şahısları fazlası ile tedirgin etmişti. 16 Nisan'da General ve Amirallerden oluşan emekli 14 Subay İstanbul'da İnönü'yü ziyaret ederek üzüntülerini bildireceklerdi. Bu arada bazı aktif subaylar da Menderes'e gelerek CHP olayının bitirilmesini teklif edeceklerdi. Bir bakıma bu olaylar doğrudan Menderes'in emir ve direktifleri ile değil, intikam sevdasındaki bazı bürokratlar tarafından tertiplenmekteydi. Daha sonra da Menderes'in bu olaylarda doğrudan dahli olmadığına ilişkin bir çok açıklamalar yapılacaktır.. 27 Mayıs'tan önce başbakanlık doktoru olarak görev yapan Celal Ertuğ 27 Mayıs 1990 tarihli Hürriyet gazetesinde yer alan ve ilk kez yayınlanan anılarında "Himmetdede olaylarında Adnan beyin günahı olmadığını" açıklayacaktır. Ertuğ'un verdiği bilgiye göre "Himmetdede istasyonunda muhalefet lideri İsmet İnönü'nün yolunu kesmeyi o dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar istemiş ve olayı yönetmişti. Adnan Menderes ise buna karşı çıkmıştı. "Menderes ise düşüncelerini şöyle açıklıyordu: "Bana şeytan taşlıyorlar.. İnönü'ye siyasi yatırım imkanı verdik. Çöküyoruz. CHP ihtilali bekliyor. Biz de ihtilali çabuklaştırmak için ne mümkünse yapıyoruz" Menderes samimi bir itirafıta bulunuyordu.. Olay Bayar'ın bir komplosu idi ve fakat faturası Menderes'e çıkartılacaktı..

Bayar! Suçlu fakat ilgisiz, bilgisiz rolünde kaypak bir politi-

kacı!

İsmet Paşa'nın haleti ruhiyesinin bir başka beden kalıbında ve başka bir fıtratla yeniden biçimlendirilmiş şekli!

Ertuğ'un belirttiğine göre, İnönü'ye saldırı Menderes'i çıldırtmıştı. Menderes "Adam olay çıkartmak istiyor, siz ona istediğinizden fazlasını veriyorsunuz" diyordu. Menderes çevresindeki- lere "Bu memlekette seyahat özgürlüğü de mi yok" diyordu.

Menderes çaresizdi. Ertuğ'un naklettiğine göre, Ahmet Salih Korur, Menderes'in 11 defa istifa ettiğini söyleyecekti. Ama Bayar "Dere geçerken at değiştirilmez" diye bu istifaları geri çevirecek ve gizleyecekti. Menderes Bayar'ın maskesi, yumuşak yüzü, gerektiğinde de kılıcı, kalkanı, zırhı idi.. Menderes olayları önlemek için çırpınmıştı. Ama İstanbul'da ve rahatsızdı. Bayar ise olayı başbakanlıktan fiilen yönetiyordu. Kayseri valisi de yerinde yoktu. Bayar'ın talimatı ile partililer vali yardımcısına baskı yaparak bu komplo- yu hazırlamışlardı. Devlet komplo içindeydi. Komplonun planlayıcısı Bayar'dı ve komplo- yu Menderes İstanbul'dayken o Ankara'da başbakanlığa gelerek doğrudan yönetmişti. Ünlü Mason Medeni Berk te telefonla Kayseri'ye gerekli talimatı vermişti.. "İnönü'yü engelleyin, ne pahasına olursa olsun. Taşla, domatesle, sopayla, askerle, ama mutlaka" Bayar İnönü'nün tekrar gelmesi ile kendilerinden hesap sorulmasından devri sabık doğrulmasından korkuyordu ve onun içinde böyle bir komplo- ya girişecekti, ama sonunda ipe giden o değil Menderes olacaktı! İnönü 18 Nisan'da büyük bir laf edecekti. Şöyle diyordu İnönü: "Biz demokratik rejimi kurduk. Bu rejimi istikametinden ayırıp başka rejim haline getirmek, utulukeli bir şeydir... Bu yolda devam ederseniz, sizi ben bile kurtaramam" Aynı gün hükümet tahkikat komisyonu kurulmasını kabul etti. Komisyon muhalefetle basın aleyhinde onaya atılan iddiaları soruşturacak ve soruşturmalar bitene kadar her türlü siyasi toplantı yasaklanacak, meclis görüşmeleri ve öneriler resmi gazete dışında hiç bir yerde yayınlanmayacaktı. Tahkikat komisyonu meclisten aldığı bir kararla meclisteki görüşmeler yayınlayan gazetelere karşı tedbirler hazırladı ve komisyona karşı çıkarı nitelikte yazılan bazı dergi

ve gazeteler kapatıldı. Tasarıya karşı çıkan Fethi Çelikbaş 12, Osman Bölükbaşı 6 oturum meclisten uzaklaştırma cezasına çarptırıldı. Bunun üzerine muhalefet milletvekilleri meclisi terk ettiler. Tasarı 27 Nisan'da yasalaştı. Kararı eleştiren İnönü de 12 oturum meclisten uzaklaştırma cezasına çarptırıldı. Bazı DP li milletvekilleri de kanuna karşı çıktılar. Hüseyin Nail Kubalı ve Tarık Zafer Tunaya gibi anayasacılarında araların da bulunduğu bir çok hukukçu tasarıya karşı çıkarken, Sıtkı Yırcalı da bu uygulamanın sıkıyönetim yetkilerini aşan bu yetkilerin gayrimesul bir kadroya verilmesi adli sisteme uygun değildir" diyordu. Şevket Süreyya Aydemir "Menderes'in Dırmanı"nda, DP iktidarının son günlerini şöyle anlatmaktadır: "Menderes için darboğazlar, her taraftan birden gözükiyordu. Sadece siyasal gerginlik artmıyordu. Psikolojik hava da gittikçe gerginleşiyordu. Üniversite rahat değildi. Orduda beklenmeyen olaylar görülmüyordu. Ve bunlar değerlendirilmiyordu. Memur tedirgindi. En sakin, en vakarlı ve güvenli olması gereken yargıçların cephesi sarsılmıştı. Başta Yargıtay başkanı olmak üzere bir grub yargıcın bir sabah ve bir emirle emekliye ayrılmaları yargısal garanti sistemini, personel güvencesi bakımından sarsmıştı. Kaldı ki aynı yasa, bütün görevlileri tahdit ediyordu. -Görülen lüzum üzerine- bir vali, bir müsteşar bir genel müdür ve her devlet görevlisi istenildiği zaman hizmet dışı bırakılıyor- du."

28-29 Nisan olayları bardağı taşıran son damla olacaktır. CHP nin 21 meclis araştırması önergesi reddedilmiştir. Buna karşılık DP, 18 Nisan'da 15 üyeli olağanüstü yetkilere sahip bir tahkikat komisyonu kurarak, meselelerin üzerine yürümeye çalışmaktadır. İktidar ve muhalefet gemi aza- ya alınmıştır artık. Parlamentoda mutlak çoğunluğa sahip bir iktidar vardır, ama iktidarın kamuoyu desteği kaybolmuştur. Ve artık sokakta insanlar DP li gözükme- ten korkmaktadırlar. İhtilal söylentileri dolmaktadır.. Muhalefet iktidarı dikta kurmakla eleştirmektedir.

Tahkikat komisyonu, meclisteki görüşmelerin, meclis iradesinin dışında yayınlanmasını yasaklayan kararlar alarak meclis iradesinin üzerinde bir takım tasarı- larla bulunmaya varan tavır-

lar içindedir. İnönü ise Mecliste "ihtilal metotlarını izleyecekleri"ni söylemekte ve ihtilalin içinden gelen kişiler olarak gelişmeleri yakından izlediklerini ve bu gidişatın sonunun muhakkak bir ihtilal olacağını vurgulamaktadır. İnönü Mecliste kürsüyü yumruklayarak şöyle seslenmektedir: "Beni dinleyin, biz böyle bir ihtilal içinde bulunamayız. Böyle bir ihtilal dışımızda. Bizimle ilgisi olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz, demokratik rejim dedik. Demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim yönünden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli birşeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam.." İnönü sürdürüyor konuşmasını: "Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru haktır.. Eğer ihtilal, vatandaş için başka çıkar yol yoktur kanaati zihinlere yerleşirse, meşru hak olarak kullanılacaktır. Bundan kaçınmak mümkün değildir." İnönü ihtilale açıkça davetiye çıkartmakta, daha doğrusu ihtilal hazırlığını açıkça ifade etmekteydi.. Halktan aldığı destekle İnönü, iktidara karşı meydan okuyordu. Menderes artık yalnız ve çaresizdi..

Ve Mayıs ayı.

555 K . Parola bu. 5 Mayıs saat beşte Kızılay meydanında buluşulacak. Yani beşinci ayın beşinde saat beşte!

Menderes kalabalıkların içinde yalnız kalır.. Gençler özgürlük ve demokrasi istemektedirler.. "Menderes istifa" sesleri ayyuka çıkar. Bayar, Menderes'e polisin kalabalıklara ateş açma emri vermesi için baskı yapar. Bayar'ın ısrarla söylediği tek söz

-Ateş emri ver, nümayişçilere ateş edilsin!

Bayar Menderes'ten beklediği cevabı alamayınca Namık Gedik'e dönecek

-Sen git ve ateş ettir diyecektir..

Menderes tek başına gidip Kızılay'da halkla konuşmaya kalkar. Ama çok geç. Tek çare istifa etmektir.. Bütün dostları tek tek etrafından kaybolmaktadır. Hatta Ethem Menderes bile.. Keşke Çakırbeyli çiftliğinden hiç kopmasaydı. Bu maceraya girmeseydi... Menderes'in istifa girişimi, o günlerde Bayar tarafından "Derre geçerken at değiştirilmez" gerekçesi ile reddedilecekti. Menderes "eğer bu buhranın sebebi benim şahsım ise hiç tereddütsüz der-

hal istifa ederim. Yerimi arkadaşlarımdan birine terk ederim" diyordu. Menderes bu işten kurtulmak istiyordu. Ama Bayar ısrarlı idi. Bir bakıma Bayar'ın karanlık planları ve Menderes üzerindeki baskıları Menderes'in sonunu hazırladı.

O günlerde Başgil de devredeydi. Başgil'e göre Demokrasi-lerde sınıf mücadelesi ve ihtilallere yer yoktu. Ama Başgil durumun nezaketini anlayacak, daha sonra Menderes ve İnönü arasında arabuluculuk yapmaya çalışacaktır. Başgil, Bayarla da görüşecektir. Başgil'in itidal tavsiye ederken, Bayar şiddet kullanılması-ndan yanadır.. Nümayişçilere aleni ibret olacak bir ders vennek gerektiği fikrindedir. O günlerde Menderes'in istifa etme fikri İnönü cephesinde beklenmeyen bir hadise idi. Öyle anlaşılıyor ki her şey hazırlanmıştı. İnönü " Menderes'in istifa etmesine gerek yok, hükümet yerinde kalsın" diyecekti. Ki, İnönü, Menderes'in kürsüye çıkarak seçim tarihi ilan etmesini istiyordu. Bu durumda destek vadediordu. Muhalefetin himmeti ile ayakta duran bir iktidar görüntüsünü DP liler içlerine sindiremediler. Zaten İnönü isteklerini sıralamaya devam ediyordu: "Tahkikat komisyonu kanunu dursa bile komisyonun yetkileri askıya alınmalıdır. Seçim yasası da bir ilim heyetine havale edilmelidir" Menderes belki bu taleplere bir ölçüde yakındı. Bir çıkış yolu arıyordu. Ama Bayar bu talepleri reddeder. Gürsel, Bayar'ın bu tavrından rahatsızdı. İlk hedef Menderes değil, Bayar'dı. Bayar görevden çekilmeli ve Menderes Cumhurbaşkanı olmalı idi.. Gürsel niçin böyle düşünmüştü! Bayar'ın bilinmeyen gücünden, Atatürk'ün yakın arkadaşı olmasından, dış kaynaklı dostlarından mı korkuyordu, yoksa gerçekten Menderes'in, Bayar'ın baskısından kurtulması halinde daha faydalı olacağına mı inanıyordu.

Gürsel'in, Ethem Menderes'e gönderdiği ileri sürülen Mektupta önemli uyarılar yer alıyordu.. Gürsel'e göre "Bütün fenalıklar Bayar'dan kaynaklanıyordu" Ama ne yazık ki Yassıada'da Bayar ipten kurtulacak, ihtilalin hıncı Menderes'ten alınacaktır. Zorlu idam edilmekten önce son söz olarak "Ben Mason değilim" diyecektir.. Bir idam mahkumunun son sözleri olarak bu cümle son derece önemli bir uyarı mesajı anlamı taşımaktadır.

3 Mayıs 1960 tarihini taşıyan mektubunda Gürsel şöyle di-yordu:

Aziz Vekilim, (Ethem Menderes'e)

Dünkü geceki münakaşalarımızın ışığı altında zatıalileri-nize, memleketin huzur ve istikrarı için alınması lazım gelen ted-bir ve kararlar hakkındaki görüşlerimi bildirmeyi Millîve Vatanî bir vazife bilirim.

Sayın Başvekil'in açıklamalarını dinledim. Ve okudum, Bunlarda benim düşündüklerimin kabûlüne müsait bir zemin he-nüz mevcut olmadığı aşkar olarak belliyse de genede düşüncele-rimin sizleri itlağının zaruretime inanıyorum.

Muhterem vekilim,

Şu hakikati kabul etmek lazımdır ki Kayseri hadiseleriyle başlayıp, son karar ve feci olaylara kadar varan sahneler, vatan-daş ruhunda derin tesirler ve hükûmete karşı telafisi kabil olma-yan hoşnutsuzluklar yaratmıştır.

Sayın vekilim,

Bu ahval küçümsenecek cebir ve şiddetle değiştirilecek şey-lerden değildir. Memleket hükûmet ve partinizin düştüğü bu müş-kül vaziyeti kurtarmak için sükunetli, fakat ciddi ve zecri tedbir-ler almak lazımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

1. Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkla-rın bu zattan geldiği hakkında umumî bir kanaat vardır.

2. Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memle-kete yayılmış bulunan zevat, çıkarılmalıdır. Ve yeni kabine, mut-laka, dürüst, makul, zorcu değil, adâlet ve şefkât hissi taşıyan ze-vattan kurulmalıdır.

3. İstanbul, Ankara valileri ve emniyet müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4. Ankara örfi idare kumandanı derhal değiştirilmeli-dir.

5. Son çıkarılan ve tahkikat komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.

6. Mevkuf gazeteciler, bir af kanunuyla, kısa zamanda tah-liye edilmelidir.

7. Son hadisede tevkiif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim müesseseleri, yeniden faaliyete geçmelidir.

8. Şimdiye kadar çıkarılan bütün antidemokrat kanunlar, tedricen kaldırılmalıdır.

9. Vatandaşın hürriyet ve eşit muamele hakkına, mutlak su-rette riayet edilmelidir.

10. Din simsarlığından vazgeçilmelidir.

11. Suiistimaller oluyor mu bilmiyorum. Fakat olduğu hak-kında umumî bir kanaat mevcuttur. Ve milletin, hükûmete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmeleri lâzımdır.

12. Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükûmet bü-yüklerinin memleket gezilerinde, suni büyük vatandaş topluluk-larıyla karşılanmaları usulü terk edilmelidir.

Muhterem Vekilim,

Bu yazdıklarım, asla bir parti ve politika mülahaza ve tesi-riyle yazılmamıştır. Memleketin durumunun bu tedbirlerin alın-masını zaruri kıldığına inandığım için arz edilmiştir. Sizlerin va-tanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. İyi düşününüz. İyi hareketler yapınız. Memlekette çok şeyler yapacağınız muhak-kaktır. Fakat bu, asla kâfi değildir.

Bu yapılan işleri, müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır. Asıl mühim olan, toplumun ruhunda, yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin, yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır.

Olaylar, bu yönde olmadığınızı göstermektedir. Talebele-rin, hürriyet duygusuyla yaptıkları masumane tezahürata karşı, kınalar sevk edilmesi ve onların desteğiyle, emniyet kuvvetlerinin, ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleriyle beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi, dünyada görülme-miş feci bir şeydir. O hengâmede kız talebelerin yürekler parça-layan çığlıklarının, analar, babalar ve halk rûhunda onulmaz ya-

ralar açacağını ve açılığını anlamamak, memlekeğin huzuru bakımından büyük bir hata ve hazin bir gaflet olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adâlet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemâlinden memnun olmamız lâzım gelmez mi? İstikbâli, hissiz, duygusuz, müstemleke ruhlu, yalnız maddeci bedbahi insanlara mı bırakmak istiyor sunuz?

Sayın Vekilim,

Maruzatım muhakkak ki, çok mühim ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat memleket için, milletin selâmeti için, hükümet ve hatta partinizin kurtarılması için dikkate alınması lâzımdır.

Saygılarımla.

3. 5. 1960 KK Kumandanı Orgeneral Cemal Gürsel.

Memlekette ihtilal havası kol geziyordu. Başgil uyarıyordu. İnönü uyarıyordu, Gürsel uyarıyordu. Öğrenciler yürüyordu. Kayseri olayından sonra herkeste bir tedirginlik vardı. Menderes gelişmelerden kaygı duyuyordu. Ama Bayar Menderes'i kullanmaya devam ediyordu.. Menderes ise bırakıp gitmeyi düşünmesine rağmen bunu bir türlü yapamıyordu.. Bırakıp gidecek olursa, nereye gidecekti. Belki de bırakmaya cesaret edemiyordu. En az o koltukta oturmaktan korktuğu kadar, kalmaktan da korkuyordu.

Bazan derin bir boşlukta, bazan coşkulu idi. Coşkulu bir saatinde şöyle diyordu:

.. Şu Ankara'ya, şu ufka bak.. Şu mehmetçiğe bak! İhtilal olacak diyorlar.. Bu Mehmetçik mi bana ateş edecek. Ben ki onun köyüne yolu götürdüm. Suyu götürdüm. Makineyi, işi, parayı götürdüm. Onun için, onun Ayşe'si için, Fatma'sı için anası için, babası için neler yapmadım. Ben gecemi gündüzümü bunlara adamadım mı? Bunkır mı ihtilal yapacak!.." Menderes kitle psikolojisini bilmiyordu.. Kibriti gözüne çok yaklaşıtırsan, arkasında bir ormanı kaybetmek mümkün.. Çavuşesku da kendi penceresinden dünyayı seyrettiği için gelişmeleri hiç bir zaman anlayamadı.

Menderes bir Çavuşesku değildi. Ama ihtilalle giden herkes, halkı için çok şey yaptığını söyleyerek veda edecektir iktidar koltuğuna.. Menderes'in bu sözlerinin de onlardan bir farkı yoktu.. Değil mi ki, dün Kızılordu'nun en parlak yıldızı olan Doğu Alman askerleri, bu gün NATO yıldızını selamlamaya hazırlanıyor aynı coşku ile! Dün yolunda ölmeye hazır olan asker, bu gün aynı kararlılıkla demir ökçe'sini bağrına basabilir! Hele o Türk askeri ise, çünkü o Montaigne'nin deyişiyle komutanına tapar. Belki de Tanrısından daha çok korkutulmuştur komutanından! 28 Nisan'dan beri öğrenci olayları durmak bilmiyordu. 5 Mayıs olayları da buna eklenince bir çok kişi yaralandı, gözaltına alındı.. 3 kişi ölmüştü. Harb okulu talebesi Ali Ühsan Kalmaz, Turan Emeksiz ve bir lise talebesi. Nedim isimli lise öğrencisi nümayiş sırasında dengesini kaybederek, olaylara müdahale etmek için hareket eden bir tankın paletleri arasında can vermişti. Turan Emeksiz ise o yıl Orman fakültesine yeni girmişti. Malatya'dan gelmişti. Olaylarda asker ve polis silah kullanmış, kalabalığı dağıtmak için havaya ateş açmıştı. Açılan ateş sonucu binaların duvarları delik deşik olmuş, silah sesleri tam bir panik havası doğurmuştu. Polis takibi korkusu ile bir çok öğrenci evine gitmemiş, yurtlar boşalmıştı. Korkunç bir sayıya çıktı. Eve dönmeyen öğrenciler ya da yurtlarıdaki boş yatakların sahibleri yoksa külele bir katliama mı kurban gitmişlerdi.. Söylenti bir anda bütün yurda yayıldı. Öldürülen çocukların cesetleri, kıyma yapıpı dondurulmuştu ya da bir başka söylenti de kamyonlara doldurulan cesetler, asfaltlanan yolların altına gömülüyordu.. İktidar kontrolü kaybetti. Olanlar hakkında iktidar da yeterli ve sağlıklı bilgiye sahip değildi. Gerçekler daha sonra anlaşılacaktı.. Bir Üniversite talebesi olaylarda hayatını kaybetmişti. Ölenlerden bir diğeri ise Harb okulu öğrencisi idi. Üçüncüsü ise bir kazaya kurban gitmişti ama, o da devrim şehitleri arasına katılmıştı. Hatta sözkonusu lise talebesi çatışma sırasında değil, askerlere sevgi gösterisinde bulunmak üzere ellerindeki çiçeklerle tankın üzerine çıkmaya çalışanlar arasında sıkışıp dengesini kaybederek tankın altına sürüklenmişti. Nisan ayında hayatını kaybeden Turan Emeksiz için, Mayıs ayında Behçet Kemal hemen bir

ağıt yakmış ve devrimden 7 gün önce 23 Mayıs'ta yazdığı "Malatyalı Şehit Mehmet Turhan'ın anısına Ağıt" isimli şiirinde askere şu çağrıda bulunuyordu:

"Malatya'da Yaman biter kayısı
Daha çağla yok bağbam dayısı
Ana ahi yaman bükür belimi
Yürüme üstüme Bumin ayısı

Canım seni arzuluyor Mehmedim
Gel koyunlar kuzuluyor Mehmedim

Katilleri affedeyim diyorum
Süt damarım sızılıyor Mehmedim
Bu ne arsız ne yılışık surattır
Menderes mi onu ezen Fırat'tır.
Oğul çiğner, kardeş çiğner, kız çiğner
Canavarın adı Demirkıratır

Canım seni arzuluyor Mehmedim
Gel koyunlar kuzuluyor Mehmedim

Bu katili affedeyim diyorum
Süt Damarım sızılıyor Mehmedim
Namık Gedik didik didik olasin,
Her paucanı bir çalıda bulasin
Çakılasin bir kazığın üstüne
Korkuluktan betür hödük olasin

Canım seni arzuluyor Mehmedim
Gel koyunlar kuzuluyor Mehmedim

Bu alçağı unutayım diyorum
Süt damarım sızılıyor Mehmedim

Yürür Mehmet kanda yüzen gemi bu.
Yürür Mehmet şehidliğin demi bu!
Zeki derler budalanın birisi
Şahin mi ki leş kargası Mehmedim

Canım seni arzuluyor Mehmedim
Gel koyunlar kuzuluyor Mehmedim

Bu soysuzu unutayım diyorum
Süt damarım sızılıyor Mehmedim
Mehmet derler Malatya'nın kuzusu
Kurşun onda, ciğerimde sızısı
Atatürküm Atatürküm nerdesin
Böylemiydi alnımızın yazısı

Canım seni arzuluyor Mehmedim
Gel koyunlar kuzuluyor Mehmedim

Atatürk'e bağışlarken ben seni
Süt damarım sızlamıyor Mehmedim
Bir meydanda yüz kişiye kıyanlar
Arslan ini size kalmaz çıyanlar
Mezarından doğrulupta boğacak
Esvabıyla gömdüğünüz civanlar

Canım seni arzuluyor Mehmedim
Gel koyunlar kuzuluyor Mehmedim

Benden emmiyenler bile özoğlum
Süt damarım sızılıyor Mehmedim
Mehmet Mehmet ahiretten konuş gel
Atatürkle şehidlerle tutuş gel
Bir tek umut umud sende kaldı ananın
Türk ordusu Türk ordusu yetiş gel!

Canım seni arzuluyor Mehmedim
Gel koyunlar kuzuluyor Mehmedim

Mezarını arıyorum her yerde
Süt damarım sızılıyor Mehmedim..

Behçet Kemal Çağlar
23. 5. 1960

Kim dergisinde yayınlanan şiirde açıkça yüzlerce ölüden söz edilmekte idi. Açık bir provakasyon kokuyordu.. Atatürk adına Ordu çağırılıyordu. DP yöneticilerinin kazığa geçirilmesinden, parça parça edilip her parçasının bir tarafa savrulmasından söz ediliyordu. Kim dergisinde Ali İhsan Kalmaz'la ilgili olarak, açık bir provakasyon kokan şu cümleler yer alıyordu: Milli Kurtuluş hareketimizin asil şehidi, Harp okulu öğrencisi Ali İhsan Kalmaz, cuma günü büyük Atatürk'ün Anıtkabri'nin eteğinde toprağa verilecektir. Kalmaz ve onun kurtuluş hareketinin diğer öncüleri olan , henüz sayıları ve nerede oldukları bile kesin olarak bilinmeyen Üniversiteli şehidlerimiz bu memlekette bir daha diktatörlerin hüküm sürmesine engel olacaklardır." Olaylarda, biri kaza ile ikisi olaylarda üç kişi ölmüştü. Güvenlik güçlerine taş atarken kurşunla vurulmuşlardı. 27 Mayısçılar üç "şehidlerinin" intikamını aldılar. Üç politikacıyı idam ederek kısas yapmış oldular. Ama kurdukları rejimde üç genç değil yüzlerce, hatta binlerce genç hayatını kaybetti.. Onbinlerce genç tutuklandı. Üniversiteler ihtilal kıvılcımının ilk tutuştuğu yerler olmuştu. Dekanların odası işgal edilmiş, istifa istifa diye bağıyorlar ve yağma ve talan eylemlerine girişiyorlardı. Olaylar sıradan bir öğrenci olayı olmaktan çıkmıştı. CHP nin kışkırmaları ve profesyonel ajan provakatörler devrede idi. Çağlar da bunlardan biri idi.. Bir yandan Atatürkçü'lük nutukları sıkılırken, öte yandan Askerler göreve çağırılıyor. CHP nin kurmayları ile iktidarı devralmaya hazırlanıyorlardı. Ankara'da Ziraat fakültesinde meydana gelen olayların başlangıcı, iktidarın Üniversiteleri milli eğitim bakanlığına bağlama girişi-

mini protesto şeklinde olmuştu. Dekanı istifaya çağıran öğrenciler, az sonra "Kukla Dekan", "Hollywood Dekan", "Muhtariyet istiyoruz" sloganları ile koridorları işgal edeceklerdi. Ve ardından politik pankartlar ve sloganlarla protestonun şekli değişecekti. Mesela Pankartlardan birinde "Kukla dekan Menderes marka Pıpon nerede" yazıyordu. Gençlerin ağzında yeni moda bir şarkı:

Olur mu böyle olur mu
Kardeş kardeşi vurur mu
Kahrolası diktatörler
Bu dünya size kalır mı?

ORDU İÇİNDE İLLEGAL ÖRGÜTLENME

555 K, Beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay'da..

Her şey çok iyi örgütlenmişti. Kiteler bilinçli bir şekilde ajite ediliyordu.

Kayseri olayları ile ihtilal için start verilmişti. Daha Kayseri olayları patlak vermeden ordu içinde bir takım ihtilal hücrelerinin örgütlenmeye başladığı ileri sürülüyordu. Mesela kısa adı SOG olan (Sınıf Okulları Grubu) illegal bir askeri hücre idi. Dışkapı'daki Ordu Donatım Okulu'nda üslenmişlerdi. 3 asil bir yedek üyeden oluşan hücreler örgütlenmişlerdi. Amaç, bütün askeri okullara yayılmaktı. Daha önce bir kaç kez askeri öğrencileri sokağa dökmek istemişler, bunda muvaffak olamamışlardı. Son 21 Mayıs olaylarında Harp okulu öğrencilerinin yürüyüşünü bu hücre organize etmişti.

"Menderes'in Dıramı"nda belirtildiğine göre, bu gizli örgütün başlıca ilkeleri şunlardı:

-Toplum, düzen bozukluğu yüzünden bir rejim buhranına girmiştir. Sür'atle ihtilale doğru kaymaktadır.

-İhtilal, bir toplumu büyük çalkantılara ve komplikasyonlara sürükleyebilir.

-İhtilal sonrası başa geçecek iktidarın zayıf olması halinde rejim buhranları birbirini takip ederek hükümet darbelerine yol açar.

-Böylece de ordu bütünü ile politikaya sürüklenir ki bu da çok tehlikelidir.

-O halde iki yol vardır:

1-Evvla ihtilali önlemeye ve pasif mukavemete geçerek DP iktidarını çekilmeye zorlamak,

2-Bu olmadığı takdirde Merkez grubu ile birleşerek ihtilale bilfiil iştirak etmek.

-İktidara -Ordu sizinle beraber değildir- ihtiarını yapacak gösterilerle iktidarı istilaya zorlamak,

-Subaylar yürüyüşü tertip etmek..

Ardından öğrenciler sokağa dökülecektir.. İstekler bu arada hükümete yazılı olarak bildirilir

-Tevkif edilen subay ve öğrenciler derhal serbest bırakılacaklardır

-Örfi idare kalkacaktır.

-Hükümet istifa edecek ve derhal seçimlere gidilecektir.

Harp okulu öğrencileri bir kere sokağa çıkmıştır ama, gençleri sokağa döken irade öğrenciler üzerindeki insiyatifi yitirir. Aralık ok yaydan çıkmıştır. SOG safını belirler ve o gün, o olaydan sonra ihtilale fiilen katılmış olur. 24 Mayıs günü Harp okulu fiilen ihtilal karargahına dönüşür.

Hükümet içinde Mason kanat Menderes'e başkaldırır. Menderes ise sindirme operasyonuna girmek ister, ama artık gücünü yitirmiştir. Tek umudu Anadolu'ya çıkmak ve kendine duyulan coşkun güveni arkasına alarak rakiplerinin üzerine yürümek.. Ama artık çok geç.. Sıtkı Yırcalı Menderes'i yakalamış, köşeye sıkıştırmıştı.. Sıtkı Yırcalı. O sağın müthiş adamı. Batı'ya Kalkan Treninin yazarı. Boraks Consalidet'in Türkiye mümessili..

O günlerde İstanbul'da toplanan NATO bakanlar konseyi olayları yakından izlemişti.. Askerlerin tavırları açık ve netti. Menderes ve Bayar ikilisi artık ömrünü tamamlamıştı. Amerikalı dostlar durumu kabullenmek durumundaydılar.. Onlar için sevgili değiştirmek, gömlek değiştirmekten daha zor bir şey değildi.

6 Mayıs-Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel görevinden izinli olarak ayrıldı.

16 Mayıs-Dışişleri bakanı Zorlu Paris'e gitti.

17 Mayıs-Türkiye-ABD yardım anlaşması imzalandı.

21 Mayıs- Harbokulu öğrencileri hükümet aleyhine yürüyüş yaptı. Hükümet Harpokulu komutanı Tuğgeneral Sıtkı Ulay'ın dikkatini çekti. Sıkıyönetim, acil olarak daha sıkı tedbirler alındığını açıkladı.

24 Mayıs- Menderes Yunanistan'a yapacağı ziyaretçi erteleme kararı verdi. Gerekçe: Ülkenin içinde bulunduğu durum.

25 Mayıs- Eskişehir'de konuşan Menderes, Meclis tahkikat komisyonunun raporunu hazırladığını belirterek şöyle dedi: "Yolumuz seçim yoludur"

Menderes şöyle diyordu: "Nitekim bütün ayaklanmalara sebep olarak milletin itimadını ve muhabbetini haiz olmak şöyle dursun, halkın nefretini kazanmış ve bir an evvel milletçe benzeraf edilmesi, adeta bir milli arzu olarak gösterilmek istenmesine rağmen, DP iktidarının bunun tam tersine olarak milletin vicdanında nasıl derin muhabbet ve itimat ile kök salmış olduğunu işte, bu muhteşem ve heybetli manzaranın kat'i olarak göstermektedir. Ve şüphem yok ki ve yurdun her yerinde aziz Türk milleti aynı itimad, aynı muhabbeti, aynı kararlılık ile ve tıpkı sizinki gibi böyle muhteşem tezahürat ile teyide hazırdır. Azimlidir. Yolumuz seçim yoludur. Serbest seçim yoludur. Hürriyet ve demokrasinin memleketimizde yerleştirilmesi yoludur. Fakat, her şeyden evvel nizamın muhafazası kat'i bir zaruret arzeder. Bu yapılmadığı takdirde bir takım sokak hareketleri ile milli iradenin iptal edileceği kanaati hakim olursa bu gün için ve istikbal bakımından çok tehlikeli bir vaziyet hasıl olur. Geri memleketlerde görülebilen bu çeşit ibtidai istidat ve inkışaf lar bizde tanımayla ve çoktan tarihe mal edilmiş olmak lazım gelir."

Menderes askerlere güvenmiyordu. Orduyu yedek subaylarla bile idare edebileceğini sanıyordu.. Ya da gözdağı vermek için başka çaresi yoktu. O gün bakanlar kurulu son kez toplandı. Menderes'in toplantıdan çıkarken söylediği son sözler şunlardı: "Size teessüf ederim." Kendi grubu tarafından da terkedilmiş, ihanete uğranmıştı.. Elinden tutup "Adam ettiği" insanlar artık telefonuna bile cevap verme zahmetinde bulunmuyordu.. Menderes bakanlar kurulu toplantısından çıkarken, İhtilali hazırlayan subaylar

operasyon için son kararı vermek üzere bir araya geliyorlardı..

Ve

27 Mayıs- Saat 03.00. Silahlı kuvvetler yönetime el koydu!

Menderes Kütahya yolunda yakalandı.. Siyasi hayatına başlarken Kütahya'dan yola çıkmıştı ve siyasi hayatını Kütahya yolunda noktaladı.. Kütahya'ya ulaşsa idi durum ne olurdu?.. Onu bilmiyoruz. Ama kader hükmünü uyguladı. İnsanlar layık olduğu şekilde idare olunacaklardı.. İhtilal şu anonsla duyuruluyordu:

"Büyük Türk Milleti, Silahlı Kuvvetlerimiz bütün yurttan 27 Mayıs saat 03.00 den itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin Silahlı Kuvvetlerle yakın işbirliği ile bu hareket hiç bir can kaybı olmadan başarılmıştır. İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar Silahlı Kuvvetler mensupları hariç sokağa çıkma yasağı konmuştur.

Vatandaşlarımızın silahlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve millete ümid edilen Demokratik rejimin teessüs etmesine yardımcı olmasını rica ederiz."

İnönü CHP nin, ihtilalin ne başında ne de içinde olmadığını söylüyordu. Ama CHP lilerin ideallerine sahip kadrolar yönetimi ele geçirmişlerdi. CHP nin vaatleri ve tavsiyeleri ihtilalin vaatlerini oluşturmaktaydı. İhtilalciler CHP ile aynı görüşte idi. Dahası, ihtilalciler de CHP ve DP gibi, Laik Demokratik Cumhuriyet ilkelere, İttifaklara, BM kararlarına, NATO ya ve Cento'ya bağlıydılar! 28 Mayıs'ta, tarafımız kişilerden oluşan bir kabinenin görevi devraldığı bildiriliyordu. Kabinede 3 Asker ve 14 Sivil üye bulunuyordu. Gürsel yaptığı basın toplantısında darbenin amacını şöyle açıklıyordu: "İdareye el koymanın amacı, Türkiye'de Demokrasinin tekrar ortaya çıkartılmasıdır. Yeni seçim kanununun hazırlanmasından sonra, yönetim, halkın serbest seçimine bırakılacaktır. DP de dahil olmak üzere, bütün partilerin genel seçimlere katılmalarına izin verilecektir!" DP bu teahhüde rağmen 29 Eylül'de kapatılacaktır. Mustafa Kemal'in Hamdullah Suphi'ye bir sözü var.. Mustafa Kemal çalgınca kendini alkışlayanlara el sallarken Suphi'ye şöyle der: Vahdettin de dönse idi, aynı alkışlar duyulur-

du..

Dün İnönü'yü koltuğundan alaşağı eden Menderes'i alkışlayanlar, bu gün, Menderes'i idam sehbasına götürenleri aynı heyecanla alkışlıyorlardı.. Yoksa kalabalıklar güce, iktidara, paraya mı tapıyorlardı!

Artık bebek davaları, köpek davaları başlayacaktır.. Öldürüldüğü iddia edilen öğrencilerin toplu mezarları aranacak, cesetleri kıyma yapılan çocuklar masalı bitecek, artık seçim kararı almış bir hükümeti devirerek demokrasi getirmeyi vadedenler vatanı kurtarmış olmanın verdiği hakla kendi iktidarlarını üreteceklerdir! İnönü için ise artık iktidar yolu açılmıştı. Umud doluydu. İhü-lalin gölgesinde şöyle diyordu: "Türk Milleti demokratik nizamı, hayat tarzı olarak sarsılmaz bir surette seçmiş, benimsemiştir. Türlü devirler ve buhranlar olabilir. Fakat Türk milletinin demokratik rejim dışında bir hayat tarzına razı olması asla olmayacaktır. Bütün idealistler ve aydınlar, milletin sağduyusundan kuvvet alarak, ıste bir şevkle demokratik nizamı sür'atle montazam işler bir hale getireceklerdir. Milletin istidadı vardır" Yolun sonuna gelmişti. Vatandaş çaresiz ve umutsuzdu. Şevket Süreyya'nın alıntıladığı gibi, Karadenizli bir vatandaş şöyle diyordu: "Efendim bunları biz getirdik..Ama işleri bitmiştir..Şimdi dua edelim ki, memleket daha kötüye giüneden bize bir baş çıkartsın. Ama Gazi paşa gibi bir baş.. Yoksa ne olacağını Allah bilir!"

Gazi paşa gibi bir baş için dua ettiğimiz sürece sulhu salaha ulaşamayacağımız gerçeğini öğrenene kadar bu yanlışlar sürüp gideceğe benzemektedir!

Menderes dönemi, f'acıyla biten bir maceranın hikayesinden ibarettir. İsmail Cem'in "Türkiye'nin geri kalmışlığının Tarihi"nde belirttiği gibi "Tanzimatla ithal edilen, Atatürk devrinde sürdürülen, DP-AP döneminde büyük bir ustalıklarla halkın desteğine de dayatılan Batılılaşmanın gerekçesi, Avrupanın ekonomik, hukuki, siyasi kurumlarını ve kültürünü bize aktarmak suretiyle Avrupa'nın refah düzeyine erişileceği sanısındandır. Ancak şartlar tamamen değişik olduğundan ortaya temelsiz kurumlar, karmaşık tepkiler, yozlaşmış bir kültür ve niteliği belirsiz bir toplum

çıkılmaktadır...Batılılaşma hareketi öz olarak -Bir sınıfa sahip olmayacağı nitelikleri kazandırmak- çabasıyla -Ferde biriktiremeyeceği sermayeyi biriktirtmek- uğraşısıdır.. 1800 den beri gelen bütün iktidarlar, bu iki imkansız gerçekleştirmeye çabalamıştır.." Yerli burjuva özelemleri ve sermaye birikimi.. Bu yolda elde avuçta ne varsa o da bir takım köşe dönmece tiplere kaptırıldı ve kendimizi daha geri noktalarda bulduk.

Köşe başını tutan güçler ve ülkeye egemen olan irade aslında ne yaptığını ve neyi istediğini biliyordu. Sağ ya da sol iktidarlara, sivil ya da askeri rejimlerle o hep emin adımlarla ön gördüğü hedefe doğru yürüdü. Halka sunulan reçete ise hep hastalığın mikropla tedavisi yönünde idi. Kamuoyunu yönlendiren irade, halkın tepkisini de kendi çıkarları yönünde belirleme gücüne sahipti. Öyle olunca da sonuçta ne demokrasiden söz edilebilirdi ve ne de insan haklarından.

SAĞCI İSLAM VE DP NİN GÖREVİ

Menderes daha baştan kaybetmişti. ABD ye büyük güven duyuyordu. Menderes gerçekten vefa duygusu ile dolu bir insandı. Herkes ona ihanet etti. Ama hiç bir dostuna ihanet etmedi. Kıninden de vazgeçmedi tabi bu arada. Bu fıtranın gereği olarak ta her zaman Amerika'ya gönülden bağlı kaldı. Komünistlere ve İsmet Paşa'ya karşı sempati duymadı. Menderes'in bu coşkulu sevgisi karşısında Amerikalı dostları o iyi günlerde şöyle diyorlardı: "Türkiye'nin bir yardım ve müzaherete ihtiyacı vardır. Bunun içindir ki, mütakabil güvenlik programı içinde, bu iktisadi yardım derpiş edilmiştir. Bizim kanaatimiz şudur ki, Türkiye'ye yapılacak iktisadi yardım için verilecek olan krediler, Amerika'nın güvenliğini doğrudan doğruya sağlamak gibi birşeydir. Bu kredileri başka yere sarfedecek isek hiç sarfetmeyelim daha iyi." Bu sözler Amerikan politikasında sözü dinlenen bir isim olan J.F. Dulles'e aitti. ABD başkan yardımcısı R. Nixon ise şöyle diyordu: "Bu gün bu masa başında bulunanlar kadar birbirlerini anlayanlara çok az rastlanır. Dünya meselelerini aynı şekilde görüyoruz. Siz bizim meselelerimizi, biz sizin meselelerinizi biliyoruz ve birbirimizi destekliyoruz. Bütün kalbimiz sizinle. Temenni etmek isterim ki konuşmalarımızı başkaları takip etsin." Menderes ise bu sözlerle şöyle cevap veriyordu: "Muhterem başkan muavininin içten gelen samimi bir heyecanının ifadesini teşkil etmek üzere söylediği memleketimiz hakkındaki derin itimatı gösteren sözlerini şükranla karşılıyorum. Biz, ABD nin rehberliğini hakkı ile yapmaktayız."

olan bir memleket olarak her adımını hayranlıkla takip etmekteyiz. Türkiye hadiseleri aynı şekilde görmekle kalmamakta, aynı şekilde tedbirleri almaktan da asla çekinmemektedir. İki memleket arasındaki münasebetler, öyle bir dereceye gelmiştir ki, başka türlü düşünmeye imkan yoktur. Bu derece birbirlerine bağlı iki memleketin kaderi ancak ebediyyen dost ve müttefik olmaktadır."

"Ebedi dost ve müttefik"

Sonra Amerikalı dostlarımız, Türkiye'yi "oltaya takılmış balık" olarak gördükleri için "yem'e ihtiyacı olmayacağına hükmedeceklerdir.. Bu gün borç alanların yarın buyruk almaya hazır olacağını bildikleri için, o günlerde cömert davranmaya çalışıyorlardı.

Daha sonra yardımlarını şarta bağlayacak ve Kıbrıs meselesinde olduğu gibi, Türkiye'ye Ambargo uygulamakta tereddüt etmeyeceklerdi. Amerika Türkiye üzerinde bir çok emellere sahipti..

-İslam dünyasına yönelik bir sıçrama tahtası idi ve yine SSCB nin hemen burnunun dibinde bir ülke olarak stratejik bir öneme sahipti.

-Türkiye'nin sahip olduğu tarihi misyondan yararlanarak, Türkiye'yi örnek göstermek sureti ile İslam dünyasında gerçekleştirmeye çalıştıkları yeni siyasal ve kültürel proje için istifade etmek istiyorlardı.

-Türkiye iyi bir pazar, ucuz işgücü deposu idi.

-Savaş paratöneri, tatbikat ve savaş alanı olarak ya da riskli silahların depolanması için uygun bir alandı.

-İyi ve disiplinli bir asker deposu idi aynı zamanda.

-İsrail'e yakınlığı da ayrı bir önem taşıyordu. Yine aynı şekilde Ermenistan, Kıbrıs ve İstanbul'un statüsü ya da Türkiye'deki azınlıklar konusu da Amerikalıları yakından ilgilendiriyordu. Amerika bir yandan sola, komünist gruplara karşı, soğuk savaşın bütün şiddeti ile devam ettiği günlerde müslümanları Antikomünist ideolojinin vurucu gücü olarak kullanmaya çalışıyordu. Böylece İslam pekâlâ Amerikan amaline hizmete sunulabilirdi! ABD, daha 1948 lerde bunu farketmiş, 1949 larda CHP döneminde uy-

gulama alanına girmesini sağlamıştı. İmam-Hatip okullarının açılması, zorunlu dindersleri, Hacc'a gideceklerle döviz tahsisi, İlahiyat Fakültesi'nin açılması 1950 öncesinde oldu. DP daha sonra bu programı sahiplendi. ABD nin istediği, yumuşatılmış, Amerikan Demokrasisi ile uyumlu, ABD nin bölgedeki askeri ve siyasi çıkarları ile uyumlu bir İslâm'ı desteklemektir. Zorunlu dindersleri ya da İHO nun, İlahiyat Fakülteleri'nin açılması, TSE damgalı bir din icad etme gayretlerinin ürünü idi. Aynı zamanda iktidara yabancılaştıran geniş halk kitlelerini iktidarın yanına çekmek için uydurulmuş bir proje idi. CHP nin bu yöndeki gayretleri halka inandırıcı gelmedi.. Daha doğrusu Amerika ve İngiltere'nin gözleri önünde din önce ortadan kaldırılmaya çalışılmış, camiler ahıra çevrilmiş fakat din duygusu çökertilememişti. İslâm'ı yoketmek mümkün olmadığına göre, dinin içini boşaltarak şeklini muhafaza etme yoluna gidilecekti. Halk CHP iktidarına güvenmiyordu. Fethi bey CHP ye karşı politikaya girince, halk, yeni hareketin mahiyetine bakmaksızın, CHP ye karşı bu ilk harekete coşku ile katılacaktı. Suyu düşen yılanı sarılır örneği Ali Fethi Paşa bu coşkun halk selinin önünde sürüklenmeye başlayınca çareyi partiyi feshetme bulacaktı. Çünkü halktan gelen tepki İsmet Paşa'yı hedefler gibi görünmesine karşılık tek adamı da tehdit eder boyutlara ulaşma eğilimi gösteriyordu. İzmir'de halk "Kurtar bizi" diye bağırıyordu.. Yunan'dan kurtulmuşlardı ama bir başka bela ile karşı karşıya kalmışlardı. Olaylar sırasında oğlunu kaybeden bir baba, oğlunu getirip Fethi Paşa'nın önüne serecekti;

-Bu ilk kurbanımız, ama daha kurbanlar lazımsa vereceğiz, fakat bizi kurtar diye ağlayacaktı.

Fethi bey halkı kurtaramayacaktı. Atatürk'ün iradesi ile kurtarma operasyonu yarım kalacaktı. Atatürk'ün ölümünden sonra herşey daha da kötüleşecekti.. Ve sonra beklenen prens bir gün çıkıp gelecekti: Menderes!

Din duygusu yokedilemediğine göre, Amerikalı dostlarımız devlet eli ile müslümanlığı örgütlenme yolunu seçeceklerdir. Menderes böyle bir görevlendirme için uygun bir isimdi.. Suudi Petrolü'nden güç alan ARAMCO nun finansörlüğünde, Bağdat

Paktı, CENTO ve Arap Birliği, İslâm Birliği gibi bir takım resmi örgütler aracılığı ile uygun hale getirilmiş bir din topluma empoze edilmeye çalışılacaktı. Halkın gözünde CHP "Dinsizdi" .. CHP Frenk kültürünün ürünü idi. Halk bilinçli olarak ya da bilinçsizce batılılaşmaya karşı çıkıyordu. Aydını işbirlikçi olarak görüyordu. Az zamanda çok işlerin başarıldığı bir zamanda milli burjuvazi üreme adına köşe dönen mütegalibe de halkın değerlerine saygılı değildi. CHP, bu aydın, bürokrat çevrenin partisi idi. DP dindarlara oynayacaktı. Böylece aynı zamanda DP nin şahsında din ve dindarlar yargılanabilecek, müslümanlar eli ile solcular ezilirken, solcular eli ile de İslâm'a ve müslümanlara saldırılacaktı. Böylece kendi içinde bir çatışma dinamiği oluşturulacaktı.

Ne var ki DP, dini CHP ye karşı oy kaygusu ile istismar konusu yapacak ve uzun vadede dindarlara yakın durmanın hem dış dünyada hem de içerde güç dengesi açısından prestij sağlamaya çalışacağını görecektir. Zaten din ve dindarlık bir irtica sorunu olarak taktim edilmektedir.. Millet Partisi'nin müslüman kesimin tepkisini örgütlenme gayreti, DP üzerinde ilk şüphenin doğmasına, hatta DP nin bir muvazaa partisi olup olmadığı tartışmasına yol açacaktı. Bayar'ın, 1950 başından itibaren "irtica" artışmalarına katılması, parti içinde masonik kadroların egemen olmaları ile artık müslüman halk DP den umudunu kesmeye başlayacaktır.. DP iktidarına sonuna kadar bağlı kalanlar, sağcı bir müslüman tipi çizeceklerdir.. 60 ihtilalinde müslümanlar kendi konumlarını sorgulayacaklarsa da, bu güne kadar sürüp gelen gelenekçi bir yaklaşım, hâlâ müslümanlar arasında sağcılığın etkisini göstermesi bakımından önemlidir.. Sağcı gelenek, gücünü kendi inancından alan ve sorumluluk bilincine sahip kitlelerin tercihi değildi. Komünizm tehlikesine bağlı bir korku ideolojisi idi ve genç anlamda bir "ehveni şer" politikası idi. Ya da CHP zulmünden kurtulmuş olmanın minnet ve şükran duygusunun ürünü idi. Sağcı İslâm küçük tavizler ve himayelerle, günümüze kadar sağ partilerin ucuz oy deposu olma özelliğini korumuşlardır ve bu gün hâlâ bir takım pazarlıklara dayalı olarak bu misyonlarını sürdürmektedirler. Bu tarihi sorumluluğun vebali de Menderes'e aittir.. Menderes, Bayar

ve onun yakın çevresini oluşturan Masonik Cunta tarafından, müslümanları avlamak için oltaya taktıkları cazib bir yem gibi kullanılmıştı. Necip Fazıl'ın gözünde Menderes 1954 seçimlerine kadar dört sene hedefsiz bir gayret içinde olmuştu, 57 seçimlerine kadar üç yıl boşuna zahmet içinde geçmişti.. 1960 a kadar ise sürekli gaffet devresi idi. Menderes müslümanlara doğru her bir adım atışında, müslümanlar ona doğru bin adım koşarak geldiler.. Müslümanların gönüllerinde taht kurması için fazla icraata gerek kalmadan şu bir kaç satır söz yetiyordu. Menderes DP nin İzmir il kongresinde şöyle diyordu: "Şimdiye kadar baskı altında bulunan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkilab softalarının yaygıralarına ehemmiyet vermeyerek ezanı Arapçalaştırdık. Mekteplerde din derslerini kabul ettik. Radyoda Kur'an okuttuk. Türkiye bir müslüman devlettir ve müslüman kalacaktır. Müslümanlığın bütün icapları yerine getirilecektir." Menderes BM ideallerine bağlılık yemini ederken de, Laik demokratik cumhuriyet ilkelerine bağlılık andı içerken de, NATO ve ABD ye karşı coşkulu nutuklar atarken de samimi idi.. Bu birbirine zıt davranışlar ise, onun davranışlarını temellendiren temel bir inanç ve fıkirden yoksun oluşu idi. Saf yürekle düşündüğünde müslüman olmak zor gelmiyor ve bundan utanmıyordu ama, bir başka zaman ve bir başka yerde bir başka kişiğe bürünüyordu. Zaten belki de DP Genel başkanlığına ve başbakanlığa bu özelliğinden dolayı seçilecekti.. Bazan zaafırları güçlü olmanın teminatı olabilir mi idi? Menderes kendine gerçek bir dost seçmesini bir türlü becerememişti.. Herkese mavi boncuk dağıtıyordu. Burhan Belge'ye, Samet Ağaoğlu'na, Recep Bilginer'e, Muhib Dıranas'a, Nihat Erim'e, Ayhan Aydan'a, Nesrin Sipahi'ye, Necip Fazıl'a, Aka Gündüz'e, Enis Behiç Koçyüreke'e, Ahmet Emin Yalman'a, Nadir Nadi'ye, Cahit Yalçın'a, Selim Ragıp Emec'e, Doğan Nadi'ye, Ercüment Karacan'a, Reşat Nuri'ye, Mehmet Kaplan'a, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç'lara örtülü ödenekten para aktarıyordu.. Olgunlaşma Enstitüsü'ne ya da DP teşkilatlarına, yakın çevrelerine, Milliyet, Cumhuriyet ve Yeni Asır gazetelerine önemli ölçüde maddi yardımda bulunuyordu.

O gün bu paraları alanlar, daha sonra Menderes'in aleyhine yazacaklardı.. Menderes kimden yana idi. Yeni Asır ya da Cumhuriyetçilerden yana mı, para yardımıyla bulunduğu Müslümanların sesi gazetesinden yana mı? Necip Fazıl'ın gözünde Menderes tam bir muammadır.. Bir yandan inkilab yobazlarından söz ederken, öte yandan, Tek parti yönetiminin bile akıl etmediği bir tedbire başvurarak Atatürk'ü koruma kanunu çıkartacaktır. Menderes'e göre bu kanun "Tenkide" mani değildir. Tahkiri yasaklamaktadır. Atatürk'ün tenkit edilip edilmeyeceği konusunda, söz konusu yasa ile ilgili olarak Başbakan şu açıklamada bulunuyordu: "Onu biz bir demokratik inkilabın muvaffakiyetli başarıcısı olarak mütalaa etmek mevkünde olmayacağız. Onun eserlerinden bu günün zihniyetine uymayanları kabul etmemekte, tenkit etmekte elbette devam edeceğiz. Bizim maksadımız tenkit hürriyetini, vicdan hürriyetini takyid etmek değil, tahkir ve terzil hürriyetini kaldırmaktır. Biz bunu istiyoruz."

Menderes Atatürk'ü koruma kanunu ile ilgili olarak "Şahsa mahsus kanun olmaz" eleştirisini getirenlere karşı şöyle diyordu: "Şahsa mahsus kanun olmaz deniliyor.. Ne ile isbat ederler.? Başka memleketlerde yokmuş. Bunu nereden biliyorlar?"

Menderes'in kimden yana olduğunu kestirmek zordu. Menderes bir bakıyorsunuz, İslâm'ı ve müslümanları savunmaktadır. Bir bakıyorsunuz kau bir laik kesilir.. Ya da şu sözler de ona aittir: "Fakat bu memlekette halifeliği ihya, saltanatı iade etmek hülya ve tasavvurları hâlâ bir takım hayalperestlerin, macerapcrestlerin kafalarında kavak yelleri gibi esmektedir"

NFK Menderes'in din karşısındaki haleti ruhiyesini şöyle tanımlıyor: "Adnan bey, sık sık başvurduğu kocakarı ağzı nüktelerine rağmen, hiç bir zaman pazarlıksız ve fikir kargaşasından kurtulmuş olarak (...) dindar olamamıştır." "O, çilesi çekilmiş hiç bir dünya görüşüne bağlı değildi. Sıralayalım:

İstâm
Sosyalist
Komünist
Liberal

Demokrat

Otokrat

Bunlardan hiçbirisi değildi (...) Liberalizm ve Demokrasi'den anladığı yine bir çokları gibi kaba ve ablak bir hürriyet rejiminden başka bir şey değildi."

"Evet İki Adnan Menderes var. (...) Bunlardan bazan biri, bazan diğeri galib gelir. Eğer biz Menderes'i bu çekişmeli hüviyeti ile almazsak, herhangi bir davada, karar veren kimdir, konuşan hangi Menderes'tir, anlayamayız... O öyle bir kendi kendine aşk haleti içindedir ki, dostlarından beklemediği fedakârlık yok, onlara gösterebileceği fedakârlıkta mevcut değildir. Arkadaşlarına her ikramı, iltifatı, alakayı gösteren, fakat kendisini vermeyen, esirgeyen bir adam!"

Romantik, aşırı hassas ve heyecanlı mizacı ile, bir günah olarak içinde sakladığı tutkuları, politik kişiliği ile birleşince kişiliğini parçaladı ve bir megalomani ile birlikte gelişen bir melan-koliye dönüştü.

Ve Menderes bir döneme ilişkin sırları içine gömerek ayrıldı aramızdan.

Bu gün Menderes'e iadeyi itibar sağlamaya çalışanlar, bir ölünün naşına duydukları saygıyı kendi yaşayan bedenlerine de duymak zorundadırlar.. Menderes'in yaşadığı dram bizim için ders olacaksa, bu hayattan ibret alacaksa bir anlamı vardır.. Yoksa bir cesedin kemiklerini bir adadan ana karaya taşımak sadece politik bir istismar vesilesi olacaksa bu Menderes'in naşına saygısızlık olduğu kadar, milleti aldatmak için bir cesedin istismarı anlamına da gelecektir. Sanırım bu gün bu hikayeden en çok ders alınması gerekenler, iktidardaki ANAP zihniyeti ve muhalefetteki SHP zihniyetidir. Ne var ki bu gün roller biraz değişmiş, bu kez 12 Eylül'ün ihtilalinin şefleri darbe ile yeni bir sağ iktidar vücuda getirmişlerdir.. Bu sonuç 27 Mayıs'ın rövanşıdır.. Önünü ise Muhalefet kolluğunda oturmaktadır. Sanırım kendi gelecekleri açısından, bu kitabın konu aldığı döneme benzer bir yolu izleyen Özallar'ın ve İnönü'nün, bu isimlerin arkasında kendilerine gelecek arayanların Menderes ve DP gerçeğini iyi tahlil etmeleri gerekir. Tarihin acı

günleri'nin tekeirrür etmemesini istiyorsak, buna mecburuz. Bu düşüncelerle bu kitabı ANAP ve SHP şeflerine ve sempatizanlarına ithaf ediyorum..

Devrim ve inkilab bunalımı aşılmadıkça, Din-devlet ilişkisi insan haklarına ve hukuka saygılı bir temele oturtulmadıkça, geleceği halkın inancından, tarihinden ve kültüründen ilham alan sonuçlarda değil de müstevlilerin siyasi emeller ile siyasi emellerini tevhid eden politik kadroların insiyatifleri ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal ilişkilerin temelini oluşturdukça sonuca ulaşmak pek kolay olmayacak demektir. Kurtarıcılardan kurtulmak umudu ve duası ile. İstikbal inkilabı içinde, geleceği belirleyecek sebepleri hazırlayacak irade, bireysel sorumluluğunun idrakindeki toplumsal irade olacaktır. Bu anlamda toplumsal iradenin önündeki hertürlü engellemelere karşı mücadele kaçınılmazdır. Bu mücadelenin temel dinamiğini ise başta inanç ve fikir hürriyeti olmak üzere insan temel hak ve hürriyetleri ile hukukun üstünlüğü ilkesi oluşturacaktır. Ütopik bir demokrasi ya da üzerine yemin edilen laik, demokratik Cumhuriyet ilkeleri, Kemalist ilke ve inkılablar, bu gününün insanının sorunlarına çözüm bulmaya yetmemiştir.. Yaşadığımız hayatın gerçekleri, sonu gelmeyen irtica tartışmaları, ekonomik ve siyasal kriz, hukuk anarşisi ve ihtilaller, terör eylemleri, altı ay bir güz süren zorunlu çağdaşlaşma sürecinin fiili sonuçlarıdır. Ve hiç bir iktidar kendini bu sonuçtan müstağni sayamaz!

5. MENDERES HÜKÜMET PROGRAMI

Menderes'in ve O'nun oluşturduğu hükümetlerin dünyaya bakış açılarını göstermesi bakımından 5. Menderes hükümetinin programı ilginç bir örnek sayılabilir. Bu hükümet programının ilgi çekici yanı, ülkeyi ihtilal şartlarına götüren bir hükümet olması idi. Bu hükümette Bayar yanlısı Masonların çoğunlukta olduğu görülüyor. Medeni Berk, Haluk Şaman, Ethem Menderes, Hayrettin Erkmen, Sıtkı Yırcalı gibi isimlerin köşe başlarını tuttukları ve Menderes Hükümetlerinin demirbaşları sayılan Samet Ağa-oğlu, Ethem Menderes, Tevfik İleri, Sıtkı Yırcalı, Hayreddin Erkmen, Emin Kalafat, Namık Gedik, Celal Yardımcı, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan gibi isimlerin son kabine de de yer aldıkları görülmüyordu?

Son hükümet programının ilgi çekici yanlarından biri de hükümet programının hemen hemen yarısının ABD ile ilişkilere, dış siyasete ayrılması idi. Diğer yarısı ise hemen hemen ekonomik meselelere ayrılmıştı.

Menderes dış siyasetin temelini, BM, NATO ve Türk-Yunan kardeşliği temelinde görüyordu. 1. Menderes programının sunuşunda Menderes bu konuda şöyle diyordu: " Bu gün herhangi bir partinin değil, bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve BM idc-allerine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz." Burada da görüldüğü gibi DP nin dış politika konusunda CHP den ayrı bir tutumu yoktu.

Menderes sözkonusu hükümet programında bu konuda da-

ha sonra şöyle diyordu: " Anararivi İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşik Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine dayanan, dostluklarına daima sadık kalan, uzak yakın ve büyük-küçük bütün milletlerin bu istiklal ve toprak bütünlüklerine her zaman hürmetkâr olan dış siyasetimizin sulhçu mahiyeti, bütün dünyaca malumdur. Bu açık ve samimi siyasetimizin coğrafi durumumuzun ehemmiyet ve nezaheti ve milletimizin en ağır şartlar altında dahi tebarüz eden ruhi kudreti itibarıyla, demokrasi cephesi ve cihad sulhü için mühim bir amil olduğuna inanmaktayız. Truman doktrini ve Marshall yardımı ile bu sulhçu siyasetimizi desteklediğinden dolayı, kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi ve iktisadi, kültürel münasebetlerimizi samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir. Büyük dostumuz Birleşik Amerika'nın askeri sahadaki maddi ve teknik yardımlarından aynı zihniyet ve anlayışla daha geniş makyasta ve daha süratle istifadeler temenni ve tahakkuk etmeye çalışacağız." (TBMM Tutanak dergisi: Dönm 9, Cilt:1 Sayfa 24-32. Programla ilgili görüşmeler sayfa 43'den,143'e. Güven oylaması: Sayfa 144'den 147 ye)

2. Menderes Hükümeti'nde ise bilinen dış politika hakkında fazla bir ayrıntıya girilmeksizin, BM ideallerine bağlılıktan, ABD, İngiltere ve Fransa ile yakın ve samimi dostluk duygularından söz ediliyordu. "Din ve dünya işlerini birbirinden ayrı tutmaya özen göstereceklerini" söyleyen Menderes 3. Hükümet programında bir çok memleket meselesi hakkında ayrıntılı bilgiler verecekti. Menderes hükümetlerinin en kapsamlı programa sahip olan 3. Hükümet programı bir demokrasi risalesini andırıyordu. 17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955 dönemi içinde görev yapan hükümet 1950-54 yılları arasında bir intikal dönemi saymakta ve şimdi yeni düzenin işlemeye başlayacağı teahhüdünde bulunulmakta idi. Muhalefetin sert bir dille eleştirildiği hükümet programında muhalefet sahte bir hürriyet havarisi kesilmekle itham ediliyor, yine aynı çevrelerce hürriyetin kötüye kullanılmasından söz ediliyordu. "Tehlikeli bir hal arzettiği bir devrede, genç

demokrasimiz için ciddi sonuçlar doğurabilecek" beyan ve fiillerden kaçınmak gerekirdi."

Menderes çok asabiydi. Hükümet programını sunarken şöyle diyordu: " Bu itibarla, 2 Mayıs'ta hiç bir şey olmamış gibi devri sabıkın bütün kötü arazi ile şursuz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgaları ile yalan ve iftiraya dayanan sözde siyasi mücadele usulleriyle devamına mücadele etmeyeceğiz... Dört yıldır demokrasi nam ve hesabına ne türlü demagojik fikirlerin ve hatta safsataların yapılmasına çalışıldığı yüksek malumunuzdur... Demokrasiyi şiddetle müdafaa ve daha ileri bir hürriyet taraftarlığı eder gibi görüröncek memlekette anarşik bir hal ve manzara yaratma yolları aranmaktadır. Şimdi bunlar, demokrasiyi istedikleri gibi tefsir etmekte, bazı mefhumları da mahsus maksatlarına göre mânâlandır-maya çalışmaktadırlar...1946 seçimlerinin bütün vatan sathında nasıl bir siyasi zulüm ve zorbalık hadisesi şeklinde tatbik edilmiş olduğunu da henüz kimse unutmuş değildir"

8 sayfalık bir girişten sonra, iktisadi konular 2 sayfada özetlenmeye çalışılmıştı. Ziraata önem verilecek ve iktisadi kalkınma hükümetin en önemli gündemini oluşturacaktı. Yabancı yatırımlar ve sermaye girişi teşvik edilecekti. Özel sektör teşvik edilecekti. Bayındırlık hizmetlerine ağırlık verilecekti. TL nin değeri korunacak ve israfın önüne geçilerek verimlilik artırılacaktı.

Menkul kıymetler borsası kurulacak, madenlerin ve özellikle petrol tesislerinin kurulması, arama ve işletme konularında yabancı sermaye kuruluşları ile yakın bir işbirliği içine girilecekti. Vergi islahatına gidilerek, küçük esnaf vergi dışı tutulacaktı. Ziraat, hayvancılık ve toprak tevzii ve tapulama işlerine hız verilecekti.

Hükümet programında Adâlet 8, Sıhhat 13, Maarif hizmetleri 8 saurda özetlenirken, dış siyaset ve savunma hizmetlerine 3 sayfa ayrılmıştı. Menderes dış politika hakkında fazla açıklamaya girmek istemediğini belirterek, "bu bellidir ve geçen dönemdeki uygulamalarımız da bu yönde olmuştur" diyordu. Şu sözler ise Savunma politikasının ana fikrini oluşturuyordu: " Büyük dostumuz Birleşik Amerika'nın, şayani şükran olan maddi yardımların-

dan, müşterek anlayış içinde daha geniş ölçüde ve daha süratle istifade imkanlarını temine çalışacağız"

4. Menderes Hükümeti programı ise aceleye gelmişti. 6 sayfalık bir bildiri şeklinde meclise sunuldu. Çünkü söylenecek söz bitmişti. Artık Demokrasi nutukları muhalfetin işine yarıyordu. Söylenilen sözler, teahhütler, Amerika ile ilişkiler kuşku uyandırmaya, aleyhte delil olarak kullanılmaya başlamıştı.

Batı'dan alınan dış borçlar, kredi itibarımızın göstergesi olarak kabul edilmeyordu artık, geri ödeme sorunları ve dış kredi için verilen tavizler ve kredi şartları tartışılıyordu. 4. Menderes Hükümeti programı her yönü ile tam bir aculiyet içinde hazırlanmıştı. 3 paragraftan ibaret dış siyaset bölümü şu satırlarla son buluyordu: "Dış siyasetimiz hakkındaki bu kısa izahata son verirken bütün dost ve müttefiklerimizle ve bu meyanda bilhassa Birleşik Amerika ve İngiltere ile olan sıkı münasebetlerimizi ve işbirliğini daima kuvvetlendirmekten de geri kalmayacağımızı arzederim". Fransa gözden düşmüştü. Yunan dostluğu ve kardeşliği yerine, Arap dostluğu gündeme gelmişti. "Öteden beri önemli bir uzvu bulunduğumuz Arap camiası içindeki rolümüzü" hatırlıyordu.

Ve Son Program

5. Menderes Hükümeti'nin programı bir bakıma daha önceki programların bir özeti görünümündeydi.. Yolun sonuna gelmişlerdi ve artık söylenecek sözleri daha bir dikkatle seçmeleri gerekiyordu.. Bu yönü ile bu program, belkide Menderes Hükümetleri'nin en profesyonelce hazırlanmış hükümet programı idi. Daha diplomatik bir dil kullanılmaya çalışılmıştı.

İhtilalden 3 yıl önce Menderes Hükümeti'nin dünyaya bakışını belgeleyen bu hükümet programı TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:11, Cilt:1, Sayfa: 57-64'de, Programla ilgili görüşmeler: S: 68-120'de, Güvenoylaması ise S:121-124'de yer almaktadır.

Görüldüğü kadarı ile Menderes Hükümeti'nin temel felsefe-

si, batı tercihi üzerine otunuyordu. Laik, Demokratik bir sistem ön görüyordu. Köy kalkınmasına ve tarıma önem veriyordu. Sanayileşme yabancı sermaye ve teşebbüsle götürülecekti. Vergi reformu öngörüyordu ve özel sektörcü bir yaklaşım temel tercihi oluştuyordu.

Dış politika BM, Batı güvenliği ve ABD ekseni etrafında oluşuyordu.

Milli Eğitim ve Sağlık politikası fazla bir önem taşıyor-du.

Bayar'ın bu konulardaki görüşleri, 1. Cumhuriyet'ten beri değişmemişti. 1946 larda da aynı şeyleri ifade ediyordu: "Anayasamız geniş bir demokrasi ruhuyla tanzim edilmiştir. Kemalizm anayasada tam kemalini bulmuştur. Jön Türkler'den tutunuz da Erzurum ve Sivas kongresi prensiblerine kadar geliniz, Cumhuriyet devrinin esas prensiblerini alınız. İşte anayasanın ruhu budur, çok demokratiktir"

Bayar'a göre, Türkiye'nin bir milli dış politika tercihi vardı ve bu konu Atatürk'ten beri değişmemişti. Bu konu iç politika tartışmalarına alet edilemezdi.. Herhalde bu da Bayar'ın kafasındaki tekamül etmiş demokrasi mantığının bir örneği idi. Ekonomi, dış siyaset ve askeri konular tartışılmazdı ve öyle iktidardan iktidara geçişecek konular değildi.

Bayar 24 Temmuz 1947 de yayınladığı bir beyanname, Peker Hükümeti'ni "yürütmekte oldukları idarenin demokratik olduğuna dair şahadetini Amerika'dan tedarik etmeye çalışmak-la" suçluyordu. Ama daha sonra kendileri aynı yolu seçecekti. Çünkü bu konuda da aralarında pek bir fark yoktu.

23 Haziran 1949 da yapılan DP büyük kongresinde Bayar, özellikle dış politika konusunda hükümetle uyum içinde olduklarını şu sözlerle ifade ediyordu: "Son cihan harbinden sonra dünya iki muvazeneye ayrılmıştır. Biri demokrasi manzumesi, diğeri Sovyet manzumesi. DP, BM anayasasını esas itilnaz etmekle Anglo-sakson manzumesini ve demokrasi alemini ele almış ve onunla dost geçinmeyi siyaseti için faydalı bulmuştur. Hükümette aynı siyaseti takip ettiği için beraberliğimizi ilan etmişizdir"

SON BİRKAÇ SOZ

Son söz olarak Menderes hakkında bir değer hükmü koymak gerekirse ne diyebiliriz?

Eğer Bayar, ya da DP için bu sonuza muhatap olsa idik cevap basitti. Artık ~~ukama~~ noktasına gelen rejimin yeni bir beden içinde yeni sloganlarla hayata döndürülme gayretinden başka bir şey değildi. Bir siparişin ürünü olarak hayat buldu. Bir inancın, tarihin, fikrin ürünü değildi.

Menderes bu yapıdan ayrı düşünülemez. Ne onların aynı idi ne de gayri!

Menderesi onlarla aynileştiren davranışlarından dolayı yargılıyoruz. Onlar ise bizim yargıladığımız özelliklerinden dolayı Menderesi tutuyorlardı.

Menderes kendi başına yalnız kaldığında bize daha yakındı. Halkın arasında halkla bütünleşiyordu. Ama onlarla beraberken onlardan biri idi.

Kendi içinde hesaplaşmaya girip son bir tercih yapması gerektiğinde herhalde onları seçmeyecekti. Bunun bedelini ise tekrar tekrar indirilip asıldığı idam sehvasında ödedi. DP içinde bu tercihe en yakın 2 arkadaşıyla aynı kaderi paylaştı.

İdam sehvasında can vermek elbette hoş bir şey değil. Ne varki bu onun için bedeli hayatla ödenen bir keffaret, karşılığı toplum vicdanında nihai tercihin bakiyetten yana olmasının doğurduğu sevgidir.

Hayatı geri döndürmek mümkün değil. Olanlar oldu. Övgüler ve sövgüler gerçekleri değıştirir. Önemli olan bu hadi-

selerden ders alabilmektir.

Menderes, Amerikan siyaseti'nin kurbanı oldu.

Belki de bu sonuç, Türkiye'ye biçilen rolün icabı olarak zorunlu idi. Fakat bu hikaye bu zorunlulukla bitmiş sayılmaz. Çünkü biz aynı filmi yıllardır değişik şekillerde seyretmek zorunda bırakılan bir toplumuz. Bu nedenle geleceğimizi daha sıhhatli oluşturmak için yaşadığımız olayların perde arkasını, oyunun aktörlerini ve yönetmenini yakından tanımak zorundayız. Bu amaçla oluşturduğumuz Yakın Tarihimiz ile ilgili bu dizinin son kitabı olacak olan "İhtilaller Dönemi" kitabında İttihat ve Terakkiden başlayarak Cumhuriyet dönemindeki darbeci geleneğin tarihi kökleri üzerinde genel bir değerlendirme yapacağımızdan Menderes Dönemini sona erdiren 27 Mayıs ihtilaline ilişkin değerlendirmeyi gelecek kitabımıza erteliyor ve bir dönemi burada noktalıyoruz.

Menderes Dönemi, Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktasıdır. Tek partiden çok partili döneme geçilirken ülkenin siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında da önemli değişiklikler olmuştur. Ancak bu değişim sanılanın aksine radikal değişimler değil, aynı temel zihniyetin yeniden yapılanması, kabuk değiştirmesi ve şeffaf bir görüntüye büründürülmesidir. Daha fazla sürdürülmesi mümkün olmayan baskı rejiminden Demokrasi görüntüsü arkasında yeni, halka rağmen halk için bir dikta rejimi kurulmuştur. Bu nedenle DP

hareketi rejimci yabancılaşan halkı, rejimin şemsiyesi altında toplama ve sol ideolojinin reaksiyoner dar kalıplarını kırarak CHP'nin kendi içinde bir alternatif ürcüne suretiyle, kendi kozası içinde ölmeye yüz tutan bir siyasal hareketi, yeniden hayata kazandırma operasyonu idi.

Bu kitap, DP'nin doğuş, yükseliş ve çöküşü kadar, DP hareketiyle özdeşleşen Adnan Menderes'in şahsında, Anadolu insanının dramını konu almakta, "Küçük Rusya" hayallerinin ardından "Küçük Amerika" hayallerine dalmanın devletçilikten Liberalizme geçişin, Din'e karşı devlet ideolojisinden, Din'i yedeğine alan ve Onu kendi iktidarı için kullanan yeni bir ideolojiye geçişin, ama her zaman Atatürkçü, Laik, Demokrat ve aynı zamanda Cumhuriyetçi siyasetin yakın tarihimizdeki hikayesini anlatmaktadır.

